779005

V

FOGHÁZJAVÍTÁS.

IRTÁK

B. EÖTVÖS JÓZSEF és LUKÁCS MÓRICZ.

2025

Szomagh Pál 1842.

1667

FOGHÁZJAVÍTÁS.

ORSZÁGOS KÖNYVTÁRI KÖZPONT
- Nem adható el ! -
BUDAPESTI RAKTÁRÁBÓL

FOGHÁZJAVÍTÁS.

IRTÁK

B. EÖTVÖS JÓZSEF és LUKÁCS MÓRICZ.

Nisi provideris ne accidat, ubi evenit
frustra judicia implores.
Salustius.

PESTEN.
KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.
1842.

UNGRÁD VÁRMEGYEI
MUZEUM
*
EGYETEMI KÖNYVTÁR
DEBRECEN
SZONTAGH PÁL

DEÁK FERENCZ- és KLAUZÁL GÁBORNAK

BARÁTI TISZTELETÖK JELÉÜL

A' SZERZÖK.

Előszó.

Azon kérdések között, mellyekre utolsó időszakunkban haladó nemzetünk figyelmét kiterjeszté, alig van egy, melly általánosabb részvétet 's pártolást talált volna, mint a' fogházak javítása. Legyen maga ez ügynek igazsága, vagy az, hogy tömlöczeink óriási hibáit 's visszaéléseit tagadni még azoknak sem lehetett, kik egyébiránt minden fenállót helyesnek, 's mindent, mi önszemélyöket nem sérti, igazságosnak tartanak; legyen, mert e' reform azoknak egyike, mellyeknél keresztényi szeretet a' külön álló politikai véleményeket központosítja: elég az, hogy mihelyt Bölöni Farkas Sándor utazásának leirásában a' hazát az amerikai büntető-rendszerre figyelmessé tevé, azonnal az ügy számtalan lelkes pártolókra talált. Tanusítja ezt több a' tömlöczök iránt tett

javítás, melly azóta több egyes törvényhatóságnál létrehozatott, tanusítják a' mult országgyülésnek utasításai, tanusítja végre 's leginkább azon kiküldöttség, melly az utolsó országgyülés által nevezve, e' tárgy iránt már hónapokig munkálkodik.

Nem szándékunk tehát ez ügy hasznairól 's igazságáról szólani, itélt erről napjainkban az egész civilisált világ, itélt e' haza mind egyes törvényhatóságai, mind egész törvényhozása által; 's ha netalán volna, ki ez iránt e' hazában még kételkedni tud, az menjen tömlöczeink egyikébe, tekintsen körül, 's szíve fel fog szólalni. De mennyivel általánosabb azon meggyőződés, hogy a' tömlöczök javítása korunkban szükséggé vált, 's egyike azon moralis kötelességeknek, melylyeket nemzetek nem mulaszthatnak el büntetlenül: annyival többfelé ágaznak véleményeink azon módok iránt, mellyek által e' javítást legjobban eszközölhetőnek véljük; 's midőn egy részről a' hallgató-, más részről a' magányrendszer javaltatik, némellyek ál-

tal csak a' tömlöcztartási költségeknek a' rabok munkája által szerzendő kisebbítése, másoktól csak a' rabok anyagi jólétének nevelése tartatik szemmel. Howard első javításaitól, a' philadelphiai 's auburni rendszerig alig van egy neme a' tömlöczi javításoknak, melly némellyek által, mint hazánkra legalkalmatosabb, nem ajánltatnék. Ez tehát a' kérdésnek azon része, melly még eddig eléggé megvitatva nincs, ez az, mellyre mind azoknak, kiket az ügy érdekel, egész figyelmöket fordítni szükséges. A' lelkesedés, mellyel a' tömlöczök javítása elvként mindenfelől elfogadtatott szép 's dicséretes; de csak azon módoktól, mellyek létrehozására választatnak, fog függni, hogy azon nagy áldozatok, mellyeket a' nemzet e' fenséges czéljának elérésére majdan tenni kénytelenítetik, sikeretlenek ne legyenek. Legyen tehát szabad, véleményünket a' tisztelt közönség előtt kimondanunk, 's ha csak azért volna, hogy más a' dologhoz jobban értőket a' kérdés megvitatására buzdítván, szavaink alkalmat adjanak arra, hogy az igaz-

ság, mellyet magunk feltalálni képesek nem valánk, czáfolóink által derüljön ki: ez egyedüli szerény igénye jelen munkánknak, mellyben részint két már előbb megjelent, de mint véljük, a' közönség által alig ismert dolgozatainkból, részint azokból, mik a' külföld tudósai által a' büntető-rendszer javítása iránt mondattak, azt, mit a' szőnyegen fekvő kérdés megértésére szükségesnek véltünk, összeállitók; más czélunk nem volt, mint hogy a' közönségnek leginkább azon részét, melly utasításai által a' törvényhozásra befolyással bir, mielőtt határoznia kell, a' mennyire lehet, e' kérdés iránt tökéletesen felvilágositsuk, nehogy, mi mint mindenütt úgy hazánkban is néha történik, illy fontos tárgyban nyugodt megfontolás helyett, szenvedély; vagy — mi a' közjóra még károsabb — véletlen alkossa törvényünket. Az e' munkához mellékelt három tervet Graefel Károly úr, fogház-épités körül teendő studium végett külföldön hosszabb ideig utazott hazánkfia, volt szíves rajzolni.

Bévezetés.

A' hol társaság létez, ott büntető-törvényeket is találunk; 's a' művelődés első fokától a' legmagasabbikig nincs állapot, mellyben a' társaság büntető joga tettleg elismerve nem volna. De a' milly régi a' dolog maga, olly új annak theoriája. A' természet, melly minden állatnak megadá azon ösztönöket, mellyek léte fentartására szükségesek, egy benső rejtett érzetet teremtett az ember szivébe is, hogy általa vezetve, mind azon institutiókat alkothassa, mellyek társasági — azaz természetes — állapotának fentartására szükségesek; de tetteinek okszerüségéről gondolkozni csak müveltebb korának adatott. A' nép, kifejlődése első szakában, mint gyermekek, csak védelmet, csak biztosságot kér; felnőve, mint a' férfinak, neki szabadság kell. Ezért amaz közönbösen aláveti magát minden törvénynek, ha bármi szük korlátai között — nyugottan tengetheti életét; ez tudni akarja, miért kivántatik tőle engedelmesség, mert érzi, hogy társasági életünkben, hol tökeletes függetlenség lehetetlen, a' szolga 's szabad között más

különbség nincsen, minthogy ez csak okok által meggyőzetve hódol; 's innen van, hogy minden jognak gyakorlata régi mint társaságaink, — a' jog eszméjének felállítása, a' fogalmak meghatározott jellemzése, csak müveltségünknek eredményei közé tartozik; 's habár némileg helyesen mondatik is, hogy új a' nap alatt nincsen, mert mint az anyagi természet, úgy az emberi társaság körében külsőleg ugyanazon jelenetek ismételtetnek, a' mi ezt illeti, senki korunk jellemének ezen különösségét nem tagadhatja; senki nem azt, hogy az álladalmi tudományok józan theoriájának felállítása, vagy legalább ez után való álhatatos törekvés, egyedül a' múlt századnak, 's jelenkorunk törekvéseinek köszönhető.

Vannak, kik ebben nem nagy érdemet látnak, 's főkép hazánkban nem hiányzanak, kik, mert ismereteikben minden tudományos alapot nélkülöznek, — 's vajmi édes becstelennek mondani, mit nem birunk, — a' theoriában csak minden gyakorlat ellenkezőjét képzelvén, benne a' tehetetlenség synonymát hirdetik; mintha azon úgynevezett praxis, melly szerint tetteiket irányozzák, nem hasonlókép' egy bizonyos theorián alapúlna, melly a' tudományostól csak abban különbözik, hogy sokkal kevesebb tapasztalásokra építetvén, természetetesen ismét kevesebb esetekre alkalmazható, azaz ritkábban practicabilis. De én korunknak ezen irányát az emberi nem' érdeké-

ben olly fontosnak tartom, hogy valamint nagyrészint benne keresem azon állandó haladásnak okát, mellyet napjainkban senki nem tagadhat, úgy egyedül általa látom biztosítva nemünket az iránt, hogy, mi annyiszor történt, a' visszalépés, most vagy lehetlenné, vagy legalább csak igen rövid időre lehetővé vált. — Ki a' czélt, melly után törekednie kell, tisztán látja maga előtt, ki meggyőződésétől vezetve, egy bizonyos theoriát állíta fel magának, mellynek igazaknak ismert rendszabályaihoz tetteit mérheti, az tévedhet, de legalább tévedései hosszúk nem lehetnek; mert rövid idő kell, hogy meggyőződjék, miként az út, mellyen megindúlt, nem czéljához vezető; a' kor, melly ezt nem teszi, 's tetteiben inkább rejtélyes ösztönöket, mint elméletileg fellállított meghatározott rendszabályokat követ, magasra emelkedhetik talán, de emelkedésének hiányzik alapja, 's ha a' nagy férfi vagy szükség, vagy szenvedélyes magasztaltság, melly e' rendkivüli haladást feltételezi, megszünt, — utódja visszasűlyed régi helyére, 's nagyságának csak emléke marad a' világon.

Alkalmazzuk a' mondottakat a' büntető-jogra, jelesen a' tömlöczök állapotára, 's valljon mind az, mi vallásunk kezdetétől, a' 18ik század végeig a' tömlöczök javítására nézve részint emberszerető egyesek, részint fejedelmek által történt, a' carthágói Concilium atyáitól sz. Boromei Károly 's Claude Bernardig, Theodor 's

Justiniántól 1sŏ Ferencz és XIV. Lajosig, hajtott-e állandó gyümölcsöket? volt-e ennyi nemes fáradozásnak valami tartós következése? —Nézzük Europa börtöneinek nagy részét, még napjainkban is, vessünk egy tekintetet azon sötét, rosz levegővel eltelt, százados mocsokkal befertőztetett barlangokba, mellyekben hazánkban ezerek, 's köztök annyi ártatlan, vagy még legalább el nem ítélt, sinlődnek; 's valljon, ha nem félénken, mint azok, kik egy sóhajjal vélik lerovatni hasonlóikhoz való tartozásaikat, 's leróva gondolják azokat, ha néha mondák, mennyire szánják embertársaikat; hanem mint férfiak, kiknél az érzés feltétellé érik, 's az óhajtás akarattá erősbűl, vizsgáljuk e' közintézetek állapotját, nem kell-e visszaborzadnunk e' látmánynál? Ha meggondoljuk, hogy, kit a' törvény rövid rabságra ítélt, azt rosz levegő 's elhagyottság megöli; hogy a' megrögzött gonosztevő 's az, kinek vétke egy szerencsétlen pillanat szenvedélyéből eredett, 's a' még ártatlan, a' gyermek, 's maga a' tanú sokszor, egyenlő szenvedésnek 's megromlás veszélyének tétetnek ki; hogy a' büntető-törvény, melly a' társaság védpaizsának alkottatott, most gonosztevők iskolájává fajúlt, mellyben a' vétek legnagyobb mesterei, a' társaságtól nekik erővel átadott tanitványaikat nevelik, 's mellyből, mint egy közműhelyből, a' rég forralt vétek, a' naponként szabadúltak által elárad; hogy mig ugyanazon ország egy részében

a' tömlöczök tisztasága 's egészsége tünik szemeinkbe, a' másikban a' homály, melly a' börtönön elárad, mintegy jótettnek látszik, mert mind azon undokságokat elrejti előlünk, mellyek benne léteznek 's mellyektől eliszonyodnánk; 's hogy igy a' gonosztevő nem azért büntettetik olly nagyon, mert vétkének súlya nagyobb 's kevesebb reményt ad jobbulásra, hanem mert véletlenül, szerencsétlenségére, épen egy vagy másik törvényhatóság tömlöczébe került, — mondom, ha meggondoljuk mind ezt 's eszünkbe jut, hogy nem egy hibás elv, hanem csak százados megszokás szomorú következésit látjuk szemeink előtt, szomorú tanuságát annak, mivé válhatnak emberi intézeteink, ha gyakorlások elv nélkül az önkények legroszabbikának — a' gondatlanságnak — engedtetik által; ha eszünkbe jut, hogy ez iszonyok ellen annyi nemes lelkesülés, annyi vallásos buzgalom hasztalan küzköde századokig, 's hogy csak a' tudománynak sikerült, mit maga az emberszeretet ki nem vihata: nem kell-e áldani e' tudományt jótéteményeiért? — nem kell-e meghajlani azon theoriák előtt, mellyek habár szárazoknak neveztessenek, annyi szemeknek letörlötték égő csepjeit; 's átlátni, hogy korunknak legnagyobb tettei csak gondolatok által követtetnek el.

De legyen ez elég; ki a' tömlöczök javításának történetét figyelemmel követé, 's ismeri azon befolyást, mellyet Beccaria 's Bentham kifejlődé-

sének egyes phasisaira űztek; amaz, midőn korával megérezteté, hogy a' társaságnak sűlyedt embertársa iránt büntetésnél még azon szebb joga vagyon: reményleni javulását, 's elkövetni mindent, hogy e' czél eléressék; ez midőn megmutatá, hogy a' büntetés csak egy bizonyos mértékben hasznos és igazságos, mellyen túl a' társaság általa nem biztosítatik, — nem fog kételkedni a' mondottakon, ha a' dolog természete 's mind azon tapasztalások nem szólnának is mellette, mellyek e' részben tétettek, 's világosan megmutaták, hogy semminemű javítás czélirányosnak nem találtatott, melly nem a' büntető-jog theoriájának szilárd alapjára építetett. Vallásos emberszeretet csak a' rab anyagi jólétével foglalkozva, midőn a' gonosztevő javítását czélozá, a' tömlöczöket kivetkőzteté büntető jellemükből; túlvitt szigorúság kegyetlenséggé válik; csak ha a' büntetés czélja tisztán állítatott fel, a' büntető hatalom jogai 's kötelességei meghatároztattak, 's minden javitás, ezen előzmények szerint intéztetik el, várhatni való 's állandó sikert. Legyen tehát szabad, minekelőtte magához a' tárgyhoz szólanánk, erre irányozni olvasóink figyelmét.

A' büntető-jog eredete 's alapja.

Mind azon képzelgések között, mellyek tudományos formákba öltözve, a' világban valóságoknak tartattak, 's mellyekre a' logica szigorú szabályai szerint egész tudományok 's systemák épitettek, nincs egy, melly főkép a' mult század tudósai által, több szeretettel ápoltatott, több álhatatossággal védelmeztetett volna, mint azon társasági szerződés, melly állítólag még természeti állapotban lévő szabad ember által kötve, minden álladalmaink alapjául szolgál. — Hobbes, ki ezen szerződésből absolutismusát, 's Rousseau, ki belőle a' szabadságot következteté, hasonló bizalommal rakák tudományi épitményeiket ez úgynevezett társasági kötés alapjára; 's a' múlt században volt egy időszak, hol az, ki e' szerződés valóságán kételkedett, vagy mondani merte volna, hogy az ember, társaság — azaz müvelődés — előtti állapotjában, olly eszmék 's elvek szerint nem intézheté el viszonyait, mellyekhez évezredek fáradozásai után is csak nemünk kiválasztottjai emelkedhettek fel: tudomá-

nyos eretnekséggel vádoltatott volna. — Napjainkban azon általános népszerűség, mellyel ez eszme egykor birt, megszünt ugyan, 's ha bámulnunk nem lehet, hogy Rousseau 's a' tizennyolczadik század nagy tudósai látva koruk socialis állapotjának nyomorúltságát, a' haladáson kételkedve, inkább az emberi nem' sűlyedését akarák hinni, mint azt, hogy isten illy nyomorultnak teremté; 's azért egy távol multban keresék azt, minek létesülését, lelkök emberi természetünk szükséges következésének tartotta; korunk érezve haladását inkább a' jövőben, mint a' multban keresi ideáljait; de csalatkoznék, ki azt hinné, hogy e' hypothesis, mellyeket e' munkának egyik szerzője máshol talán nem ok nélkűl nagy érdekű tudományos költeményeknek nevezett, nem birnak még napjainkban is nagy hatással a' tudományok némelly ágaira, hogy sok tévtan, melly közöttünk létezik, nem épen onnan veszi eredetét, mert az alap, mellyre következéseinket építni kelle, csak képzelmünk teremtménye vala.

A' büntető-jog közállományaink egy lényeges kiegészítő része, 's így e' hypothesis, melly minden társasági állapotok megmagyarázására használtatott, alkalmaztatik erre is. — Vannak, kik ezen eredeti szerződés hypothesiséből kiindúlva, melly szerint mindenki magát a' társaság büntető hatalmának alávetette, minden polgárt az által, hogy e' társaságnak tagja marad, tettleg

benne megnyugvónak tekintik, 's csak e' megnyugvásban találják minden büntető-jognak alapját. — Fichte*) szerint az, ki a' polgári szerződést megszegi, azonnal elveszti polgári jogait, 's csak, mert azon eredeti szerződésben mindenki magának kiköté, hogy vétségei miatt a' statusból kizáratni nem fog, hanem más módon fog megbalkoltatni érettök, nyeri azon jogot, hogy kizárás helyett más büntetéssel fenyítessék. Mások ugyan ez alapra építve, más formákban adják elő okoskodásaikat, míg Romagnon**) 's néhány más criminalista az emberek társaságelőtti állapotjában csak egy tudományos hypothesist- mellyel tételeik megmagyarázására élhessenek — látván, egyenesen e' társaságelőtti individualis védelemjog módosításában, 's mintegy a' polgári társaságra átruházásában keresik minden büntető-jog alapját.

De bár milly szépek is mind ezen hypothesisek, mellyekre ennyi pompás elméletek és rendszerek épültek, 's habár tagadni nem lehet, hogy miként mesékben állatok szája által sok moralis igazság terjesztetett: úgy állományi tudományainkban az úgynevezett természetes emberi állapot allegoriája nem vala nagy hasznok nél-

---

*) Grundlage des Naturrechts nach Principien der Wissenschaftslehre. Jena und Leipzig 1796 — 7.

**) Genesi del diritto penale. Milano 1823.

kül, — mert hisz' az igazság akkor fogadtatik el legkönnyebben, ha vele egy kis hazugság vegyült; — a' tudomány jelen állásában, a' büntető jog természetes alapjának kimutatására, nem szükséges többé illy költői eszközökhöz nyúlni, 's nem kevés tévtantól menekülendünk, ha végre ez inkább képzelethez, mint észhez szóló ábrándozásokkal valahára már felhagyunk.

Mert abstrahálva is itt arról, hogy földtekénk semmi részén társaságon kivül elő emberek még nem találtattak, hogy természetünk azon tulajdona, melly az embert magasabb lénnyé teszi, a' beszéd, egyenesen társasági állapotja által feltételeztetik: valljon mi az ember ez úgynevezett természetes, azaz magános állapotjában? A' tizennyolczadik század tudósai szerint egy bölcs, ki birva mind azt, mit müvelődés 's tudomány annyi év ezredek után korunknak nagyot 's fenségest szerzett, szabad minden hibáktól 's szenvedélyektől, nyugottan átgondolja helyzetét, 's alkotmányos formákat választ, mellyeknél a' tudomány legmagasabb állásán és legkorlátlanabb szárnyalásaiban sem találhatna 's létesíthetne tökéletesbeket; olly lény, melly a' jog eszméjét tisztán megismerve, elhatározott rendszabályokat alkot minden alkalmazásainak, egy szóval, tettleg létrehozza, mi évezredek után a' legmerészebb optimistának is csak távol reményei közé tartozhatik, — már e' képben ki nem fogná bámulni a' költészeti merészséget? ki fogja hinni, hogy ez

eldoradói idyll tudományos systhemáknak alapja lehetett?

A' ki az embert társaságelőtti állapotjában gondolja magának, nem nyájas ábrándok színeivel festve képét, hanem miként azt az eddig tökéletes vadságban talált népségeknél merített tapasztalás, 's a' dolog természete parancsolják: az, által fogja látni, hogy a' jog eszméje, mellynél fenségesebb nincs, csak már müvelt népeknél fejlődhetik, 's olly lények tulajdona nem lehet, mellyek elkülönözésök gyengeségében, nem annyira tökéletes szabadságban, mint az elemek, a' szükség 's minden vad állat hatalma alatt a' legtökéletesb bizonytalanságban élnek; 's ha vannak is egyes jogok, mellyeket majdnem minden társas állapotban élő népeknél kivétel nélkül találunk, — 's mellyek azért némellyek által benszülött jogoknak vétettek, — egy tekintet természetökre vetve meg fogja őt győzni, hogy ezen jogok azok, mellyek nélkül semmi társaság nem létezhetnék, 's e' szerint társasági ösztönünknek következései, nem megelőzői, 's mellyeket vallásaink bizonnyára épen olly kevéssé vettek volna sanctiójok pártolása alá, mint az evés ivás, vagy nemzés kötelességeit, ha az idegen birtok vagy személy megbecsülésének kötelessége, mint önnön 's nemünk fentartásáé, természetünkből folyna, 's benszületett ösztöneink közé tartoznék.

Nézzünk vissza a' multra, 's a' mennyire tör-

ténetkönyveink, vagy azon népek állapotja, kiket a' müvelődés legalsóbb — kétség kivül egykor általunk is átment — fokán találunk, e' tekintetet engedik, vegyük például büntetőjogi fogalmaikat: mióta egyesek magoknak jogokat szereztek, vagy a' többség a' kisebbség felett azokat kivívá, legyen az tulajdon vagy személyekre nézve, e' jogok mindig megtámadtattak, 's a' társasági élet első stadiumában, hol csak az erősbnek, vagy ki annak tartatik, lehetnek jogai, az álladalom fel nem állhat egy perczig, ha az, minek annyi kivánatok 's érzelmek ellentmondanak, szigorú büntetések sanctiójával nem erősítetik. Vannak állapotok a' társasági életben, ('s mennyivel továbbra megyünk vissza, annyival több illyet találunk) hol az, mi törvénynek neveztetik, nem egyéb, mint azon első igazságtalanságnak folytatása, melly által egy rész a' másikat elnyomá; nem egyéb, mint nyugodtabb színe azon harcznak, mellyben egykor a' gyengébb megfosztatott, később a' megfosztott elnyomatik, 's hol illy állapot kisebb vagy nagyobb mértékben létezett, csak félelem — ezen önösége azoknak, kiknek reményleni nem lehet — tarthatá fen azon rendet, melly annyiaknak csak egy nagy szenvedés vala. — A' büntető-jog tehát tettleg el vala ismérve minden általunk ismert társaságban; de valljon a' mód nem áll-e világos ellentétben felvilágosodottab századunk érzeményeivel, 's pedig minél inkább közelgünk azon természeti

állapothoz, mellyből állítólag társaságaink fejlődtek, 's mellyben némelly tudósok jogaink alapját keresni kivánák — mintha illy képzelgések a' régiek aranykoránál, Eldorádo szép meséjénél, vagy Morus utópiai boldogságánál többet bizonyítnának, vagy azon gondolat, hogy nemünk eddigi hosszú pályája csak egy hosszú sülyedés vala, melly által a' hajdan olly bölcs és szabad lény, gyáva szolgává aljasúlt, valakit vigasztalhatna, vagy férfias törekvésre serkenthetne.

A' statusok által kezdet óta gyakorlott büntető-jog, 's annak mindenki által tettleg elismerése — erkölcsi tény, 's olly tünemény, mellynek eredeti okait és végső czéljait szintolly kevéssé képes az emberi elme felfogni, mint az anyagi természetnek számtalan rejtélyeit. Mind ezeknek csak létezéséről 's mintegy külső valóságáról szerezhetünk tudomást; benső lényegét azonban 's rejtett eredetét gyanítanunk, ha úgy tetszik, hinnünk is lehet, de tudnunk nem. Egy 's ugyanazon Isisfátyol takarja előlünk az anyagi 's erkölcsi természet titkait. Már azon mód is, mellyet az e' féle megfejtési próbákban követni szoktunk, magában foglalja a' sikeretlenség csiráját; mert azon pont, mellyből indulunk, mindig holmi agyunkból vett állítás, mintegy a' levegőbe rakott alapkő, 's erre csuda szorgalommal rakjuk logicai deductióink fellegvárait, mellyek talán az architectura szoros szabályai szerint épít-

vék, 's egyéb hibájok nincs annál, hogy légben állanak. Ezzel nem akarjuk az elvont szemlélődő tudományok becsét tagadni, csak ott, hol azoknak módszere a' szorosan gyakorlati tudományokra, minő a' büntető-jog, a' mindennapi élet érdekeire alkalmaztatik, nem látjuk helyén, 's jobbnak tartjuk felhagyni illy ábrándozásokkal; 's habár e' hypothesisek azon következményekhez vezetnek is, mellyekhez jutni akarnánk, (mi annyival természetesb, mert épen e' czélra alkottattak) bizonyosak lehetünk, ahoz, mi való, eljuthatni természetszerűbb úton is, 's nem jó, ha az igazság olly alapra állíttatik, melly csak a' képzelet szüleménye, mellyet csak a' képzelet szüle. Minden politicai intézmény jogszerűsége csak kor- és czélszerűségével védelmezhető, 's valamint ha bebizonyítatnék, hogy a' társaság büntető-jogának gyakorlata jelen viszonyainkban szükségtelenné vált, senki további fentartását az eredeti szerződésnél fogva védelmezni nem akarná, úgy bizonyosan meggyőzve egyszer a' büntető-jog szükségességéről, illy szerződés költésére legkisebb ok nincs.

Az ember társaságra született, anyagi természetének ösztönei 's a' magasabb vágyak, mellyek lelkének adattak, egyiránt társaságba hívják sőt kényszerítik őt; csak benne közelítheti hivattatásának magas czélját, melly tökélyesülés csak benne találja azon nemes örömöket 's erkölcsi élvezeteket, mellyek nélkül megelégedve

nem lehet, csak általa magasúl egyik leggyengébb állatból olly lénnyé, melly joggal a' természet urának neveztetik. Bár mi legyen tehát a' társaság történeti eredete, azon nem kételkedhetni, hogy az emberi nemnek ezen állapotja, melly minden kifejlődésének 's tökélyesülésének feltételezője, épen olly jogszerű, mint az embernek 's általában minden létezőnek önfentartási joga, 's ebből világosan következik jogszerűsége mind azon eszközöknek, mellyek e' czél elérésére szükségesek; jogszerűsége a' védelem mind azon módjainak, mellyek nélkül a' társasági állapot biztosítása lehetlenné válnék.

Ha évezredek tapasztalása azt mutatja, hogy azon törvények, mellyek nélkül társaság nem létezhetik, csak büntetések sanctiója által biztosíthatók; ha jelen állapotunkat tekintve, annyi vagyoni, müveltségi 's főleg erkölcsi egyenetlenségek között törvényeink megtartására nem számolhatunk; ha csak azon haszon ellenébe, melly a' törvény megszegéséből egyesekre háromolhatnék egy nagyobb szenvedés félelme nem állíttatik: a' status büntető-joga magából következik, hacsak azon képtelenségre vetemedni nem akarunk, hogy elismerve az ember kifejlődési és önfentartási jogát, 's nem tagadhatva, hogy e' jognak gyakorlata csak társasági állapotunkban lehetséges, még is mind azon eszközöket akarnók tőle megtagadni, mellyek nélkül e' czélt elérnie lehetlen. Úgy hisszük tehát, hogy a' pol-

gári társaság ugyanazon joggal ró büntetést az egésznek javát, vagy az egyes polgár jogait sértő tettekre, melly joggal magát 's minden tagjait más ártalmas befolyásoktól megóvnia szabad, sőt arra köteles; melly joggal dögleletes párolgású mocsárokat kiszárít, áradó folyamok ellen gátakat épít, pusztító tüzet olt, 's a' t. Erre is, amarra is a' köz java, a' szükség, az önfentartás jogosítják.

Ezen önfentartási jog pedig, mint már említők, véleményünk szerint szükségképen következik a' letezés factumából, 's a' büntető-jog gyakorlata, a' polgári társaság ez önfentartási ösztönének, organicus életének egyik legfontosabb 's természetszerűbb functiója.

Bizonyosan minden látszatra történetes tünemények, minden létező anyagi és erkölcsi, roppant és parányi lények, erők és tárgyak között vannak holmi meghatározott viszonyok, némileg hasonlók ahoz, mit mi jogviszonyoknak nevezünk; de minden jog formulája törvény 's csak ezen alakjában válik mintegy szemlélhetővé, érthetővé. A' törvények, a' mennyire a' polgári társaság egyes tagjainak, vagy az álladalom organizált hatalmainak jogkörét határozzák meg, irottak többnyire, vagy szokás által teljesen ismerhetők. De a' természet törvényei nem decretumok, sem codexek alakjában jelennek meg, hanem előttünk csak a' lehetőség 's lehetlenség, a' meg- vagy meg nem történés formáiban nyilat-

koznak, 's bár mi trivialisnak tessék, mi valónak hisszük, hogy legtöbb jelenetnek 's történetnek jogalapját mi emberek másban hiában keressük, mert másban nem találhatjuk, mint abban, hogy megtörténhettek, mert ezen tény bizonyítja a' természet örök rendével 's törvényeivel megegyezését. A' polgári társaságban nem emberi művet látunk, hanem az örök végzés által megállapított, szükséges formáját az emberek együttlétezésének, 's mint illyen ez is a' mindenség körében egy organicus tény, egy szükséges természeterő, mellynek benső életműködései 's ösztönei általunk nem ismert természet-törvényeknek igen is, de emberek által alkotott jog-theoriáknak, emberek által hozott törvényeknek nem hódolnak. De megjegyezzük, hogy midőn a' polgári társaságot e' képen az azt alkotó tagok hatalma fölé emeljük, azt szorosan megkülönböztetni kívánjuk az annak kebelében emberi törvények által létesített 's jogokkal felruházott, 's ennél fogva munkásságában emberi törvényektől függő statushatalomtól; ez utóbbitól a' polgári társaság annyira különbözvén, mint az egész emberi életművezet különbözik egyes organumától.

Ebből következik az alkotmány-változásoknak, a' statusformák átalakulásának, az erőszakos megrázkódtatásoknak is, ha siker koronázza, mindig 's mindenütt elismert jogszerűsége; illy történetek a' társaság kebelében olly viszonyban állván a' büntető-hatalom gyakorlatához, mint

az emberi organismusban a' ritkább, de néha szükséges crisisek, annak rendes működéseihez.

Valamint nem kérdezzük, mi joggal ront és pusztít a' vihar, borítja el földeinket 's városainkat az áradó viz, emészt kunyhót és palotát a' tűz, 's rázkódik meg a' föld halomra döntve mi rajta állott; valamint nem kérdezhetjük, mi joggal él, lehel és mozog az ember, mi joggal forog benne a' vér, éreznek az idegek, húzódnak össze az izmok, mi joggal fojtja el a' diadalmas életerő a' belsejében támadó kórságos anyagokat, 's állitja helyre a' pillanatilag megzavart egészséget, az emberi életművezet alkotó részeinek harmoniáját, melly némileg hasonló a' társaság tagjainak egymásközötti jogviszonyaikhoz; valamint ezeket nem, úgy a' statust sem kérdezhetjük, honnan vette jogát életműködéseire, mert ettől szintúgy mint amazoktól, egyéb feleletet nem várhatnánk annál, hogy ezt tennie a' természettől nyert ösztöne, életelve, rendeltetése. A' tudománynak tehát nem annyira feladása az e' féle tünemények jogalapját, forrását kutatni, hanem inkább hatásaikra figyelmezvén, ezekről következtetést vonni a' czélra, 's ha ennek felfedezése sikerült, amazokat czélszerű irányban megtartani 's szabályozni. E' természet-rendelte czélban találandjuk fel majd magát a' jogalapot is, a' mennyire ez emberi ész által kiismerhető.

Visszatérünk tehát azon állításunkra, hogy a' társaság által kezdet óta mintegy ösztönileg

gyakorlott büntető hatalom hatását 's czélját, a' társaság fenállására szükséges jogállapot biztosításában találván, ebben a' czélban ráismerünk a' büntető-jog alapjára is. Miként kétségbe nem vétetik, hogy az ember valamelly beteg tagját elmetszheti életének fentartása, vagy egészségének helyreállítása végett; úgy a' polgári társaságtól sem tagadhatjuk meg azon jogot, mellyet ösztönileg úgy is mindig 's mindenütt gyakorolt 's gyakorolni fog, hogy az egyes részt feláldozhassa az egésznek, milly határok közt azonban lesz még alkalmunk fejtegetni, 's itt csak annyit jegyzünk meg, hogy a büntetőjogbeli méltányos mérséket biztosabban fogjuk feltalálhatni az általunk alapjául felvett szükségben, 's önfentartási jogban, mint bármelly egyéb e' czélra költött szerződési hypothesisekben. Ha a' büntetőjog az eredeti szerződésre alapítatik, 's annak gyakorlata azon törvényes fictióhoz köttetik, hogy kik egy társaságban megmaradnak, annak törvényeiben megegyezőknek tekintethetnek, — a' büntető-jog határai bizonytalanok, a' szerződés a' szerződőknek, 's azoknak, kik benne megnyugvának, törvényt szab, 's e' szerint büntetés nem lehet olly túlzóan kegyetlen, melly csak törvényben legyen kimondva, igazságtalannak, mértékfelettinek mondathatnék; de máskép van az, ha e' jog a' szükségre alapítatik, 's kimondjuk, hogy a' társaság csak azért büntethet, mert önfentartási jogát, mellyben egy-

szersmind minden polgárainak kifejlődési joga foglaltatik, tőle megtagadni nem lehet, 's mert ezen jognak gyakorlata büntető-hatalom nélkül nem történhetik. Ekkor t. i. e' jog gyakorlatának határát, már maga az elv mondja ki, melly annak alapjául vétetett, 's melly szerint a' büntető- jog soha messzebbre, mint azt a' társaság fenállhatásának biztosítása kivánja, nem terjedhet; 's csak ezen alapra építheti minden józan törvényhozás büntető-törvényeit, mellyek nem egy évezredek előtt kötött szerződés, hanem az által, hogy a' köz'szükségeinek megfelelők, válnak jogszerűekké, 's akkor legerősebbek, leghasznosabbak, ha a' polgárok többsége által ollyanoknak tartatnak, minőket, most lépve tarsaságba, ők magoknak választanának.

Meghatározván e' képen a' büntető-jog alapját, annak ebből önkényt folyó, sőt abban már benfoglalt czélját így tartjuk kifejezendőnek: a' minden társaság fenállására szükséges közbátorság biztosítása olly eszközök által, mellyek e' czél elérésére épen szükségesek, 's a' szükségnél semmivel sem szigorúbbak.

A' büntetés czélja.

Haszon vagy igazság?

Az előbbi czikkelyt záró elv kimondásával helyet foglaltunk a' haszon és igazság theoriák túlságai között, mellyek közűl amannak annyiban adunk elsőséget, minthogy minden erőtetett csavarás nélkűl, sőt kellő magyarázat mellett, 's helyesen értve a' haszon theoriája mind a' polgári társaság, mind az emberiség czéljainak teljesen megfelel, holott az igazság theoriája egész tisztaságában 's szigorúságában alkalmaztatva, képtelenségekre vezet és emberileg kivihetetlen, a' szükség által parancsolt módosítások és korlátozások mellett pedig azon elvtől, mellyből kiindult, elpártolva, eredeti forrását megtagadva, csak név szerint marad igazság-theoria, lényegre azonban eggyé válik a' jól értett, általunk alább fejtegetendő haszon-theoriával, melly amazt is, a' mennyire emberileg kivihető, magába zárja. Bentham statustani axiomának állítván fel azt, hogy a' törvényhozásnak feladása a' közjót előmozdítni, 's hogy ez ennél fogva más elvből

ki nem indulhat, mint a' közhaszonéból *), ezen elvnek a' büntető- jogra alkalmaztatásában a' tárgynak világosabbá, felfoghatóbbá tétele végett, a' nyelvszokás által inkább csak anyagi, mint erkölcsi tárgyaknál használt kifejezésekkel, hasonlatokkal élt. Mondá, hogy a' törvényhozónak csak a' jót terjeszteni, 's a' roszat lehetőleg elfojtani kellvén, szorosan kell ismernie azoknak erejét és értékét (valeur) is. A' jót 's roszat nem szabad tekintenie csak egyes személyekre való tekintettel, hanem azoknak értékét terjedés, termékenység és tisztaság tekintetében is becsü alá kell vennie, miszerint minél több személyt ér valamelly jó vagy rosz, annál terjedőbb; minél több hasonnemű jó vagy rosz származhatik abból, annál termékenyebb; minél kevesebbé szülhet roszat a' jó, 's jót a' rosz, annál tisztább ez is amaz is, annál nagyobb mindegyiknek értéke. Mind ezeket erkölcsi számvetés (calcul moral) elemeinek 's e' szerint a' törvényhozást arithmetikai feladásnak mondja. A' rosz, mellyet a' törvény valakire ró, a' kiadás; a' jó, melly abból származik, a' bevétel; ha egyiket a' másikból levonjuk, a' maradékból kitetszik a' nyereség vagy veszteség.**) Más helyen a' törvényhozót orvoshoz

*) Principes de legislation. Ch 1.

**) Princ. de leg. Ch. 8.

hasonlitja abban, hogy csak több rosz közűl választhat; minden törvény, (ha csak magában tekintjük, 's nem a' czélt is, mellyre hozatott) rosz lévén annyiban, mert az ember szabadságának korlátot szab, még inkább az a' büntető törvény, mert emberre szenvedést ró; de minthogy, ugymond, a' törvényhozónak feladása, lehető legnagyobb terjesztése a' jónak 's elfojtása a' rosznak, természetes, hogy két rosz közűl mindig a' kisebbiket kell választania Ezért minden egyes esetben jól meg kell fontolnia, ha valjon az, mit gátolni akar valóban rosz és káros-e, 's ha károsabb-e annál, mit ellene ovószerűl használ. Két dologra kell tehát ügyelni, először a' büntettnek rosz és káros létére, másodszor a' törvény 's általa megállapitott büntetés lehető ártalmaira, vagy más szókkal, a' betegség és gyógyítás rosz oldalaira.*)

Hogy az általa javaslott erkölcsi számvetést könnyítse Bentham, a' roszat első és második rendbelire osztja (mal du premier ordre, mal du second ordre.) Emlit ugyan harmad rendbeli roszat is, de ennek az alkalmaztatásban úgy szólván semmi hasznát sem veszi. Ha a' rosz, vagy kár csak egyes meghatározott és kijelelhető személyeket ér, első rendbelinek; ha pedig ezen egyedekről átmegy vagy az egész polgári társaságra, vagy határozatlan számú 's ki nem je-

*) Princ de leg. Ch. 10

lelhető személyekre, *másod rendbeli* rosznak nevezi. De nem csak a' rosz terjed és halad az említett módon, hanem a' jó is, ebben szintúgy lehet első és másod rendbeli jót megkülönböztetni; sőt némelly rosz, miként a' természetben úgy a' polgári társaságban is csak látszatra rosz, de következményeiben jó. Igy például a' törvényes büntetések első rendbeli roszat foglalnak magokban a' megbüntetett egyedre nézve; de ezt felülmulja a' statusra háromló jó, melly a' közbátorság és bizodalom helyreállásának eredménye. Bentham szerint tehát a' bűntett és büntetés közötti különbséget nem azoknak természetében kell keresni, (magából értetik, hogy ezt csak polgári, nem erkölcsi tekintetben kell érteni); mert magában véve mindegyik rosz, 's a' társaság valamelly tagjának okozott kár; hanem a' különbség egy részről annak törvénytelen 's ennek törvényes voltában, más részről pedig a' különböző hatásban fekszik. A' büntett t. i. törvény által tiltott cselekedet, a' büntetés ellenben törvény szüleménye. A' bűntett első és másod rendbeli roszat szül, a' büntetés csak első rendbeli roszat (ezt is csak a' bűnösre nézve, ki önkényt tette ki magát annak) de másod rendbeli jót. A' bűntett közaggodalmat, nyugtalanságot, veszélyt okoz, a' büntetés ezt megszünteti 's a' közbátorságot helyreállítja. A' bűntett minden rendszerető polgárnak ellensége, a' büntetés pedig mindegyiknek barátja 's védője. A' bűntett egyes

személy hasznáért közönséges roszat szül, a' büntetés pedig egyesek szenvedése által közönséges jót eszközöl. E' szerint tehát büntetteknek csak olly cselekedeteket nevezhetni, mellyek több roszat, mint jót szülnek, 's annak megitélésére, hogy minő tettek tartoznak e' cathegoriába, az azokból származható jót és roszat egybevetvén, ez eredményt erkölcsi számvetés útján ki lehet sütni.

Továbbá a' büntetésnemek választásában Bentham azoknak, általa úgynevezett költségeit (dépense des peines), kívánja számbavétetni. Szerinte a' büntetés által okozott szenvedés vagy rosz olly kiadás, mellyet a' status remélhető haszon fejében tesz, 's mellyre azt hasonló tekintetek vezérelhetik, mint egyéb statusköltségekre.*) A' büntetési kiadást mind ama roszak öszvege teszi, melly abból a' megbüntetett egyedre, vele bármelly viszonyban lévő más személyekre, vagy magára a' statusra is háramlik, u. m. a' bűnös szenvedései, rokoninak és barátinak fájdalma, erejének vagy életének is a' statusra nézve elvesztése, a' büntetéssel járó pénzbeli költségek, szóval minden, mit akár az egész társaság, akár annak valamelly tagja szenved, veszt, vagy fizet. A' haszon pedig, mellyet büntetéstől várhatni, hasonló vétségeknek jövendőre meggátoltatása,

*) Théorie des peines Ch. 4.

's a' bűntettek által okoztatni szokott köznyugtalanság csillapítása. A büntetésekben tehát a' nyereséget a' veszteséggel egybevetvén, 's ezt amattól levonván, a' haszonmaradékból kitetszik, ha valjon czélszerűek-e vagy sem. Szerfeletti kiadásnak 's költségnek megkimélése által, a' bevétel vagy nyereségi maradék természetesen szaporodván, világos, hogy gazdálkodás, a' menynyire a' kitűzött czél engedi, büntetésben is, a' statusra nézve tiszta nyereség. Olcsó büntetésnek ennél fogva azt mondhatni, melly a' kivánt sikert lehető legkisebb roszal vásárolja meg; ellenben drága vagyis szerfelett költséges büntetés az, mellynek sikerét csekélyebb szenvedések árán is lehetett volna elérni, 's illy büntetés alkalmazása kegyetlen 's szükségtelen pazarlás.

Ezekből Bentham a' büntetésnek egy új felosztását következteti; t. i. azoknak valódi vagy látszatos értéke szerint (peines de valeur réelle on apparente). A' büntetés valódi értékét a' bűnös által valóban szenvedett fájdalmak 's bajok öszvege teszi, látszatos értékét pedig azon képzelt szenvedésekről fogalmak, mellyekkel az emberek elméjében egy vagy más büntetésnem egybe van kapcsolva. A' státusnak költségeit csupán a' büntetés valódi értéke teszi, a' társaság tagjainak cselekvés módjára pedig inkább annak látszatos és szembeszökő része szokott hatni, vagy más szóval, a' valódi értékű bünte-

tés veszteséget okoz, nyereséget csak annyiban, a' mennyiben látszatos is, 's ennél fogva minél látszatosb valamelly büntetés, annál csekélyebb lehet a' társaság kára nélkűl annak valódi értéke.

Készakarva emeltük ki Bentham munkáiból azon helyeket, mellyek a' mellett, hogy az olvasót theoriájának alapelveivel megismertetik, egyszersmind mutatják, miképen iparkodott azokat más tudományoktól kölcsönözött műszavakkal 's hasonlatokkal világosítni; de épen ezen törekvése adott okot arra, hogy sokaktól félreértetett, kik a' szónak mindennapi értelméhez tapadva, 's át nem látva, hogy ő illy kifejezésekkel hasonló czélra élt, mint költők a' tárgyak 's jelenetek élénkebb festésére égről földről szedett tropusaik 's metaphoráikkal, azt hitték 's másokkal elhitetni akarták, hogy erkölcsi jót 's roszat, élvezetet és szenvedést, örömöt és fájdalmat számba foglalni, fonttal vagy rőffel mérni nem lehetvén, a' Bentham és követői által a' polgári társaság czéljául kitűzött közhaszon, lehető legnagyobb vagyonosságnál 's anyagi jólétnél egyéb nem lehet. Csudálatos tünemény, hogy azok, kik a' haszonelvnek állítólag anyagi iránya, de tulajdonképen csak neve ellenében az emberiségnek erkölcsi és szellemi érdekeire hivatkozva, legvitézebbül harczolnak, elfelejték, hogy a' haszon általános értelemben véve, 's az emberre mint kettős természetű állati és szellemi, anyagi és erkölcsi lényre, alkalmaztatva, szükségképen

magában foglalja ennek erkölcsi és szellemi érdekeit is, hogy tehát mind az egyedek, mind a' polgári társaság boldogságára 's jólétére, nem csak az érzéki vágyaknak, de az erkölcsi érzések- 's igényeknek is kielégítése kivántatik; vagy ki nem látott már életúntságot és tépett kebelt kincsek 's érzéki gyönyörök közepett, megelégedést és léleknyugalmat inség sőt testi szenvedések mellett is? A' haszon és jólét ez erkölcsi kellékeinek kifelejtéséből eredtek mind azon gáncsok és ellenvetések, mellyekkel az igazság elvének hívei a' haszonelv barátit ostromolni szokták, 's mellyeken itt futólag végig tekinteni kívánunk.

Felhozatik a' haszonelv ellen, hogy kellemes érzésekre vágyást 's fájdalmak kerülését, tehát önző érdeket tévén kizárólag minden emberi cselekedet rugójává, sőt ezt a' polgári társaság általános czéljának is nyilatkoztatván, de még a' társas erényeket is csak finomabb a' magános érdeket a' közérdekkel megegyeztető önzésből származtatván, az ember erkölcsi természetének követeléseit félreismeri 's tiszta materialisticai nézet eredménye. De valjon az által, ha általános tapasztalás 's az emberi természet gondos észlelése által bizonyított tényt tagadunk, és az, úgy hisszük, nem csupán az emberben, de minden létezőben mélyen gyökerező önzést szép szavakkal ostromoljuk, ki fogjuk-e azt irthatni, 's nem tanácsosabb-e azt szabályozni 's lehetőleg az emberiség javára fordítani? Nem ezt tették-e

minden vallások alapítói; ő maga is, kiben nemünk megváltóját tiszteljük, midőn túlvilági jutalmak és kínok igéretével kivánta híveit az erény ösvényein marasztani, 's a' bűn tévutaitól visszatartóztatni? De itt sem kell az embernek erkölcsi természetét a' számolásból kifelejteni, 's nem szabad a' szót csak legvastagabb anyagi értelemben venni, 's ekkor nem tagadhatjuk, hogy a' legdicsőbb tetteknek 's társas erényeknek is kútfejét önzésben ugyan, de finomabb 's nemesebb élvezetekre megért erkölcsi önzésben kell keresnünk, 's illy értelemben ez nem jelent egyebet, mint hogy az, ki családjáért barátiért, hazájáért áldozatokat tenni, szenvedni kész; ki azt, mit meggyőződése kötelességének vall, minden áron, a' legkeserűbb lemondással is teljesíti; vagy a' vallása által igért jutalmak reményében, vagy kortársainak 's a' jövő nemzedéknek tiszteletében 's hálájában vagy tetteiből származó benső megnyugvásában 's önmagával megelégedésében édesb gyönyört talál, mint legkéjteljesb érzéki örömökben. Elégedjünk meg ezzel, 's ne kivánjuk 's követeljük, hogy az ember saját természetéből kivetközzék, mert ez hihetőleg teremtője által kitűzött rendeltetésével ellenkeznék, 's ezért is minden fáradozásaink sikeretlenek lennének. Ne is mondjuk tehát az emberiség és status méltóságát sértőnek, ha ennek czéljául az állítatik, hogy egy részről nevelés, erkölcsi és vallási oktatás által minden tagjának jellemét, a' mennyire lehet, az önzés-

nek azon legnemesb fokára emelje, mellyet erénynek nevezünk, nemes, erkölcsi örömök élvezésére idomítsa; más részről pedig a' durvább önzőket parancsoló és kényszerítő törvények, vagy ha kell, büntetések által is olly életirányra szorítsa, mellyben magános, általok talán roszúl értett, 's félszegűl felfogott egyedi érdekök, polgártársaiknak 's az egész társaságnak közérdekét ne sérthesse.

Mondatik továbbá az igazságelv védői által, hogy a' haszonelv az ember méltóságával azért ellenkezik, mert őt eszköz gyanánt idegen czélokra kívánja használtatni, holott minden ember magában csak önmagának lehet czélja, 's az igazság csak akkor jogosítja a' statust arra, hogy egyes tagját életétől vagy szabadságától megfossza, ha ez bűn által maga mintegy kivetkőzött emberi méltóságából, de soha sem haszon tekintetéből. Későbbre halasztván azon kérdésnek vitatását, mennyire ítélhet a' status, mint emberekből álló testület, általános, mintegy isteni igazság' szempontjából arról, hogy mi bűn, mi nem? 's hogy a' bűnnek milly neme és milly nagysága kivántatik arra, hogy az azt elkövető emberi méltóságából kivetkőzöttnek tekintessék: most csak azt kívánjuk kérdeni, ha valjon azon elvet, hogy embert idegen czéloknak feláldozni ne lehessen, ne szabadjon, alkalmazhatni-e szigorúan minden viszonyokra a' nélkűl, hogy a' polgári társaság felbomoljon? Minő joggal fosztja meg tehát a' status

természeti 's törvényes szabadságától 's teszi szoros őrizet alá az őrültet, vagy azon szerencsétlent, kit valamelly veszett állat megmart, ha azért nem, hogy a' társaság egyéb tagjainak bátorságát biztosítsa, 's őket hasonló szomorú állapotba jutástól megóvja? Mit vétettek ezek, mi által emberi méltóságukból kivetkőzve, a' status önkénye alá eshettek? Vagy talán a' betegség is bűn, melly bennünket emberi jogainktól megfoszt? De mit vétett p. o. egy dögvész által meglepett város, mellynek még egészséges lakosát is megfosztja a' status leglényegesb jogától, eltiltván 's meggátolván őt, hogy a' mirigyes légkörből távozva a' csaknem bizonyos halál torkából megmenekedjék? Mind ezeknek vétke, valljuk meg, nem egyéb, mint, hogy saját személyes érdekök összeütközik a' közérdekkel, 's ennek engedni kényszerül; és bizonyosan nincs, ki tagadná, hogy illy esetekben a' status nem csak jogosítva van, de köteles is egyesek feláldozásával ezrek vesztét megelőzni 'S a' fenebbi példák analogiájára, nem tekinthetni-e az erkölcsi gonoszságot is lelki betegségnek, melly szintolly ragállyal bir, mint sok testi nyavalya? 'S nincs e' joga a' státusnak czélszerű rendszabályok által lelkileg ép tagjait megóvni az undok erkölcsi ragálytól?

Fontosabbnak látszik első tekintetre azon ellenvetés, hogy, ha a' törvényhozás czéljául egyedül a' közhasznot ismerjük el, 's nem valami

változhatlan fensőbb igazságelv vallósítását, az szükségképen önkényre vezet. De mélyebben tekintve a' felületnél, meggyőződhetünk ezen aggodalomnak is alaptalanságáról; mert ha ez alatt a' kormányférfiaknak vagy azoknak, kiket a' törvényhozás közvetlenül illet, önkénye értetik, 's feltesszük, hogy ezek egy részről elég hatalmasok, más részről eléggé szűkkeblűek arra, hogy saját hasznukat a' közhaszon elébe tenni merjék és akarják: szintolly könnyen fogják félremagyarázhatni 's elcsavarhatni az igazság elvét, mint a' haszonét, 's talán még könnyebben, mert amannak mérlegéül legjelesb védői sem birtak egyebet feltalálni a' lelkiösméretnél, melly csak az ember keblében él, 's mellyről számot kiki csak önmagának adhat 's adni köteles; holott a' haszon mind az anyagi, mind az erkölcsi, nagy részben legalább külső tünemények ben 's jeleken észrevehető, tehát érzéki tapasztalás tárgya is lehet, 's mindenkinek ellenőrsége alatt áll. De önkényre hajló, 's akaratuk kivitelére hatalommal biró kormány-emberek fognák-e magokat bár melly elv által kötve hinni? Statustudományi theoriák 's elvek szolgáltak-e valaha gátúl kényurak csapongó szeszélyei ellen. Ha pedig ez önkény alatt az egész status, vagy tulajdonképen a' nevezetes többség akaratának, vagy is a' közvéleménynek uralkodását értjük, nem tagadhatni ugyan az állítás valóságát, de úgy hisszük hibának nem mondhatni, ha akár a'

büntető, akár más nemű törvények a' polgári társaság összes érdekeinek tolmácsai, sőt a' jól értett haszonelv egyik fő-érdemének azt tartjuk, hogy minden népben 's minden korban a' közvélemény kifejlődésének épen elért fokához, azoknak mintegy erkölcsi és szellemi látköréhez méri rendszabályait. Hogy pedig a' többségi véleménynek 's érdekeknek ezen uralkodása vad önkénynyé, 's a' kisebbség legdrágább érdekeit kimélet nélkül eltaposó zsarnoksággá ne fajuljon, az ellen ovószert szintén nem fogunk soha tudósok által felállított, 's bármi éles ésszel védett elméletekben 's elvekben találni; hanem czélszerű politicai intézményekben, nevezetesen egy részről kellő szerkezetű helyhatósági rendszerben, melly akkor is, ha, mint kell és illő, a' helybeli 's egyedi érdekek a' polgári társaság egyetemi érdekeinek engedni kénytelenek, ezeknek diadalát 's az illetőkre hatását közvetítve, az alkalmazásban lehetőleg enyhitse; más részről pedig az újabb kor legszebb találmányában, a' képviseleti rendszerben, mellynél fogva a' tömegek érdekei, indulatai 's vágyai, mielőtt törvénybe foglaltatnának, tisztító göreben (Retorte) hajtatnak keresztül, 's azok, kikre a' közakarat valósítása bizatik, az értelmesség magasabb fokán állván, terjedtebb láthatáron tekinthetnek körül; a' polgári társaság kisebb töredékeit is, 's ezeknek érdekeit 's igényeit ismérhetik, mellyeknek kimélésére, ha egyéb okból nem, hajlandók azért, mert tudják,

hogy kisebbség kétségbeesésig zaklatva 's mindenéből kifosztva, képes a' legerősebb többség nyügodalmát és jólétét megzavarni.

De mind ezeknél közönségesebb 's többször felhozott ellenvetés az, hogy ha csupán a' közhasznot 's az a' végett megállapított törvényes jogviszonyok fentartását ismerjük el a' büntetőjog czéljának, 's nem az általános igazság kiszolgáltatását: akkor a' beszámítás (imputatio) minden fontossága megszűnik, a' tett elkövetésének netalán enyhítő 's mentő körülményei, a' bűnösnek lelki állapota, szóval minden, mi eddig törvényben és birói gyakorlatban a' bűn súlyát könnyebbitőnek tekintetett, figyelembe sem vétethetik; 's a' szándékos gyilkos keményebb büntetést nem érdemel annál, ki véletlenül vagy őrült lelki állapotban ölte meg polgártársát, mert emberhalál egyformán káros a' statusra nézve, bár mi körülmények okozták legyen, sőt ha a' közhaszon úgy kivánná, példaadás végett ártatlan embert is meg lehetne büntetni. Bűn és büntetés közötti arányra pedig tekintet épen nem lehet, mert a' haszonelv a' legkegyetlenebb és aránytalanabb büntetéseket is igazolja, ha az egészre nézve hasznot igérnek, sőt minthogy kemény 's ennél fogva elijesztőbb büntetések mindig nagyobb sikert igérnek, minden alkalommal ezekhez kell nyúlni, tekintet nélkül a' bűn fokára.

E' gáncsok kútfejét nem egyébben keresbetni, mint a' már fentebb említett makacs ra-

gaszkodásban a' „haszon“ szó nem annyira betűértelméhez, hanem inkább leganyagibb magyarázatához, azon könnyen kimutatható tény félreismerésében vagy készakarva elmellőzésében, hogy a' haszonelv magában foglalja az igazság elvét is, a' mennyire ez emberek által felfogható 's gyakorolható. Mert nem tagadhatni, hogy minden emberben van bizonyos erkölcsi érzés, melly tekintet nélkül a' dolgok anyagi hasznára azoknak jó 's igaz voltáról, szóval erkölcsi becséről ítél. Ezen érzés, mellyet lelkisméretnek nevezünk, nem lehet ugyan az általános, vagy isteni igazság tolmácsa, mit alább igyekezendünk megmutatni, mert ezer befolyás által módosítatik, sőt egy 's ugyanazon személyben is időrül időre változik, 's miként a' szépről fogalom az aesthetica daczára, úgy a' jó 's igazról nézetek sem lesznek soha egyenlők 's ugyanazok minden egyedben; — de mind a' mellett ezen, bármelly kifejlődési fokra ért, erkölcsi érzésnek megnyugtatása az emberi boldogság kiegészítésére szintúgy megkivántatik, mint az érzéki vágyak és szükségek kielégítése, sőt a' melly emberben amaz magas fokra emelkedett, néha erősebbé válik az utóbbiaknál. Nem történt-e gyakran, hogy ember olly történet miatt, melly anyagi érdekeit legkevésbbé sem, csak erkölcsi érzéseit sértette, öngyilkossá lett? Nem bizonyitja-e ugyanazt az emberi természetben fekvő boszúvágy is, melly anyagi kárpótláson túl, erkölcsi elégtételt is ki-

ván a' sértő ellen gyakorlandó visszatorlás utján, jóllehet azt, minek vesztét fájlalja, az által vissza nem nyeri, 's ennélfogva anyagi állapota nem javúl? De ki is tagadná az emberi cselekedetek erkölcsi rugóit? Az igazságelv védői legkevésbbé tehetik, mert hiszen ők a' haszonelvben leginkább az ember erkölcsi természetének elmellőzését 's megsértését gáncsolják. Ha pedig ez egyedekről áll, úgy állnia kell a' polgári társaságról is, mint emberi egyedek öszvegéről. Ezért tehát bizonyos, hogy valamelly adott nép és kor erkölcsi fogalmainak, jó és igazróli nézeteinek megfelelő törvények 's intézmények szintúgy megkivántatnak a' közboldogságra, a' közhaszon tekintetéből szintannyi figyelmet követelnek, mint az anyagi jólét biztosítása. Ezen erkölcsi ösztönnek nem csak egyedekben; hanem tömegekben is, élénk munkásságát nem mutatja-e az általok néha kiszolgáltatott durva 's erőszakos népigazság, ha a' bíróság ítéletének szigorúságát nem elégelik? Nem mutatja-e minden néplázadás, mert valjon minő anyagi gyümölcsöt 's hasznot várhat 's szokott aratni diadal esetében is a' proletárius, ki azt életének, ez egyetlen birtokának veszélyeztetésével kivívá? 'S nem okozott-e többször forradalmat a' nép erkölcsi érzéseinek, mint anyagi érdekeinek sértése? Hogy csak egy pár példát említsek, Lucretia megszeplősítése döntötte meg a' római királyokat, Virginia halála a' Decemvireket; ezen nők sorsa mennyi-

ben érdeklette a' római nép anyagi jólétét? De ha elismerjük, hogy az erkölcsi érzések megnyugvása az ember és status szükségei közé tartozik, világos, hogy a' bűn és büntetés közötti aránytalanság a' közboldogságot háborítja, ennél fogva a' haszonelvvel is ellenkezik, melly azt kívánja, hogy a' többségnek jó és igazróli fogalmai, a' mennyire lehető, a' külvilágban vagy legalább a' polgári társaságban valósítassanak.

Igen csalatkoznék azon törvényhozó, ki minél szigorúbb, sőt a' közvéleménnyel ellenkező büntetések által hinné a' közbátorságot 's a' törvények tiszteletét fentarthatni. A' tapasztalás inkább azt mutatja, hogy egy nemzet igazságróli fogalmait sértő büntető-törvények ritkán szoktak foganatba menni, 's többnyire a' bűnösnek teljes büntetlenségét okozzák; mert egy részről a' polgárok irtóznak feladás vagy tanubizonyság által valakire olly szenvedéseket hárítani, mellyeket erkölcsi érzésök aránytalanúl súlyosaknak vél (mint párviadaloknál szokott megtörténni olly országokban, hol azt kemény törvények tiltják), vagy más részről ha az illy esetek mind a' mellett törvényszék elébe kerülnek, magok a' birák is annál hajlandóbbak a' bűnöst egészen felmenteni, vagy a' törvényt bár mi úton módon kijátszani, minél ellenkezőbb ez a' nemzet közvéleményével, 's a' kor szellemével. De akkor is, ha az illy szerfelett szigorú büntető-törvények végrehajtatnak, annál fogva, mert a' közvélemény

sanctióját nélkülözik, nem szoktak a' status polgáraira a' kivánt elijesztő hatással lenni. Mert illyenkor a' megbüntetett egyed a' nép előtt hőssé, vértanúvá magasúl; a' büntetés elijesztő erejének nem csekély része pedig kétségen kivűl abban áll, ha a' bűnös magában érzi 's másoktól tapasztalja, hogy a' testi szenvedéseken felűl még közmegvetés és kárhozat is éri. Ha őt a' vérpadra polgártársainak nem átka, hanem szánakozása, ebből származni szokott rokonérzése, talán áldásai kisérik, az előtte irtózatosb nem lesz, mint katona előtt a' csatasík, halála, mint ezé, nem rémítő, sőt nem ritkán csábító hatással lesz, kivált heves képzeletűekre. Ha a' nép a' bíróban igazságtalan, indulatos boszúállót 's ellenséget, nem a' közbátorság 's jólét őrét tekinti, a' büntető-jog gyakorlata a' szándéklott rémülés helyett gyakran daczot és ellenszegülést ébreszt. Hogy halál és testi kín magokban, ha a' közvélemény kárhoztatása hozzá nem járul, elrettentőleg nem hatnak, sőt ennek javallása előtt mintegy eltűnnek, azt eléggé tanusítja a' világtörténet mindenik lapja, hol ezerekről olvasunk, kik örömmel 's készséggel haltak meg hazájokért, a' dicsőségért, mi nem egyéb a' jelen 's utókor javalló közvéleményénél, vagy pusztán kötelességérzetből. De nem is szükség a' történetek tanubizonyságát felhívni, a' mindennapi társas körök jelenetei hasonlót bizonyítanak. Az élet minden örömeit élvező ifjaink nem készek-e minden

pillanatban, csak egy sértő szóra is, testök épségét 's életöket párviadalban koczkára tenni, mert a' becsület, a' közvélemény, vagyis inkább azon körnek véleménye, mellyben élnek, úgy kívánja? Ebből világos, hogy a' büntető-törvényeknek, a' jól értett haszonelvnél fogva, a' közvéleményre kell épülniök, mert az ohajtott czélnak teljesen csak úgy felelhetnek meg, sikert azoktól csak úgy várhatni, ha, valamint minden egyéb társas viszonyok, az illető nép és kor erkölcsi és anyagi kifejlődésének eredményei, vagyis: büntetésnek csak ott 's csak annyiban van helye, a' hol 's a' mennyiben azt a' közhaszon kívánja, 's a' közvélemény engedi.

De a' közvéleményre való figyelmen kivül a' haszonelv még más tekintetet is zár magában, melly a' büntetések aránytalanságát gátolja 's szerfeletti szigorúságát mérsékli; mert szerinte a' törvényhozó nem itélhetvén mintegy isteni bírószékből a' tettek általános erkölcsi becséről, büntettnek csak olly cselekedetet nevez, mellynek káros következései felülmulják az azokból netalán háromolható hasznot, 's ennél fogva a' bünöst sem tekintheti olly általános gonosznak 's minden emberi méltóságából 's jogaiból kivetkőzöttnek, hogy boldogsága 's jóléte többé semmi tekintetbe se jöhessen, ennek a' mindenkit illető közjó élvezetéből kizáratása csak annyira igazolható tehát, a' mennyire azt a' legszorosabb szükség, azaz a' közbátorság helyre állítása kivánja.

Innen ered Benthamnak azon elve, mellynél fogva a' szükségtelen szenvedéseket okozó, vagy is kifejezése szerint, felette költséges büntetéseket roszalja. Ugyanezen elv magában zárja természetesen a' beszámítás szükségét is, nem olly kivihetetlen értelemben ugyan, mint az igazság elve kivánná—miről utóbb—de épen olly kiterjedésben, minőben emberi tehetség annak megfelelhet. Mert a' haszonelvben foglalt két fontos egymást kölcsönösen korlátoló tekintet: a' polgári társaság biztosítása, és a' bünös iránti lehető legnagyobb kimélet; mindkettő nem csak engedi, sőt szorosan kivánja a' bűnös szándékának és a' tett körülményeinek számbavételét. Ha például valaki véletlenül vagy őrültségben ölné meg embertársát, ezt megbüntetni czéltalan kegyetlenség, vagy Bentham szerint pazarlás lenne, mert a' büntetés csak roszat, de jót nem szülhetne; egy részről a' meggyilkoltat új életre nem ébresztené, más részről pedig hasonló tettek jövendőbeni gátlására nem szolgálna, mert példa csak józan eszű lényre, és illyennek is csak szándékos tetteire lehet hatással.

Olly törvényhozó vagy biró tehát, ki túlbuzgóságból a' közhaszon biztosítására aránytalanúl szigorú törvényeket alkotna, vagy itéleteket hozna, sebészhez hasonlítana, ki betegének lábát metszené el, hogy őt tyukszemeitől megszabadítsa, 's a' haszonelv által a' társaság minden intézményinek 's így a' büntető-jognak is czélúl

kitűzött közboldogságot 's jólétet két tekintetben sértené meg: 1. a' polgárok erkölcsi érzésében, és 2. magában a' gonosztévő személyében.

Miután a' haszonelv ellen felhozni szokott ellenvetéseket megczáfolni igyekeztünk, vizsgáljuk azt, mit legmakacsabb ellenei helyébe ajánlanak, 's lássuk, ha valjon gyakorlatban alkalmazható, 's a' polgári társaság és emberiség czéljainak megfelelő-e az általok pártolt igazságelv, 's egy arra építendő büntető-jog. Hogy azonban ennek értelmét hibásan felfogni, vagy épen készakarva elcsavarni 's félremagyarázni ne láttassunk, előre bocsátjuk Kant szavait, ki azt először 's egész tisztaságában állította fel és fejtette ki, a' mint kellett is, hogy az fennyen hangzó büszke nevéhez hű, reá érdemes maradjon. Halljuk őt: *)

„Birói büntetést soha sem róhatni bűnösre mint eszközt, más akár a' társaságra, akár a' bűnösre magára háromló haszon elérése végett, hanem minden időben 's minden körülmények között csak azért, mert bűnt követett el. Mielőtt még szó lehetne arról, ha valjon valakinek megfenyítéséből hasznot remélhetni-e ő reá vagy polgártársaira nézve, el kell azt határozni, ha való-

*) Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre 2. Auflage. 1798. 105ik lap 's a' t.

ban bűnös-e vagy sem. Embert soha sem szabad egy másiknak czéljaira eszközül használni, 's illy módon őt a' dologi tárgyak sorába tenni. Ettől megóvja az embert veleszületett személyessége, ha polgári személyességének elvesztésére kárhoztathatik is. A' büntető-törvény categoricus imperativus, 's jaj annak, ki a' boldogságtan kigyótekervényeiben mászva, valamit keresne, mi haszon kedvéért a' bűnöst felmentené a' büntetés vagy annak csak egy része alól ama pharisaeusi jelszó értelmében: jobb ha egy ember vész el, mint ha egész nép romlásra jut; mert ha az igazság kivész a' világból, az nem méltó többé, hogy benne ember éljen."

„De mellyik neme, mellyik foka a' büntetésnek az, mellyet az általános igazság elve megkiván, melly szerint ítéleteit szabja? Illy mértékül nem szolgálhat egyéb, mint az egyenlőség elve; hasonló a' nyelv állásához az igazság mérlegén, mellynek sem egyik sem másik oldal felé hajlani nem szabad. Ennélfogva minő roszat követ el valaki ember- vagy polgártársán, ollyat követ el önmagán is. Ki mást meggyaláz, magát gyalázza meg; ki mástól lop, magától lop; ki mást ver, magát veri; ki mást gyilkol, magát gyilkolja. Csak a' visszatorlás joga (jus talionis) de törvényes biró által 's nem magános ítélet után kiszolgáltatva, határozhatja meg a' büntetés minőségét és mennyiségét, az igazság elvének megfelőleg: minden egyéb mérték ingatag és más

közbevegyülő tekintetek miatt a' tiszta és szigorú igazság elvével nem ritkán ellenkezik."

Ezek szerinte a' büntető-jog alapelvei, de kövessük még egy kissé az alkalmaztatásban is: „Midőn az mondatik," — így folytatja — „hogy, ki mástól lop, magától lop, ezt úgy kell érteni, hogy az, ki lop, minden birtokot bizonytalanná tesz; a' viszatorlás jogánál fogva tehát ő maga is megfosztatik minden hasznos tulajdon biztosságától. Ennélfogva többé nem birhat semmit, nem szerezhet semmit, de azért még is élni kiván, mi máskép nem történhetik, mint ha mások táplálják. De minthogy ezt senki, maga a' status sem teheti ingyen, úgy kénytelen a' bünös erejét és tehetségeit annak bármi nemű munkára átengedni, 's ekképen bizonyos időre, vagy a' körülmények szerint örökre is, rabszolga állapotra jutni."

„A' ki pedig mást gyilkol, magát gyilkolja, azaz: meg kell halnia. Itt az igazság követelése más surrogatum által ki nem elégítetik. Nincs egyenlőség bármi bánatos és nyomorú élet 's halál között; nincs tehát egyenlőség az elkövetett gyilkosság 's egyéb büntetés között is, mint a' biróilag kimondott, de minden kínzástól, (melly az emberiséget a' szenvedő személyében rémképpé tenné) ment, halál. Még akkor is, ha a' polgári társaság minden tagjainak megegyezésével el akarna oszlani, (például ha valamelly sziget lakói azt határoznák közakarattal, hogy

szétmennek a' világ minden részeibe) még akkor is a' börtönben lévő utolsó gonosztevőt előbb ki kellene végezni, hogy kiki azt nyerje, mit tettei érdemelnek 's bűnsúly a' népet ne terhelje azért, mert büntetést nem róván a' gyilkosra, mintegy részesévé lett az igazság nyilvános megsértésének."

Kantnak ezen elve ellen, bármi nagyszerű és nemes az általa kifejtett eszme, sok tekintet szól, mellyek közül azonban, hogy hosszasak ne legyünk, csak néhány fontosabbat akarunk kiemelni. Első 's úgy szólván minden egyéb ellenvetéseket magában foglaló kérdés az, ha valjon tanácsos és helyes-e a' büntető-jognak olly vezérelvét megállapítani, mellynek az emberi gyarló természetnél fogva megfelelni lehetetlen? Vizsgálnunk kell tehát, ha valjon a' polgári társaság, mint emberi egyedek öszvege, gyakorolhat-e általános, mintegy isteni igazságot?

Hogy a' büntető-jog a' szoros igazság elvének teljesen megfeleljen, szükség volna nem csak olly tettekre, mellyek az egész társaság, vagy valamelly egyes tagjának jogkörét sértik, hanem minden erkölcsileg rosz cselekedetre is büntetést róni; mert ezen elv szerint nem a' közhaszon és szükség, hanem az igazság követeli a' büntetést. De itt új kérdés támad, ha valjon az, mit mi emberileg itélve rosznak, bűnnek hiszünk, bűn-e az istenség, az örök világrend szempontjából itélve is? Mondhatni-e tel-

jes bizonyossággal, hogy azért, mivel egyikünk vagy másikunk valamelly tett által fájdalmasan sértetett érzéseiben vagy érdekeiben, ez általános gonosz 's a' természet örök törvényeit sértő, hogy illy tettet elkövető ember bűnösebb az örök igazság törvényszéke előtt valamelly vad állatnál vagy pusztító elemnél, melly életünket, vagyonunkat fenyegeti, dúlja? E' kérdésekkel nem akarjuk az akarat szabadságát kétségbe vonni, mert ennek tagadása magában zárná a' haszonelv szempontjából is a' büntető-törvények jogtalanságát, — mert czéltalanságát, — de csak azt akarjuk mondani, hogy az ember a' lények sorában sokkal alacsonabb fokon áll, sokkal szűkebb, láthatárral bir mintsem képes lenne megitélni minden egyes tettnek viszonyát az istenség örök czéljaihoz De mellőzve ezt 's feltéve, hogy mind az, mit mi bűnnek, gonosznak hiszünk, valóban az, nemcsak mi reánk emberekre, hanem az egész roppant mindenségre nézve is, 's ennélfogva nem haszon és szükség, hanem az örök igazság tekintetéből érdemel büntetést; ha ezt felteszük is de a' mellett a' világot intéző főhatalmat is hiszünk, nem szánandó hiúság-e részünkről feltenni, hogy ez a' bűnök által megzavart erkölcsi harmoniát nem fogja akár e' földön, akár a' túlvilágban segedelmünk nélkül helyreállíthatni? De azok is, kik illy fő-lényt tagadnak, magyarázhatják-e másképp a' világegyetem fenállását, mint az erők

és anyagok örök egyensúlya által, 's nem kell-e ezen fentartó egyensúlyt szükségképen az erkölcsi világra is kiterjeszteniök, minthogy ezt is az anyag körébe vonják? Nem kell-e a' materialistának is, ki az ember rendeltetését csak e' rövid földi pályára szoritja, szinte elismernie, hogy boldogság és inség, jó és rosz, erény és gonoszság között az egyensúly már itt is, néha láthatólag, de bizonyosan gyakrabban rejtve minden szem előtt az emberek belsejében, helyre áll? mert ha istent nem is, örök világrendet 's ennek bár minő fentartó, minden mulékony vagy látszatos zavart kiegyenlítő, erejét 's elvét ő is kénytelen elismerni.

De ha szükség nincs, mint láttuk, van-e joga a' statusnak ezen örök isteni igazság itéleteit megelőzni, előttünk sok tekintetben rejtélyes törvényeit magyarázni, vagy a' világrend zavarói ellen boszúló gyanánt fellépni? Ezen kérdés véleményünk szerint szoros kapcsolatban áll a' lehetőség kérdésével, 's legegyszerűbb felelet rá az, hogy a' statusnak erre joga nincs, 's ha egyéb okból nem, azért sincs, mert azt gyakorolni tehetségében nem áll.

Vagy nem lehetetlen-e az igazság elvének szigorú kivitele? Mellyik status állíthatna elő törvényhozót, ki az előfordulható bűntetteknek minden lehető körülményeit 's árnyéklatait jós lélekkel előrelátván, a' szerint határozná meg a' bűn fokát, 's az általa érdemlett büntetést? Vagy ha az egyedi esetek kellő megitélése végett a'

birót törvénnyel megkötni nem akarván, mindent önbelátására, igazságérzetére, szóval önkényére bíznánk, nem is említve illy intézkedésnek úgy is eléggé szembeszökő veszélyeit, csak azt kérdjük, hol találnánk birót, ki a' bűnös veséibe tekintvén, tettének erkölcsi értékét, 's ennek fokozatát meg merné és tudná határozni? Behatottunk-e már annyira az ember anyagi és szellemi természetének ismeretébe, hogy tudhassuk, mennyire folynak be külső körülmények, éghajlat, időjárás, légmérséklet, eledel 's más részről nevelés, erkölcsi ragály, olvasás, sőt magok a' statusintézmények is akaratunkra 's tetteinkre? 'S nem kellene-e a' szoros igazságnak mind ezeket számbavenni? De ha általában ezeknek hatását ismernők is, birunk-e mindentudással, tudjuk-e menynyit lehessen egyes esetekben az említett 's ezerféle más nem is gyanított befolyásoknak tulajdonítani? 'S feltévén, hogy mind azt tehetjük, ha képesek volnánk is minden tettnek erkölcsi becsét meghatározni 's szorosan kimérni, találhatnánk-e mindegyiknek szorosan megfelelő büntetést? Ismerhetjük-e olly pontosan nem csak általában az emberi természetet, hanem különösen minden egyedét is, hogy meghatározhassuk, melly neme a' büntetésnek fog az elkövetett bűnhöz kellő arányban állani? Mennyire érzékeny ez vagy amaz a' testi fájdalmak iránt, mennyire ragaszkodik az élethez, a' szabadsághoz 's a' t. Pedig ezen 's számtalan hasonló tekintetek elmel-

lőzhetlenek a' szoros igazság elvének gyakorlata mellett, mert ha minden egyes esetben a' bűntett erkölcsi értékét mathematicai pontossággal ki nem számíthatjuk, ha minden egyes embernek a' büntetések és szenvedések iránti fogékonyságát előre meg nem határozhatjuk, miképen találhatnánk fel a' bűn ezernyi erkölcsi árnyéklatainak pontosan megfelelő szintannyi büntetésnemeket? Miként lehetne a' szenvedések súlyát szorosan a' bűn súlyához mérni? Mi szolgálhatna illy calculusban kulcsúl, mértékűl?

A' bűn súlyának csak kétféle mértékét képzelhetjük; vagy a' bűntett által megsértettnek szenvedéseit 's kárát, vagy a' szándék gonoszságát. Mindkettőt, mint a' fentebbiekből látható, a' haszonelv is tekintetbe veszi; de czélja nem az lévén, hogy a' bűnöst tettéért teljes mértékben meglakoltassa, hanem a' társaság jólétének jövendőben illy gonosztettek elleni biztosítása, — feladásának megfelel, ha e' czél elérése mellett, ama bűn és büntetés közötti arányt is, lehetőleg megközelíti. De mást, többet kivánhatni, követelhetni az igazságelvtől, mellynek kitűzött egyedüli czélja mindenkinek kiszolgáltatni, mit tettei érdemelnek; hogy pedig a' büntetés teljesen megüthesse a' bűn mértékét, mindkettőnek súlyát kell nem csak hozzávetőleg, hanem szorosan ismerni. A' mennyiben tehát ezek a' tett által okozott szenvedésekhez mérendők, a' megsértett egyednek sérelmein felől, rokoninak, ba-

rátinak 's hány vele közelebb vagy távolabb viszonyban álló személynek, a' tettből származó veszteségeit és szenvedéseit is számba kellene venni, 's van-e törvényhozó, ki ezt előre látni, biró, ki azt megitélni képes volna? Ha pedig az igazság szelleméhez híven, a' néha úgy is csak véletlen következményeket mellőzve, csupán csak a' bűnösnek cselekedete által nyilatkozott gonoszságához mérjük a' bűn és büntetés fokát, még nagyobb képtelenségre megyünk; mert ezen elv szerint nem csak tettre, de gondolatra is, a' mennyire kinyomozható, büntetést kellene szabnunk. Vagy nem bűnösebb-e erkölcsi tekintetben az, ki magában valami gonosztettet forralván, csak gyávaság vagy vakeset által gátoltatott annak véghezvitelében; annál, ki talán ellentállhatatlan szenvedély által elragadtatva, ezer csábító körülmények által ingerelve, a' pillanat mámorában vétkezett? 'S az, ki legszentebb kötelességeit elmulasztja, a' jótevői iránt hálátlan, a' hitszegő barát, a' gyáva hírhordó, az alattomos rágalmazó, a' szivtelen kaczér, a' ledér csábító, a' rosz férj, a' pazarló atya 's száz ezekhez hasonlók nem állanak-e magasabb fokán a' bűnnek, akár a' megsértett félnek okozott szenvedéseket, akár a' szándék gonoszságát vegyük mértékül, mint a' tolvaj, ki végső inségében a' gazdagtól néhány fillért lop, hogy magát, vagy családát éhenhalástól megmentse? 'S mind a' mellett képzelhetni-e józanúl statust, melly

pusztán negativ vagy erkölcsi bűnöket, mint a' fentebbiek, melly gondolatot 's tetté nem vált szándékot törvényszék elé vonna, vagy a' szegény által gazdag ellen elkövetett tolvajságot, minden büntetés nélkül hagyna?

De lássuk, hogy az igazságelv védői mit javasolnak egyebet mértékűl a' bűn és büntetés közötti arány megállapítására? A' Kant által javaslott birói talióval az igazság által követelt szoros arány el nem lesz érve; — mert vegyük csak példáúl a' gyilkosra bíróilag szabott halált. Ez, kivált ha kínzástól ment, mit Kant is helyesen, de itt a' szoros igazság és visszatorlás elvétől eltérőleg, kiván, csak egyféle lehet, a' gyilkosság bűnfoka pedig százféle, akár a' szándék gonoszságát, akár a' másoknak okozott kárt tekintsük. Hát még egyéb vagyon vagy becsület elleni vétségeknél miképen segíthetne a' Kant metaphorája (a' mérleg nyelvéről) az igazság által követelt arány fentartására? Rossi*) mind a' bűn fokának, mind a' rá szabandó büntetésnek mértékeűl a' lelkismeretet kivánja. Tehát az ember egyedi lelkismerete legyen az örök isteni igazság tolmácsa? A' lelkismeret, melly annyira különböző, annyira változó, hogy talán két egyedben sem tökélétesen egyforma; melly néha egy 's ugyanazon személyben is korához, körülményeihez, testi egészségéhez képest változik, melly egy szá-

*) Traité du droit pénal

zadban hősi erény gyanánt tiszteltetni azt, mit másban, mint fekete bűnt, kárhoztat; melly a' spártai fiúknak nem csak engedte, sőt parancsolta a' lopást; melly hajdan emberáldozatot, mint az istenségnek kedves adományt tekintett; melly most is némelly vad népeknél a' fiú kötelességévé teszi agg apjának megölését; a' szabadságszerető amerikaival fekete rabszolgáját minden emberi jogokból kizáratja 's az állatok sorába taszítatja; az olasz haramjával ájtatos imádság után csendes lélekkel fosztatja meg életétől 's vagyonától az utast. Ha tehát a' Rossi által ajánlott lelkisméret alatt minden egyes ember individualis érzését értjük, képtelenséget állítunk; ha pedig az egyebet nem jelent — de mást nem is jelenthet — mint bizonyos korban és nemzetnél divatozó jó és roszróli fogalmakat, úgy az arra való tekintetet a' haszonelv értelmében magunk is, mint felebb kifejtettük, szükségesnek tartjuk, de illy magyarázat mellett is, midőn t. i. nem egyéb a' közvéleménynél, a' törvényhozó kalauzának igen is, de az általános isteni igazság organumának nem ismerhetjük el.

Végre az általános igazság feladása nem csak a' roszak büntetése, hanem az erény jutalmazása is volna, 's ha a' statushatalom az istenség képviselője akar lenni e' földi pályán, nem csak büntető-, de jutalmazó-törvényeket is kötelessége alkotni. De itt ismét hasonló nehézségekre akadunk, mint amott. Ki nem tudja, hogy

a' valódi erény titkon munkál és a' világ tapsait kerüli. De ezen szerénységnek, melly becsét és érdemét még neveli, nem volna-e következése, ha a' statushatalom jutalmazásokra is terjeszkednék, hogy a' valódi erény elesnék díjától, 's azt helyette a' kérkedő képmutatók serge nyerné el. De különben is az erény fokozatait, az ezeknek szorosan megfelelő jutalmakat, az utóbbiak iránti fogékonyságot meghatározni szintolly lehetetlen feladat, mint a' büntető-igazság méltányos kiszolgáltatása.

Az itt futólag említettek, úgy hisszük, elegendők annak megmutatására, hogy a' szoros igazság kiszolgáltatása halandók tehetségeit felülmuló vállalat, 's hogy az emberek által gyakorlandó büntető-jogot kirekesztőleg olly alapra építeni, melly emberileg kivihetetlen, nem tanácsos. De talán azt lehetne szemünkre vetni, hogy nem jártunk el jó hiszemmel birálói feladásunkban, midőn criticai bonczoló késünk alá az igazságelvet épen legszigorúbb, legemberfelettibb magyarázatában vettük; holott újabb pártolói közül többen 's a' jelesebbek átlátván, hogy az, illy alakban gyakorlatilag alkalmaztatva, képtelenségre vezet, azt isteni magasságáról a' földre szállítani, 's neki emberileg kivihető 's a' társaság czéljaival megegyező magyarázatot adni iparkodtak, miszerint nem minden tett, melly bűn, volna büntetendő, hanem csak az, melly egyszersmind a' társaság jogállapotát 's jólétét

is sérti. De czáfolatunkkal ezek ellen fordúlni azért nem akartunk, mert lényegre nézve, mint fenebbi fejtegetéseink mutatják, magunk is egyetértünk, legfelebb tehát név felett czivakodhatnánk. Mondhatnók talán, hogy miután az így módosított igazságelv tulajdonképen nem egyéb jól értett haszonelvnél, szükségtelen, talán czéliránytalan ennek más, habár szebben hangzó, de kevésbbé bélyegző 's tárgyjelentő nevet adni. Meg lehet, hogy név és czím a' néptömegre hatással van, 's hogy a' nyelvdivat, midőn a' birói eljárást igazságszolgáltatásnak nevezi, jóllehet gyakorlatban illy büszke nevet vajmi ritkán érdemel, azt a' nép előtt mintegy fensőbb eredetű méltósággal felruházza, vele törvényhozóban 's bíróban az isteni hatalom tolmácsait és sáfárjait tiszteltetí, ennek talán lehetnek hasznos oldalai; de tudományos fejtegetésben, mellynek egyik fő kelléke a' szabatos és kellőnél sem többet sem kevesebbet mondó nyelv, mindig károsnak tartjuk a' nagy szókkal kérkedést, mert okot 's alkalmat ad az e'képen elbérmált tárgyak félreismerésére. Mondhatnók továbbá, hogy helyesnek nem tartjuk olly elvből kiindúlni, mellyen addig és annyit kell faragni, 's módosítgatni, míg többé nem az, mi eredetileg volt 's mit neve gyanítat, 's megtámadni egy másik elvet, melly természetszerű, nem erőtetett magyarázat mellett amazt is, illy módosított alakban, magába zárja. Megfelel-e az igazság nagyszerű nevének olly

rendszer, melly hasonló erkölcsi értékű tettet ma kárhoztat, holnap elnéz; melly csak akkor büntet, ha a' társaság czéljai úgy kivánják, sőt néha a' szükség parancsszavára az igazság igényeit egészen elnémítja? Mert, fájdalom, vannak kivételes állapotok és esetek, 's ezt talán az igazságelv legmelegebb baráti sem fogják tagadhatni, hol a' törvényhozó és birói hatalom a' polgári társaság fontos érdekei miatt kénytelenek olly tettekre, mellyeket erkölcsi bűnöknek vagy épen nem, vagy csak igen csekély mértékben tartanak magok is, aránytalanúl kemény büntetést róni; e' tekintetben csak a' katonai fegyelemre, és ostromállapotban lévő, vagy dögvészben sínlő helyeken szükséges szígorú, sőt néha kegyetlen rendszabályokra akarunk emlékeztetni. Igazság, melly a' körülményekkel e'képen alkudozik 's azoknak gyakran engedni 's háttérbe vonúlni kénytelen, minden esetre, ha annak akarjuk is nevezni, a' büntető-jogban a' közhaszon, vagy ha jobban tetszik, az anyagi és erkölcsi közjó mellett csak másod rendű, 's mint felebb magyaráztuk, korlátoló, mérséklő, de nem fő-szerepet játszik, 's ennél fogva szorosan tudományilag nem tartjuk alkalmasnak arra, hogy illy alapokon nyugvó theoriát nevére kereszteljünk. De hol a' lényegre nézve megegyezünk, kár név felett szőrszálhasogató 's meddő vitatkozásba bocsátkozni, ezért, úgy hisszük, mind a' jól értett haszonelv, mind a' módosított igazságelv baráti

kezet foghatnak ez elv mellett: a' büntető-jog czélja a' közjó biztosítása, tekintettel az igazság követeléseire, vagyis, mert ennek más criteriumát nem tudjuk, az illető kor és nemzet jó és roszróli folgalmaira t. i. a' közvéleményre.

Specialis czélok.

Miután a' büntető-jog alapjául a' szükséget ismertük el, és czéljául a' közjó által kivánt jog állapot biztosítását tűztük ki, vessünk még egy biráló pillanatot azon német jogtudósokra, kik meg nem elégedvén azzal, hogy a' törvényhozónak illy nagyszerű, 's minden lehető tekintetet magába záró czélt kimutassanak, számára az ahoz vezető sokféle utak közűl egyiket vagy másikat kizárólag, minden egyebek kirekesztésével 's elmellőzésével kijeleltek, sőt csudálatos tévedéssel a' büntető-jog általános feladását, az ennek többé kevesebbé megfelelő módok 's eszközök valamellyikével felcserélvén, ez utóbbiban keresték magát a' büntető-törvények czélját is.

Voltak némellyek ezen jugtudósok közűl, kik csak a' már elkövetett vétségre fordítván figyelmöket, az abból származott károk- és szenvedéseknek, a' mennyire lehetséges, jóvátételét vagy legalább enyhítését kivánják a' büntetés által eszközöltetni; e' nézet eredményei a' boszú-

állási és kárpótlási rendszer. Mások ellenben sikeretlen igyekezetnek tartván, legtöbb esetben a' már megtörtént kár megszűntetését, a' büntető-jog feladásának inkább a' jövendő biztosítását, vagyis hasonló bűntettek ismétlésének meggátoltatását nyilatkoztaták. De ezek is kétfelé szakadnak, némellyek a' büntetésnek e' biztosító hatását csak magára a' gonosztevőre, mások pedig a' polgári társaság minden tagjaira nézve tartván szükségesnek. Amazok ismét két rendszert pártolnak, u. m. a' megelőzési és a' javítási rendszert; ezek pedig szinte kettőt: a' fenyegetési vagyis Feuerbach által úgynevezett psychologiai kényszerítés rendszerét és az intési rendszert *). Nézzük már most az e' rendszerek által kirekesztőleg ajánlott czélokat és elveket.

A' boszúállási rendszer azon tényből indulván ki, hogy anyagilag kipótolhatlan jogsértések a' megsértett félre nézve csak természetes boszú ösztönének kielégítése által enyhíthetők, ezt azonban a' polgári társaságban lényeges rend és bátorság azért nem engedik, mert a' magános boszú illő mértéken majdnem mindig túlhágván, szüntelen új meg új boszúra adna okot, azt kívánja, hogy a' status maga a' büntető-jog törvényes gyakorlása által, mint boszúló fellép-

*) Ezen véleményünk szerint helyes osztályozásban Prenschent követtük.

vén, egy részről a' megsértett félt személyes boszútól visszatartóztassa, más részről pedig mind ennek, mind a' polgári társaság egyéb tagjainak megsértett érzését az adott elégtétel által megnyugtassa.*)

A' kárpótlási rendszer pártolói, azt azon elvre alapítják, hogy minden jogsértőnek kötelessége, a' tette által másnak okozott kárt megtéríteni. Ezen kár vagy anyagi lehet vagy szellemi. Az anyagi kárpotlás a' magyányjogra tartozik, a' szellemi kárnak megtérítése pedig a' büntető-jog tárgya. Ezen szellemi kárt némellyek a' gonosztett által másoknak adott rosz példában 's az ebből eredő utánzási ingerben, mások törvényes a' jogviszonyok iránti tisztelet csökkentésében keresik, mi nem annyira a' bűntettnek, hanem inkább szerencsés sikerének szüleménye, 's ennél fogva büntetés által elfojthatik.**)

A' megelőzési rendszer szerint az embernek, mint szabad akarattal biró lénynek, minden bűntettét, mint lelki állapotának nyilatkozványát, 's ennél fogva nem csak a' már elkövetett jogsértésnek, hanem inkább a' jövendőben jogel-

*) Genesis des Strafrechts von Romagnosi a. d. Ital. von Luden. Vorrede Jena 1833.

**) Welcker. Die letzten Gründe von Recht, Staat und Strafen. Giessen 1815.

lencs akaratától várható hasonló gonosztetteknek szempontjából kell tekinteni. Ennél fogva a' büntető-jog czélja a' bűnös lelkében a' jogszerű akaratot, mellynek hiányát tettével bizonyítá, helyreállitani, vagy őt jogellenes szándékainak végrehajtásában kényszerítő rendszabályok által is meggátolni, 's e'képen általa különben valószinűleg elkövetendő jogsértéseket megelőzni. Amaz legsikeresebben történhetik elijesztés által, ha t. i. a' törvényellenes tettel szenvedés vagyis a' büntetés fogalma köttetik egybe, miszerint ha a' bűnösből ki nem irtatik is a' gonosz inger, legalább akarata szünik meg azt külső tettek által tanusítni, ha már magán tapasztalta, hogy az abból származható szenvedés felülmulja a' remélhető gyönyört; a' társaság czéljai pedig többet ennél nem kivánnak. Hol pedig az inger nagyobb, hogysem mulékony szenvedések emlékezete vagyis elijesztés azt elfojtani birná, meg kell szüntetni a' jogsértések physicai lehetőségét, általános biztosítási eszközök által, minők örökös elzárás, halál.*)

A' javítási rendszer is a' bűnös jogellenes akaratában látván a' bűntettek forrását, az ellen a' társaságot biztosítni kivánja, de ezt nem elijesztés, hanem javitás utján kívánja elérni, 's a' büntetés egyedüli czéljának ezt állítja, hogy

*) Grolman. Grundsätze des Criminalrechts Wissenschaft. Giessen. 1798.

a' gonosztevő az erkölcsi és törvényes szabályokat ne csak félelemből, hanem belső meggyőződésből is tiszteletben tartsa. A' statusnak úgynevezett büntető-jogát tehát inkább javítási kötelességnek nézi, 's minden büntetést, melly a' bűnöst a' javulás lehetőségétől megfosztja, mint p. o. a' halál, bár milly körülmények között, a' polgári társaság czéljaival 's az ember rendeltetésével ellenkezőnek állít.*)

A' fenyegetési rendszer, mint a' megelőzési elijesztés által akar hatni, de nem csak magára a' gonosztevőre, hanem a' társaságnak minden lehetőleg azzá válható tagjára is. Feuerbach szerint jogsértéseket physicai kényszerítés útján megelőzni, vagy ha már megtörtént, kárpótlás által jóvá tenni, ritka esetben lehet; de lehet és kell psychologiai kényszerítés által olly módon, ha a' bűntettre csábító érzéki inger a' törvény titalma, 's e' titalom áthágóira fenyegetőleg kimondott büntetés által gyengítetik, vagy egészen elfojtatik. E' híres jogtudós a' büntetőtörvényt annak végrehajtásától megkülönböztetvén, szerfeletti finomsággal mindegyiknek külön czélt és jogalapot tűz ki, a' büntetésekkeli fenyegetést a' jogsértésektőli elijesztés szüksége, annak végrehajtását pedig a' fenyegetés sikerének biztosítása által igazolván; a' büntető-

*) Reichmann. Betrachtungen über das Strafrecht des Staats. — Wiesbaden 1836.

törvények jogossága mellett pedig azt hozza fel, hogy ha a' statusnak joga van bizonyos tetteket megtiltani, ugyanazokat feltételesen meg is engedheti, kinyilatkoztatván, hogy azt bizonyos büntetés mellett elkövetni lehessen.*)

Az intési rendszer tulajdonképen csak módosítása a' fenyegetési rendszernek, a' menynyiben t. i. a' büntető-törvény czéljául nem elijesztést 's fenyegetést, hanem a' társaság tagjainak bizonyos tettek kerülésére való intését tűzi ki; a' törvényben pedig e' tettek szerinte nem azért vannak bizonyos büntetésekkel egybekapcsolva, hogy annak elijesztő hatása legyen, hanem hogy azok a' törvényhozó fogalmait mutassák ki a' kérdéses tett veszélyességi fokáról, 's ennél fogva a' polgárokat annál nagyobb figyelemre intse. Ennek természetes következése, hogy a' büntetések végrehajtását nem igazolhatni az által, hogy törvényben előre kimondattak, mert ebben csak úgy állanak mint mértékei a' kerülendő tettek káros voltának, e' rendszer alapítója Bauer tehát annak más jogalapot keres, 's e' czélra csudálatos combinatióval egyesíti a' haszonelvét az igazságéval, amarra alapítván a' törvényes intést, emerre pedig a' büntetés végrehajtását; mert, szerinte, ennek nem azért szabad történnie, hogy általa a' törvény intésének

*) Feuerbach. Revision der Grundsätze und Grundbegriffe des peinlichen Rechts 1808.

siker szereztessék, hanem mivel a' gonosztevő azt a' tiltó 's intő törvény megszegése miatt megérdemlette.*)

Mielőtt a' most említett rendszerek mindegyikéről egy két rövid észrevételt mondanánk, előre kell bocsátanunk azon megjegyzést, hogy a' büntető-jog tágkörű feladásának egy szűkebbel, általános czéljának specialissal felcserélése csak úgy igazolható, ha egy részről az erre épített rendszer gyakorlati és részletes alkalmaztatásban is, elvűl kitűzött irányához hív marad, 's más részről ellenkezésbe nem jő a' polgári társaságnak általánosan elismert czéljaival. Ha illy szempontból tekintjük a' fenebb érintett rendszereket, aligha kedvezőleg ítélhetünk bár mellyikről közűlök.

A' boszúelv következetes alkalmazásánál fogva a' status csak olly vétségeket büntethetne, mellyek valamelly tagjának személyes érdekeit vagy érzéseit sértvén, őt boszúra ingerelnék; holott van elég olly tett is, melly által egyes ember nem sértetik, legalább nem olly mértékben, hogy személyes és túlságos boszútól lehetne tartani, 's mind a' mellett megkivánja a' közjó, hogy el ne követtessék. Ha például barát és rokon nélküli idegen gyilkoltatnék meg, a' boszúelv szerint a' gyilkost megbüntetni szükség-

*) Bauer: Die Wahrnungstheorie nebst einer Darstellung und Beurtheilung aller Strafrechtstheorien. Göttingen 1830.

telen volna, mert egy részről nem volna senki, kinek mértékfeletti boszúját meggátolni 's mintegy megelőzni, senki, kinek megsértett személyes érdekeit megnyugtatni kellene. De személyes boszú meggátoltatását 's az adott elégtételben megnyugvását, mint ez elv által kitűzött czélját, a' büntetés ritka esetben érheti el, azon okból, mert az, ki valamelly bűntett által megsértetett, mindig hajlandó a' szenvedett sérelem súlyát túlbecsülni, 's a' biró itéletével megelégedni ritkán fog. Más részről pedig a' tapasztalás, kivált indulatos jellemű népeknél, azt mutatja, hogy néha olly tettek is boszúra ingerelnek, mellyek ugyanazon nép közvéleménye, vagyis a' személyesen meg nem sértett polgárok itélete szerint büntetés tárgyai vagy épen nem, vagy csak sokkal kisebb mértékben lehetnek. Ezt bizonyítják a' szerelemféltésből eredő gyilkosságok, 's a' minden mívelt nemzetnél divatos párviadalok.

A kárpótlási elv ellen többek által felhozott részletes gáncsokat mellőzvén, csak azt akarjuk kiemelni, hogy azon erkölcsi kárt, mellynek pótoltatását teszi a' büntetés egyedüli czéljává, pontosan nem ismerhetni soha, minthogy minden egyes esetben számtalan előttünk rejtett, sem törvényhozó, sem biró által ki nem nyomozható körülményektől függ. Ez elv szerint valamelly bűntettre törvény által bizonyos büntetést szabni szintolly képtelenség volna, mint pol-

gári törvényben előre meghatározni az egy vagy más nemű tettből keletkezhető kárt, 's az ennek pótlására megkivántató pénzöszveget. A' birót tehát törvény által megkötni teljességgel nem szabadna, hanem ennek kellene minden egyes esetben, legalább hozzávetőleg, mert ezt pontosan kiszámítani nem lehet, kinyomozni, hogy a' tett hány emberben 's milly mértékben ébresztett utánzási ingert, vagy csökkenté meg a' törvények iránti tiszteletet, 's meggyőződése szerint amannak elfojtására, ennek helyre állítására szükséges büntetést kellene teljes önkénnyel a' bűnösre róni. Mi pedig a' büntetés mértékét illeti, azt, ha czéljává csak az okozott erkölcsi kár' pótlását tesszük, e' kárnak, vagyis a' tett által ébresztett utánzási ingernek erejében kellene mértékét keresnünk, 's ennél fogva keményebb büntetést róni apró vétségekre, mellyek az emberi nem' közös gyarlóságából erednek, mint, p. o. a' nemi ösztön némi kicsapongásai, legnagyobb nyomorban 's inségben holmi apróságok elidegenítése, mert az ezekre késztő inger erősebb, mint a' legiszonyúbb gonosztetteké, mellyektől az emberi természet irtózik, 's épen ezért ritkábban hatnak másokra csábítólag. De fő-hibája mind ezen, mind a' boszúelven alapuló rendszernek, hogy csak a' már elkövetett jogsértés lehető orvoslását vevén czélba, a' büntető-törvények jóval fontosabb — mert sikeresebb hatását — a' jövendő biztosítását, legalább elméletben egészen elmellőzik.

Ellenben a' megelőzési és javítási elvek a' múltnak mellőzésével csupán a' jövőre akarják a' büntető-törvények hatását fordítni, 's erre is csak egyoldalúlag, t. i. a' gonosztevők személyében. Az első ellen többek közt az szól, hogy szerinte a' büntetésnek egyéb czélja nem lévén, a' bűnösnek hasonló vétségektől tartóztatásánál, ha ez következetesen alkalmaztatnék: olly gonosztevőt, ki talán épen büntette által olly helyzetbe jőne, mellynél fogva annak ismétlése nem valószinű, mint például ha tetemes rablás után kincseket gyüjtött, vagy örökség siettetése végett szülőit, új házasság kedvéért nejét megölte, megbüntetni szükségtelen 's igazolhatlan volna; mert arra, hogy illy ember ismét hasonló körülményekbe jöhet, mik őt büntettekre ingerelhetik, azt felelhetni, hogy ha a' veszélynek nem csak valószinüsége, de lehetősége is elég a' büntetés igazolására, akkor minden embert vasra kellene verni, mert senkiért sem állhatni jót, ha valjon jogviszonyok nem fognak-e valaha általa megsértetni. Továbbá ezen elv, miként a' kárpótlásé, birói önkényre is vezet 's büntető-törvényt kizár, mert ez, ha csak minden legcsekélyebb vétségre is általános biztosítási eszközöket, örök elzárást, halált, nem rendel, meg nem határozhatja, hogy minden egyes esetben minémű büntetések lennének alkalmasok a' büntevőnek hasonló tettektől jövendőben visszatartóztatására, ennek megítélésére az illető egyed

jellemének, szokásainak, a' tett minden körülményeinek ismerése kivántatván, mit csak a' bírónál, és ennél sem teljes mértékben, feltehetni. De minthogy ez elv szerint nem maga a' tett, hanem az általa nyilvánított jogellenes akarat oka a' büntetésnek, a' következetesség azt kivánná, hogy illy jogellenes szándék akkor is, ha tetté nem válik, de a' biró által kinyomozható, büntetés alá essék; mert ebből bűntett szintúgy származhatik, sőt talán még hamarabb, mint ha már egyszer tettben nyilatkozván, a' veszélyes ingert mintegy kielégítve, csillapítva, 's ennél fogva gyengébbnek tehetjük fel. De hogy gondolatnak és szándéknak birószék elébe vonatása olly inquisitori procedurára vezetne, melly a' polgárok jólétére 's nyugalmára nézve veszélyesb volna a' megelőzendő gonosztetteknél, azt bőven fejtegetnünk szükségtelen.

A' javítási elv, habár magában üdvös 's egyéb tekintetek mellett különös figyelmet érdemlő mint egyedűli alapja a' büntető-jognak szintollyan, sőt talán nagyobb, képtelenségekre visz mint a' fentebbiek. Mert ha a' büntetésnek semmi egyéb czélja nincs a' bűnös javításánál, akkor annak mértékét is nem a' vétség nagyságában, veszélyességében, hanem a' gonosztevő egyedi jellemének javulásra inkább vagy kevésbbé hajlandóságában kell keresnünk; 's ha erre nézve általános szabályt akarnánk megállapítani, ezt kellene, hogy megrögzött rosz szokást, ha-

nem okozna is tetemes jogsértést, keményebben kellene büntetni a' legirtóztatóbb gonosztetteknél, ha ezek külső 's nem egy könnyen újra előforduló körülmények eredményei; például koldust, ki henye 's kóbor szokásaitól nehezen tud megválni keményebben, mint gyilkost szerelemféltésből 's a' t. Egyébiránt a' javító eszközök és módok sikerét a' javítandó egyed lelki állapotának szoros ismerete feltételezvén, erre nem csak büntető-törvények czélirányatalanok, de még birói itéletek is; mert valamint az orvos nem határozhatja meg előre, hogy betegét milly szerekkel, 's mennyi ideig fogja teljes felgyógyulásáig orvosolni: úgy a' biró is, kit a' javítási elv' baráti a' bűnös lelki orvosának tekintenek, köteles a' büntetés' mind idejét, mind módját a' javítás, vagy lelki gyógyítás sikeréhez mérni, 's ennek külön stádiumaiban, hol keményebb, hol lágyabb büntetést rendelni, 's a' bűnöst ha, bármi rövid idő alatt, javulást mutatna, azonnal szabadon bocsátani, 's nem előbb. De ez egy részről képtelen birói, vagyis inkább tömlöcztartói önkényre adna alkalmat; más részről, ha ez ellen egyedi jellem biztosíthatna is, mi jeleken lehetne a' javulást észrevenni fogházban, hol szoros őrizet alatt áll a' bűnös, kivált ha tudja, hogy büntetésének tartása magaviseletétől függ: nem fog-e a' leggonoszabb is javulást színlelni, csak hogy kiszabaduljon, vagy sorsa könnyebb legyen? Ismételjük azonban, hogy e' gáncsok csak annyiban érik

a' javítás elvét a' mennyiben a' büntető-jog, minden egyéb czélok kirekesztésével, csak erre, támaszkodik.

Áttérünk a' fenyegetési és az ettől csak névre, de nem lényegre különböző intési elvre. E' kettő között csak úgy találhatnánk különbséget, ha az utóbbi által intőknek nevezett törvények büntetést nem szabnának a' tiltott cselekedetekre; így azonban csak a' kifejezés különböző, 's illetőleg hibás, büntetéssel egybekapcsolt intés csakugyan nem lévén egyéb fenyegetésnél. Való ugyan, hogy az intési elv a' törvényben kimondott büntetéseket csak mint mértékeit kívánja tekintetni a' tiltott cselekedetek veszélyességének; azoknak végrehajtását pedig nem azért tartja szükségesnek, hogy az intésnek hatást szerezzen, hanem szerinte a' bírónak minden egyéb tekintetek mellőzésével, csak azért szabad és kell a' bűnösre kárhoztató itéletet mondani, mivel ez az intő törvényt áthágván, vétett, 's nem azért, hogy másoknak például szolgáljon. De bár mint igyekezzék Bauer a' dolgot forgatni, nem képes a' büntetés végrehajtásának más józan okát adni, mint Feuerbach; mert ő is a' jogszerű állapot biztosítását tekintvén a' büntető-jog feladásának, erre nézve feltehetni, hogy azt vagy puszta intéssel, figyelmeztetéssel, a' tiltott cselekedetek kijelelésével elérhetni, 's ekkor a' büntetés felesleges: vagy ezen intésnek csak a' büntetés végrehajtása szerez hatást, 's ekkor ez

szükséges, 's pedig épen a' Feuerbach által felhozott okból szükséges. Ha pedig Bauerrel a' törvény intésének a' h a s z n o t, a' büntetés végrehajtásának pedig az i g a z s á g o t tulajdonítjuk alapokúl: minden egyéb ellenvetések mellőzésével, csak azon kérdést akarjuk felhozni, ha valjon az igazság mindig csak a' positiv törvények által tiltott tettért lakolást kivánja-e, 's épen a' törvényben kiszabott büntetéssel? Kitetszvén ezekből a' fenyegetési és intési elveknek lényegre ugyanazonsága, úgy hisszük mindkettőjök ellen ugyanazon ellenvetések szólhatnak, jóllehet Bauer saját rendszerét szőrszálhasogató, de mint láttuk lényegtelen különböztetései által, azokból kimenteni igyekszik. Úgy hiszük, hogy azon rendszerek közt, mellyek a' haszonelvben foglalt közczélra vezető többféle utak közül csak egyet állítanak egyedül üdvözítőnek, Feuerbach rendszere érdemel elsőséget; mert az általa kirekesztőleg szem előtt tartott tekintet az, melly a' jogviszonyok fentartását, biztosítását legsikeresebben eszközölheti. A' többi rendszerek 's tanok baráti sok gáncsot, elég alaptalant is, emeltek ellene, mellyeket a' munka egyik szerzője más helyen észrevételekkel kisérve, részletesebben felhordott; mi ezeket itt mellőzni akarván, csak arról szólunk, mit magunk is lényeges hibának tartunk, t. i. hogy a' többi rendszerek által kiemelt oldalait 's czéljait a' büntetésnek, 's az általános haszonelv által feltételezett, álta-

lunk fenebb kifejtett, a' büntetés fokát szabályozó, szigorúságát a' szükség legszorosabb határai közé záró, mérsékelő tekinteteket teljesen elmellőzvén, az egy fenyegetést, vagy, a' mi egyre megy, elijesztést tűzte ki czélúl 's eszközűl, 's ennél fogva elmélete semmi, vagy fonák mértéket nyújt a' bűn és büntetés közötti arány meghatározására. Mert ha a' fenyegetés elvét egész tisztaságában a' büntetés mértékének kérdésére alkalmazzuk, akkor ezt a' tettre csábító inger erejéhez kell mérnünk, tekintet nélkűl annak többé vagy kevésbbé ártalmas voltára, sőt minél hatalmasbak, ellentállhatlanabbak a' vétségre ösztönző körülmények, annál keményebbnek, elijesztőbbnek kellene a' büntetésnek lenni, hogy az attóli félelem túlnyomhassa a' legerősb vágyat és ingert is; a' tolvajt tehát, kit éhség és nyomor csábit lopásra, keményebben kellene büntetni, mint a' gazdag csalót, vagy a' legundokabb gyilkost, ez utóbbinak büntetése pedig annál lágyabb lehetne, minél kevesebb oka volt tettét elkövetni, azaz minél kevesebb enyhítő körülmény szól mellette.

Igen természetes és talán említenünk is felesleges, hogy azon tudósok munkáiban, kik az imént taglalt elveket, mint a' büntető-jog alapjait pártolják, mind azon képtelenséget, mit azokból következtettünk, nem találhatni; mert mindegyik a' czímerűl kitűzött elvnek részletes alkalmazásánál, kénytelenítetvén elismerni a' polgári társa-

ság általános czéljainak, 's az illető kor és nép jó 's igazróli fogalmainak követeléseit 's igényeit, — elméjének 's tudományának minden segédforrásait kimeríté, az illető elvet addig csavarván, forgatván, símítván, mig eredeti keménységéből engedve, hajlékonnyá vált, 's az előre kiszabott következtetésekbe belé illett; e'képen igen tudományszerűtlen eljárással nem az eredmény szabatván az elv mértékére, hanem az amarra. Innen ered azon meglepő tapasztalás, hogy ezen tudós urak, kik egymásnak lenézésével külön külön pontokból indúlni, külön utakon járni látszottak, végre a' gyakorlati alkalmazás, a' részletes szabályok mezején barátságosan kezetfognak, 's rajtok észre sem vehetni, hogy az elméletek más más tartományából kerültek ide. Ennek okát pedig abban látjuk, hogy ezen elvek mindegyikében az igazságnak egy része rejlik, mert mind ezek a' jól értett közhaszon tágkörében egymás mellett megállhatnak, sőt szükségképen benfoglaltatnak; védőik pedig elég ügyességgel birtak olly viszonyok 's állapotoknál, hol kedvencz-elvök elégtelenségét érezték, a' mind ezeket szűlt 's magában záró anyaelvhez folyamodni, a' nélkűl, hogy illy részletes elpártolásuk, kivált felületesebb olvasók előtt szembeszökő lenne. Hogy ennyi jeles tudóst mi vezethetett illy tévutakra (legalább mi azoknak tartjuk), mi vezethette arra, hogy a' büntető-jog általános feladásának, a' közjónak (mellyet egyébiránt mint végczélt

szinte elismernek) 's az általa kivánt jogállapot biztosításának minden oldalú kifejtését elhanyagolván, erejöket 's fáradságukat valamelly mellékes czél, egy sok tekintetben szük feladás és ferde irány foltozgatására, erőtetett magyarázgatására pazarolják: véleményünk szerint máskép nem magyarázható, mint emberi hiúságból, tudós viszketegből újat, vagy legalább újnak látszót teremtve, korszakot alkotni a' tudomány történeteiben, mi gyakran visz írót másoknak, néha önmagának is ámítására. Minket illy hiú viszketeg nem bántván, megelégszünk azon érdemmel (ha annak mondható, 's azt illy mértékben is igényelhetjük) hogy figyelemmel 's elfogulatlanúl vizsgálván a' büntető elméletek seregét, ezek közűl kiemeljük azt, melly meggyőződésünk szerint az emberiség és polgári társaság czéljainak leginkább megfelelő; az ennek félreértéséből eredett gáncsokat megczáfoljuk, 's a' helyébe ajánlott rendszerek feletti elsőségét okokkal, 's ezek hiányainak felfedezésével megmutassuk. Ezt, a' tudománynak életre hatását és gyakorlati alkalmaztatását tekintve, hasznosabbnak és talán nem is könnyebbnek tartjuk, mint új meg új theoriák kohólását 's egymásra halmozását, theoriáknak, mellyek egész újsága többnyire csak a' terminologiában, szőrszálhasogató, de gyakorlati eredményekre nézve meddő, 's használhatlan különböztetésekben, 's régibb theoriáknak néha készakarva félreértésében áll.

Azért tehát nem akarunk, nem is vélünk újat állítani, ha azt mondjuk, hogy ezen elveket, melyeket egyenként — mint a' büntető-jog egyedüli alapjait's czéljait — roszaltunk, mindnyáját a' közjó vagy haszon elvében benfoglaltaknak hisszük elannyira, hogy e' közczél elérése végett hozott büntető-törvények alkotásánál, vagy, a' mennyire lehető, valamennyit együttvéve kell tekintetbe venni, vagy az illető kor 's nemzet erkölcsi állapota, a' bűntett általános természete 's lehető egyedi motivumai 's körülményei, a' gonosztevő jelleme, életmodja, műveltsége, polgári állása szerint közűlök hol az egyiket, hol a' másikat kiemelni, de egészen elmellőzni a' közjó és haszon tetemes csorbítása nélkűl egyet sem, mert ez annyit tenne, mint a' törvényhozó és birói hatalmat készakarva megfosztani a' társasági jólét biztosítására legalkalmasabb védfegyvereitől.

Ha végig megyünk e' rendszerek által kitűzött külön külön elveken, látjuk, hogy:

A' boszúállási rendszeré a' megsértett félnek boszúvágyát 's felizgatott indulatait a' status által adott elégtétellel csillapítani;

A' kárpótlási rendszeré: a' gonosztett által okozott anyagi káron felűl, még azon erkölcsi kárt is, mellyet a' rosz példa másokban netalán tett, a' mennyire lehet, helyrehozni.

A' megelőzési rendszeré: a' bűnöst a' reá rótt büntetés által gonosztettének ismétlésétől elijeszteni, 's a' hol ez sikeretlennek lát-

szik, őt az árthatás lehetőségétől is megfosztani;

A' javítási rendszeré: a' gonosztevőnek polgári 's erkölcsi javítását, vallási oktatás, főleg pedig munkára szoktatás által eszközölni;

A' fenyegetési rendszeré: másokat is hasonló vétségek elkövetésétől büntetésseli fenyegetés, 's ennek nemsikerében a' büntetés végrehajtása által elijeszteni; végre

Az intési rendszeré: azon tetteknek, mellyek bűnök, vagyis a' közjóval ellenkezők, kijelelésével mindenkit azoknak kerülésére inteni.

Ki ezeken végig megy, kénytelen átlátni 's megvallani, hogy ezek, ha nem töltik is be egyenként a' büntető-jog egész feladását, annak mind kiegészítő részei, 's egymás mellett a' közös czélban, melly a' közjó által kivánt jogrend biztosítása, nem csak elférnek, de egymást pótolják, segítik, kiegészítik. Mind azon gáncsok, mellyeket fenebb ama' specialis rendszerek ellen felhoztunk, elenyésznek az e' képen frigyesült elvek szövetsége elől. Láttuk p. o. hogy a' boszúelv szerint szükségtelen volna a' büntetés olly esetben, hol magános boszútól tartani nem lehetne, de szükséges az a' megelőzési és fenyegetési elvnél fogva; úgy szinte, ha a' büntetésnek egynél több czélokat is, vagyis ezeket magába záró nagyszerűbb czélt tűzünk ki, nem szükséges, hogy az minden egyes czélnak

teljes mértékben megfeleljen, — nem kivántatik meg tehát hogy a' büntetés a' sértett félnek többnyire túlságos boszúvágyát teljesen kiegyenlítse, 's ennél fogva szerfelett szigorú legyen. A' kárpótlási, megelőzési és javítási elvek, mint említők, szükségtelenné tennék az előleges büntető-törvényt, 's mindent birói önkényre biznának, de a' fenyegetési 's intési elvek nem engedik, hogy a' polgári társaság tagja olly tette miatt lakoljon, mellytől előbb fenyegető 's intő törvény által eltitva nem volt; mert ez elvek szerint büntetté, legalább polgárilag, bármelly cselekedet csak a' törvény tilalma által válik; de nem engedi a' birói önkényt az általános haszonelv sem, mellyet érzékenyebben alig sérthetne valami, mint a' polgárok egyik osztályának a' többiek felett engedett illy korlátlan hatalom. A' fenyegetési elv túlságos szigorúságra vezet, 's kivált a' bűn és büntetés közötti arányt sérti; de ezt ismét a' haszonelv által feltételezett azon két tekintet egyenlíti ki, minél fogva az egy részről a' közvéleménynek jó és roszróli fogalmait tisztelni, más részről a' gonosztevőt is lehetőleg kimélni köteles, 's a' t. 's a' t.

Valamint a' vétségek külön nemei, különböző okok, különböző anyagi 's erkölcsi viszonyok eredményei, 's a' polgári társaság jólétét is nem egyenlő irányban 's mértékben zavarják, kétséget sem szenved, hogy az ellenök használandó ovó 's gyógyszerek választásában is, tekintettel a'

vétség természetére, forrásaira 's hatására, a' fenebbi elvek közűl hol az egyiknek, hol a' másiknak elsőséget adni tanácsos. A' boszúelvet p. o. leginkább becsületsértéseknél lehet szem előtt tartani, hol anyagi sértés elő nem fordulván, a' büntetés czélja csakugyan, főleg a' sértett félnek adandó elégtétel; a' kárpótlás elve, anyagi értelemben, kitűnő figyelmet érdemel vagyonsértéseknél; erkölcsileg értve pedig, a' mennyiben t. i. a' bűntett példája által ébresztett utánzási inger elfojtása czéloztatik, lényegre nézve nem egyéb a' psychologiai kényszerítés elvénél, csak azzal a' különbséggel, hogy ez utóbbi a' törvény által fenyegetőleg, amaz pedig a' büntetés példája által elijesztőleg akar a' bűnre csábító ösztön ellen hatni. Ismételt borzasztó gonosztettek által javíthatatlan lelki romlottságot bizonyító gonosztevők ellen legsürgetőbb, a' megelőzési elv által kivánt általános biztosítási eszközökhöz nyúlni, mert illy esetben mindenekelőtt szükséges magát a' bűnöst ártható tehetségétől megfosztani; ha azonban a' vétség neveletlen durvaságból, műveltség teljes hiányából, henye életmódból származottnak tekinthető, mindenek előtt a' javítás elvét követve, büntetés által a' bünöst erkölcsi és vallásos oktatás, de leginkább munkás életre szoktatás utján a' társaság hasznos tagjává kell nevelni. A' fenyegetés és elijesztés elve leginkább alkalmazandó — mert legfoganatosabb — aljas, önző 's puha jellemből

eredő vétségek ellen; az intési elv pedig, a' mennyire a' fenyegetésitől, legalább elméletileg, abban különbözik, hogy a' polgárokat bizonyos tettek lehető ártalmaira törvény által csak mintegy figyelmeztetni akarja, a' vigyázatlanságból 's könnyelműségből eredni szokott úgynevezett culpánál van helyén. De ezt sem kivánjuk úgy értetni, mintha illy vétségeknél az említett elvek és czélok lennének kirekesztőleg szem előtt tartandók, sőt itt is a' többieknek korlátoló, módosító, kiegészítő hozzájárulását szükségesnek, 's teljes elmellőzésüket csak a' közczél csorbításával történhetőnek tartjuk. Szóval mi ezen büntetőjogi kikürtölt vezérelvekben nem látunk egyebet, mint a' közjó biztosítására szükséges büntetéseknek Bentham által úgynevezett kivánatos tulajdonait (qualités désirables), 's ha ezeknek általa adott lajstromán végigmegyünk, nem kevésbbé fontos több más tulajdonok mellett ezekre is, ha bár más név alatt és kellő, de nem erőtetett magyarázat után csak, ráismerendünk. E' lajstromot íme' kivonatban közöljük.

A' büntetések kivánatos tulajdonai.

1. Eloszthatóság (Divisibilité) *) vagyis a' büntetés erejére és tartására nézve nagyobb vagy kisebb lehessen, hogy a' vétségek különböző fokaihoz alkalmazható legyen. El nem osztható büntetés a' bűn mértékéhez képest, hol felette szigorú vagy költséges, hol igen lágy; czélját mind a' két esetben elvéti. A' fájdalmas testi büntetések erő tekintetében eloszthatók, de időre nézve sokkal kevesebbé; kényszerített munka e' tulajdonsággal mind e' két tekintetben majd egyformán bír, úgy szinte számkivetés és börtön is fokozatot enged mind szigorúságra, mind időre nézve. A' halálbüntetés el nem osztható 's mindenkire egyformán hat, vagy legalább hatásának

*) Bocsánatot az általunk e' tulajdonok elnevezésére használt, erőtetett magyarságú szavakért, de mi a' Bentham, vagyis inkább kiadója Dumont által nekik adott czímeket híven le akartuk fordítani, azok pedig, mint az olvasó tapasztalandja, az eredetiben sem hangzanak igen francziásan.

fokozatát nem a' törvényhozó 's biró, hanem a' kivégzett bűnös egyedisége határozhatja meg.

2. Bizonyosság 's egyenlőség (Certitude — Égalité) a' hatásra nézve. Ez alatt nem értetik a' büntetés' bekövetkezésének bizonyossága, ez inkább a' birói eljárás' módjától, a' rendőrség' helyes szerkezetétől függvén, mint a' büntetés' nemétől, ez utóbbi csak akkor segítvén elő a' gonosztevő' büntetlenségét, ha mértékfelett szigorú, 's ennél fogva a' közvéleménnyel ellenkező. Itt a' büntetés' bizonytalansága alatt az értetik, ha a' bűnös általa bizonyos körülmények mellett igen keveset vagy semmit sem szenved. Illyen a' számkivetés, melly egyes személyekre a' legkülönbözőbb hatással van, illyenek a' pénzbeli birságok. Bizonytalan hatású büntetés azokra nézve, kik alatta nem szenvednének, úgy tekinthetők, mintha nem is léteznének a' törvénykönyvben; de azért azokat is más büntetés' hiában, használni kell azon okból, mert néhány gonosztevő' büntetése jobb teljes büntetlenségnél. A' büntetések' bizonytalanságát azzal kerülhetni el, ha bizonyos vétségekre kétféle büntetés rovatik, nem azért, hogy együtt alkalmaztassanak, hanem hogy körülmények szerint egyik a' másiknak helyét pótolja. Igy p. o. ha birság mellett a' törvény testi büntetést, börtönt rendel, ezt mondhatja ki a' biró, valahányszor amaz a' bűnöst vagyoni körülményei miatt nem sujthatná.

Bizonytalan büntetés soha sem lehet egyenlő

hatásra nézve. Legkivánatosabb volna, ha mindazok, kiket valamelly büntetés ér, annak súlyát egyformán éreznék. De az egyedek' érzékenysége olly különböző, hogy illy büntetési egyformaság törvényhozási agyrém. Elég, ha minden botránkoztató egyenetlenség elkerültetik. Büntető-törvénykönyv' hozatalánál nem kell tehát soha szem elől veszteni, hogy műveltség, rang, vagyon, kor és nembeli különbséghez képest, név szerint egyforma büntetés, nem mindig egyforma lényegre nézve is; megállapított mennyiségű bírság soha sem lehet egyenlő a' hatásra nézve; 's milly nagy különbség van a' testi büntetésekre, p. o. a' botra nézve, az egyed müveltsége, társasági állása, becsületérzése' tekintetében!

3. Megmérhetőség (Commensurabilité) azaz a' büntetésnek bizonyos megmérhető arányban kell állania más büntetés-nemekhez, hogy olly esetben, midőn a' gonosztevő könnyebb vagy nehezebb vétség közt választhat, ez utóbbit a' keményebb büntetés miatt kerülje. Például ha valaki bizonyos pénzmennyiséget magának tulajdoníthat egyszerű tolvajsággal, gyilkossággal, vagy gyujtogatással, a' törvény által olly okot kell neki szolgáltatni, melly arra vigye, hogy legalább a' nagyobb vétségtől tartózkodjék, annál inkább, minthogy ez utóbbi néha a' tett elkövetését könnyíti 's a' felfedezést nehezíti. Illy okot a' bűnös csak abban fog találni, ha a' nagyobb

vétség nagyobb büntetést is von maga után, ezért tehát szükséges, hogy a' büntetéseket egymással egybehasonlíthassa, egymáshoz mérhesse. Ha az említett háromféle gonosztettre egyiránt a' halálbüntetés mondatnék ki, a' bűnöst az elkövetés módjának választásában egyéb nem vezérelné, mint a' kivitel könnyűsége 's biztossága. E' kívánatos megmérhetőséget kétféleképen érhetni el, ha 1.) bizonyos büntetéshez ugyanannak nagyobb mennyiségét kötjük, p. o. öt évi fogsághoz még két esztendőt bizonyos nehezítő körülmény miatt; 2.) ha más nemű büntetés adatik melléje, például öt esztendei fogság mellé terhelő körülmény miatt nyilvános megszégyenítés.

4. Analogia; azaz a' büntetésnek némileg hasonlítania kell a' kérdéses vétséghez, hogy az emlékezetbe mélyebben nyomuljon, 's a' képzelemre nagyobb hatással legyen. Ennek leginkább látszik megfelelni a' talio elve: szemet szemért, fogat fogért 's a' t. De ez más tekinteteknél fogva nem használható, mert csak kevés vétségek ellen alkalmazható, 's legtöbb esetben felette pazar. A' talio nem alkalmazható a' köztársaság elleni vétségekre, p. o. ha valaki az ellenséggel levelezne, erősséget elárulna, 's a' t. hogy lehetne azt végrehajtani? A' becsület és jóhir elleni vétségeknél szinte nincs helye, mert ha valakinek jó neve hamis hírek által sértetett meg, a' törvény nem rendelheti, hogy a' bűnös ellen is hamis hirek terjesztessenek; lehet ugyan reá becstelení-

tő büntetést róni, de az legtöbb esetben hatás nélkül maradna, mert ez a' bűnös jó híre által feltételeztetik; attól pedig, mit valaki nem bir, meg nem fosztathatik. Polgári és társas állapot elleni bűntetteknél vagy nem alkalmazható, vagy képtelenségre vezető, mint p. o. csábításnál, házasságtörésnél 's a' t. Vagyon elleni vétségeknél a' talio igen gyenge hatású volna, 's legtöbb esetben kivihetetlen; mert pénzbirságokat bűntettekre róni, mellyeknek forrása többnyire szegénység a' legnagyobb ellenmondás volna. Tehát legfeljebb személyek elleni vétségeknél lenne alkalmazható a' talio, de ezeknél is a' körülményeknek tökéletes egyformaságát kellene feltenni, ezt pedig nem lehetvén, itt is tulzó szigorúság vagy lágyság által tévesztené el czélját. Gyökeres hibája az, hogy hajthatatlan; a' büntető-törvénynek a' fenyítéket a' tett enyhítő 's nehezítő körülményeihez kell mérnie: a' tálio pedig minden illy mértéket elront. Kivihetetlennek látván e'képen egész szigorúságában a' talió elvét, Bentham másféle analogiát keres a' bűn és büntetés között; 's több módokat javasol, mellyeket idézett munkája hetedik fejezetében hosszasan fejteget. Ebben, a' hely szűke miatt, nem követhetvén őt, csak annyit jegyzünk meg, hogy az általa tervezett módok főbbjei: hasonló fegyver használása a' büntetésnél, minővel a' bűnös a' tett elkövetésénél élt; testi sértésért hasonló testi büntetés; azon tagot különösen sujtó fenyíték, melly a' tett

elkövetésénél leginkább használtatott, 's a' t. Az analogiára nézve csak azt kivánjuk még megjegyezni, hogy ennél talán még inkább, mint akár hol, szem előtt kell tartani azon főszabályt, melly szerint e' kivánatos tulajdonságok közűl nem egyet kirekesztőleg, hanem a' mennyire lehet valamennyit, vagy legalább minél többet, kell figyelembe venni, hogy egyik a' másiknak túlságait mérsékelje, 's mi azt hiszük, hogy legtöbb esetben az analogia felett a' többieket illeti az elsőség.

5. **Példásság** (Exemplarité) azaz a' gonosztevő büntetése másokra minél nagyobb erővel hasson. Példásnak olly büntetést mondhatni, mellynek látszatos értéke felülhaladja a' valódit Valódi büntetés, melly egyszersmind nem látszatos is, magát a' bűnöst talán javíthatja vagy elijeszthetí, de a' közönségre nézve minden haszon nélkül marad. E' tekintetből Bentham az auto da fé-knél szokásban volt ünnepélyes 's borzasztó szertartársokat, ha nem hit' dolgában, hanem mint törvényszolgáltatás' módjai használtatnának, ajánlandóknak tartja. Szerinte valamelly büntetésnek nyilvános végrehajtása ünnepélyes tragoedia, mellyet a' törvényhozó 's biró az egybesereglett nép előtt eljátszat; fontos és nagyszerű a' kitűzött czél', 's a' catastropha szomorú valósága' tekintetéből. A' külső készületekre, szertartásokra, mit mintegy díszitményeknek lehet nevezni, annál több figyelmet kell fordítni;

ezeknek annál komolyabb 's a' képzelemre hatóbb jellemet kell adni, minél kivánatosb a' mellett a' büntetés valódi szigorúságának enyhítése; mi illy módon lehető a' nélkül, hogy az által hatása mellyet a' közönségre gyakorol, gyengítetnék. De ezen büntető-ritualéban is kellő mérséket javasol a' haszonelv, nehogy a' büntetőhatalom túlzó szigorúság látszatja által népszerűtlenné 's gyűlöletessé váljék. (Ez magában foglalja a' fenyegetési és intési elveket, mint azokat fenebb fejtegettük.)

6. Takarékosság (Économie), azaz a' büntetés a' szükség által szorosan kivánt szigorúság határán túl ne menjen. Mind az mi e' tekintetben túlságos, nem csak felesleges kárt okoz a' társaságnak, hanem azon felül még sok egyéb bajt is von maga után; nevezetesen a' büntetőhatalmat megfosztván népszerűségétől, annak erejét tetemesen csonkítja. Nem csak átvitt értelemben, a' társaság bűnös tagjaira rovandó büntetésekre nézve, hanem szoros értelemben is, a' status költségei' tekintetében kivánatos a' takarékosság a' büntetésekben. Ez ellen vétenek, a' bűnös testét megcsonkitó büntetések, mert az e' képen munkára alkalmatlanná tett személyt vagy a' status' költségén kell táplálni, vagy a' közkönyörületre bízni, melly utóbbi mód a' társaság legerényesb tagjaira kivetett adónál nem egyéb. Filangieri beszéli, hogy a' nápolyi tömlöczökben negyven ezer henye rabnál több szokott volt

fogva ülni, milly roppant munkaveszteség! Angolhonnak legműiparosabb városa aligha annyi embernek adhat foglalatosságot. (De még hazánkról e' tekintetben mit mnodhatnánk, hol a' népesség gyér volta kétszeres becset ad minden munkás kéznek). A' katonai törvények legtöbb országban halállal büntetik a' szökevényt. Való ugyan, hogy agyonlőtt ember költségbe nem kerűl, de veszteség az, mit általa nyerni lehetett volna, 's elvész annak termesztő munkája, ki a' hadseregben helyét pótolja.

Elengedhetőség (Remissibilité) vagyis kivánatos, hogy a' büntetés elengedhető, vagy legalább jövőre nézve megszűntethető legyen — mert a' multra nézve bármelly büntetést semmivé tenni lehetetlen. Ha a' megbüntetett egyednek ártatlansága netalán utóbb kisül, a' büntető-hatalom köteles neki a' kiállott szenvedésekért, a' mennyire lehető, kárpótlást adni; 's ha illy szerencsétlen áldozat a' büntetés előtti állapotba vissza nem helyezhető is, ha nincs is mód annak fajdalmas nyomait egészen eltörölni, legalább jelen viszonyainak javítására nyerhet segédeszközöket. E' tulajdon jelesen hiányzik a' halálbüntetésben, mert elengedésnek, kárpótlásnak a' kérlelhetlen halál ellenében helye nincsen.

8. Az ártó tehetség elfojtása (Suppression du pouvoir de nuire). Olly büntetés, melly a' gonosztevőt megfosztja ártó tehetségétől, igen hasznos, de csak akkor, ha a' mellett a'

takarékosság ellen nem vét. A' fogság' ideje alatt az árthatás lehetősége felfüggesztetik, csonkitások azt megnehezítik, a' halál megsemmíti. Ha van eset, mellyben tanácsos lehet, úgymond Bentham, valakit árthatási tehetségétől életével együtt megfosztani, azt csak rendkívüli körülményekben látom helyén, p. o. polgári háborúban, midőn valamelly főnök neve, míg él, párthiveinek szenvedélyeit felizgatja; 's még illy kétes természetű esetben is, a' halálbüntetést inkább ellenséges tettnek, mint birói itéletnek és törvényes büntetésnek tekinthetni. (Ehez járul még véleményünk szerint azon tekintet is, hogy épen politikai ellenség halva néha még veszélyesebb, mint életben, neve még izgatóbb hatással bir, 's kiontott véréből gyakran egy sereg boszúló támad). De vannak esetek, mellyekben az árthatás tehetségének megszüntetése a' legszorosabb takarékossággal megegyeztethető. Ha a' vétség hivatalos hatalommali visszaélésből, hűtlen kezelésből eredett, elég a' tettest hivatalától megfosztani, hogy e' czél eléressék. (Ebben ki nem látja a' megelőzési elvet?)

9. Irány erkölcsi javításra (Tendance à l' amendement moral). Minden büntetésnek kisebb vagy nagyobb mértékben való hatása a' bűnösnek elijesztése; de ha ez a' büntetés' elszenvedése után, csupán csak félelem által tartatik féken, javítottnak nem mondhatni őt; mert javítás az erkölcsi szokások' és jellem' változása

által feltételeztetik. Büntetés csak akkor hat javítólag az erkölcsre, ha a' csábító motivumokat gyengíti, 's az ezek ellen védő indító okokat erősíti. Vannak ellenben büntetések, mellyek a' gonoszt még gonoszabbá teszik. E' tekintetben a' becstelenítő büntetések igen veszélyesek, kivált ha kisebb, vagy ifjúkori vétségek ellen használtatnak: „diligentius enim vivit, cui aliquid integri superest. Nemo dignitati perditae parcit. Impunitatis genus est jam non habere poenae locum.“ (Seneca de clem. cap. XXII) De a' legveszélyesbek e' tekintetben olly börtönök, hol kisebb nagyobb gonosztevők együvé záratnak. Maga a' henyélés is bő forrása a' romlásnak, de ama' szövetkezések, mellyek illy helyeken történnek, szükségképen a' legkárhozatosb eredményt szülik. (A' gonoszságnak e' nyilvános iskoláiról utóbb bővebben szólandunk).

10. Haszonra fordíthatás (Convertibilité en profit). Valamelly vétség elkövetéséből 's megbüntetéséből két kár származik: a' sértett és sértő fél által szenvedett; ha azonban a' büntetés ollyan, hogy általa a' megsértett félnek kára megszüntethetik, csak egy kár marad kettő helyett, mi nyilvános nyereség. E' tulajdonnal teljes mértékben csak a' pénzbeli büntetések birnak, de haszonra fordíthatóknak mondhatni a' fenebb érintett hivataltóli megfosztások is, mennyiben azt a' bűnös helyett egy érdemesebb nyerheti. Olly vétségek esetében, mellyeknél sér-

tett fél nincsen, mellyek például csak köznyugtalanságot 's veszélyt szültek, nincs ugyan kár, mellyet pótlani kelljen 's lehessen, de itt is olly büntetés, melly bár mi nyereséget nyujt, a' mérlegen a' haszon serpenyőjét nyomja. (Bentham véleményünk szerint hibázott, midőn e' tulajdonság fejtegetésében csak az anyagi kárt és hasznot vette tekintetbe, holott ezt, valamint egész rendszerét, az ember' kettős természeténél fogva, erkölcsi értelemben is szem előtt kell tartani. Ha pedig a' büntetés által eszközlendő hasznot 's kármentesítést erkölcsi tényekre is kiterjesztjük, el kell ismernünk, hogy ebben a' boszú és erkölcsi kárpótlás elvei is benfoglaltatnak; mert midőn a' büntetés a' gonosztett által sértett egyed természetes és méltányos boszúérzetét lecsillapítja, 's annak veszedelmes kitöréseit megelőzi, midőn a' rosz példa által másokban gerjesztett ingert elfojtva, az ezzel járó erkölcsi kárt pótolja, midőn a' közbátorság hiányának aggasztó érzését a' polgárokban megnyugtatja: akkor szintannyi, sőt nagyobb hasznot hajt, nevezetesb kárt pótol, mint bár mi nagy pénzbeli elmarasztalás).

11. Egyszerűség a' leirásban (Simplicité dans la description). A' büntető-törvénynek könnyen felfoghatónak 's érthetőnek kell lenni, és pedig nem csak művelt 's felvilágosodott, hanem a' legtudatlanabb 's egyűgyűbb személy előtt is érthetőnek; erre pedig leginkább az vezet, ha az általa rendelt büntetések minél egy-

szerűbbek. E' szabálynak ugyan hátrálni kell fontosabb tekintetek elől, 's lehetnek vétségek, mellyek' büntetésének több alkotó részekből kell állani, p. o. birságból, testi büntetésből 's fogságból (a' szükséges fokozat 's bizonyosság tekintetéből); de ezen egyszerűség minden esetre olly tulajdon, mellyet a' lehetőségig megközelíteni tanácsos. Minél összetettebb, minél több részekből álló valamelly büntetés, annál valószinűbb, hogy az a' kisértet' pillanatában nem fog egész kiterjedésében a' bűnös' képzelete előtt mutatkozni. Különböző részletei közűl az egyiket elfelejti, a' másikat talán nem is ismeri. Mind ezek benfoglaltatnak a' valódi büntetésben, a' látszatosban pedig hiányzanak. — A' büntetés elnevezése is igen fontos. Homályos név mintegy ködöt borít a' büntetésre, mellyen a' közönséges ember esze keresztűl hatni ritkán képes, hasonló a' sphinx rejtélyéhez, mellyet a' ki fel nem odhatott, életével lakolt.

12. Népszerűség (Popularité). A' törvényhozónak a' büntetések' választásakor gondosan kell mindent kerűlni, mi a' nép között divatozó előitéleteket sértené. Ha a' büntetések bizonyos neme iránt a' közvélemény ellenszenvet mutat, habár az magában helyes volna is, a' büntető-törvénykönyvben helyet nem foglalhat. Mert először népszerütlen büntetés roszat szül, midőn a' népben kínos érzést gerjeszt; illyenkor nem csak a' gonosztevő szenved büntetést, hanem a'

legártatlanabb, leggyöngédebb kedélyű egyedek is, midőn érzékenységök sértetik, véleményök megvettetik, 's képzelmök előtt erőszak' és kényuraság' képe tünik fel. De ebből még egyéb rosz is következik. Törvényhozó, ki a' közérzéseket megveti, azokat maga ellen fordítja; a' helyett hogy a' nép' tömege, a' törvény mellett, a' bűnös ellen törekednék, inkább ezt segíti amaz ellen. Lassanként igen ártalmas előítélet gyökerezik meg a' közvéleményben, melly a' törvény szolgálatához bizonyos gyalázatot és szégyent kapcsol. A' közelégületlenség még tovább is mehet, néha nyilvános ellenszegüléssé válik, melly a' törvény' szolgáit az itélet' végrehajtásában gátolja. A hatóság elleni siker a' nép előtt diadalnak látszik, 's a' gonosztevő büntetlenül neveti a' törvények' gyengeségét. De mi teszi a' büntetéseket népszerűlenekké? Többnyire a' rosz választás. Minél inkább követendi a' büntető-törvénykönyv a' fenebb kifejtett szabályokat, annál inkább nyerendi a' bölcsek' okszerű javallását, 's a' tömegek' érzéssugalta helybenhagyását. Ha a' nép a' törvénnyel szövetkezik, a' bűnnek büntetlenül maradása a' lehetőség' legalsóbb fokára száll.

Ezen kivántató tulajdonok' lajstromát nem kell haszontalan munkának tekinteni. Hogy bár melly tárgyról kellőleg okoskodhassunk, annak tulajdonairól kell mindenek előtt tiszta és teljes fogalmat szereznünk Míg ez nem történik, min-

den helybenhagyás vagy roszalás nem egyéb rokon- vagy ellenszenv' homályos érzeténél. E' tulajdonok' elsorolása után világos és biztos okokat birunk, mellyeket a' büntetések' választásában követhetünk; mert csak azt kell vizsgálnunk, hogy azoknak külön nemei, e' tulajdonok közül mellyekkel 's milly mértékben birnak. Nincs olly neme a' büntetésnek, melly mindnyáját magába zárná, sőt a' vétségek' természetéhez képest egyik fontosabb a' másiknál. Nagyobb gonosztettek ellen a' példásságot 's analogiát kell követnünk. Kisebb vétségeknél inkább a' takarékosságot 's erkölcsi javítást kell szem előtt tartani. A' vagyonelleni bűntetteknél legtöbb figyelmet érdemel a' haszonra fordítható büntetés, melly a' sértett félnek anyagi kárpótlást is nyújt." Eddig Bentham.*)

Mielőtt tovább mennénk, érdekes lesz talán az eszmék' haladásának 's fejlődésének kimutatása végett, azt, mit a' büntetés kellékeire nézve, Bentham előtt mások megállapítani próbáltak Dumont' összeállítása szerint előadni.

Ha Montesquien' munkájából mind az, mit a' büntetés' tulajdonságaira nézve mond, egybegyüjtetik, csak négyet találhatni, 's ezek is habozólag 's csak körülírva kifejezvék, u. m.

1. Azt akarja, hogy a' büntetés a' bűntett'

---

*) Theorie des peines. Chap. VI.

természetéből folyjék; ez alatt' úgy látszik' bizonyos nemét az analogiának érti.

2. Hogy mérséklett legyen; kifejezés, melly semmi határozottsággal nem bir, 's egybehasonlítási pontot nem nyujt.

3. Hogy arányban legyen a' büntetthez.

4. Hogy szemérmetes legyen.

Beccaria szinte négy tulajdont kiván:

1. Akarja, hogy a' bűn és bűntetés között hasonlatosság legyen, de ezen analogiát részletesen nem fejtegeti.

2. Hogy a' büntetések nyilvánosak legyenek; mi alatt példásságot ért.

3. Hogy szelídek legyenek; mi magában igen határozatlan kifejezés.

4. Hogy arányosak legyenek.

Továbbá még azt kivánja, hogy a' büntetés bizonyosan, hamar és elkerülhetlenül bekövetkező legyen, de ez a' birói eljárás módjához, 's nem a' büntetés tulajdonságai közé tartozik.

Beccariához irt jegyzéseiben Voltaire gyakran említi a' büntetés' haszonra fordíthatásának szabályát. „Akasztott ember"—úgymond— „nem használható semmire."

Howard, az emberiségnek erényes hőse kirekesztőleg javítást várt és kivánt a' büntetéstől.

Ha ezen kisérletek habozó, határozatlan, egyoldalú 's ki nem elégítő eredményeit egybehasonlítjuk a' Bentham által készített lajstrommal,

melly a' bűntetés' hatását olly helyesen elemezi, 's a' kitűzött általános czél' minden oldalait méltányolja, el nem tagadhatjuk tőle azon érdemet, hogy első vala, ki a' büntetésnemek' becslésére, a' bűn és büntetés közötti arány' kimérésére határozott 's biztos szabályokat, a' törvényhozó által zsinórmértékűl használandókat, nyujtott. Ezt is azonban csak viszonylagos, és mint minden emberi mű' 's intézmény' hiányossága magával hozza, csak korlátolt értelemben kell venni; mert mathematikai pontosságú becslésről, kimérésről olly tényekre nézve, mellyek, mint bűn és büntetés nagy részben erkölcsi érzések' 's egyedi módosító viszonyok' körében forognak, természetesen szó sem lehet, – mit ki is jelenteni feleslegnek tartanánk, ha a' tapasztalás épen Bentham rendszerénél nem mutatná, mennyire hajlandók sokan a' legegyszerűbbet is félreérteni, átvitt értelemben használt kifejezéseket betű szerint magyarázni, csak hogy legyen mit czáfolni, ha megrögzött tudományos előítéletek 's valamelly rendszer iránti előszeretet úgy kivánják.

Túlvinne e' munkának kitűzött határokon ha minden lehető büntetésnemet külön külön bonczolás alá vennénk, vizsgálván, hogy a' fenebbi lajstromban foglalt szabályoknak mindegyik mennyire megfelelő, mennyire nem. A' halálos büntetés sokkal fontosabb kérdés, hogy sem itt csak úgy mellékesen tárgyaltassék, 's róla e' munkának egyik szerzője máshol bővebben

értekezett, itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy minden mellette 's ellene szóló okoknak Bentham' modora szerinti egybevetése után, annak több káros, mint hasznos oldalait tapasztalhatni.*) A' számkivetés legtöbb esetben nem is büntetés, 's ennélfogva csekély elijesztő hatással bir, de méltánytalanság is idegen országok iránt, ha a' keblünkben támadt bűnmételyt beléjök oltjuk. A' deportatio reánk nem alkalmaztatható, mert gyarmataink nincsenek, de ott is, hol eddig divatozott, mint például Angliában, mindinkább meggyőződnek czéliránytalan, sőt káros voltáról. Becstelenítő büntetés ha olly tettekre rovatik, mellyeket a' közvélemény is megbélyegez, felesleges, 's a' becsület' dolgában érzéketlen, megrögzött gonosztevőre nézve sikeretlen, sőt a' mennyiben a' netalán benne még lehető becsületérzés' utolsó szikráját is eloltja, ártalmas; ha pedig a' törvényhozó illy büntetések által a' közvélemény által nem rosszalt, sőt talán a' nép' sympathiáját gerjesztő tettekre akar szégyenbélyeget sütni, p. o. politikai vétségekre, többnyire csalatkozik várakozásában, mert megtörténhetik, hogy illyenkor a' pelengér diadalívvé változik. — A' mi a' testi fenyítéket, kivált a' hazánkban újabb időkig büntetési panaceának tartott botot illeti, a' mennyiben fájdalmat okozó, igen egyenetlen hatású; mert kor, testalkat, ki-

*) L. Büntető-jogi theoriák. Budapesti Szemle II. kötet.

sebb nagyobb érzékenység, 's egyéb körülmények szerint, hol felette csekély, pedig épen a' társasági jogrend legveszélyesb ellenségeire nézve az,—hol igen kemény, 's következéseire nézve ollykor halálbüntetéshez vagy csonkításhoz hasonló. A' mennyiben pedig szégyennel járó, az egyéb becstelenítő büntetések' categoriájába tartozik, 's ha olly mértékben 's kiterjedésben alkalmaztatik, mint hazánkban, minden jobb érzés elfojtása által, a' népet végképen demoralisálja. De erről is, noha honunkat közelebbről érdekli, feleslegnek tartjuk bővebben értekezni, mert a' bot' korlátlan uralkodása ellen a' művéltek véleménye már elég hangosan nyilatkozik, 's közöttünk is elég ügyes organumokra talált; reméljük tehát nem sokára a' közvélemény is pálczát törend felette, a' nélkül, hogy gyenge szavunk általi figyelmeztetésre szorúlna. Egyéb igen complicált, 's épen e' tekintetből czélirány-talan büntetésnemek' mellőzésével, csak a' fogság és kényszerített munka jöhet még tekintetbe, ezeket tehát, mint e' munka különös tárgyait, Bentham' elveinek nyomán bővebben vizsgálni tanácsosnak véljük.

Fogság és kényszerített munka.

Ha a' régi szerkezetű tömlöczökre a' Bentham által elsorolt kivánatos büntetési tulajdonságokat alkalmaztatjuk, úgy találjuk, hogy:

1. Eloszthatóság' tekintetében alkalmatosak; mert idő és szigorúságra nézve számtalan fokozatot engednek.

2. Bizonyosságra 's egyenlőségre nézve hiányosabbak; mert nem tagadhatni, hogy a' fogság egyet keményebben sujt a' másiknál, a' szerint, a' mint szabad állapotban megszokott több vagy kevesebb éleményt veszt általa; de már említettük, hogy tökéletes egyformaság a' büntetés' hatására nézve lehetetlen, 's a' fogság, ha nem egyenlő is mindenkire nézve, szenvedést még is kivétel nélkül bárkire ró az által, hogy őt szabadságától, megszokott társaságától 's életmódjától megfosztja.

3. A' megmérhetőségnek is eléggé megfelel, mert olly esetben, bol a' bűnös kisebb 's nagyobb vétség között választhat, ez utóbbitól őt hosszabb ideig tartó 's keményebb rabság tartóztatni fogja.

4. Analogiával is bir legtöbb vétségek' esetében, mellyek féktelen életmód' 's korlátlan szabadságvágy' eredményei, mint útonállás, kóborlás 's a' t.; melly esetekben a' bűnös fogság által attól fosztatik meg, mi bűntettére alkalmat adott.

5. Példásság tekintetében a" börtönök, régi szerkezetben, mert a' közönség előtt elzárvák, nem lehetnek nagy hatásúak; legfelebb a' tömlöcz' épületének látása intheti az elmenőket a' törvények által biztosított jogrend tiszteletére.

6. Takarékosságot illetőleg a' dolgozó házzal egybe nem kötött tömlöcz igen czélirányatlan, mert egy részről a' statusnak tetemes és haszonnélküli költséget okoz, más részről pedig magát a' rabot 's azokat, kik netalán munkájából éltek, keresetétől megfosztja; sőt túl is hat a' fogság idején, midőn őt henye 's munkátlan életre szoktatva, kiszabadulás utáni élelemszerzésre is alkalmatlanabbá teszi.

7. Az elengedhetőség e' büntetésnek teljes mértékben tulajdona.

8. Az ártható tehetségtőli megfosztást, vagyis a' bűnös személye elleni biztosítást is a' fogság, legalább ideiglen eszközli; mert míg fogva ül, a' leggonoszabb is megszűnik a' társaságra nézve veszélyes lenni; de nem tagadhatni, hogy ez ideigleni biztosítást jóval felülmúlja tömlöczeink' hibás szerkezeténél fogva a' kiszabadúlt rab' romlottsága általi veszély.

9. A' bűnös javításáról pedig munkátlanság 's a' gonosztevők vegyes együvézárása mellett szó sem lehet; úgy szintén

10. A' büntetésnek haszonra fordíthatásáról sem, akár a' statusra, akár a' megkárosított félre nézve, kivévén a' mennyiben az általa eszközlött elijesztés a' rosz példa okozta erkölcsi kárt helyrehozná.

11. A' leirási egyszerűség, vagyis érthetőség kellékének teljesen megfelel; mert minden, bár mi egyűgyű 's műveletlen elme által felfogható 's maga e' szó „tömlöcz" magába zárja 's a' képzelem elébe tűnteti, az elzárással egybekötött majdnem minden szenvedéseket.

12. Népszerűséggel is bir, kivált azok előtt, kiknek alkalmuk nem volt az eddig divatozott rendszer káros eredményeit tapasztalni.

E' bonczolgatásból látjuk, hogy a' tömlöczök mostani hiányos szerkezetök mellett, a' Bentham által megkivánt büntetési tulajdonok közűl a' takarékosságnak és javításnak épen nem, a' bizonyosság 's egyenlőségnek, példásságnak 's haszonra fordíthatásnak csekély mértékben, a' többinek azonban teljesen megfelelők. Tekintsük most a' kényszerített munkát 's benne azon tulajdonokat feltaláljuk, mellyek amannak hiányait pótolhatják 's ennél fogva a' két büntetés egybeköttetése felel meg leginkább a' haszonelv igényeinek.

A' kényszerített munkára nézve Bentham

megjegyzi, hogy az nem, mint más büntetés, idegen kéz által hajtatik végre a' bűnösön, hanem ez saját büntetésének végrehajtója. Már azon tekintetből is szenvedést foglal magában, mert minden félbe nem szakasztható 's örökké egyforma munka, ha eleinte kedves lett volna is, végre kínná válik. Lássuk már most mennyiben felel meg e' büntetés Bentham szabályainak.

1. Elosztható mind időre mind súlyra nézve.

2. A' hatás bizonyossága 's egyenlőségére nézve sem hiányosabb másnemű büntetéseknél; mert való ugyan, hogy hasonló munka a' körülményekhez képest, az egyiknek súlyosabb lehet, mint a' másiknak, de ezt a' biró tekintetbe veheti.

3. Megmérhető ollyképen, mint a' fogság hosszabb vagy enyhébb bánásmód tekintetéből.

4. Analogiával bir sok esetben a' megbüntetett vétséggel, a' mennyiben a' bűntettek nagy része henye 's kóbor élet által okozott nyomorúságból 's kincsvágyból erednek, dolgozóházakban pedig a' henye munkára kényszerítetik, 's a' kóbor szabadságától fosztatik meg.

5. Példásság a' dolgozó-házakban helyes szerkezete, 's mindenki előtt nyitva állása esetében, kevesebb szigorúság mellett is, nagyobb mint közönséges börtönökben, hol annyi szenvedés vész el, minden hatás nélkül a' néma és sötét falak között.

6. Takarékosság tekintetében csak a' pénzbeli marasztalások előbbvalók; mert ezek úgyszólván semmi költséget nem okoznak, holott a' kényszerített munka, a' dolgozó rabok tartása, őrzése 's a' t. tekintetéből kiadást kiván, mellyet azonban a' munka kipótol, sőt néha nyereséggel is tetéz.

7. Jövendőre nézve elengedhető.

8. A' bűnös elleni biztositás tekintetéből a' közönséges tömlöczöket dolgozóházak felett csak annyiban illeti az elsőség, a' mennyiben ez utóbbiakban szorosabb felvigyázás kivántatik az elillanás vagy a' rabok ellenszegülésének meggátolására; de viszont

9. Javítás. munkára szoktatás 's a' rabok összeszólalkozásának gondos elkerülése által, csak dolgozó-házban lehető, 's ennél fogva legtöbb esetben ez a' társaságot a' bűnös ellen nem csak fogsága alatt, de kiszabadulása után is biztosítja.

10. Haszonra fordíthatás tekintetéből a' pénzbüntetések felett is elsőséggel bir; mert amazok ritkán behajthatók, minthogy legtöbb vétség szegénység eredménye, 's szegények által követtetik el, már csak azért is, mert minden ország lakosainak többségét ők teszik; de ezekre hijában ró a' törvény birságot, holott munkáját a' legszegényebbnek is használhatni.

11. A' leirási egyszerűséget 's ért-

hetőséget sem nélkülözi; mert kinek ne volna fogalma kényszerített munkáról?

12. Népszerűséggel pedig legfelebb akkor nem bir, ha a' törvényhozás a' büntetéssel olly tettekre akar szégyenítő és becstelenítő bélyeget ütni, mellyeket a' közvélemény nem kárhoztat, vagy legalább megvetéssel nem tekint.

Igy tehát fogság és kényszerített munka együttvéve alkotnak olly büntetést, mellyben a' Bentham által kivánt minden büntetési tulajdont kisebb nagyobb mértékben feltalálhatni; 's ennél fogva ez érdemel legtöbb figyelmet a' törvényhozó részéről.

Hogy e' két büntetés combinatiójának milly módjai kisértettek meg eddigelé, 's milly sikerrel, — 's hogy a' tapasztalás és józan okoskodás mellyiknek választását javasolja, e' munka második részének tárgya leend; annak első általános theoriai részében azért tartottuk szükségesnek valamivel bővebbeknek lenni, mert, mint már e' munka elején érintettük, különböző induló pontok és különböző czélok, más meg más utakat is kivánnak, és sok következtetést csak forrásában lehet és kell megczáfolni.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Fogházjavítás.

A' régi rendszer hiányai.

Arra, hogy a' fogság és kényszerített munka a' fenn elősorolt tökélyekkel birjon, szükség, hogy az olly börtönökben, 's olly módon alkalmaztassék, melly sem az emberi természet benszületett méltóságát, sem a' társaságnak önfentartási kötelességét ne sértse, 's csak a' hol 's a' mennyiben ennek megfeleltetett, áll mind az, mit, Bentham theoriáját követve, e' büntető-mód czélirányosságáról mondánk. — Mig az emberi méltóságot lealázó pálczázás, 's a' halálos büntetés helyébe, mellytől müveltebb korunk visszaborzad, más surrogatumot nem mutathatunk, mint olly börtönöket, mellyekben a' hosszabb időre elzártnak élete, a' kisebb vétkesnek erkölcsisége annyira veszélyeztetik, mint hazánk' 's Europa' majdnem minden börtöneiben: addig minden emberszerető declamatióink mellett, jogunk nincs valakit kegyetlenséggel vádolni.

Minden hibás büntető-rendszernek, vagy egy

magában jó rendszer hibás alkalmazásának rosz következései kétfélék; ollyanok, mellyeknek káros hatásai közelebbről a' társaságot, — 's olylyanok, mellyek leginkább a' büntetett egyedeket érdeklik.

A' társaságra nézve a' büntető-rendszer lehet vagy 1ör ollyan melly eléggé nagy visszaijesztő erővel nem bir, 's igy gyengítvén a' fenyítéket, gyengíti azon okokat, mellyek a' gonosztettől visszaijesztenek; vagy

2or. A' büntető-rendszer elölve minden becsületérzetet a' rabokban, 's alkalmat nyújtva egymás közti megromlásra, olly egyedeket vethet vissza a' társaságba, mellyek a' bűnre nevelve, 's mintegy kényszeritve, bátorságára veszélyeket hoznak.

A' büntetett egyedre nézve rosz büntető-rendszernek következései vagy anyagi, vagy szellemiek; 's ezek ismét vagy ollyanok, mellyeket büntetése alatt tűr el, midőn rosz étkek, vagy egészségtelen tömlöcz által kínokat szenved, mellyeket előre nem láthatott, 's a' legaljasabb társaságnak kitéve, olly moralis szenvedéseknek tétetik ki, mellyek bűneinél nagyobbak; vagy ollyanok, mellyek büntetése körén túl hatnak, 's miként vagy testét szerfeletti sanyargatások által minden munkához alkalmatlanná tevék, vagy személyére eltörülhetetlen szégyenbélyeget nyomva, őt minden jobb társaságból kizárák, egy időre rendelt büntetését egész életére kiterjeszték.

Már nézzük tömlöczeink jelen állapotát, 's jelesen azon hatást, mellyet azok a' rab testi jólétére 's erkölcsi javulására gyakorolnak. Mennyi sanyargatásoknak, mennyi előre nem látott szenvedéseknek tétetik ki hazánkban azon szerencsétlen, ki a' büntető-törvény sujtó, vagy csak vizsgáló körébe vonatott, tudja mindenikünk. Alig múlik egy év, hol egy vagy más megyében az úgynevezett tömlöczláz nem ütne ki, 's hol nem történhetnék egy vagy más törvényszékkel nálunk is az, mi 1557ben az oxfordi úgynevezett fekete assisekkel történt, hol a' raboktól közlött ragály következésében, mind, kik az ülésen jelen voltak, birák, tanúk 's hallgatók ugyanazon betegségben meghaltak. — Gilbert Blanc szerint *) legalább 600 köblábnyi hely szükséges arra, hogy egy ember, egészségének kára nélkül élhessen. — Niemann **) 730 lábat mond; — valjon tele tömött tömlöczeinkben jut-e ennyi, azaz három köb öl egyegy személyre, ha nem vesszük is tekintetbe azt, hogy szellőztetésről gondoskodva nincs, 's hogy a' romlott levegő soha meg nem ujúlhat; melly mennyire káros, például szolgálhat, hogy 1753ban (a' mint Howard említi) 7 ember, ki magát a' newgati tömlöcz szellőztetése alkalmával vigyázatlanúl a' tömlöczből jött levegő folyamnak kitette, mind megbetegedett.

---

*) Medico Chirurgical transactions.
**) Handbuch der Staatsarzneywissenschaft.

Millyen az évenkinti halandóság tömlöczeinkben, nem tudjuk, minthogy illy statisticai adatok Magyarországban csak ritkán 's tökéletlenül találtatnak; — de annyi bizonyos, hogy az nagy, 's rendkivül nagyobb, mint lennie kellene, ha tömlöczeink úgy rendeltetnének el, miként Amerikában 's Europa némelly országaiban már léteznek, hol a' halandóság a' tömlöczben néha kisebb, mint a' szabadlábon élők között*).

De még károsabb, még ezerte inkább figyelmünket érdemlő mostani tömlöczeink második következése; azon lelki megromlást értem, mellynek annyi gonosztevő vegyüléséből szükségképen eredni kell. — Három az ok (így szól Bentham, e' nagy gondolkozó, egy helyett) mellyek a' tömlöczök által való romladásnak fő-kútfejei:

---

*) Nincs semmi szembetünőbb, mint azon különbség, melly az egészségi állapot 's főkép a' halál eseteire nézve, az ó 's új rendszer között Amerikában létez, midőn t. i. a' philadelphiai walnutstrecti tömlöczben a' halál esetek száma, mint 1 a' 16hoz, a' newyorki newgatiban, mint 1 a' 19hez állott (melly tömlöczök, a' rólok adott leirás szerint, a' miénket még a' mellett mind tisztaság, mind rendességre nézve felülhaladták): a' mostani elvek szerint alakult fogházakban a' halál esetei így állnak: Singsingben 1. 37ből, Wetherfieldben 1. 44ből, Baltimorban 1. 49ből, Auburnban 1. 56ból, 's Bostonban 1. 58ból. Beaumont et Joqueville — Systeme penitentiaire aux états — unis 1. 80.

1. Megerősitése azon okoknak, mellyek a' vétekhez buzdítanak.

2. Gyengítése azon tekinteteknek, mellyek attól visszatartanak.

3. A' vétek véghezvitelére nyert oktatás 's könnyebség.

Már nézzük megyei tömlöczeinket. — Mi az elsőt illeti, minden gonosztetteknek kútfeje a' szükség, a' munkátlanság 's egy bizonyos hibás meggyőződés, melly a' gonosztevőnek vétkét nem annyira undoknak, mint következései végett kivánatosnak festi. — Már kérdem, tömlöczeink a' vétek okait gyengítik-e, vagy nem erősítik-e inkább? A' kiszabadúlt rab nem vettetik-e vissza a' társaság körébe, mint koldus, a' nélkül, hogy élelméről csak az első napokban is gondoskodva volna, a' legnagyobb, legkínosabb szükség között, kitéve ezer csábításnak, mellyek őt, ha ellent nem áll, ugyan oda vezetik, honnan alig szabadúlt, a' nélkül, hogy ellentállása által megfertőztetett nevét kitisztíthatná, mert az élet kényelmei között ki tudná átlátni, hogy vannak pillanatok, mellyekben nem lopni nagy tett. — 'S tegyük fel most, hogy a' szabadúlt, hosszú büntetést szenvedvén, dolgozni elfelejtett, vagy épen minden munkára tehetetlenné vált (mi botozás által igen könnyen megtörténhetik); tegyük fel, hogy csekély tömlöczi szerzeményét, a' mi nálunk közönséges, erősebb italok megszerzésére fordítá, 's igy minden szen-

vedései között olly kényelemhez szokott, mellynek szükséggé vált kielégítésére becsületes módon nem juthat; 's most gondoljunk mind ezekhez egy embert, ki évekig gonoszok társaságában élve, a' bűn képzeletével megbarátkozott, kinek e' földön társa nincs, mint gonosztevő, kit e' világhoz semmi nem köt, mint szükségei, kit a' törvények csak sujtanak, — 's valjon remélhetjük-e, hogy a' szükségtől szorongatva, becsületes fog maradni, remélhetjük-e főkép, ha a' második okra figyelünk 's meggondoljuk:

Hogy mind azon indító okok, mellyek a' közönséges embert az erény-ösvényen visszatartják, a' tömlöczöztetettre nézve, hatásukat elvesztik, — mert ne hasonlítsa magát össze senki azon szerencsétlenekkel, kiket a' törvény súlya ért. Mással, 's ha bár szegény is, a' törvény csak védelmét, csak önbiztosságát érezteti, neki barátjai vannak, ismerői, száz édes kötelék, melly őt az övéihez csatolja, mellette intve áll a' hit szent oktatásival, 's egy egész társaság, mellyben, bár mi romlottnak mondják sokan, becsületes embereket csak az nem talál, ki találni nem akar, — őt becsületre inti maga azon név, mellyet visel, mellyet ő apáitól tisztán veve át, 's így eresztendi gyermekeire, mellyet rosz hír átka még nem sujt, 's melly, habár a' boldogulás kapuit nem nyitja fel, előtte mint más hangosabbak, legalább semmit el nem zár, — azon név, melly mindeniknek annyira kedves mint személye, 's melly

szüntelen védfalként áll közte 's a' vétek között. 'S mit bir mind ebből a' rab? — Ne szóljon a' törvényről neki senki, csak súlyait érzé, csak lánczokat ada néki; ne szóljon emberekről, a' kötelékek, mellyek hozzájok köték őt egykor, elszakadtak mind, 's közte 's a' társaság között nincs láncz egyéb, mint azon gyülölés, melly az elnyomatottat elnyomóihoz fűzi; — mert ne gondoljuk, hogy igazságosnak ismerendi büntetését; ha volna is valami e' lealázott szivben, mi mint lelkismeret megbánásra 's jobbulásra intené a' magánost, — mellette állnak társai, gonoszabbjai, 's gúnykaczajok előtt a' jobb érzemény félénken elhallgat előbb, később elenyészik, mint minden, mit soha ki nem mondhatunk. — Bűnének nem ő oka, így szólnak pajtási, hanem azon társaság, melly őt az élet' minden vagyonaiból kegyetlenül kizárá, melly őt semmi jóra nem oktatá, nem nevelé, melly első talán meggondolatlanságból elkövetett kis hibáit kegyetlenül bünteté, 's megbélyegezve nevét, előtte minden jobbra való utat elzára. — 'S mi kösse a' hazához őt, kire határain csak egy jövendő vár, a' gyalázat, rokonai már nem azok, kiket a' természet ada néki, 's kik most szégyennel tőle visszavonúlnak, ezentúl nincs senki, kiben bízhatnék, mint azok, kiket véle egy vétek, egy gyalázat, egy szenvedés köte össze, 's ezekhez csatolja nem csak önválasztása (melly őt talán más felé vezetné), hanem azon szükség, melly minden embert társaságba vezet,

's inkább a' legroszabbak közt, mint magánosan hagyja állani.

'S íme egy új társaság alakúl a' börtön homályai között, esküdött ellensége annak, mellynek őreitől őriztetik, — alapja a' vétek, társai gonosztevők, czélja a' törvényeknek megszegése; 's ki e' körben legmerészebb, kinek beszédei a' törvények ellen leglázasztóbbak, ki a' hit' parancsai 's fenyítékei ellen gúnyolódva legélénkebb, kinek multját a' legundokabb tettek fertőztetik, az az első, a' csudált, a' példa, mellynek követését száz a' magányban felhevült képzelet czélul tűzi ki magának jövendőre.

Közös megbecsülés tart fenn minden társaságot 's erények kellenek ennek, mint minden egyébnek; de ez erények nem azok, mellyek jó polgárt nevelnek, hanem azon makacs eltökélés, mellyel az egyes a' büntető-társaság ellenébe szegűl, — azon elszánás, melly őt szenvedni tanítja a' nélkűl, hogy panaszra fakadna, vagy az erősebb előtt meghajolna, — azon hűség, mellyel czimborái titkait őrzi, 's az igazság kiszolgáltatását gátolni igyekszik, — egy szóval azon szolgai tökély, melly a' vesztett szabadság után minden egyebekből egyetlenűl fenmarad, — türelem 's boszú. De a' fogság csak egy ideig tartó, a' rab szabadúlni fog, néki is vannak még reményei, jobb étkek, munkátlan szabadság, bor, pénz, 's undok ölelések, — ezek, mik őt e' helyre vezet-

ték, nem örökre vesztek el még, van néki is még egy reménye, — a' vétek.

'S most jő a' harmadik ok, — ott ülnek lánczaik közt a' vad czimborák, a' jövőről foly beszédök, víg napokat említenek, 's dús vagyont, 's dicsőséget, emelkedik minden kebel, hevül minden képzelet, 's a' mit az egyes nem tud, arra száz társa tanítja, — mitől az egyes visszaijedne, az most biztos, 's könnyűnek látszik, mert annyi társak között, kiknek segédére kiszabadúlva majdan számot tarthat, hogy ne érezné erősnek magát mindenki.

Ezek következései a' vegyes bezárásnak, mellyek tömlöczeinkből vétekiskolát csinálnak; 's ne gondolja senki, hogy kelletinél homályosabb színekkel festénk: a' mit mondottunk, azt számtalan tapasztalás igazolja, 's nem ez az egyetlen való Magyarországban, mi hihetetlennek látszik. — Magános ember egészen jó, vagy egészen rosz nincsen, a' társaság azzá teheti. A' haza pillanatokra Istenné, a' tömlöcz ördöggé.

Bővebben szóltunk a' dologról, mint talán czélunk kivánná, de csak azért, mert épen e' két hiba elkerülése az, mi az új tömlöczi rendszernek fő-czélja, 's tökélye; — ez, miben egész alapja fekszik; — ez végre, mi tömlöczeink javítását egyik legszebb, de miután annak szükségét, átláttuk, egyszersmind egyik legszorosabb kötelességünkké teszi. Mert valjon a' rab nem marad-e

embertársunk? nem marad-e polgára azon hazának mellynek törvényei őt sújtják, de csak a' mennyire vétkezett, midőn azokat megszegi, egyébként az ő, valamint mindenki védelmére létezvén, — 's nem tartozunk-e a' törvények védelmét fentartani még annak is, ki azokat megszegé. — 'S ha mikor 1792iki september első napjaiban a' fellázadt franczia pór a' rabokat meggyilkolá, egy iszonykiáltás hatá át egész Európát, 's ha maiglan méltán átkozva emlékezik az emberi nem e' tettre, mellynek szennyét annyi győzelmi babérok el nem takarhaták, — valjon felejthetjük-e, hogy rabokat gondatlanság által halni hagyni, nem egy pillanatnyi kínnal, de az elhagyottság évekig tartó szenvedései után, semmivel nem jobb? felejthetjük-e, hogy nem csak egy neme van a' gyilkolásnak, 's hogy nagyobb kegyetlenség nincs, mint mellyet gondatlanság szül, mert ezt még az egyes lelkismerete sem korlátolhatja. — Bár azt, mit Apert olly szépen mond a' franczia tömlöczökről irt munkájában, hazánkról ne mondhatná senki: — „A' királyi kegyelem, melly életre akarná fentartani a' szerencsétlent, csak vesztését halasztja, míg az embereknél kegyesebb halál föl nem oldja bilincseit." — És ha meggondoljuk, hogy nem csak gonosztevők töltik tömlöczeinket, hanem hogy, bár mennyire tökéletesüljenek is büntető-törvényeink, soha annyira nem haladhatnak, hogy ártatlanoknak büntetése általok egészen lehetetlenné válnék, 's

hogy gyanúsok is elzáratnak, sőt néha tanúk, — valjon nem borzasztó a' gondolat, hogy ezeket illy társaságba hozta a' törvény, 's hogy egykor rajtok büntetni fogja, mit talán csak önmaga okozott. Rosz véget jósolunk olly ifjúnak (így szól ismét Apert ugyanazon munkájában) ki rosz társaságba jár, 's valjon mi leend annak következése, ha hozzá lánczoltatik?

Megengedjük ezt, így szólnak erre a' tömlöczjavításnak ellenei, de a' büntetésnek fő-czélja példa, 's ha börtöneinkben a' javallott új rendszer behozatik a' tömlöczöztetés szigorúságával, elveszti azon hatást, mellyet eddig a' gonosztevők elijesztésére gyakorolt, 's ha ezen ellenvetés állna, akkor csakugyan nem tehetnénk mást, mint lemondani minden javítási tervről; mert bizonyos, hogy csak a' mennyiben a' társaságnak jóléte engedi, lehetünk kegyesek 's engedékenyek a' rabok iránt.

De tekintsük ezen ellenvetést közelebbről, 's kérdezzük, valjon tömlöczeink jelen állapotjokban biztosítják-e a' társaságot, valjon általok 's azon lealázó pálczabüntetések által, mellyeket hazánkban még annyian védnek, a' vétkek száma kevesbedett-e? — vagy nem látunk-e naponként több 's több gonosztevőt törvényszékeink előtt? Akár merre fordítsuk szemeinket, az ország akármellyik törvényhatóságánál kérdezkedjünk: a' rabok száma szomorú módon növekedik mindenütt e' hazában, 's kell-e több legalább annak meg-

mutatására, hogy az eddig követett büntetési mód czélirányta-lan? Nem látták-e ugyanezt Európának minden országai, hol minden külső műveltség, 's az újabb kor haladásai mellett, a' tömlöczök még kevéssel ez előtt, honi fogházainkhoz hasonlitának, 's nagy részint — főkép a' kisebb gonosztevőkre nézve — még most is hasonlitanak, 's a' rabok 's gonosztevők száma egy félszázad óta, (mióta t. i. a' criminalis statistica némi figyelemre méltatik) még is olly rémítő módon növekedett. — Kell-e ennél több tapasztalás annak megmutására, hogy olly büntetések, mellyeknél a' rab, személyében az emberi méltóság sértetik, hogy azon rendszer, melly mellett a' szerencsétlen, kit a' társaság büntet, őrjeinek zsarnok kedélye, vagy még kegyetlenebb gondatlanságának tétetik ki, hol a' tömlöczöztetett polgár, ki néha csak váddal terheltetik, 's meg lehet ártatlan, személy lenni megszűnt, 's kínokat szenved, megalázásokat tűr, 's veszélyektől környékeztetik, mellyekből a' társaságra semmi haszon nem háromlik, a' közjó biztosítására alkalmatos eszköz nem volt 's nem lehet soha.

Javitási kisérletek.

Gondolkozó 's emberszerető férfiak, kiknek munkássága közönségesen hasonló eredményekhez vezet, régóta átlátták mind ezen hiányokat, 's valamint hazánkban, hol — fájdalom — a' középkornak épen olly sok socialis emlékei maradtak, mint e' századoknak művészi hagyományai ritkák, a' börtönök elhanyagolt állapotja, végre annyi különvált politikai színeket 's osztályzatokat ez intézetek javítása körül központosított, úgy már századok előtt nem hibáztak férfiak, kik érezve mind azon igazságtalanságot, melly a' börtönökben törvény színe alatt elkövettetett, éltöknek egész munkásságát e' szomorú állapot megjavítására fordíták. —

Azonban csalódnék, ki azt gondolná, hogy a' börtönök javítása körül történtek, azoknak minden hiányai 's hatásuk egész károsságának átlátásából következtek; mert noha a' társaságra nézve kétségen kívül azon hatás, mellyet roszúl elrendezett börtönök a' rabok erkölcsi megromlására gyakorolnak sokkal kártékonyabb, majdnem

kizárólag a' rabok anyagi szenvedéseinek enyhítése vala azon czél, melly után minden ebbeli javítás eleinte kiindúlt Ritkák azok, kik moralis szenvedéseket értenének, 's még ritkábbak, kik valódi részvéttel tekintenék, vagy orvosolni akarnák azt mit nem kénytelenek látni; de a' testi kin világos mindenkinek, mintha könyörületességre akarta volna vezetni az embert maga a' természet, érzékei felriadnak látására, 's kik talán hideg vérűen ölnének ezreket egy pennavonással, kik nyugodt lélekkel alkotnának törvényeket, mellyek által egy ország népessége fosztatnék meg vagyonától, 's személyes bátorságától, azokat egy csekély seb elhalványítna. — Az önzőt gyengének teremté az Isten, mert lelkének egy része hibázik, melly őt részvételre vezetné, olly testet ada neki, mellynek jóvoltához szükséges, hogy kínokat ne lásson, 's melly a' hallgató lelkisméret helyett felszólal, vagy emberi könyörületességre inti.

Mind az, mi a' középkorban a' tömlöczök javítása körül történt, csak ezen anyagi szenvedések könnyebbítésére irányoztatott. — Ezért tevék a' keleti császárok kötelességül a' püspököknek és bíráknak a' tömlöczök évenkénti megvizsgáltatását.*) Ezért történt ugyanaz Milanóban,

*) Codex Theodosianus Lib. LX. de custodia reorum. Codex Justinianeus Lib. I. Tit. IV. de episcopali audientia.

Genuában, több olasz tartományokban 's végre Franciaországban, hol 1sö Ferencztől XIV Lajosig majdnem minden király alatt új törvények által parancsoltatik a' tömlöczökre való felvigyázat; ezért fáradtak végre mind azon egyesek, kik durva századukat meghaladva, 's csak szent hitvallásunk parancsait követve, melly a' rabokért napouként imádkozik, nagylelkűen feláldozták éltöket, 's minden örömeit, hogy egyes szerencsétleneknek letörölhessék könyeiket, 's a' sötét börtön homályát egy vigasztalással derítsék; ezért Paulai Sz. Vincze, Boromaei Sz. Károly, Claude Bernard, ezért végre nagy részint Howard, azon nagy szentje korunknak, kinek míg a' világon szép leend embertársainknak áldozni életet, míg dicső, évekig fáradni homályban olly czél után, mellytől dicsőséget nem várhatunk, csak hogy szerencsétlen embertársaink sorsán könnyíthessünk,—neve szebben fog hangzani századok után, mint bár milly más, mellyet napjainkban mindenki ismer, de senki nem áld. Howard 1756tól a' franczia fogságból megszabadúlva (hol a' hét éves háború alatt katonai fogságban tartatott) egész életét, mint a' bedfordi grófság sherifje, 's független egyed, csak e' czélnak szentelé, 's körüljárva hazája tömlöczeit, 's körülutazva Európát, veszélyekkel 's kellemetlenségekkel küszködve, feláldoza mindent, mit az élet a' vagyonosnak kellemest nyujthat, csak azon egy reményért, hogy a' rabok sorsa

(mellyet munkájában a' világgal ő ismertetett meg először egész szörnyüségében) enyhülni fog.

De ő is a' rabok anyagi jóléte gyarapításában fáradott leginkább, 's habár munkásságával a' tömlöczökre nézve új aera kezdődik, 's habár munkái a' leghasznosabb gondolatokat foglalják is magokban, még távol vala attól, mire a' tömlöczi tudomány félszázadnyi tapasztalás után végre haladott. — Megtartani tisztaság, rend 's az által, hogy egy tömlöczbe nem szerfelett sok rab záratik, az egészséget, — munkásság által biztosítni a' rabok jövendőjét, 's egyszersmind kisebbítni a' tartási költséget; ez vala majdnem az, mit Howard, 's idejében azok, kik példáját követék, tömlöczjavítás alatt közönségesen értettek, 's mi akkor a' genti tömlöczben, melly 1772ben Mária Theresia helybenhagyásával építetett, már létezett.

A' valódi javító-rendszer, melly csak a' rabok teljes elkülönözésében áll, még távol vala, 's hogy Európában még annyira halasztatott behozatása, talán csak azoknak tulajdoníthatjuk, kik mint a' tömlöczjavításnak legbuzgóbb, legbeszédesebb pártolói álltak elő. — Van egy neme az embereknek, minden ujításnál a' legveszedelmesebb, melly jó 's rosz helyett csak divatost ismerve, mihelyest valami új gondolat feltámad, határtalan túlságoskodások által azt nevetségessé teszi. — Miként Voltaire istentagadókká, Rousseau embergyülölőkké tevé a' szegényeket,

— úgy Howard munkája után egyszerre végetlen emberszeretet hatá meg sziveiket, 's tömlöczjavítás lön a' jelszó, mellyel egyszerre mind e' középszerűségek, hogy magoknak kis hirecskét szerezzenek, a' térre szálltak. — Ez a' lánczok terhességét említé, amaz a' börtön homályosságát, a' magány szörnyeit, vagy az étek durvaságát, mindenik jobbít, mindenik javasol, úgy annyira, hogy ha ez érzelgők kivánatainak a' kormányok hódolnak, bizonyára ollyanná vált volna rövid idő alatt a' rabok sorsa, melly a' szabadmunkás előtt kivánatosnak látszik.

Ellenszegülés támada tehát, közönséges következése minden ujításnak, mellynek, mint az akkori javító-rendszernek, elve csak tagadó, 's a' jelen állapot rosszalása; 's alig vehetjük rosz néven azoknak, kik a' tömlöczjavításokat csak zelotáiból ismervén, nyilt megtámadást 's gúnyt használtak annak népszerűtlenítésére; — azon úton, mellyen indúlni kezde ez ügy, úgy sem lehete jót várni.

A' tömlöczök javítása nem abban áll, hogy a' rabok anyagi jóléte 's kényelmei növekedjenek; hanem abban, hogy gondatlanság által semmivel többet ne szenvedjen senki, mint mire itéltetett, de hogy azt mindig, 's mindenütt egyformán szenvedje, — távol legyen tőle minden kényelem, minden öröm, mellyet jobb étkek, erősebb italok 's más anyagi gönyörűségek neki szerezhetnének; de távol legyen egyszersmind

minden, mi életét veszélyeztetheti, vagy őt olly sanyargatásoknak teszi ki, mellyeket sem ő, midőn vétkezett, sem a' biró, midőn ítélt, előre nem láthatának, 's mellyek a' börtön homályába temetve, senkinek például nem szolgálván, haszontalanok. A' tömlöcz-büntetés maradjon mindíg, de ne váljék soha kínzássá, mellynek nagysága nem a' rab gonoszságától, hanem őrzője embertelenségétől függ. A' melly tömlöczben e' kívánatoknak megfelelve nincs, 's csak azon philantropicus szalmatűznek melegében létrehozott javításokat találjuk, mellyek Howard munkáinak megjelenése után némelly tömlöczökbe behozattak, vagy némelly érzelgők által még napjainkban is czéloztatnak, ott javítás helyett csak a' hibának neme változott.

Nem Europának vala szánva a' tömlöczök javításának dicsősége, 's habár Bentham Panopticuma (mellyről később, midőn az épités formájához érünk, bővebben szólandunk) jeles előlépésnek nézethetik — mivel rendszere sem testi, sem moralis elkülönözést, azaz hallgatást nem foglal magában, — még ez is a' poenitentiarius tömlöczökhöz való előkészületnek nevezhető inkább, mint e' rendszer elkezdésének. Egy más boldogabb éghajlat alatt tenyészett az, mint annyi más szép 's jó, minek magvait mindig Europa hinti el, de mi mindig csak ott hajtja kalászait, mint ha az Isten éghajlatunknak napszámul adta volna e' másiknak művelését, nekünk csak a'

küszködést adva végzetül; 's szerény quakereknek köszönheti a' világ, hogy a' hibák, mellyeket a' 18. század tudósai észrevettek, de a' nélkül, hogy orvoslásukra valamit javaslottak volna, 's mellynek javítására a' büszke franczia törvényhozó test, mellynek Bentham 1791ben Panopticumának tervét megküldé, egy biztosság kinevezésénél egyebet nem tett, — végre megszűntek, 's józanabb 's emberiebb tömlöczöztetés lépe helyökbe.

Valamint azonban minden az emberi nem' javát eszközlő találmánynak dicsősége iránt különböző nemzetek igénylik az elsőséget: úgy a' javított börtönrendszernek első létrehozása és gondolatja iránt is nem hibáznak a' vitatkozások. 'S a' gőz hatalmának feltalálása hazájáról alig különbözőbbek az állitások, mint az iránt, kinek köszönheti nemünk azon haladásokat mellyek az emberiség érdekében a' börtönjavítások körül történtek.

Hollandiában, hol a' tömlöczök századok óta werkhuis-oknak neveztetnek, a' munka hihetőkép legelőbb hozatott be a' börtönökbe, 's nem valószínűtlen, hogy Penn Wilmos, ki 1682iki codexének 10dik szakaszában azt parancsolja, hogy börtönök munkaházak legyenek, hol gonosztevők, kóborlók 's erkölcstelenek dolgozzanak, ez országban való tartózkodása alatt jött e' gondolatra.

Franczia országban a' 17. század alatt Mabillon hivatkozva sz. Benedek szerzetének apátjai által Aachenben 1817ben kiadott rende-

letére erkölcstelenség végett elzárt szerzetesek megjavítására, az elkülönözést, munkát, hallgatást és imádságot ajánlá. Ferre szerint az illy szerzetesek egyes, a' carthausiakhoz hasonló cellákba zárandók munka mellett, helyök az isteni szolgálatnál elkülönözött, elességeik durvábbak 's szegényebbek, 's böjtjeik gyakorabbak. Előljáróik részint intés, részint vigasztalás által fognak iparkodni javitásukon. „Ha ez egyszer léteznék — így szól Mabillon — nem csak hogy illy magány szörnyűnek, 's türhetetlennek nem látszanék; teljes meggyőződésem szerint a' nagyobb rész alig érezne valami kínt ez által, habár egész életére záratnék is így el. Nem kételkedem, hogy mind ez egy új világi eszmének fog látszani, még is, bár mit mondjanak 's gondoljanak, úgy hiszem, csak akarjunk, 's könnyű volna tömlöczeinket türhetőbbekké, 's hasznosabbakká tenni.“

Romában 15ik Clemens pápa 1704ben gyermekgonosztevők számára sz. Mihály ispotályát épiteté, mellyet Howard utazásában látott, 's munkájában leirt.*) E' tömlöczben, mellynek kapuja felett e' szavak álltak: „Parum est coercere improbos poena, nisi probos efficias disciplina.“ Howárd 64 illy gyermeket talált, kik éjszaka épen annyi magános kamrákba zárva, nappal egy közös teremben dolgozának, mellynek közepébe rendszabályként

*) Howard State of the Prisons.

a' szó „silentium" vala felirva. Egy hasonló intézetet talált a' hires utazó 1539ben alapított, és 1636ban felépült carbonárai ápoló-házban (Albergo di Carbonara) Genua mellett, mellynek dolgozó-terme felett, a' szavak: „silentium et obedientia" valának felirva.*)

Belgiumban a' híres gróf J. P. Vilain XIV által 1771ben a' keletflandriai rendeknek ajánlott, 's 1772ben Maria Theresia császárné helybenhagyásával építeni kezdett genti börtön hasonlókép börtönjavításban egy nevezetes előlépésnek tekinthető, 's a' börtönök akkori helyzete szerint nem bámulhatni mind azon dicséreten, mellyel Howard e' tömlöczről szól.

Még nagyobbak azonban azon igények, mellyeket Anglia a' börtönjavításoknak megkezdésére nézve tehet, hol Howardnak fáradozásai a' közvéleményt jókorabb 's nagyobb erővel e' czél felé irányozák. Már 1775ben a' horshami börtön, melly Richmond herczeg 1775ben beadott terve után építetett, 's mellyben Howard bizonyítványa szerint, ki e' tömlöczöt 1779ben meglátogatá, minden rab külön 10′ hosszú, 2′ széles, és 9′ magas kamrában tartatott; a' petworthi javítóház, melly hasonlókép Richmond hg. 1785ben tett inditványára építetett, 's mellyben a' rabok nem csak külön kamrákban tartattak, 's az isteni szolgálat alatt is páholyokba egymástól elkülönöztettek; de mellynek 1787ben

*) Ibidem.

készült rendszabályai szerint a' raboknak tökéletes elkülönözése parancsoltatik úgy, hogy még sétálásuk alkalmával se találkozhassanak egymással: olly tökéletes magányrendszerű börtönöknek példáit mutatják, mellyek csak inkább rabjaiknak számára, mint tökélyökre nézve különböznek e' rendszernek mostani mintáitól. 'S habár a' gloucesteri javítóház, melly 25. III. György Cap. 10. (1785.) következésében építetett, e' részben némiként visszalépésnek tekinthető; mert e' tömlöczben a' rabok tökéletes elkülönözése olly annyira nem eszközöltetett, hogy például azon rabok, kik irni, olvasni nem tudának, más a' káplán által kikeresett rabtársak által nyerék ez oktatást; 's habár a' 19. György. Cap. 74. (1778) által, az előbb transportátióra ítéltetni szokott gonosztevők munka mellett, magánosan rendeltetnek elzáratni, de csak annyiban, a' mennyiben azt munkájoknak természete engedi; még is, mivel e' törvények a' magános elzárást már egy jobb rendszer alapjának tekintik, a' 22. Georg. III. Cap. 54 és 25 Georg. III. Cap. 10. ezen elvet pedig még inkább kifejti, 's a' horshami 's a' petworthi fogházak azt létre is hozák, nem egészen alaptalan Crawfordnak állítása, ki hazaszeretetében a' magány-rendszer behozásának érdemét egyenesen Angliának tulajdonítja.

Azonban bár mi alaposak legyenek is ezen nemzeteknek igényei 's bár mennyire bizonyos is,

hogy a' börtönjavítás eszméjének lassú kifejlődésében, melly alatt mostani tökélyére jutott, e' nemzetek mindegyikének tartozunk: még is nézetem szerint mind ezek Amerika ellenében az elsőséget nem követelhetik.

Mind a' munkának a' tömlöczökbe való behozatala, mind azon Mabillon által hirdetett elvek, mellyek a' római Sz. Mihály-ispotályban alkalmaztattak, mind a' genti 's angol tömlöczökben behozott jobb rend, kétségen kívül elősegíték ez ügyet; de mivel mind ezek inkább csak egyes kisérletekből állanak, — a' poenitentiarius rendszer megkezdésének nem nevezhetők, 's ha nem említek is mást, mint hogy a' genti tömlöczben a' hallgatás, csak a' mennyiben azt a' rend fentartása kiváná, 's nem mint lelki elkülönözésnek eszköze, használtatott, *) 's hogy Angliában a' fennevezett magány rendszerű fogházakban e' rendszer századunkban megváltozott **) nem tagadhatja senki, hogy még ezen országok is inkább a' jó rendszer véletlen alkalmazását; mint annak megértését tulajdoníthatják magoknak.

---

*) A' genti tömlöcz házi rendének 30dik pontjában ez áll: senki ne beszéljen, kiáltson, vagy énekeljen az esti harangozás után; az éji őrnek kötelességűl tétetik az ez ellen vétő ajtait krétával megjegyezni a' végett, hogy másnap reggel büntettessék.

**) Mind a' petworrthi, mind a' glaucesteri, mind a' horshami fogházakban a' behozott rend 1816 körűl a' rabok növekedő száma miatt változást szenvedett.

Azonban Amerikában is hosszú, majdnem 40 esztendei tapasztalás vala szükséges, míg számtalan próbákból azon rendszer fejlődhetett ki, melly ez országban jelenleg annyi sikerrel alkalmaztatik.

E' rendszer keletkezésének, fokonkénti haladásának, elágazásának, 's Amerikában jelen állapotjának, úgy szinte az új világ példája után Europában eddig tett kisérleteknek rajzát a' legújabb 's legjobb kútfők után *) olvasóinkkal közölni szükségesnek tartjuk, mielőtt saját nézeteinket előadnók.

---

*) Beaumont és Toqueville: Systéme pénitentiaire aux États. Unis, troisiéme Édition 1837. Tome 1-er.

Julius. Dr. N. H. Nordamerika's sittliche Zustände 1839. 2-er Band

Gosse: Das Poenitentiärsystem medicinisch, rechtlich und philosophisch geprüft. Übersetzt und vermehrt von Martiny. 1839.

A' poenitentiarius rendszer kifejlődése legújabb időkig.

Jóllehet a' poenitentiarius rendszer az egyesült statusokban új intézmény, eredete jóval régibb időkben keresendő; 's egy pennsylvaniai vallásos felekezet az, mellynek az amerikai börtönök javitása iránt az első eszmét köszönhetni.

A' quakerek eltiltva vallásuk által minden vérontástól, irtózattal nézék azon kegyetlen büntető-törvényeket, mellyek az anyaországról a' gyarmatokra szálltak. Penn Vilmos Pennsylvaniának alapítója, e' gyarmat számára már 1682-ben készített törvényt (the great law), melly szerint a' halálos büntetés, gyilkosságon kivül, minden egyéb bűntettekre nézve eltöröltetett, 's munkával egybekötött fogsággal cseréltetett fel; 's habár e' törvény Penn 1718-ban történt halála után, Anna angol királyné által ismét eltöröltetett, e' szellem vala az, mi által kevéssel a' függetlenségi háború előtt, mihelyt Howard mun-

kái megjelentek, nem annyira ugyan a' börtönök javítása, hanem inkább a' rabok nyomorúságának enyhítése végett Philadelphiában azon egyesület alakúlt, mellynek a' börtönök javítása körűl történt első kisérleteket, 's azoknak végsikerét leginkább köszönhetjük. Ezen a' szabadsági háború alatt eloszlott, de a' párisi béke után újra alakúlt társaság fáradozásainak következése, hogy a' halálbüntetés, csonkitások 's korbács a' pennsylvaniai törvényhozás által eltöröltetvén, a' birák törvény által felhatalmaztattak, hogy az addig halállal büntetett gonosztettekre magányos kamrákbani éjjel 's nappali elzárást róhassanak. Ekkor alapítatott Philadelphiában a' Walnut-streeti börtön. A' foglyok, az általok elkövetett bűntettek szerint osztályoztatva, nagyobb szobákba zárattak együvé; a' magányos elzárásra ítéltek 's azok számára, kik a' börtön egyéb részeiben a' fogházi fegyelemnek engedelmeskedni vonákodtak, ezen felül még kisebb czellák épitetvén. A' magányosan elzárt raboknak munka nem adatott. E' javítás még igen hiányos volt; mert egy részről a' rabok együvé zárása által alkalmat adott azoknak egymást kölcsönösen még romlottabakká tenni, min a' megkisértett osztályozás nem segíthet, mert helyesen mondják Beaumont és Tocqueville idézett munkájokban: „vannak egyforma büntetések, 's egy néven nevezett bűntettek, de nincsen két egyenlő erkölcsiség.“ A'

magányosan elzártakra pedig a' munkátlanságnak kellett károsan hatnia. Ezen intézetet tehát még nem tekinthetni poenitentiarius fogháznak, 's nem is érdemlé ama magasztalást, melylyel Rochefoucauld-Liancourt hg. dicsérő ismértetése után akkoron mindenki által fogadtatott. Alapítóinak fő-érdeme a' Pennsylvániában addig divatozott véres büntetések eltöröltetésén kivül, a' közönség figyelmének börtönjavítási kisérletekre fordítása volt, 's az hogy alkalmat nyujtottak tapasztalásra, 's a' megkisértett javitások jó 's rosz oldalainak megkülönböztetésére.

New-Jork vala az első status, melly 1792-ben új büntető-törvényeket, 's új börtönrendszert létesítvén, Pennsylvániát e' börtönjavítási ösvényen követé. Itt is mint Philadelphiában magányos és munka néküli elzárás csak a' nagyobb, előbb halállal büntetett gonosztevőkre 's a' fogházi rendet sértőkre fenyitékül rovatott; a' többiek pedig munka mellett ugyan, de vegyesen együvé zárattak. Hasonló kisérleteket tettek a' Walnut-streeti börtön mintája után 's hasonló elveket követve: Maryland, Massachusets, Maine, New-Jersey, Virginia, 's a' t.

E' rendszer sehol sem szülte a' kivánt hatást. Minden évben meg kellett a' pénzalapot toldani, hogy az intézetek fennállhassanak; 's ugyanazon egyedek újra visszakerülése bizo-

nyítá a' börtönszerkezet hatástalanságát, sőt káros voltát a' bűnös személyére 's erkölcsiségére nézve. Illy kedvetlen eredményeka' rendszer gyökeres hiányaira mutattak; de annak okai akkor némelly részletekben kerestettek. Az gondoltatott, hogy csak a' raboknak szerfeletti egymásra halmozása, 's az épületekszűk volta hiusítja meg a' táplált reményeket, 's ennélfogva új erőködéssel s' költséggel dolgoztatott azon épületek tágításán. Igy épült fel az auburni börtön 1816-ban.

Azonban ez utóbb olly híressé vált fogház is eleinte igen hibás terven alapúlt; az addig divatos osztályozást megtartotta, 28 nagyobb 8-12 rab elzárására alkalmas termek mellett, 61. kisebb czellát két-két rab számára foglalt magában, mi a' hozzáértők megegyező ítélete szerint legkárosabb hatású módja az elzárásnak.

Ezt nem sokára lehetett tapasztalni, 's 1819-ben New-Jork törvényhozása, az auburni fogház éjszaki részének felépítését, 's a' magányos czellák szaporítását rendelte; mind a' mellett még akkor is nem a' magányos elzárásnak minden rabra kiterjesztése, hanem csak annak minél nagyobb számra alkalmazása czéloztatott.

Hasonló ok hasonló eredményt szült Pennsylvániában. Ezen status törvényhozása 1817-ben a' nyugoti grófságok számára a' pittsburgi; 1821-ben pedig Philadel-

phia városa és a' keleti grófságok számára a' cherry-hilli javító fogház építését hagyta meg; melly utóbbi azonban csak 1829-ben kezdett használtatni. Ezen épületek fellállítása 's belső elrendelésében a' walnut-streeti fogházban gyakorlott elveknél mások követtettek. A' walnut-streeti tömlöczben, mint láttuk, a' rabok osztályozása, 's e' szerint együvé zárása volt a' fő-szabály, a' magányos elzárás pedig csak mellékszerepet játszott; az új fogházakban minden rab számára külön czella építetett. A' bűnösnek ebben éjjel nappal külön elzárva 's munka nélkül kellett maradni; 's így mi a' walnutstreeti börtönben kivétel vala, szabállyá lőn Pittsburgban és Cherry-hillben. A' teendő tapasztalás elhatározónak váratott, ezért is semmi költség nem kiméltetett ez intézeteknek a' kitűzött czélhoz méltó felállításában, 's az épületek inkább palotákhoz, mint fogházakhoz hasonlítának.

Mielőtt azonban Pennsylvániában a' törvény által rendelt ezen intézetek felállhattak volna; Newyorkban az auburni fogház megpróbáltatván, nagy vitatások támadtak a' törvényhozás kebelében, 's a' közönség kiváncsian várta a' tett kisérletek eredményeit.

Az auburni fogház éjszaki szárnya 1821-ben nagy részben elkészülvén, egyes külön czellákba 80 rab helyeztetett. Ezen próba, mellytől olly fényes sikert vártak, az elzártak többségére

nézve szerencsétlen vala Javítás tekintetéből zárattak el magányosan; de illy örök magány, ha semmi által félbe nem szakasztatik, ha munka által nem enyhítetik, felülmulja az emberi erőt, 's a' bűnöst javítás helyett megöli. Azon szerencsétlenek, kikkel e' próba tétetett, egy év alatt egészségökben annyira megromlottak, hogy attól kellett tartani, nehogy nagy részben, ha tovább is illy életmód mellett maradnak, e' kisérletnek áldozatjaivá legyenek. Első esztendőben közülök 5. halt meg, egy megőrült, egy másik használva olly pillanatot, mellyben a' tömlöcztartó valamit keresni ment, czellájából leugrott, jóllehet maga előtt látta az ugrással járó majdnem elkerülhetlen halál veszedelmét.

Illy balsiker mellett, végképen meg kellett szüntetni a' kisértett rendszert. A' newyorki kormányzó alkotmányos jogánál fogva, 26-nak a' magányosan elzártak közül megkegyelmezett; a' többiek nappal kamráikból kieresztetvén, a' közös munka-teremekben dolgoztak. E' korszak óta (1823) az általános és szünetlen magány Auburnban többé nem alkalmaztatott senkire; a' tapasztalás megmutatta volt káros voltát a' rabok egészségére, és hatástalanságát a' javitásra nézve, miután a' kormányzó által megkegyelmezett 26. egyed közül rövid idő alatt tizennégyen új vétségek miatt kerültek a' fogházba vissza.

E' szerencsétlen eredmény könnyen magának a' poenitentiárius-rendszer eszméjének vehette volna el hitelét, 's a' reactio törvénye szerint megeshetett volna, hogy a' rabok elkülönözésének rosz következéseivel együtt maga az elv is népszerűtlenné válik. De szerencsére a' rosz siker nem vakítá el a' közvéleményt az elkülönzés szüksége 's hasznai iránt, 's csak az eddig vele járó ártalmak megszüntetésére 's üdvös oldalainak megtartására kerestettek módok. E' czélra kisértetett meg a' raboknak éjjeli magányos elzárása, 's nappal a' közös munkatermekben de legmélyebb hallgatás melletti dolgoztatása, melly rendszer, most az auburni, vagy hallgató-rendszernek neveztetik. „Itt — úgy szólanak Beaumont és Tocqueville, — homályra akadunk, mellyet nem birtunk eloszlatni. A' hires auburni rendszert hirtelen születni látjuk, 's keletkezni két egymás sal látszatra megférhetlen elem, az elkülönzés és együttlét combinátiójából. De mit nem találhatunk, az e' rendszer teremtője, pedig még is csak kellett valakiben ez eszmének először támadni“ ..... De nem taníť-e a' tapasztalás arra, hogy vannak találmányok, mellyek dicsősége nem illet senkit különösen, mert egykorú 's együttmunkáló erőködések 's az idő haladásának eredményei. Elég az, hogy 1824-ben Allen, Hopkins és Tibbits urak a' newyorki törvényhozás által az auburni fogház felügye-

lőivé választatván abban már behozva 's gyakorlatban találák ez új rendszert. Jelentésökben magasztalással szólottak róla, 's a' törvényhozás azt formaszerinti helybenhagyással megerősíté.

Ezen új auburni rendszer mindjárt kezdetén rendkívüli sikert szült, 's a' közönség figyelmét legnagyobb mértékben magára vonta. Az elmékben nevezetes változás történt; a' börtön igazgatását, melly addig ismeretlen 's aljas állású egyedekre 's porkolábokra bizatott, a' polgári társaságban tisztelt 's magas polczon álló férfiak kezdték keresni. Elam Lynds, volt kapitány az egyesült statusok hadseregében, 's utóbb Powers törvényszéki biró, dicsőségnek tartották az auburni fogház igazgatását magokra vállalni.

A' czellák rendszerének New-York minden elitélt rabjaira kiterjesztett általános elfogadása azonban az auburni fogházat elégtelennek tevé, mert ez időnkénti folytonos tágítások után is, nem foglalt magában többet 500 czellánál; ennélfogva igen érezhető lőn egy új fogház szüksége. Ezen tekintetből rendeltetett el a' newyorki törvényhozás által a' singsingi fogház építése 1825-ben. Ennek kivételét elbeszélni úgy hisszük érdekes és tanuságos leend. Elam Lynds, az auburni fogház ez ideig volt igazgatója, ez intézetet elhagyta 's magával vitt 100 rabot azon helyre, hol az új fogháznak épülnie kellett, 's ott a' Hudson partjain tábo-

rozva, fedél nélkül, melly befogadná, falak nélkül veszedelmes kiséretének bezárására, munkához állítja rabjait, kit kőmívesnek, kit ácsnak tesz, 's rendeléseinek engedelmességet csupán jellemének szilárdsága, 's akaratának energiája által szerez. Eképen a' rabok, kiknek száma időnként szaporítatott, több évekig dolgoztak saját börtönük felépitésén, 's ma fenn áll a' singsingi fogház 1000 czelláival, felépitve az abba zárandó rabok által. *)

A' munka nélküli magányos elzárás rosz következéseiről New-Yorkban szerzett tapasztalás, nem tartóztatá Pennsylvániát hasonló kisérlet folytatásától; 1827-ben a' pittsburgi fogház rabokat kezdett befogadni. Minden fogoly éjjel nappal magányosan záratott el egy czellába, 's dolgoznia nem engedtetett. Ezen magány, mellynek elv szerint általánosnak kellett volna lenni, valóságban nem volt az. E' fogház olly hiányosan van épitve, hogy igen könnyen hallhatni egy czellábau, mi történik a' mellette lévőkben; illy módon minden rab szomszédjával társalkodásban lelt nem csak mindennapi elszóródást, de bő forrását is az erkölcsi megromlásnak, 's minthogy az ott elzárt bűnösök semmit sem dolgoztak, mondhatni, hogy egyet-

*) Beaumont és Tocqueville. Systéme pénitentiaire aux Etats unis etc. Troisieme édition. Bruxelles 1837 Tome 1-er, p. 150.

len foglalatosságuk egymás megrontása volt. Ezen új fogház tehát még roszabb volt a' walnut-streeti-nél; mert a' rabok egymással közlekedhetésöknél fogva, szintolly kevéssé javultak az egyikben, mint a' másikban, de más részről a' walnut-streetí foglyok munkájok által valamennyire kármentesiték a' statust a' rájok fordított költségekért, holott a' pittsburgiak kényszeritett henyeségök miatt, mind a' kincstárnak, mind önmagoknak terhére voltak.

Ezen intézmény balsikere nem bizonyított ugyan semmit az alapjául szolgáló rendszer ellen; mert leginkább az épitési hiányoknak volt tulajdonítható; de elterjedvén Pennsylvániában híre, a' helyesb épitményü auburni fogházban eleinte divatozott hasonló rendszer rosz, 's az utóbb behozott éjjeli magányos elzárás 's nappali együttdolgozás kedvező eredményeiről, gyanu támadt magának az addig gyakorolt rendszernek helyessége iránt. Illy meglepő tapasztalások által figyelmeztetve a' pennsylvániai status szükségesnek tartotta új vizsgálat alá venni a' munka nélküli elkülönözés kérdését, mielőtt azt az akkor épülőfélben lévő chery-hilli fogházba is behozatná. Ennélfogva a' törvényhozás biztosságot nevezett a' tömlöczöztetés leghelyesb módjának megvizsgálására. Charles Shaler, Edward King, és T. L. Wharton az e' tárgyban eljáró biztosak jelentésökben az eddig kisértett rendszerek fejtegetése után, az aubur-

nit a' többiek felett magasztalván, annak elfogadását javasolják.

Ezen nyilatkozás hatása a' közvéleményre nagy vala, de élénk ellenzést is szült. Pennsylvániában Roberts Vaux, Louisianában Edward Livingston tovább is a' bűnösök teljes elkülönözését védték.

Ez utóbbi Louisiána számára büntető-törvény-és börtönjavitási codexet készített, mellyek kevésbbé értve azok által, kiknek készültek, a' miveltségben tovább haladt Pennsylvániában több figyelmet gerjesztettek. Ezen munkájában Livingston munkával egybekötött magányos elzárás mellett nyilatkozott, 's nem is mint a' pittsburgi rendszer védője, hanem mint az auburninak ellene lépett fel. Elismerte ez utóbbi fogházban divatos jó rendet, és szigorú fegyelmet, de az ennek fentartására szükséges testi büntetések ellen elhatározottan nyilatkozott.

Livingston 's azok, kik hasonló tant védtek hatalmas tények ellen voltak kénytelenek küzdeni; saját még meg nem kisértett theoriájok bizonytalansága és az általok megtámadott rendszer fényes sikere egyiránt felhozattak ellenök. Az Unió minden statusa feszült figyelemmel voltak tanúi a' két rend-zer pártolói között folyt vitának; Pennsylvánia pedig, mint New-York versenytársa, féltékenyen megőrzeni iparkodván azon polczot, mellyet kitűnőbb miveltsége által

az Únió első rendbeli statusai közt elfoglalt: ezen tárgyban sem akarhatá New-Yorkot vagy szolgailag utánozni, vagy annak intézeteinél hiányosabbakat felállítani; végre olly rendszerben állapodott meg, melly mind quaker a'apitóitól öröklött komoly erkölcseinek, mind philantropicus hajlamainak leginkább megfelelt. Elveté a' munka nélküli elkülönözést, mellynek szomorú következéseit a' tapasztalás mutatta, de megtartá az éj 's nappali magányos elzárás kemény büntetését, melly azonban felesleggé tevé a' testi büntetéseket. A' cherry-hilli fogház illy elvek szerint rendezve, nem vala tehát egyéb mint Pittsburg és Auburn egyesitése. Pittsburgból vétetett a' teljes elkölönözés, 's Auburnból a' magányos czellákba behozatott a' munka. E' rendszer elveihez alkalmaztatott utóbb a' pittsburgi fogház is.

A' pennsylvániai börtönök szerkezetének ezen átalakulását a' büntető-törvények változtatása is követé. Minden büntetés megenyhítetett, miután a' magányos fogság szigorusága annak tartását megrövidíteni engedé! A' halálos büntetés minden bűnttetre nézve, kivévén a' szándékos gyilkosságot eltöröltetett.

Mig New-York és Pennsylvánia büntető-törvényeik és börtönrendszerök javitásán különböző utakon munkások voltak, az Unió egyéb statusai sem maradtak veszteg; hanem közülök több az adott példa által indítva, ú

fogházakat épített, azoknak külső 's belső szerkezetében hol az auburni, hol a' philadelphiai rendszert követvén. Mielőtt ezen új szerkezetű fogházakat névszerint említenők, rövid jellemzését kívánjuk adni ama két különböző rendszernek, utóbb csak azt jegyezvén meg minden egyes fogháznál, hogy ezek közűl melyiket fogadta el.

E' két némellyekben ellenkező rendszernek egy közös alapja van, 's ez: a' rabok elkülönözése. *) Magányban a' gonosz elmélkedik, szemközt van 's egyedűl bűnének emlékezetével, azt, mint szenvedéseinek kútfejét, gyűlölni kezdi, 's fölébred benne a' lelkismeret. E' magány kemény, de a' gonosztevő által érdemlett büntetés; de bár minő legyen a' bűnös tette, ha a' törvény rá csak fogságot rótt, nem szabad őt életétől, habár közvetett úton is, megfosztani. De ez eredménye a' tökéletes elkülönözésnek, ha semmi foglalatosság nem szakasztja félbe örök egyformaságát. Ezért hozatott be a' tömlöczökbe a' munka, melly nem hogy súlyosbítaná a' büntetést, azt inkább enyhíti, 's a' rabokra nézve jótétemény. De még akkor is, ha a' bűnös a' munkától iszonyodnék, kényszerítni kellene rá, mert legtöbb esetben henyeség vezette őt bűntettre; munka ok-

*) Beaumont et Tocqueville, systéme pénitentiaire T. I. p. 174. 's a' t.

tatandja becsületes életmódra. De még más tekintetből is hasznos a' munka; a' bűnös tartása terhére van a' társaságnak, ha henye, néha hasznára, ha munkás. A' poenitentiarius rendszer minden elágazásában e' két tény combinatióján alapúl: elkülönözés és munka. A' tapasztalás ezeket egybekötve üdvöseknek, egyiket a' másik nélkül haszonnélkülinek, gyakran károsnak mutatta.

Áthatva az elkülönözés hasznairól és szükségéről a' philadelphiai vagy cherryhilli börtönrendszer alapitói a' bűnösöknek éjjel nappal kamráikban egyedül maradását határozták, csak ugy hivén őket a' kölcsönös megrontás lehetősége ellen biztosítva. E' rendszernél fogva a' gonosztevő fogsága idejének elteltéig kamráját el nem hagyja; az egész világtól elkülönözve, a' gonosztevőkkel megtelt fogházban emberi társaságot nem ismer. Illy szoros elkülönözés mellett a' munka kétszeresen szükséges, 's illy intézetben nem mondhatni, hogy a' bűnös munkára szorítatik, hanem hogy néki dolgoznia megengedtetik. Beaumont és Tocqueville idézett munkájokban beszélik, hogy több izben látogatván meg a' cherryhilli fogházat, minden rabbal beszéltek, 's közöttök nem találtak egyet is, ki a' munkáról hálával nem szólott volna, mint egyetlen vigasztalásáról, melly nélkül élnie terhére volna. Mindnyájan megegyeztek abban, hogy vasárnap,

a' pihenés napja, legkínosabb. Mi válnék az emberből szüntelen magányban, lelkismérete és képzelete szülte rémek között? A' munka fárasztja a' testet, de pihenteti a' lelket. Megjegyzésre méltó, hogy eképen emberek, kiket legtöbb esetben lomhaság 's munkakerülés vitt börtönbe, itt egyetlen vigasztalásukat munkában lelik.

Auburn alapitói is elismerték a' rabok egymástoli elkülönözésének 's a' munkának szükségét; de ugyanazon czélt más úton akarták elérni. Ezen fogházban, 's mind azokban, mellyek mintája után készültek, a' rabok csak éjjel vannak czelláikban magányosan elzárva. Nappal közös munkateremekben együtt dolgoznak, 's itt a' testi elkülönözés hiányát, erkölcsi elkülönözés, a' legszorosabb hallgatás szabálya, pótolja. Ebben fekszik a' két rendszer közötti különbség.

Az auburni rendszer baráti azt mondják: illy munkateremekben a' rabok együtt vannak, de közöttök nincs erkölcsi kötelék. Egymást látják, de nem ismerik. Egy társaságban vannak, de nem társalkodhatnak: közös munkát végeznek, de egymással nem közlekedhetnek. Nem támadhat köztök sem ellenszenv, sem rokonérzés. A' bűnös, ki szökést, vagy őrei élete ellen tervet forral magában, nem tudja, társai közül kiben találand segédet. Együttlétezésök pusztán anyagi, azaz testeik együtt vannak, de

lelkeik elkülönözvék; 's nem a' test magánya szükséges az erkölcsi ragály elkerülésére, hanem az értelemé. A' pittsburgi hiányos épületben a' rabok, habár falak által elkülönözve, nem voltak egyedül: mert szomszédaikkal erkölcsi közlekedésben állottak. Auburnban habár egy teremben együtt, valóban magányosak.

E' rendszernek, úgy mondják, még azon különös haszna is van, hogy a' rabot engedelmességre, és szoros rendre szoktatva, ez által társas életre, 's az abban követendő törvényes szabályok tiszteletére alkalmassá teszi.

Felhozatott e' rendszer ellen az általa kivánt szoros hallgatás megtartásának nehézsége, sőt lehetetlensége. Erre azonban az a' felelet hogy igen is, olly fenyíték alig lehető, melly a' hallgatás szabályának megszegését teljesen meggátolná; de a' fogház helyes szerkezete, és szoros felvigyázás mellett egyes kihágások olly ritkák, hogy azokból sem a' rabok erkölcsiségére, sem az örök biztosságára nézve veszély nem származhatik. Auburnban minden dolgozó munkaterem, egy födött karzattal van körűlvéve, mellyből mindent láthatni, mi a' teremben történik, a' nélkűl, hogy a' karzaton lévő maga láttatnék. De a' hallgatási szabály kivihetősége mellett legerősebben szól a' singsingi fogház rabjainak példája. Ezek kővágásra használtatnak egy a' poenitentiarius intézet falain kívűl lévő kőbányában, ollyképen,

hogy 900 rab csak 30 őr felvigyázása mellett dolgozik szabad ég alatt, kézen lábon minden láncz nélkül. Világos, hogy az őrök élete a' gonosztevők kezei közt volna, ha erre csak anyagi erő kellene; de szükségök volna ezeknek erkölcsi erőre is, s' ezt nélkülözik. 'S miért nem erősebb e' sereg bűnös maroknyi őreinél? Mert ezek egymásal szabadon közlekednek, erejöket egyesíthetik, egymással tanácskozhatnak, egymásnak segédül vannak, szóval az egyesülhetés mindenhatóságával birnak; holott az elitéltek hallgatás által egymástól elválasztva, számbeli erejök mellett is, az elkülönözés tehetetlenségét érezik. Tegyük fel, hogy ezen rabok összeszólalkozhatnak, 's egyetérthetnek, 's képzelhetni-e hogy a' rend egy pillanatig fennállna, 's az őrök élete biztosságban maradna? Pedig Singsingben Beaumont és Torqueville 's mások tanusága szerint a' legbámulandóbb rend uralkodik, 's ez jele annak, hogy rabjai közt a' hallgatás szabálya fenntartatik, ennélfogva máshol is fenntartható.

Előadván az amerikai börtönrendszerek történetét 's lényeges szabályait, lajstromát adandjuk a' kevés módositásokkal egyik vagy másik rendszer elvei szerint szerkezett, az Unióban 's szomszéd Canadában felállított poenitentiarius fogházaknak Julius után *) kijelelvén

*) Julius Nordamerika 's sittliche Zustände 2-er Theil. 145. S.

mindenegyiknél az épités vagy új szerkezet kezdetének évét, a' statust, mellynek kebelében épült, 's a' rendszert mellyet követ. Megjegyezzük még, hogy a' Julius által felhozott építési évszám, néha több (Philadelphiában hét) esztendővel korábbi a' rabok felvételénél, 's így az új rendszer behozatalánál.

Évszám.	Fogház.	Status.	Rendszer.
1816.	Auburn.	New-York.	Auburn.
1818.	Pittsburg.	Pennsylvánia.	Philadelphia.
1822.	Philadelphia.	Pennsylvánia.	Philladelph. (Cherry-Hilli)
1824.	Richmond.	Virginia.	Vegyes. **)
1824.	Thomaston.	Maine.	Auburn.
1825.	Singsing.	New-York.	Auburn.
1826.	Wethersfield.	Connecticut.	Auburn.
1829.	Boston	Massachusetts.	Auburn.
1829.	Baltimore.	Maryland.	Auburn.
1829.	Frankfort.	Kentucky.	Auburn.
1830.	Washington.	Columbia.	Auburn.
1831.	Concord.	New-Hampshire.	Auburn.
1831.	Windsor.	Vermont.	Auburn.
1831.	Nashville.	Tennessee.	Auburn.
1831.	New-York.	New-York.	Auburn.

**) Fogság idejét felváltva magányos munkanélküli elzárás, vagy közös munka mellett tölti el a' rab. L. Martiny: Das Pönitentiarsystem, med. rechtlich und philosophisch geprüft. 147. lap.

Évszám. Fogház. Status. Rendszer.

1831. Philadelphia. Pennsylvania. Philadelph. (grófsági börtön)

1832. Milledgeville. Georgia. Auburn.

1832. Boston. Massachusetts. Auburn.

1833. Kingston. Felső Canada. Auburn.

1833. Trenton. New-Jersey. Philadelphia.

1833. Batonronge. Louisiána. Auburn.

1834. Columbus. Ohio. Auburn.

1834. Pittsburg. Pennsylvánia. Philadelph. (grófsági fogház.)

1835. New-York. New-York. Philadelphia.

1835. Providence. Rhode Island. Philadelph.

1836. Jefferson. Missuri. Philadelphia.

1836 Montreal. Alsó Canada. Philadelphia.

Az itt felhozott 's 21. év alatt az egyesült statusokban 's a' két Canadában felépített 27. nagyobb fogházak közül tehát, a' richmondi különböző szerkezetű börtön kihagyása után, 17-ben az auburni, 9-ben pedig a' philadelphiai rendszer divatozik. Kitetszik a' fentebbi lajstromból, hogy a' poenitentiarius rendszer az Unió minden statusaiban még be nem hozatott. Vannak ollyanok, mellyekben a' régi fogházrendszer minden hibáival még fennáll: a' rabok egymásra halmozása, együvé zárása a' vádlottaknak 's elitélteknek, bűnösöknek, adósságok miatt elzártaknak és tanuknak, tekintet nélkül a' bűn, kor, sőt néhol a' nem különbségeire

is. Tetemes halandóság, gyakor szökések, fegyelem hiánya. Semmi hallgatás, melly a' rabot bűne feletti elmélkedésre vezetné, semmi munka, melly őt becsületes keresetre alkalmassá tenné; illy szomorú képet adnak Beaumont és Toqueville az Unió azon statusainak tömlöczeiről, mellyek a' poenitentiarius rendszert magokévá nem tették; de azóta ezek közűl is némellyek, mellyekre a' fentebbi leirás leginkább illett, névszerint Ohio és New-Jersey, mint a' Julius későbbi munkájából közlött lajstrom mutatja, tettleg felléptek a' javitás pályájára. — De még azon statusokban is, hol poenitentiarius intézetek már több évek óta divatoznak, a' börtönrendszert tökéletesnek nem mondhatni. Kevés kivétellel a' javitott szerkezetű fogházak csak olly elitéltek befogadására vannak szánva, kiknek fogság idejök egy vagy két évnél hosszabbra terjed; de hasonló szerkezetű börtönök alig léteznek a' rövidebb időre itélt rabok, 's gyanúból elfogottak számára. Ez utóbbiakra nézve minden a' régiben maradt; rendetlenség, zavar, kor és erkölcsi romlottság minden fokozatainak egybevegyítése. Beaumont és Tocqueville New-Yorkban a' még el nem itélt vádlottakat olly fogházban találák (Bridewell) mellynek egyik teremében ötven egyednél több együvé záratott. Ez megfoghatatlan fonákság, mert ezeknek számára kellett volna legelőbb javított fogházakat felállítani. Nem szük-

ség magyarázni, hogy a' talán ártatlan vádlottat, 's a' rövid időre ítélt, 's ennél fogva kisebb bűnöst, gondosabban kellene megóvni a' bűn ragálya ellen, a' nagy gonosztevőnél, kinek vétke már kétséget nem szenved, 's javulása amazokénál jóval problematikusabb. A' vádlott ítélet előtt mindig ártatlannak tekintendő. Nem tagadhatni, hogy az amerikai börtönrendszerben nagy hézag maradt, ez első láncszemnek elhanyagolása miatt. De ennyi elég a' hiányokról; azokat bő mértékben találjuk magunknál is, feladásunk csak azt bővebben fejtegetni, mi hasznos, 's ránk nézve követésre méltó.

Mielőtt Amerikát elhagyva a' poenitentiarius rendszernek Europában legújabb időkig kifejlődését vizsgálnók, szükségesnek tartjuk az ifjú és gyermekkorú bűnösök befogadására 's javítására szánt, Amerikában úgy nevezett menedékházakról (houses of refuge,) rövid ismertetést adni, mint olly intézetekről, mellyek minden czélszerű büntető 's fogházi rendszernek nélkülözhetlen kiegészítő részét teszik. Kétséget nem szenved, hogy gyermekkori vétkek büntetlensége, 's általában az erkölcsi nevelés elhanyagolása gyakran alapját veti meg egy bünnel teljes életnek. Igen fontos tehát olly eszközök választása, mellyek által a' rosz csirájában elfojtatik. E' czélra a' római és german jog az atyának csaknem korlátlan büntető

hatalmat adott gyermekei felett, 's csak, ha amaz jogairól lemondott, váltotta fel őt birói székén a' status. Újabb időkben azonban a' törvényhozások a' családatyát korlátlan hatalmától megfoszták, 's a' gyermekbűnösök feletti ítélhetést kirekesztőleg a' statusnak tulajdonították. Nem ok nélkűl panaszkodnak ugyan némellyek, nevezetesen Moreau Cristophe *) hogy a' családélet titkainak a' törvényszéki nyilvános teremekben kiváncsi 's részvétlen közönség előtt feltárása a' közerkölcsiségre káros hatással van; de ez csak az emberi intézmények hiányosságát bizonyítja; mert más részről nem tagadhatni, hogy a' polgári társaság jólétére 's biztosságára nézve sokkal veszélyesebb volna, a' gyermekbűnök roszban olly termékeny magvainak elfojtását a' szülők hanyagságára, gondatlanságára, engedékenységére hagyni, kivált miután legtöbb esetben a' gyermekek romlottsága eredménye a' családi körben látott rosz példának; úgy hogy nem csak a' vétkes gyermek megfenyítését atyjára nem bizhatni, hanem azt inkább ennek ártalmas befolyása ellen kell megóvni. Nem tagadhatni meg tehát az újabbkori statusoktól a' gyermekbűnösök megfenyítésében mint a' népnevelésnek

*) De l' état actuel des prisons en France considérédans ses rapports avec la théorie du Code. Paris 1837. page 42. 's a' t

egy lényeges részében, gyakorolt jogokat; de szem előtt kell tartani, hogy e' jog gyakorlatában a' nevelési elem egészen el ne veszszen, sőt túlnyomó legyen a' büntetési elem mellett. E' czélra állítandó intézetek legelőször Európában kísértettek meg; az elsők Olaszországban, nevezetesen Genuában, hol, mint már felebb említve volt, a' gyermekbűnösök elkülönözve, hallgatás mellett dolgoztak: későbben a' brit kormány Woolvich mellett a' Themsén tengeri szolgálatra alkalmatlan hadihajót rendelt 300 gyermekkoru bűntettes befogadására és oktatására. Ez még igen hiányos intézet lévén, utóbb csak előkészítésül szolgált az elitélt fiúknak Van Diemenslandbe vitelére, hol mezei gazdaságban oktatást 's munkát leltek, teljes elkülönözésben a' külső világtól. Hasonló intézetek állíttattak fel újabb időkben a' kormány részéről Franczia országban, Hollandiában, Poroszországban 's Hamburgban. Franczia országban 1832-ben gróf d' Argout ministersége alatt kisérlet tétetett illy gyermekgonosztevőket javitás és oktatás végett a' falura, becsületes parasztok és kézművesek házaikba adni, de nem igen kedvező sikerrel.

Többet tettek romlott erkölcsű gyermekek javítására philantropicus egyesületek; illyenek által e' czélra felállított intézetet Julius többször idézett munkájában 60-nál többet említ; ezek azonban mint nem status-, hanem magány-

intézetek, 's ennél fogva a' büntetési elem mellőzésével, csak nevelési 's oktatási úton haladók, üdvös hatásnak ugyan, de tulajdonképen nem ide tartozók: átmegyünk tehát az amerikai, részben szinte magányos egyesületek által alapított és fenntartott, de a' status által büntető-joggal felruházott 's pénzzel is segített menedékházak ismértetésére.

New-Yorkban 1816ban egy a' szegénység megelőzésére alakult egyesületnek (society for the prevention of pauperism) kebelében támadt, egy europai utazásaikor hasonló intézetekkel megismerkedett quaker, John Griscom inditványára azon eszme, hogy az erkölcsileg romlott ifjuság számára menedékház állítassék fel. E' czélra választmányt nevezett ki az egyesület, mellynek feladásául a' gyermekkorú gonosztevők javitása tűzetett ki; ezen választmány utóbb külön társasággá alakult (society for the reformation of juvenile delinquents), és New-York polgárainak bőkezű aláirásai által gyámolítva, e' czélra szánt intézetét 1825-ki új esztendő napján meg is nyitotta. Ezen a' status és New-York városa által évenkint 14000 dollárral segített menedékház törvény által felhatalmaztatott, mindkét nemű 16 évnél ifjabb 's nagyobb vétségért elitélt, vagy a' statusfogházak felügyelői által oda küldött 17 évnél nem idősb gonosztevőknek befogadására 's megfenyitésére; illy bűnösöknek tartására fordított költségek a' sta-

tus pénztárából megtéritetvén. Julius ezen new-yorki menedékház igazgatóságának hivatalos jelentései után beszéli, hogy megnyitása óta 1835-ki jan. 1-jéig 1480 gyermek (1120 fiú 's 360 leány) vétetett be; 's ezek körül 1148-an magjavítva adattak által becsületes polgároknak hasznos kézművek tanulása végett. Magában az intézetben a' fiúk szalmafonással, bronce-szegek, kosarak, 's ostorok készítésével, varga és szabó munkával foglalatoskodnak. A' leányok varrnak, foltoznak 's mosnak. A' munkaórák száma naponként 7—9, 's az iskolában a' hétnek ötköznapján 3½—4 órát töltenek, a' szombat mosásra 's tisztitásra lévén szánva. Tanitás tárgyai: irás, számvetés, asszonyi kézmunkák. Vasárnaponkint délelőtt methodista felekezetű világi látogatók (visitors) vallásos oktatást adnak a' gyermekeknek; délután pedig methodista pap isteni tiszteletet tart. Újabb időben még külön épület állítatott fel színes gyermekbűnösök befogadására. Ez intézetben a' gyermekek éjjel külön czellákba záratnak, de hallgatásra nem kötelezteinek.

Hasonló intézetek, a' new-yorkinak példája szerint alakítva léteznek Philadelphia, Boston, 's Amerika más városaiban részint a' statusok, részint emberszerető egyesek jótékonyságából épitve.

Illy intézeteknek szüksége nem csak olly országokban, hol a' népnevelés, mint nálunk,

annyira elhanyagoltatik, hanem a' míveltségben legelőbbre haladt nemzeteknél is világosan kitűnik Juliusnak e' tárgyról felhozott adataiból. Szerinte csak egy év alatt (1836) magában London városában 17 évet el nem ért 3916 gonosztevő ítéltetett el, ezek közűl egy ötödrész (753) leánygyermek, és 357 12 éven alól vala. Francziaországban a' 16 évnél ifjabb vádlottak, az összes vádlottak százától ötöt, Belgiumban 6-ot, Angliában 11-et tesznek; a' 16—21 évüek pedig Francziaországban száztól 14-et, Belgiumban 12-öt, Angliában 29-et. Még Poroszországban is, hol a' népnevelés minden egyéb országok között legmagasb fokon áll, a' berlini statisticai hivatal előljárója Hoffmann adatai szerint, hat év alatt 5238 gyermekvádlott ellen folytak birói viszgálatok; Zellernek, a' németországi gyermekjavító intézetek 's egyesületek egyik legbuzgóbb előmozditójának szavait Julius eképen idézi: „A' keresztény Európának közepette él egy pogány és vad kis nép; nem nagy, de folyvást növekedő. Termete alacsony, 's a' férfi-nem szakáltalan, de vakmerőség 's bátorság tekintetében izmos és szakálas férfiakkal vetélkedik. Pogány nép; mert nevelés, fenyíték, erkölcs és rend, isten félelme, tisztelete 's ismerete nélkül nő fel. Vad nép, 's ki közötte nem él, annak fogalma sem lehet elhagyottsága, romlottsága, 's elvadultságáról. Hol zendülés, gyilkolás, rablás mutatko-

zik, ott megjelennek mint sasok a' dög felett. Az általok űzött mesterség ablakot betörni, palotákat lerontani 's kirabolni," 's a' t. Habár túlzottnak és felette sötét szinekkel festettnek tartjuk is e' képet, úgy hisszük, nagy 's népes városokban közel jár az igazsághoz; de ha csak félig is igaz, a' polgári társaságnak olly veszélyes sebét mutatja, mellynek orvoslását a' statusnak elmellőzni nem szabad.

E' kitérés után menjünk át Europába, 's vizsgáljuk az itt létező poenitentiarius szerkezetű fogházak állapotját. *) Anglia, jóllehet a' börtönjavítás eszméjében, sőt első kisérleteiben is, amerikai gyarmatait megelőzte, annak további kifejtésében akár az intézetek számát, akár a' szerkezet tökélyét tekintsük, megettők elmaradt. Az 1785-ben felállított gloucesteri javító-házban, kisértetett meg először az éjjel 's nappali elzárás munkával hosszabb, 's munka nélkűl rövidebb ideig elzártakra nézve. Minden rab erkölcsi 's vallási oktatásban részesítetett, majd czellájában, majd a' közös kápolnában. E' szabály 17 évig szakadatlanúl megtartatott, és pedig igen kedvező sikerrel; mert ez idő alatt Crawford és Rusell, jelentésök szerint a' raboknál a' bűnbe visszaesés felette ritka eset

*) Das Pönitentiarsystem medicinisch, rechtlich, und philosophisch geprüft von Dr. L. Gosse. Übersetzt und vermehrt von Martiny in Genf. Weimar 1839.

vala. (Second report of the inspectors of prisons, appointed fo visit the different prisons of Great Britain). Később azonban gátoló körülmények felbontották az e' fogházbani példás rendet; fő oka ennek a' magányos kamráknak aránytalanul csekély száma volt, 's megtörtént gyakran, mint például 1820-ban is, hogy a' 180 háló czellákban 352 rab záratott el, mi által a' rendszer tettleg megsemmisítetett. De már előbb is egyenetlenségek 's balitéletek meghiusíták Howard és Bentham üdvös törekvéseiket, 's Anglia tömlöczei megszűntek másoknak mintául szolgálhatni. Csak 1824-ben kezdetett elsőbb a' glascowi fogház a' gloucesteri intézetnek hajdani szabályai szerint elintéztetni, 's utóbb az amerikai fogházak példája után a' tothil-fieldsi, coldbath-fieldsi, Wakefieldi, Milbank, 's egyéb tömlöczökbe javítások behozattak. A' jelesbekről az alább idézett munka nyomain szándékunk némelly rövid adatokat közölni.

A' glascowi fogházban névszerint teljes elzárás divatozik, de tettleg elmellőztetik; mert a' magányos kamrák száma csak 257, holott a' rabok száma többnyire 320-ra megy. Ennélfogva szükségképen együvé záratnak többen, és pedig férfiak hárman, 's asszonyok ketten egy czellába; illy vegyes elzárásra azonban a' leggonoszabb egyedek választatnak ki, kiket erkölcsi romlástól félteni már úgy sem lehet.

Mi azon angol fogházakat illeti, mellyek hir szerint az auburni rendszert követik, ezekben igen sok a' hiány 's visszaélés, mi annak sikerét meghiusítja Majd mindenikben egy része a' raboknak őröknek 's kémeknek használtatik a' többiek felett, mi szoros felügyelés 's erkölcsi javítás tekintetéből bizonyosan nem czélirányos. Egyik főneme a' munkának a' hágmalom (treadmill), 's ez némelly börtönben semmit sem hajt, 's csupán büntetésül rovatik a' bűnösökre, mi, azon felül hogy munkát minden haszon nélkül pazarol, még azért is káros, mert a' fogházbeli munka egyik fő-czélját, a' raboknak hasznos és kiszabadulásuk után is élelmök szerzésére szolgálandó keresetmódra való oktatását meghiusítja. Továbbá az ifjú bűnösöknek az öregbektől, sőt a' két nemnek is egymástól elkülönözésére nem elég gond fordítatik. Végre a' mi fő dolog, az éjjeli teljes elkülönözés csak Milbankben általános szabály, egyebütt csak kivétel. Szóval mindenütt a' kitűzött elvek 's azoknak alkalmazása között összefüggés és következetesség hiánya mutatkozik; 's ennél fogva az ezen intézetekben tapasztalt nem kedvező sikert nem a' rendszernek, hanem hibás alkalmaztatásának kell tulajdonítani.

Legjobb még az angol fogházak közűl az úgy nevezett Milbank, hol a' teljes elkülönözésnek a' relativ elkülönözéssel, vagyis a' philadelphiai és auburni rendszerek egybeköttetése megkisértetett. Ezen roppant nagyságú intézet

1200 rabot fogadhat be, 's London közelében, mocsáros síkságon épült, mi lakóinak egésségére káros befolyással van. Minden rab külön kamrába záratik, 's néhány évek óta az elzártak nagyobb része nappal is abban marad, 's magánosan dolgozik. Mind a' mellett az elkülönözés nem tökéletes.

Az épület különkülön osztályaiban lakó foglyok a' hágmalomba egyűvé gyűlnek, egy közös udvarban sétálnak, 's együtt nyernek oktatást. Ezenfelűl úgy nevezett intők (monitors) 's felügyelők választatnak a' magokat jobban viselő rabok közűl, mi könnyen tettetésre ad alkalmat, 's a' nyert hivatallal vagy a' rabtársaknak, vagy az intézeti rendnek kárára, visszaélésekre nyujthat alkalmat. Jó viselettel a' rab illy hivatalra való kinevezésén kívül, a' fogság idejének megrövidítését, 's a' munka utáni nyereség egy nyolczadrészét, melly neki kiszabadulása alkalmával kifizettetik, nyerheti. Azonkivül még ovó egyesület is alakúlt, melly kivált ifjú raboknak kiszabadulásuk után Amerikába való kivándorlásokra segedelmet nyujt; vagy azt, ki eleresztése után egy év mulván becsületes magaviseletéről bizonyitványt mutat elő, 2 vagy 3 font sterlinggel megajándékozza. *)

*) Ducpetiaux: Des progrés et de l' état actuel de la reforme pénitentiaire et des institutions préventives aux États-Unis, en France, en Suisse, en Angleterre, et en Belgique. Bruxelles 1838. II. köt. 113—119 lap.

Belgiumban, Gosse szerint, a' börtönök javítása, mellynek eredete az egykor olly híres genti dolgozóházban keresendő, az akkori ponton megállapodott, sőt talán 1830-ig visszalépéseket tett. Az erkölcsiség külön foka szerinti osztályozás, melly ezen korszak alatt nem is létezett, azóta is igen tökéletlenül valósítatott. A' rabok felette nagy száma 's azon kivül, a' fő-és fiók-fogházak hibás szerkezete a' jó sikert akadályozták. Az elitéltek minden categoriái, kivévén a' legifjabb bűnösöket, a' legszabadabb közlekedésben állanak egymással, 's ennélfogva itt, mint máshol, a' börtönök gonoszság, rendetlenség, bűntettekre oktatás és bátoritás iskoláivá lesznek. Nappal elszéledve a' munkateremekben, udvarokban, ebédlőkben, mellyek számosabbak 's roszabb szerkezetűek hogysem szakadatlan 's szoros felügyelést engednének, az éjt közös hálószobákban töltik, hol a' fogházi rendőrség figyelmét könnyen kerülik, 's így kellő felügyelés nélkül a' börtönigazgatás által néha gyakorolt kemény rendszabások minden siker nélkül maradnak. E' börtön hibás szerkezetének legnagyobb bizonysága az abban zárva volt rabok gyakor visszakerülése; Ducpetiaux a' belga fogházak fő-inspectora szerint (II-ik köt.) 3 rabra 1 recidiva esik, mi az amerikai fogházak e' részbeni eredményével egybehasonlítva roppant nagy arány. (A' bostoni börtönegyesület tizenegyedik jelentése sze-

rint a' philadelphiai fogházban 11 rabra; az auburniban pedig 14-re esik egy recidiva *). Bő forrását a' genti fogházban tapasztalt visszaeséseknek, az abban lévő csapszékben is kereshetni. Illy hiányos állapot egy minden tekintetben haladó országban, mint Belgium, meg nem állhat változatlanúl; már történtek is lépések a' fogházak javítására, 's asszonyok 's ifjú gonosztevők felvételére külön intézetek állitattak fel. A' genti börtönben, Gosse munkájának megjelenésekor (1839) egy új szárny volt épülőfélben, mellyben éj 's nappali teljes elkülönözés vala megkisértendő; egyszersmind egy hasonló rendszert követő börtönnek Lüttichben felállítása is terveztetett.

Kevésbbé hibás, habár nem tökéletes szerkezetűek, némelly schweizi poenitentiarius fogházak. Illyen a' berni; régi 1830-ban megigazított épület, melly szabályos terv, középponti felügyelés, külső kerítő fal nélkül építve 's habár csak 252 magányos kamrával bir, még is mintegy 300 rabra használtatni szokott; minélfogva többeknek együtt kell hálni, erre a' rabok közűl a' legöregebbek, családatyák, 's mások kiktől nincs mit tartani, választatván. E' fogháznak két része van, az egyik férfiaknak, a' másik asszonyoknak szolgál börtönül; minde-

*) Das Pönitentiarsystem etc. von Gosse Übersetzt von Martiny. 116-ik és 135-ik lap.

nik rész ismét két osztályra szakad; kényszerítő börtönre 's javító-intézetre. Ezen kívül a' rabok felosztatnak: próbaosztályra, jó és rosz hajlamúak osztályaira. Az ifjú gonosztevők nincsenek elválasztva a' többiektől. A' kényszerítő börtönbeli rabok, t. i. a' próbaosztálybeliek 's roszhajlamúak nyakvasat, 's némellyek bilincset is hordanak. A' fogházon kívüli munkára is használtatnak, 's illyenkor fegyveres őröktől kisértetnek. A' javító-intézet rabjai is felügyelés mellett kieresztetnek munkára, sőt magányosok házainál is, mint napszámosok, dolgozhatnak. A' fogházon belől sokféle kézművel foglalatoskodnak. Szoros hallgatás általános szabály mind munkánál, mind pihenés-és sétáláskor. Mit a' rabok munkájokkal tartásuk költségein felül keresnek, ketté osztatik; egyik fele a' statusé, masik a' rab' számára kiszabadulásaig félretétetik.

A' lausanne-i fogház 1826-an építetett fel. 1834-ig általános szabály volt az éjjeli tökéletes elzárás, és nappali szoros hallgatás; de ez utóbbi a' pihenés óráiban nem tartatott meg szigorúan. Azóta változások történtek e' börtön rendszabályaiban: 1) dolgozni mindegyik köteles, de a' munkateremekben a' munka mennyisége nincsen meghatározva. 2) Bűnbe először visszaeső gonosztevők éjjel 's nappali magányos elzárásra itéltetnek, de nem határozott mennyiségü munkával. 3) A' másod vagy harmad ízben

visszaesők hasonlókép szüntelen elzárást, de meghatározott mértékű 's kényszerített munka mellett, szenvednek. Továbbá minden rab fogságának első 3 - 12 napját magányosan 's munka nélkül tölti, 's ha az igazgatóság a' többiekhez közelitését veszélyesnek tartja, a' teljes elkülönözést, de munka mellett, hosszabbra is kiterjeszheti. A' biztosság és fegyelem fenntartása nem erőszakos módok, hanem éjjelnappali szoros felügyelés által eszközöltetik. Munka és pihenés alatt a' kápolnában 's az ebédlőkben az őrök úgy vannak felállítva, hogy a' rabok minden mozdulatait észrevehessék, minden egymással érintkezésöket meggátolhassák, minden engedetlenségöket megelőzhessék, vagy azonnal elnyomhassák. Éjjel a' munkatermek 's folyosók ki vannak világítva 's a' szökés nehezitése végett a' ruhák is elszedetnek a' rabktól lefekvésökkor, 's csak reggel adatnak viszsza. Az őrök, hogy lépéseik ne hallasszanak, posztó czipőkkel lábaikon, járnak körül egész éjjel a' folyosókon, a' rabok czelláira ügyelve, mi által azoknak minden egymással közlekedésök lehetlenné válik. A' házon kívül szinte egész éjjel őrök járnak. — A' két első évben a' rabok fogházon kívüli munkára is használtattak, de ez utóbb megszüntetett. Hetenkint háromszor nyernek oktatást olvasásban, irásban, számvetésben, 's vallásos éneklésben. Pihenés alatt a' czellákban irniok 's olvasniok szabad.

1834-ig a' hallgatás szorosan meg nem tartatván a' tömlöczben, a' javulás ritkasága 's gyakor visszaesések tapasztaltattak; de 1834 óta szoros felügyelés a' hallgatásnak általános szabállyá tétele 's szigorú megtartása mellett, Gosse tanusága szerint, kedvező eredmények mutatkoznak, 's a' recidivák ritkúlnak.

Legnevezetesb a' schweizi fogházak között a' genfi; ez létét nagy részben Bentham barátjának 's munkái kiadójának, Dumontnak köszönheti, ki annak tervébe leginkább befolyt. Mind a' mellett, felépítésekor 1825-ben a' poenitentiarius-rendszernek, kivált Európában, csak úgy szólván theoriája létezvén, a' genfi intézetnek is eleinte még sok hiányai voltak. A' hallgatás szabálya eleinte csak kivételképen állott fenn, 's csak 1833-ban emeltetett általános szabállyá; azóta a' fenyíték és javulás ezen alapfeltétele szigorúbban foganatosítatik itt, mint akárhol, mert a' mennyire lehető, az a' raboknak az intézet szolgáival 's igazgatóival való közlekedésére is kiterjesztetik. Különös acusticai készületek által megakadályoztatott hogy a' szolgáknak mind a' rabokkal mind az igazgatóvali beszélgetéseik a' többi rabok füleihez jussanak. Javítások történtek időnként a' genfi fogházban a' tisztaság, munka-elrendelés, fűtés, a' rabok öltözete és táplálata tekintetében is. Újabb időkben az előbb hibás fegyelmi büntetések 's jutalmazások rendszere megjaví-

tatott. Engedetlenségi esetekben a' rabok munka nélkül, a' vétség nagyságához képest, hosszabb vagy rövidebb időre világos vagy sötét kamrákba zárással, néha az eledel kevesítésével is fenyítetnek. Jutalmak pedig: a' munka hasznának egy része, kevesebbé szigorú osztályba való emelés, 's a' fogság idejének egy harmaddal megröviditése, mi a' statustanács által e' czélra választott biztosságtól (commission de recours) függ. Ezen biztosságnak illy jutalom megadásában a' rabok magokviseletéről pontosan vitt napló szolgál alapúl. Ezeken kívül még látogatások elfogadására 's levelek irására adott engedelem szinte a' jutalmak sorába tartozik. A' fogházban catholicus és protestans káplán minden vasárnap közös kápolnában a' két felekezet számára isteni tiszteletet tartanak, de a' foglyoknak szabadságában áll abban részt venni, vagy nem. Minden rab külön is nyer vallásos oktatást, úgy szinte értelmi kimívelődése is több sikkerel eszközöltetik mint más hasonló intézetekben. A' betegekre minden szükséges gond fordíttatik. Ezen kívül még egy a' fogházhoz nem tartozó philantropicus egyesület, „erkölcsi felügyelési választmány" (comité de surveillance morale) név alatt, elősegíti a' rabok vallásos és értelmi nevelését; nem különben egy pártoló választmány (comité de patronage) 1834 óta, szinte függetlenül a' börtön igazgatásától a' kiszabadúlt foglyok anyagi és er-

kölcsi érdekeire ügyel. A' statustanács a' már említett biztosságon kívül általa kinevezett inspectorok, visitátorok, 's vegyes igazgatási biztosság útján foly be az intézet ügyeibe. *)

Francziaországban eddig a' poenitentiarius rendszer behozatalára úgy szólván csak készületek tétettek, de fontos készületek, mellyek felérnek hiányos alapon vaktában tett kisérletekkel. Elsőbb Beaumont és Tocqueville, 's öt évvel később De Metz és Blouet a' franczia kormány részéről Amerikába küldettek, az ott behozott új börtönrendszer részleteinek 's eredményeinek megvizsgálására. E' küldetések hasznai túlhatottak Francziaország határain, mert a' küldöttek által kiadott munkák, kivált az elsőké, több idegen nyelvre fordítatván, 's csaknem minden mívelt nemzetnél elterjedvén, általánosan megismérteték a' régi börtönrendszer hiányait, 's az újnak hasznait és szükségét, melly utóbbinak érzése feltétele 's legbiztosb alapja minden javításnak. 1836-ban a' franczia kormány rendelést tett a' még el nem ítélt raboknak egymástoli elkülönözésére, mi azonban még kevés megyében (departement) ment foganatba. 1839-ben a' nagy fenyítőházakban némelly viszaélések eltöröltettek 's a' hallgatás

*) E' schweizi fogházaknak bő 's a' legkisebb részletekig terjedő leirását találhatni Gossenak többször idézett munkájában: Das Poenitentiarsystem etc.

behozatni rendeltetett, mit azonban régi szerkezetű 's nem különösen e' czélra épített fogházakban csak igen tökéletlenül eszközölhetni. Végre 1840-ben a' kormány törvényjavaslatot terjesztett a' kamarák elébe a' rabok teljes elkülönözésére nézve, melly azonban a' szőnyegen lévő politikai kérdések fontossága, a' hadi készületek 's Páris megerősítése által okozott költségek, 's talán leginkább a' pártoknak ministeri tárczákért küzdése miatt, törvénnyé mind eddig nem válhatott.

Svédországban és Norvégiában is történtek e' tekintetben a' kormány 's országgyülés részéről fontos lépések, mellyek hihetőleg nem sokára kedvező eredményt fognak szülni. Ez ügy az uralkodó családban is mennyi pártolást nyer, mutatja a' trónörökös Oskár által e' tárgyról irt érdekes munka.

A' németországi statusok közül csak Poroszország fogott fenyítőházainak javításához, 's 1830-ban keleti tartományainak számára Insterburgban poenitentiárius fogház építetett, mellybe a' hallgatási rendszer hozatott be. Egyébiránt Németországról e' tekintetben most is Duepetiauxnak, a' belga fogházak fő-felügyelőjének, szavait ismételhetni: hogy ott a' poenitentiarius rendszer a' tudományos vitatkozás mezején még túl nem ment.

Ennél már valamivel tovább ment Magyarország, mert mint tudva van, az 1840-ki országgyülés által egy választmány küldetett ki olly czélra, hogy új büntető-törvénykönyvet 's fogházjavitási tervet dolgozzon ki. E' választmány együtt van; lehet tehát remélnünk, hogy a' poenitentiarius börtönrendszer honosításában nyugati szomszédinkat megelőzendjük.

Fogházrendszeri kellékek.

Hogy valami fogházrendszer célirányosságáról itélhessünk, kétféle tekintetet kell szüntelen szemeink előtt tartanunk: 1-ör a' büntető társaságot, 2-or a' rabot ki büntettetik.

Az elsőre nézve a' fogháznak czélja a' társaságnak biztosítása, vagy miután ez csak úgy érethetik el, ha a' gonosztevő olly tettektől, mellyek a' közbátorsággal ellenkezésben állnak, igazságos de szigorú büntetések által ijesztetik vissza, más szavakkal: a' gonosztevőknek megbüntetése.

A' második kötelességünkké teszi gondoskodni arról, hogy a' rab' testi egészsége, jóléte többet, mint mire őt a' törvények ítélték, ne szenvedjen; hogy még nagyobb megromlás veszélyétől megőriztessék; végre hogy józan fenyiték 's erkölcsi oktatások által, a' mennyire lehet, az erény' ösvényére vezettessék.

Mennyivel többet érhetünk el e' czélokból egy tömlöczi rendszer által, — mennyivel inkább egyesíthetjük a' társaság biztosítását a'

rab testi 's lelki jólétével, annyival tökéletesebb leend az, 's annyival inkább érdemli pártolásunkat, nem feledkezvén meg egyébiránt soha arról, hogy minden büntetésnél a' főczél mindig a' társaság marad, 's hogy minden philantropia csak addig érdemli e' nevet, míg az érzemény, mellyel az egyes iránt viseltetünk, azon kötelességekkel, mellyekkel a' társaságnak tartozunk, ellentétben nem áll. Legyen a' büntetés bár mi szigorú, ha a' vétkes azt, mit általa szenved, mint rendesen kihirdettet ismerheté, 's az eset példás fenyítéket kiván, azért igazságos marad, mert a' társaságnak joga van mindenhez, mi fenntartására szükséges; de csak ehez, 's azért minden, mi e' szükséget felülhaladja, minden, mi a' rabnak szenvedéseket okoz a' nélkül, hogy a' társaságnak használna, — kegyetlenség, 's nem egyéb.

Szem előtt tartva ezen nézeteket, mindenki át fogja látni, mik azon kellélek, mellyek nélkül fogházi rendszer jól elrendezettnek nem neveztethetik; úgy mint azt is, hogy miután börtöneink nem csak már büntetésre ítélt gonosztevők, hanem még csak gyanú miatt perbe fogott polgárok letartóztatására is szolgálnak: szükség, hogy azok e' czélok különbsége szerint, különböző módon rendeztessenek el, és pedig

1-ör. A' még csak vád alatt álló egyedek letartóztatására rendelt börtönökre nézve, száza-

dok szomorú tapasztalása 's maga a' dolgok' természete, melly szerint korlátolt emberi felfogásunk csalódásoktól ment nem lehet, mutatják, hogy criminalis eljárásunkat soha annyira tökéletesítni nem fogjuk, hogy általa ártatlanok' szenvedése lehetetlenné válnék. Olly társasági állapotban, hol a' summum jus summa injuria még némiképen igaz marad, 's a' fennálló rendszer ama' moralis postulatumoknak, mellyeket mindenikünk keblében hordoz, annyiszor ellentmond, a' codexnek [rendszabálya, melly szerint senkinél rosz szándék előre fel nem tétetik (praesuppositio doli) örökké inkább egy kívánatnak, mint valósággal követett törvénynek leend kinyilatkoztatása, 's bár kire bizassék is a' vizsgálódó bíróság, az egyes főkép szegényebb polgár soha arról biztosítva nem lesz, hogy terhelő körülmények alatt egy bűnvizsgálat szenvedéseinek kitétetni nem fog. Szomorú kénytelenség ez, mellyet a' társaságnak a' közbiztosság' fenntartása érdekében kikerülni nem lehet, 's mellyre nézve az egyes polgár, kire az nehezedik, csak avval vigasztalhatja magát, hogy szabadságát, mellytől megfosztatott, a' házának áldozá, 's szenvedései között nincs egy, mellyet a' közjó elkerülhetetlenül szükségessé nem tenne.

De épen mert ez úgy van, mert a' társaság e' rosszat soha egészen elkerülni nem fogja, nem kételkedhetik senki, hogy a' társaságnak

egyik legfőbb kötelessége elkerülni mindent, mit e' részben közbátorságának fenntartása mellőzhetlenül szükségessé nem tesz; mert csak a' szükségben fekszik törvényes alapja mind azon személyes megszoritásoknak 's szenvedéseknek, mellyeknek ez egyes, kit bűnvizsgálat ér, kitétetik, 's minden, a' mi ezen túllép, zsarnokság, legyen az egytől, sokak felett, vagy sokaktól az egyesen gyakorolva.

A' még csak gyanúba jött polgárnak letartóztatásában a' társaságnak egyéb czélja nincs, mint hogy a' gyanús személyt elszökéstől, 's minden ollyan közlekedéstől, melly által az igazságnak kivilágitása nehezítetnék, megakadályozza. Minden tehát, mi ezen czél' elérésére szükséges megszorításokon túlmegy, túlhág azon jogkörön, melly a' társaság 's annak egyes polgára között létezik, 's mellynek változatlan fenntartása minden egyesnek hasónlóan érdekében fekszik. A' letartóztatott, vagy itéletére váró polgár tehát őriztessék meg minden már elitélt gonosztevőknek megfertőztető társaságától, láttassék el minden szükségeivel, minden kényelmekkel, mellyeket helyzete enged, társalkodhassék mind azokkal, kiknek társasága szomorú helyzetét enyhítheti, a' mennyiben t. i. azt személyének biztositása 's a' közigazság' kiszolgáltatásának érdeke engedik; szóval, tartassék olly tömlöczben, mellyben elszökése lehetetlen, de fogsága, a' mennyire lehet, tür-

hető legyen, 's melly más elitélt gonsztevők' tömlöczétől elkülönözve, midőn belőle kilép, nevén sennyet ne hagyjon.

Más a' társaságnak czélja olly börtönöknél, mellyekben már elitélt gonosztevők szenvedik büntetésöket. Itt a' társaságnak feladása már nem csak biztosság, hanem büntetés is, 's szükség, hogy azoknak elrendezésénél figyelembe vétessenek mind azon tekintetek, mellyeket a' büntetés' általános fogalma megkiván. Minekutána tehát minden büntetésnek czélja a' bűntettek' elnyomása (repressio), szükséges, hogy a' fogházak úgy rendeltessenek el, hogy ezen czélnak, mind a' büntetett egyedre, mind a' társaság' egyéb tagjaira visszaijesztve hatván, megfeleljenek; azonban úgy, hogy az által e' büntetésnem Bentham kifejezése szerint felette költséges ne legyen, azaz: sem a' büntetett egyedre kelletinél nagyobb szenvedéseket, sem a' társaságra felette nagy terheket ne róvjon, 's úgy rendeltessék el, hogy az által a' társaság igazsági fogalmai 's irgalomérzetei ne sértessenek.

Szükség, hogy a' büntetés büntetés maradjon mindig; szükség, hogy a' gonosztevő, kit erkölcsi érzete az erény ösvényén vísszatartóztatni képes nem volt, haszon mellett, mellyet valamelly gonosztettétől várhatna, a' büntetőhatalom sujtó karját érezze; de szükség 's nem kisebb moralis szükség az is, hogy a' büntetés büntetésnél soha egyéb ne legyen, soha oda ne

fajuljon, hogy midőn a' jogszerű többséget védi, a' törvényszegett egyedben sértse azon méltóságot, mellyet nem a' társaság adott, 's melylyet eltipornia nem szabad. 'S épen e' kétféle tekinteteknek egyesitése az, miben a' poenitentiarius rendszernek egész tökélye fekszik.

Szükség, hogy a' fogházak úgy rendeltessenek el, hogy maga a' gonosztevő ugyan moralis megjavulása következtében ezentúl ne akarja, a' büntetés' szigorusága miatt ne merje, 's mielőtt a' büntetés e' hatásainak egyike eléretett volna, ne tudja sérteni a' társaságot. Mások pedig, kiket maga a' büntetés nem ért, annak fenyegetései által törvénysértésektől visszatartóztassanak. Vagy más szavakkal, hogy a' büntetés mindenkire nézve példás, magára a' büntetett egyedre nézve javító legyen. Túlvitt szigorúság 's philanthropia álszinébe öltözött túlzó kegyelem egyiránt károsak, 's bár mi távol álljanak látszólag egymástól, valamint az éjszaki 's déli polus egyenlő jéggel borítottak, úgy majdnem mindig ugyanazon szomorú következésekhez vezetők. A' hol a' büntetések szigorusága a' polgárok irgalmi érzeteit sérti, senki vádolni vagy elitélni nem akarván, könnyen büntetlenség támad; hol ellenben a' büntetés olly szelíd, hogy fenyitői jellemét elveszti, ott a' biró, ki mindig 's mindenütt köztapasztalás szerint a' büntető-rendszer' hiányait pótolni szokta, könnyen elveszti azon fé-

lénkséget, mellyel itéletét kimondani tartoznék, 's szelídnek látszó büntetési rendszer kegyetlenné válik, mert általa ártatlanok szenvednek.

Szemünk előtt tartva a' mondottakat, valamint jelen fogházaink hiányait, könnyen át fogjuk látni azon kellékeket is, mellyek nélkül semmi fogház jól elrendezettnek nem mondathatik, 's mellyek e' következendők:

1. Biztosság. Miután a' fogházaknak egyik fő-czélja, hogy a' büntetett egyed a' társaságtól elkülönöztessék, 's míg büntetése tart, olly állapotba jusson, mellyben bár mi rosz szándékai volnának, azokat véghez nem viheti, átlátja mindenki, hogy jól elrendezett börtön nem is képzelhető a' nélkül, hogy annak épitése 's benső felvigyázati rendszere által a' raboknak elszökése lehetetlenné tétetik. Régiebb időkben e' biztosság vala majdnem azon egyedüli czél, melly tömlöczöknél figyelembe vétetett; 's ha főkép a' középkorból reánk maradt illyetén épületeket tekintjük, látja mindenki, mennyire áldoztatott fel minden ez egy czél elérésének. Újabb korban, miután Bentham Panopticumának eszméje változott formákban életbe lépett, a' vastag falak, vizárkok 's mázsás vasak elhagyattak 's inkább a' lehetőleg szorosabb felvigyázatban kerestetik azon biztosság, mellyet a' régiek minden kegyetlenségök mellett elérni nem birtak; ki azonban egy a' poe-

nitentiarius rendszer' szabályai szerint épült fogházat látott, meg fog győződni, hogy biztosság tekintetében is az illy módon rendezett fogházak czéljoknak sokkal tökéletesebben megfelelnek. A' hajdankori börtönökben a' rab vastag falak közé, vagy épen a' föld alá zárva, minden felvigyázat nélkül tölté napjait, 's ha nagyok valának is azon anyagi akadályok; mellyek szökését nehezíték, a' rab, kinek évekre más gondolatja nem maradhatott, mint hogy azokat legyőzze, 's ki naponként csak egyszer vagy kétszer látogattatván meg felvigyázóitól, egész idejét szabadulási munkájának szentelheté, végre legyőzheté ezen akadályokat is annyival inkább, mennyivel bizonyosabb vala, hogy őrjeinek jöttéről tiz lakatnak nyitása 's kulcsok' zörgése által intetni, 's így munkájában meglepetni nem fog. A' poenitentiarius rendszer mellett a' rab' elszökése ellen használt anyagi akadályok hasonlitólag gyengék; de miután a' rab szüntelen felvigyázat alatt olly állapotban tartatik, melly még ezen akadályok legyőzésére is, minden reménységét elveszi, a' társaságnak biztossága ezen rendszabályok mellett még nagyobb. Szüntelen látva őrjeitől, nem tudva a' pillanatot, mellyben észrevétlenül közelített felvigyázója által meglepetik, a' rab illy börtönben, mihelyt annak rendszerét megismerte, lemond szabadulási reményeiről; 's csak ez az, mi által elszökése lehetetlenné válik. Nincs

anyagi akadály, mellyet erős akarat le nem győzhetne, ki magát gyengének tudja vagy hiszi, annak, hogy szabadulása lehetetlenné váljék, lánczok nem szükségesek. A' biztosságnak egyik fő segédeszköze egyszersmind a' poenitentiarius rendszer fő megkülönböztető jele.

2. A' rabok tökéletes egymástoli elkülönözése. Mostani tömlöczeink' szomorú következései, a' mint azt, midőn e' tárgyról bővebben szóltunk, elmondtuk, egyenesen abból erednek, hogy a' nálunk létező fogházakban a' rabok' elkülönözésére semmi gond nem fordíttatik. Egy félszázad előtt az, mit hazánk' börtöneiben, példaként szemeink előtt láttunk, az egész mívelt világ' börtöneiben létezett, 's azért mindazok között, kik figyelmöket a' büntetőrendszer megjavítására fordíták, nincsen egy ki a' rabok' elkülönözését azon első leglényegesb javításnak nem tartotta volna, melly nélkül a' gonosztevőknek megjavitása, vagy csak egy jobb börtöni rendszer' létrehozása is, tökéletesen lehetetlen; 's habár a' poenitentiarius rendszer' pártolói a' czéljaik elérésére használt eszközökben egymástól különböznek is, a' rabok elkülönözésének szükségére nézve a' magány-'s hallgató-rendszer pártolói tökéletesen egyetértenek.

De nem csak a' rabok' megjavitása, melly korunk' annyi emberszerető férfiai által a' büntetések legfőbb czéljának tartatik, teszi szük-

ségessé a' rabok' elkülönözését. Ha nem tartozunk is azon boldogok közé, kik minden ember' megjavulásába bíznak sőt ha meggyőződve arról, hogy e' javulás csak a' ritka esetek közé tartozik: a' büntetésnek inkább visszaijesztő erejét akarjuk nevelni; még is meggondolva mindent, át fogjuk látni, hogy a' rabok' elkülönözése, ha nem is javitói, legalább fenyitői tekintetben elkerülhetetlenül szükséges. Korunk' fő-jelleme az emberiség. Napról napra ritkulnak a' halálos büntetések, 's habár, a' mitől nem félünk, a' pálczabüntetések még a' jövő törvényhozás által fenntartatnának, nem kételkedhetik senki, hogy ez emberiségsértő büntetéseknek is hazánkban hosszú jövője már ezentúl nem leend; börtöneink pedig, mellyeknek szörnyen elhanyagolt állapotja köztudomássá vált, a' kor' ellentállhatatlan parancsa által, el fogják veszteni mind azon tulajdonokat, vagy jobban mondva hiányokat, mellyekben most gonosztevőkre nézve egész visszaijesztő erejök áll. Gondoskodni fognak a' törvényhatóságok, hogy a' tömlöczök egészségesebbekké váljanak, el fogják látni a' rabokat szükséges élelem és ruházattal, egy szóval gondoskodni arról, hogy szabadságuk elvesztésén kívül, mellyre a' biró által ítéltettek, semmit, mi evvel válhatatlanúl összekötve nincs, ne szenvedjenek. Már ha egy részről a' halálos büntetés megszűnik, 's igy a' börtönzés majdnem minden gonosztetteknek

egyedüli büntetése marad; más részről pedig a' börtönök emberszerető korunk' szelleméhez képest úgy rendeltetnek el, hogy azokban a' gonosztevő' anyagi jólétéről gondoskodva legyen (min, a' mint előbb mondánk, kételkedni nem lehet) 's a' pálczabüntetések' eltörlésével (melly hasonlókép elkerülhetetlen) a' fogság sanyarítására használt eddigi mód elvész, — nem fognak-e végre ollyanokká válni börtöneink, mellyekbe jutni, főkép ollyannak, kit anyagi szükség szorongat, becsületérzés vissza nem tart, szinte kivánatosnak látszik? A' proletarius, sőt hazánk' földmüvelő osztályának nagyobb része nehéz munkával alig kereshet szükséges élelménél többet; 's ha ez, a' minek szükségkép történni kell, a' börtönben biztosítatik, főkép roszabb esztendőkben, hol a' szabad-munkás néha szükséget szenved, igen valószinű, hogy a' büntetés némellyeknek a' gonosztettre tett jutalomnak látszanék; 's épen azokra, kiket családi viszonyok le nem kötnek, 's erkölcsi érzet vissza nem tart, azaz azokra, kik által a' társaság' biztossága leginkább veszélyeztetik, semmi visszaijesztő erővel nem birna.

Már minekutána, mint előbb mondók, az anyagi szenvedéseknek alkalmazása emberszerető korunkkal meg nem fér: szükséges olly valamiről gondoskodni, mi a' nélkül, hogy valakinek érzetét sértené, a' rabnak fogságát olly

kellemetlenné tegye, hogy a' gonosztevők attól visszaijedjenek, 's minden tapasztalás 's a' tömlöczjavitásokkal foglalkozó férfiaknak általános véleménye szerint, csak a' rabnak elkülönözése azon egy eszköz, melly ezen czélnak megfelel, 's pedig a' nélkül, hogy az által a' rabnak életére vagy jövőjére a' legkisebb veszély háromolnék. Az embernek társasági hajlami olly erősek, hogy semmi anyagi élvezet annak, ki ezen hajlamok kielégitésében meggátoltatik, szenvedéseit nem pótolhatja, 's a' legmegrögzöttebb gonosztevőtől a' még csak egy első hibáért büntetett ifjonczig alig van egy, ki szoros elkülönözést, akár magány, akár hallgatás által eszközöltessék az, valóságos szerencsétlenségnek nem tartaná.

3. Hogy a' rab a' rá törvényesen kimondott büntetést egészen, 's a' menynyire emberileg lehet, egyenlőn szenvedje. Általánosan elfogadott elv napjainkban, hogy minden büntetés nem annyira szigorúsága, mint azon bizonyosság által nyeri kivánt visszaijesztő erejét, mellyel a' gonosztevő azt, mint tettének szükséges következését, előre láthatá. Nem szükséges tehát hosszasan magyarázni, hogy a' fogsági büntetés is csak akkor felelhet meg czéljának, ha a' gonosztevő előre tudja, hogy azon szenvedéseket, mellyekkel a' törvény e' büntetést összeköté, elkerülnie nem lehet; 's minden tömlöczi rendszer, melly ezen kivánatnak

meg nem felel, 's vagy a' rabok osztályozása, vagy a' kegyelmi jognak sűrű alkalmazása által a' rabokban reményeket gerjeszt, czélirányatlan.

Vannak, kik e' részben máskép vélekednek; részint mert a' rabok' moralis megjavulásához vezetőnek gondolják, ha szomorú helyzetök egy remény által enyhítetik, részint, hogy azon befolyást, mellyet az igazgatók 's lelkipásztorok a' rabokra gyakorolnak, neveljék, a' tömlöczökben különböző osztályzatokat kívánnak behozatni, mellyek szerint a' rabok tartásának szigorusága is változnék. Alkalmaztatik ez gyakorlatilag a' genfi tömlöczben. E' tömlöcz két fő-osztályból áll, mellyeknek egyike a' gonosztevők, másika az úgy nevezett correctionalis rabok osztályának neveztetik; 's ismét egyenkint két-két osztályra a' roszabb 's jobbuló gonosztevők, 's a' roszabb 's jobbuló correctionálisok alosztályaira választatik. A' rab' osztályát elzáratásakor az itélet határozza meg, miután a' törvény némelly bűntettekre nehezebb, némellyekre könnyebb büntetést szabott. Ha azonban a' rab büntetésének első idejét osztálya' szigorú szakaszában eltölté, későbbi helye csak a' tömlöczi igazgatóságtól, vagy inkább magaviseletétől függ, melly által a' gonosztevők' szigorúbb osztályából a' jobbuló correctionalisok' szakaszába emelkedhetik, vagy ebből amabba sűlyedhet vissza, miként azt érdemlé. Az osztályok, mint magától értetik, a' rabok élelmére 's tartásuk' szigorúságára nézve

különbözők, 's azért ez áttételi-jog ez intézetben az igazgatóság által jutalmúl 's fenyitékűl használtatik. Mi egyáltalában a' tömlöczi osztályozásnak baráti nem vagyunk. Miután minden biró csak tettekről itélhet, ezek pedig a' benső megromlottságnak mértékeűl nem szolgálhatnak, hibázik minden alap, melly szerint ezen osztályozás czélirányosan történhetnék. Ha a' rabok egymástól elkülönözve nincsenek, nem képzelhetünk olly classificatiót, melly mellett társalkodásuk káros következéseket nem szülne; 's miután olly különböző vétkek nincsenek, mellyek egymással némi rokonságban nem volnának, a' rabok még nagyobb megromlásához nem vezetne; hol pedig az elkülönözés szigorúan fenntartatik, ott ezen osztályozás, mint magából világos, haszontalan.

De valljon mellőzve is mind azon nehézségeket, mellyek e' czélirányos osztályozásnak útjában állnak, azon jó, mellyet a' rabokban gerjesztett remény a' genfi rendszer mellett azoknak megjavulására gyakorol, nem méretik-e fel egy több mint kettős kár által, melly a' büntetésbe jött bizonytalanságból ered? Kérdésen kívül e' rendszer mellett a' rabok között minden tömlöczben fognak találkozni némellyek, kik példás magokviseletök által az igazgatóknak kedvezését megszerzendik. De valjon azon színlett javulás, mellynek egyedüli inditó okai azon jobb étkek 's több szabadság, melly a' raboknak a' magasabb osztályokban engedtetik, ollyan-e,

mellyből a' társaságra haszon háromlik? Régi tapasztalás minden tömlöczökben, hogy épen a' legnagyobb gonosztevők azok, kik, ha egyszer rabságba kerültek, a' tömlöczi rendszernek legenengedékenyebben alája vetik magokat. De valjon hasznos-e, józan-e, ha ezen hypocritismus a' tömlöczi rendszer által még megjutalmaztatik, 's pedig olly módon, melly mellett a' büntetésnek egyik fő-kelléke elvész, 's mind azok, kik az ügyesebbek által elnyert kedvezésben nem részesülhetnek, csak még inkább elkeserítetnek.

Mert ne gondolja senki, hogy ha ezen osztályozás tömlöczeinkben léteznék, azon kedvezések, mellyeket a' rabok bizonyos feltételek alatt elnyerhetnek, a' gonosztevők által számba nem vétetnének. Legnagyobb része azoknak, kik a' büntető-törvényt megszegik, büntetésére nézve optimista, 's nagyon is számba tudja venni mind azon lehetőségeket, mellyek által büntetésének vagy egész, vagy részbeni elkerülését remélheti, 's így kétségen kívül, hol illy börtöni osztályozás létezik, minden gonosztett elkövetésénél a' gonosztevő által csak azon legkönnyebb tömlöczi rendszer vétetik tekintetbe, mellyhez ügyes szinlelésével feljuthat, mi e' büntetésnek visszaijesztő hatását nagy részben megsemmisiti, mert megsemmisíti azon bizonyosságot, mellyen e' visszaijesztési hatás leginkább alapszik.

Ugyanezek állnak azon némelly tömlöczökben létező czélirányatlan szokásra nézve is,

mellynél fogva a' raboknak egy része felvigyázatra használtatik, vagy mint a' genfi, genti, 's más főkép európai tömlöczökben a' raboknak tömlöczi szerzeményöknek egy része azonnal 's úgy adatik át, hogy magoknak azon bizonyos meghatározott élelmi szereket vásárolhassanak.

E' két hibás szokásnak alapelve azon balfogalom, hogy a' raboknak a' tömlöczben mutatott megjavulása olly valami, miben bizni lehet, 's mit azért jutalom által előmozdítni czélirányos. 'S valamint az elsőre nézve Crawford a' Parliamentnek beadott harmadik jelentésében igen helyesen jegyzi meg, hogy a' tömlöczökben, melyleyknek egyik fő-kelléke az, hogy a' büntetés a' gonosztett' nagyságához méressék, a' most divatozó szokás szerint ennek ellenkezője történik, midőn épen a' legnagyobb gonosztevők részesítetnek a' felvigyázati tiszttel összekötött kedvezésekben: úgy a' másodiknak czélirányatalanságát is bővebb gondolkozás után át fogja látni mindenki. Igaz ugyan, hogy tömlöczi szerzemények használásának módjára nézve a' rabok az illy börtöni rendszerek által is megszorítatnak, 's hogy például minden szeszes italok általános eltiltása mellett a' megvásárolható élelemszerek mennyiségére 's minőségére nézve is rendszabályok léteznek, mellyeknél fogva a' rab tömlöczi szerzeményét csak kenyér vagy közönségesebb gyümölcsök' vásárlására fordíthatja; de valjon, miután a' rab mindennel, mi fenntartására szük-

séges, a' társaság által láttatik el, 's mind az, mit e' szükségen felül élvez, büntetését könnyíti, valjon mi lehetne az ok, melly a' társaságot ezen engedmény adására birhatná? Az, hogy a' rab nagyobb szorgalomra buzdítassék? De valjon azon szorgalom, mellynek indító oka talán csak nagyobb nyalánkság, moralis megjavulásnak bizonyitványa-e? — vagy azt gondoljuk, hogy midőn egy részről a' munka által szerzett kedvezések 's kényelmek némelly rabot iparkodásra serkentenek, nem sokkal többekben csak elkeseredést fognak szülni azon igazgatóság ellen, melly tölők, kiknek gonosztette talán kisebb vala, csak mert kevesebb ügyességgel birnak, azon engedményeket megtagadta, mellyeket szemeik előtt más rabtársaiktól élvezve látnak? Elég roszat szül e' világban a' vagyonbeli különbség, 's úgy tartjuk roszúl érti feladását, ki ezen különbséget a' rabok között előidézve, vele irigységet, gyűlölést, 's mind ama rosz indulatokat hozza be javító-házainkba, mellyek annak az egész világon szüntelen követői.

Arra, hogy a' tömlöcz a' rabnak lelkületére azon hatást gyakorolja, mellyet pártolói kivánnak, mindenek előtt szükséges, hogy a' rab mindjárt első beléptekor tisztán átlássa, miként a' rendszer ellen küszködnie lehetetlen. Ha csak a' legkisebb remény nyujtatik is arra, hogy erőszak vagy ügyes szinlelés által a' tömlöcz' szigorú törvényeit kijátszhatja, vagy magának kön-

nyebbséget szerezhet a' helyett, hogy magát e' rendszabályoknak alája vetve, magába szálna, csak inkább e' törvények' kijátszására fogja fordítni minden észbeli tehetségeit.

Igen helyesen fejezi ki e' gondolatot Crawford a' Parliamenthez beadott 's már feljebb idézett harmadik jelentésében.*) „Szükség, hogy tömlöczbe való jövetele a' rab által úgy tekintessék, mint mi után sem annak megrövidítése, sem könnyítése többé nem remélhető. Láttuk magunk is azon rosz következéseket, mellyek e' rendszabály elhanyagolása miatt több tömlöczökben léteznek. Illynemű remények nem enyhítik, hanem inkább csak szüntelen izgalomban tartják a' raboknak lelkét, 's kizárva azon lelki nyugalmat, melly nélkül a' javulás lehetetlen, kinos bizonytalanságban tartják e' szerencsétleneket. Emberi rendelkezéseink hiányai miatt nem remélhetjük soha, hogy büntetéseink azon tökéletes bizonyosságot elérjék, mellyet nekik elméletileg kivánunk; de épen ez mutatja leginkább, mennyire kerülendő mind az, mi által még azon tökéletlen bizonyosság is akadályoztatik, mellyel büntetéseink most birnak. Minden ollyan rendszabályok tehát, mellyek jó viselet végett egyes raboknak kedvezéseket igérnek, vagy őt azon szenvedésektől, mellyeknek rab-

*) Third Report of Inspectors of Prisons. p. 10.

társai alája vettetnek, felmenti, csak azon hasznos félelem' csonkitására számitvák, melly nélkül büntető rendszer feladásának meg nem felelhet. Hadd érezze a' gonosztevő, hogy sorsának más enyhitését nem várhatja, mint mellyet benső megjavulásából 's munkája által élvezhet. A' rabnak jobblétét látszólag jó magaviseletétől függeszteni fel, a' hypocrisis jutalmazásánál nem egyéb; valamint azt a' singsingi börtön igazgatója helyesen észrevevé, midőn Beaumont- és Tocquevillenek e' részben ezeket mondá: „ha prognosticumot kellene csinálnom, azt fognám mondani, hogy a' rab, ki magát legjobban viseli, szabadulása után hihetőkép legelőbb fog visszatérni előbbi szokásaihoz; és mindig azt tapasztaltam, hogy épen a' legroszabb emberekből válnak a' legjobb rabok, mert másoknál ügyesebbek lévén hamarabb látják át, hogy az egyetlen út, mellyen helyzetükön könnyíthetnek, engedelmesség; ez az, miért a' nélkül, hogy jobbakká válnának, magokat közönségesen jobban viselik.

Minden czélirányos büntető-rendszer' kelléke

4. Annak szükséges szigorusága, vagy más szavakkal, hogy soha büntetési jellemét ne veszítse el. Noha a' tömlöczök kellékei között talán egy sincs, melly első tekintetre olly szükségesnek látszanék, még is talán nincs egy, melly gyakorlatilag kevesebb figyelembe vétetnék, mint épen ez. Midőn a'

tömlöcz-javítások' történetéről szóltunk, láttuk, milly nagy része vala ez ügy' megindításában a' philanthropiának. 'S ha a' dolog jelen állását tekintjük, azonnal nem fogunk győződni, hogy valamint a' tömlöczjavításoknak initiativája, úgy azoknak legbuzgóbb pártolása még napjainkban is olly férfiaktól jő, kik nemes magasztaltságukban inkább a' rabok szenvedéseinek enyhitését, mint a' társaság' fenntartására szükséges szigoruságot tartják szemeik előtt. Tisztelet becsület mind azoknak, kik mindennapi életünk' tapasztalásain túlemelkedve, mint az egész emberi nemnek, úgy minden egyesnek is határtalan tökéletesülésében bíznak; tisztelet becsület mind azon fáradozásokért, mellyeknek a' büntető rendszer' eddigi kifejlődését majdnem kizárólag köszönhetjük, 's mellyek nélkül ezen ügy soha előre haladni nem fog; de kénytelenek megvallani azt is, hogy valamint a' tömlöcz-javításoknak ügye a' philantropiának köszönheti leginkább kiterjedését: úgy épen túlvitt philantropiából támadtak azon akadályok is, mellyek annak sikerét eddig sok helyett hátráltatták. Kiindulva t. i. azon nézetből, hogy soha ember a' gonosznak ösvényén olly mélyen nem sülyedhet, hogy annak megjavulását remélni nem lehetne, Howardtól kezdve Crawfordig majdnem legnagyobb része azoknak, kik a' tömlöczjavítással foglalkoztak, leginkább csak a' gonosztevő' megjavulását tarták szemeik előtt. Szemökbe tűnt, hogy minden anyagi szen-

vedés a' rabot elkeseredéshez vezetve, végre ha sokáig folytattatik, egész valóját elállatositja; 's fáradozásaik által úgy rendeltettek el a' tömlöczök, hogy azoknak egy részében nem csak a' rab szükségeiről, hanem annak kényelmeiről is gondoskodva vagyon, 's a' büntetett gonosztevőnek olly életmód biztosítatik, millyenre a' szabadmunkás legnagyobb fáradozásai után sem számolhat. Eszökbe jutott, hogy minden erénynek talpköve a' szabadság, 's hogy így a' munka azon javító hatást, mellyet tőle a' raboknál várhatunk, nem gyakorolhatná talán, ha az kényszeritve mintegy büntetésként használtatnék a' tömlöczökben, 's kimondatott, hogy a' munka kényszerítő nem lehet, 's inkább csak jutalomként nyujtandó a' rabnak, habár a' társaság ez által megfosztatnék is azon jogától, mellyet költségének megtérítésére nézve, a' rab' egész munkájából várhatna. Átlátták, hogy a' félelem nem javító, 's hogy minden erény csak a' remény derítő sugárai által fejlődhetik: 's egy részről a' megkegyelmezési jognak korlátlan kiterjesztése, más részről a' raboknak osztályozása, 's e' szerint adott engedmények oda juttaták némelly hatóságok' börtöneit, hogy azokban csak az szenvedé el egész büntetését, ki következetes szinlelésre elég megromlott még nem volt. Mondatott, hogy minden büntetés elkeserít 's lealáz, 's hogy e' szerint olly rendszer, mellyben fegyelmi büntetések elkerülhetetlenek, a' rabok megjavulására

jó hatású nem lehet; míg ellenben a' magány, a' gonosztevőt meggondolásra vezetvén, lelkismeretét felébreszteni, 's őt minden kérdésen kívül az erény ösvényére visszavezetni fogná, 's milliók áldoztattak, 's feláldoztatott a' rabi munkának több mint fele, hogy az olcsóbb hallgató rendszer helyébe, a' sokkal drágább, de állítólag javítóbb magányrendszer hozassék be. De még itt is félhető vala, hogy a' rab szakadatlan magány által felette nagy szenvedésnek tétetik ki, 's miután Amerika' szomorú tapasztalásai azon káros hatást, mellyet e' büntetési mód nem csak a' rabok' anyagi, hanem azoknak lelki egészségére is gyakorolt, megmutaták; 's miután több nagyobb orvosok 's psychologok kimondák, hogy a' magányrendszer szigorúan alkalmazva, sok esetekben megtébolyodáshoz vezethet: enyhíteni kelle ezt is, 's azon rendszerhez folyamodni, mellyet Crawford fennidézett munkájának 13dik lapján a' magányrendszertől megkülönböztetve így ad elő: „Az elkülönözési rendszer a' magányrendszertől különbözik mind természetére, mind czéljára nézve; benne a' rabnak nagy, jól szellőzött 's világított szoba adatik, ellátatik mindennel, mi egészségére 's tisztaságára, mi nappal vigasztalására, éjszaka nyugalmára szükséges. Gondoskodva vagyon, hogy szükséges élelem, kellemetes munka, a' tömlöczi személyzet, a' főkép' 's káplány' látogatásai 's az által, hogy kápolnába 's iskolába járnia 's a'

szabad levegőben sétálnia szabad, szomorú helyzete, a' mennyire lehet, enyhítessék; 's csak rabtársaival való társalkodása kerültessék ki. A' czélra nézve az elkülönözés 's a' magányrendszernek különbsége épen olly nagy. Az elkülönözési rendszernek czélja a' rabnak állandó java; a' magányrendszeré csak annak büntetése, 's ez is olly módok által, mellyek mindig kemények 's szigorúak, sokszor elkeserítők. Az elkülönözési rendszer a' rabnak erkölcsi érzetéhez, 's eszéhez szól; a' magányrendszer mellett a' rab, mint minden jogokból, tehetségekből 's érzeményekből kivetkőzött lény tartatik, egész büntetése anyagi természetére irányoztatik, lelkismeretének 's észbeli tehetségeinek erősbítésére csak kevés gond fordítatik, melly bánásmód által a' rab, ki az elkülönözési rendszer mellett gondolkozáshoz, szelídséghez, hálaadathoz 's megjavuláshoz vezettetett volna, csak még inkább lealjasítatik 's elvadúl. Egy szóval az elkülönözési rendszer minden rabnak rabtársaitól való tökéletes elkülönözésében áll, úgy azonban, hogy testi 's lelki épségére, ismereteinek kifejlődésére 's erkölcsi megjavulására minden gond fordítassék; a' magányrendszer pedig minden emberi társaságtól való tökéletes elzárása, összekötve olly testi 's lelki szenvedésekkel, mellyeknek egyedüli czélja a' rabnak büntetése, makacsságának megtörése 's a' börtöni rendszabályoknak büntetések félelme által való fenntartása."

De valjon bár mi szépek 's nemesek legyenek is az indulatok, mellyek Crawfordot e' rendszer felállítására, 's annyi emberszerető férfiakat annak pártolására birtak, valjon ki nem látja, hogy ez által a' börtönök büntetési jellemöket nagy részben elvesztik? 'S ha azon ritka erkölcsi megjavulások, mellyek általa köztapasztalás szerint eddig eszközöltettek, sokkal számosabbak volnának is: a' társaság ez által legfeljebb a' már büntetett gonosztevők visszaesései, de bizonyosan az ellen nem biztosítatnék, hogy azok, kiknek megjavulására a' börtönben alkalom nem nyujtatott, a' társaságot sérteni nem fogják. Egy szóval, valjon ki nem látja, hogy ezen elvekhez alkalmazva a' büntetés nem birna azon visszaijesztő erővel, melly annak egyik fő kellékét teszi.

Crawford maga átlátja ezt, 's többször kijeleli azon hibás irányt, mellyet követve a' tömlöczök némelly helyeken öröm- 's kényelem helyévé változtak, vagy mint egy lelkes barátunk mondani szokta volt, magok a' gonosztevők által inkább a' véteknek igért praemium-, mint büntetésnek tekintettek. Milly kárára, mind magának a' társaságnak, mind magoknak azon raboknak, kiknek állítólag javára czéloztatott, nem szükség bővebben fejtegetni. Nézetünk szerint a' büntetésnek fő-czélja a' köztársaságnak biztositása. Minden mi evvel ellenkezésben áll, 's vagy túlvitt szigorusága által valakit a' gonosztevők-

nek felfedezésétől visszaijeszt, vagy túlvitt szelidség miatt visszaijesztő hatalmát elveszi, e' czéllal ellenkezésben áll, 's azért ollyan, mi nem hogy a' büntető-rendszer javitásának mondathatnék, hanem inkább annak tökéletes felforgatása.

Legnagyobb tekintetet érdemelnek a' mondottak a' raboknak élelemmeli ellátására nézve, melly főkép Amerika némelly tömlöczeiben olly bő 's válogatott, hogy általa a' tömlöcz főkép azon osztálynak szemei előtt, mellyre e' büntetés többnyire alkalmaztatik, a' büntetés jellemét majdnem egészen elveszti. Minden egyéb kényelmek, mellyeket a' rab a' tömlöczben ezen kívül talál, mint télben meleg szoba, tiszta ágy 's ruházat, 'sat. mind ollyanok, mellyek habár a' rabot szokásánál jobb helyzetbe állítanák, elzárt állapotban egészségére elkerülhetlenül szükségesek, 's mellyeket tőle azért kegyetlenség nélkül megtagadni nem lehet; csak étkeire nézve áll a' börtöni igazgatóságnak hatalmában, valamint egy részről mindent, mit az egészség megkiván, fukarság nélkül megadni; úgy a' másikról elkerülni mindent, mi által a' rab étkeiben nyalánkságának kielégitését találhatná, 's mi, habár Benthamnak azon nézetében, hogy a' rabnak étkeibe valami ártatlan keserűség kevertessék, nem osztozunk is, — még is minden tömlöczi igazgatóság' egyik fő kötelességének tartjuk, szorosan felvigyázni, hogy a' rabok' élelemmeli

ellátásában mindent, mit egészségben való fenntartásuk meg nem kiván, mellőzzenek, általános elvként szemeik előtt tartva mindig, hogy a' rabok tartásának jobbnak lenni nem szabad, mint mellyet a' legszegényebb napszámos munkájával kereshet. Megkivánja ezt azon igazságérzet, melly szerint a' gonosztevőnek élelme jobb nem lehet, mint azon becsületes munkásé, ki homloka' izzadságában keresi élelmét; megkivánja azon tekintet, hogy, ha e' rendszabály meg nem tartatnék, a' müvelődés' legalantabb fokán álló egyedek esvén közönségesen a' büntető-törvények súlya alá, magok azon jobb étkek, mellyek a' tömlöczben nyujtatnak, a' véteknek inditó okául szolgálhatnának.

5. Hogy a' börtönök úgy rendeltessenek el, hogy senki azoknak szigorusága vagy czéltalan rendezése által a' gonosztevők' felfedezésétől vissza ne ijesztessék. Ugyanis ha tömlöczeink jelen állapotját tekintjük, azon anyagi szenvedéseket, mellyeknek a' rab bennök kitétetik, 's azon erkölcsi megromlást, melly rabjaink vegyült elzárásának közönséges következése, minden gyengéd érzésü ember irtózni fog a' gondolattól, hogy feladás, vagy biró előtt tett tanubizonyság által valakit e' szenvedéseknek és veszélyeknek kitegyen. Maga a' közvélemény, melly mindennemü feladásra szégyenbélyeget nyom, világos tanusága

ezen nézet általánosságának. Ha valakinek kára megkerül, vagy kisebb, mint hogy a' károsított azt nehezen viselné, a' gonosztettnek feladása inkább nemtelen boszúnak, mint polgári kötelességnek tartatik; 's meggondolva büntetési rendszerünket, alig roszalhatjuk ezen könyörületességi érzetet, melly miatt egyes bűntettek büntetlenekké válnak ugyan, de bizonyára igen sok esetben a' bűnösnek, ki talán életében talán csak először szegé meg a' törvényeket, végromlása kerültetik el. Hogy azonban ezen büntetlenség, melly által a' törvény szükséges tiszteletétől megfosztatik, káros, — hogy sok esetben, hol a' gonosztevő első törvényszegésénél igazságosan büntetve talán megjavulhatott volna, — épen csak ezen büntetlenség a' csáb, melly által az illy szerencsétlen a' bűn ösvényén tovább vezettetik: ez nézetünk szerint magában világos. Egyik fő kötelessége tehát a' törvényhozónak, olly módon rendelni el büntetéseit, melly az emberszeretet kivánatainak megfelelve, a' most létező káros előítéletet megszűntesse, 's a' helyett, hogy, mint most, minden gyöngéd érzetű embert a' gonosztettek' palástolására birjon, inkább a' vallásos 's emberszerető polgárnak is a' gonosztevők' törvényes üldözésére okúl szolgálhasson; mi csak úgy érethetik el, ha a' büntetés szigorú igazság mellett a' menynyire lehet kegyes, 's végrehajtásában a' gonosztevőnek moralis megjavulására irányozott leend.

Ne gondolja azonban senki, hogy mi a' büntetésnek kegyessége alatt azon czélirányatalan lágyságot értjük, melly némelly philanthropok által a' rabok tartására nézve javasoltatik; valamint túlvitt szigorúság a' bűntettek' üldözésétől visszatart: úgy e' túlvitt kegyesség is oda vezeti a' dolgokat, hogy a' gonosztett által sértett inkább maga boszúlja meg a' bántást, mint hogy elégtételét a' társaságtól várná, mi elvégre még roszabb következéseket szülhet. A' büntetési kegyesség nézetünk szerint csak abban áll, hogy a' rabbal szigorúan, de emberhez illő módon bánassék, 's főkép, hogy mind azon szenvedések, mellyeket midőn vétkezett, előre nem láthatott, 's mellyek e' szerint a' büntetés elijesztő jellemére hatással nem birván, csak a' rab' haszontalan kínzásai közé tartoznak, kerültessenek el.

Hogy a' börtöni rendszer e' kivánatnak megfeleljen, szükséges gondoskodni arról, hogy annak végrehajtására nézve a' lehetségig kevés bizassék az egyes börtönök igazgatási személyzetére, 's hogy szorosan meghatározott rendszabályok, 's az egész ország büntetési rendszere felett őrködő testület által, e' büntetésnek a' mennyire csak lehet egyenlő végrehajtása eszközöltessék.

Hazánk' jelen állapotát tekintve, átlátja mindenki, hogy e' kivánatnak nálunk mindeddig megfelelve még a' legtávolabbtól sincs. Nem is említve itt a' vérhatalommal biró uradalmak' tömlöczeit, mellyek úgy szólván felvigyázat nélkűl, egyes gazdagsági tisztek kormányzására bizatnak, — a' közhatóságok között is alig találhatunk kettőt, melly között a' rabok' tartására nézve a' legóriásibb egyenetlenség nem léteznék. Vannak közhatóságok, mellyek haladva korunkkal, tömlöczeikbe a' poenitentiarius rendszert behozák, vagy ahoz legalább közelítének; e' törvényhatóságok' tömlöczeiben majd a' hallgató, majd a' magányrendszer hozatott be, vagy legalább a' közmunkának czélszerűbb elrendezése. Vannak mások, mellyeknek börtönei a' középkor óta, mellyben épültek, úgy szólván semmiben nem változtak. Némelly helyen a' rab tömlöczéből naponként néhány pillanatra eresztetik ki a' szabad levegőre, máshol szabadmunkásként dolgozik; egy vármegyében félmázsás vas terheli lábait, míg a' szomszédtörvényhatóságnál lánczok a' rabok' nagyobb részénél nem használtatnak; itt hetenkint négyszer láttatik el hússal, míg talán a' harmadik törvényhatóságban hetekig kenyeren 's vízen kívül más élelemre szert nem tehet. 'S ugyanezen különbség, melly az egyes törvényhatóságok között létezik, létezik — 's mégszembetünőbb igazságtalansággal — minden tömlöcz'

egyes rabjai között. Sehol egyenlő tömlöczi ruházat, sehol a' bilincsekben való egyenlőség, sehol az itélet azon részének, mellyben a' rab minden szeszes italoktol eltiltatik, megtartása; — minden a' véletlen esetre, minden a' felvigyázók' önkényére bizva. Kinek módja van, azaz ki talán épen gonosztettei által magának elég vagyont szerzett, melegen öltözve kényelemmel issza borát vagy pálinkáját, mellyet rokona vagy czimborája naponként a' tömlöczbe hozhat, — míg mellette szegényebb társa, ki talán csak mint gyanus, vagy kisebb gonosztevő jutott a' tömlöczbe, koplalva didereg mocskos rongyai alatt. A' lánczoknak választása a' várnagyra 's általa a' hajdúkra bizatik, 's valamint épen kedve csosszant, vagy véletlenül kezébe akadt, vagy mert a' könnyebb vasak már felverettek (minek egyikünk tanuja vala) ötven fontos vasat rak annak lábára, ki egy első lopásért kerűlt a' megye' tömlöczébe; míg az úgy nevezett konyhás rabok kényelemmel pipázva néznek le a' tornáczról, 's új gonosztettek' elkövetéséről beszélgetnek, mellyek által úgy is csak a' jelen kényelmes helyzetbe juthatnak, minthogy régen felvett szokás, hogy minden tisztviselő ügyesnek mutatkozott konyharabját, ha az ismét tömlöczbe kerül, visszavegye,

Ne mondja senki, hogy e' rövid kép, mellyet törvényhatósági tömlöczeinkről festénk, nem igaz; ha valaki által kétségbe vonatnék,

készek vagyunk állitásunkat ellenmondhatlan adatokkal bebizonyítni, 's meggyőzni mindenkit, hogy valamint a' socialis életben, úgy a' büntetés végrehajtására nézve is nincsen ország, mellyben nagyobb, égbekiáltóbb egyenetlenségek léteznének. De valjon ki nem látja, hogy ezen hiányok miatt a' büntetés mind azon hatást, mellyet tőle várunk, elveszti, hogy miután, mint Crawford mondja, minden gonosztevő tettének elkövetésénél csak a' mellette szóló valószinűségeket tartja szemei előtt, a' tömlöczi büntetés nálunk a' gonosztevőkre nézve visszajesztő erővel nem birhat, 's még is más részről olly kegyetlen, hogy számtalan gyöngédebb érzésű embereket a' vétkeseknek üldözésétől visszatart, 's hogy mindenek előtt ezen hiánynak pótlása az, mi által minden börtönjavítás nálunk feltételeztetik.

A' büntetésnek helyességéhez tartozik mindenek előtt az is, hogy annak rendszabályai, a' mennyire lehet, a' rabnak erkölcsi javulására vezessenek.

Az első 's leghatalmasabb eszköz erre, a' mint már fennebb említettük a munka. A' poenitentiarius börtönökben használt magány vagy hallgatás a' rabnak megjavulására nézve csak elősegitő, vagy jobban mondva, olly eszközök, mellyek által a' rabnak tökéletes megromlása megakadályoztatik. De „a' szabadságra született ember" — mint Appert igen

helyesen mondja — „soha nem felejtheti el ez isteni jogát, 's a' gondolat, hogy fogva van, ellenszegülésre birván őt minden ellen, mit felvigyázói tőle kivánnak, jobbulását megakadályoztatja." 'S így a' magány 's a' hallgatás már büntetési jellemöknél fogva a' javulást magok soha eszközölni nem fogják; de annyival inkább eszközli azt a' munka, 's pedig nem csak, mert általa főkép a' hosszabb időre elzárt rab szorgalomhoz szoktattatik, — hanem mert a' munka egyszersmind azon egy mód, melly által tömlöczöztetése idejét önhasznára fordíthatja, és azon szebb jövőt, mellyet szabadulása után vár, előkészítheti. — Hogy pedig a' munka a' rabok által csakugyan vigasztalásnak tekintetik, azt elismerik mind azok, kik e' tárggyal gyakorlatilag foglalkoztak, 's legvilágosabban bizonyíthatja csak az is, hogy munka nélkül való elzárás minden tömlöczben fegyelmi büntetésként használtatik. A' szabadakarat olly gazdag forrása a' megelégedésnek 's általa a' jónak, hogy soha törvényhozó azt tekintet nélkül nem hagyhatja, bár mit tegyen egyébiránt, bár mi keskeny körbe szorítsa rabját rendszabályai által: természete győzedelmesen fog ellentállni; 's mert valaminek lenni kell, miben az ember rablánczok közt is szabad lehessen, — e' keskeny körben egy nemét a' szabadságnak fogja alkotni magának, 's azért a' törvényhozó nem tehet jobbat, mint ha e' természetes hajlan-

dóságnak önmaga jeleli ki mezejét, mellyen hasznossá válhassék. E' mező a' munka. Nem mintha szabadakaratjában állna dolgozni vagy nem; hanem mert szabadakaratjában áll többet dolgozni mint mások; mert ügyessége 's szorgalma által elöljáróinak hajlandóságát 's megbecsülését víhatja ki magának; mert munkája által nevelheti tömlöczi szerzeményét, melly szabadulása után jövőjének egyik fő-reménye leend.

Ugyanis Europa tömlöczeinek nagyobb részében 's némelly amerikai szövetségi statusokban alaprendszabály, hogy a' rab' keresményének egy része számára tartassék fel, szabadulása alkalmával néki átadandó. 'S mi ezen rendszabályt nem csak mert a' rabok szorgalmának előmozdítására jobb eszközt nem ismerünk, hanem már azért is elkerülhetetlenül szükségesnek tartjuk, mert nézetünk szerint semmi a' rabnak megjobbulását inkább elő nem mozdíthatja, mint ha fogságának egész ideje alatt arra tanítatik, hogy önmunkája 's szorgalma után várhatja legbiztosabban gyarapodását.

Az amerikai tömlöczök' nagyobb részében azon elv szerint, hogy a' rab' egész munkája a' társaságnak tulajdona, a' szabadult minden szorgalma után is csak egy pár dollárra, melly neki ruházattal együtt azért adatik, hogy e' segedelemmel születési helyére visszatérhessen, másra jogot nem formálhat. Mi azonban ezen rendszabályt a' fennebb mondattakon kívül már csak

azért sem javalhatjuk, mert alsóbb néposztályaink nagyobb demoralisatiója, 's a' felsőbbek' kevesebb vallásossága 's emberszeretete nálunk elkerűlhetlenül szükségessé teszik, hogy a' rab szabadulása első, legveszélyesebb pillanatában, inségnek, melly majdnem minden gonosztetteknek egyik fő-oka, ne tétessék ki.

Azonban bár milly javító legyen is azon hatás, mellyet jól 's czélszerűen elrendezett munka a' rabokra gyakorol, 's ha bár a' társaság, melly hallgatás vagy magány által a' gonosztevőt rabtársainak megrontó társaságától elkülönözé, 's azt munkára oktatá, mindent tett, mi még nagyobb megromlásának elkerülésére tőle függött, 's igen sokat arra, hogy annak erkölcsi emelkedése valószinűvé váljék, még is csalatkozik, ki azt véli, hogy mind ezen módok mellett is czélját a' mennyire ez t. i. moralis megjavulás vala, más segedelem nélkül el fogja érni. A' rabnak moralis megjavulását magányos elzárás, munka 's hallgatás még nem eszközölhetik; a' társaság büntethet, viszaijeszthet a' rosztól, meggátolhatja a' gonoszok egymásközti megromlását, — de jobbítani, csak a' vallásnak feladása.

Minden, mi a' tömlöczök' javítása körűl történt, csak vallásosság' következménye vala, csak ez vezeté mind azon emberszerető férfiakat, kiknek neveiket áldva említjük e' sötét börtönökbe, csak általa örülünk mind azon szép következményeknek, mellyeket a' tömlöczök' javítása

körül eddig tapasztaltunk; csak tőle várhatjuk azt, hogy ezen ujítást, mellynek látásán keblünk fenndobog, hazánkban is áldhassuk. 'S nem vak eset' szüleménye az, hogy poenitentiaria csak ott létezik sikerrel, hol a' vallásosság legbuzgóbb, Amerikában, Genfben, 's Anglia' egy részében, — míg Francziaország, bár annyira kedvelője minden ujításnak, még e' részben olly keveset tett.

Nem azon hideg formákból álló vallásosságot értem, melly szavakkal megelégszik, 's ha a' rabok számára kápolnát épített, mellybe rabokon kívül senki nem jár, 's lelki pásztort fizet, kit mindenki lenéz, azt gondolja, hogy kötelességének eleget tett. Hogy a' vallásosság áldást árasszon el, szükség, hogy emberszerető tettekre buzdítson, hogy a' kiengesztelt társaságot megbocsátani tanítsa, 's az egyest könyörületességre azok iránt, kiknél jobb talán, de bizonnyára boldogabb is. Csak ha a' büntető társaság mellett egy másik áll, melly a' sűlyedt szerencsétlent magához felemelni igyekszik, csak ha a' rendes tömlöczi kormányt egyes polgárok segítik, részint a' lelki pásztort felváltva, 's vigasztalással közelítve a' rabokhoz, részint oktatva őket, vagy kiszabadulásuk után jövő jólétükről gondoskodva, — csak akkor remélhetni mind ezen institutiók' sikerét. Addig bár mikép iparkodjék lelki pásztor 's tanító, bár milly jól rendeltessék el a' vasárnapi iskola,

bár mennyi szentirás osztassék ki a' rabok között, hihetőkép' hasztalan' fáradtunk. Csak ki jó emberekkel társalkodva, magán érzé a' felebaráti szeretet' áldásait, csak az fog igazán ragaszkodni vallásához, melly ez erényeket tanítja.

6. Kelléke minden jól elrendezett börtönrendszernek még ezek felett az is, hogy általa a' társaságra mennyivel kevesebb költségek háromoljanak, azaz, hogy miután a' társaság önbíztosságának fenntartására, a' rabok' őrzésére 's fenntartására tetemes költségeket tenni kénytelenítetik, — a' raboknak munkája olly módon használtassék, melly által a' költségek legalább némi részben pótoltatnak. Távol legyen tőlünk a' rabok munkájának olly módú alkalmazását javallani, melly vagy a' rabok' életére 's egészségére káros, vagy azoknak szükséges elkülönözésével összeférhetlennek találtatnék, 's valamint némelly országoknak régiebb szokását, melly szerint a' rabok veszedelmeseknek tartott bányák mivelésére használtattak, nyiltan kárhoztatjuk: úgy roszaljuk tartózkodás nélkűl mind azon rendszereket is mellyek szerint, mint egykor a' genti 's még most a' müncheni 's más német börtönökben, a' rabi munka jövedelmeztetésének minden egyéb tekintetek feláldoztattak; 's midőn a' börtön gyárrá vált, büntetési jellemét 's javítási hatását elveszté. Megyőződésünk csak az, hogy miután a' rabok' tartása minden országnak súlyos terhei közé

tartozik, szoros kötelessége minden kormánynak 's közállománynak, hogy a' mennyire az czéljának eltévesztése nélkül történhetik, a' szegénynek fillérjeit, mellyekből minden adónak nagy része áll, megkimélje, 's büntetési rendszerét úgy intézze el, hogy tömlöczeiben a' rab testi 's lelki megromlástól megőriztessék ugyan, azaz sem testi nyomornak, sem rabtársaival való társalkodásból eredett moralis sülyedésnek ki ne tétessék; de ellenben az ebből támadt költségek, a' mennyire lehet, önmunkája által fedeztessenek.

E' tárgy azonban magában világos lévén, nem szándékunk annak bővebb előadásába ereszkedni, 's miután azon jog, melly a' társaságot a' rabok' munkájára nézve illeti, korunkban nem csak elméletileg de gyakorlatilag is alkalmaztatik, sőt még a' magányrendszer mellett is minden rab, ha önkényt dolgozni nem akarna, koplalással kényszerítetik munkájának teljesítésére: csak még arra legyen szabad az olvasó közönséget figyelmessé tennünk, hogy hazánk' pénztelen állapota mellett, melly igen sok tervezett javításnál a' conservativ pártnak egyik leghatalmasabb frigyese, a' költségkimélési kérdés talán még nagyobb tekintetet érdemel, mint máshol, 's hogy mind azon akadályok 's nehézségek, mellyek más országokban, hol gyárok léteznek, azon tekintetből származnak, nehogy a' tömlöczi munka a' szabadmunkásokkal concurrentiába lépjen, 's azokat keresetöktől megfossza, nálunk, hol

EGYETEMI KÖNYVTÁR BUDAPEST

gyárok úgy szólván nem léteznek, a' tömlöczi munkának lehető legjövedelmezőbb alkalmazását nem gátolandják.

Ezek azok, miket nézetünk szerint minden jól elrendezett börtönrendszer fő-kellékeinek tartunk. — Szükséges

1. Hogy azoknak épitése 's elrendezése által a' rabok' elszökése lehetetlenné váljék.

2. Hogy a' rabok magány vagy hallgatás által egymástól elkülönöztetvén, még nagyobb egymásközti megromlásuk akadályoztassék.

3. Hogy a' rab a' tömlöczben az itélet által kimondott büntetésénél semmivel nem többet, de azt egészen 's egyenlően szenvedje; 's miként egy részről minden sanyargatástól, mellyet vétkének elkövetésénél előre nem láthatott, megőriztetik: úgy a' másikról előre tudja, hogy ügyes színlelése által helyzetét könnyítnie nem lehet.

4. Szükséges továbbá, hogy a' tömlöczben figyelemmel elkerültessék mind az, mi által annak büntetési jelleme elveszne; úgy mindazonáltal, hogy

5. Túlvitt szigorúság által senki a' gonosztettek' felfedezésétől, 's gonosztevők' törvényes üldözésétől vissza ne ijesztessék; vagy miután ez csak úgy érethetik el, ha a' tömlöczöztetési büntetés szigorúsága mellett, a' lehetőségig kegyes, 's mindenek előtt a' gonosztevőnek megjavulására irányozott leend; hogy a' börtöni rend-

szer által a' rab nemcsak anyagi 's moralis megromlástól őriztessék meg: hanem a' munkának czélszerű elrendezése, 's főkép vallásos oktatás által a' mennyire lehet, az erény' ösvényére vezettessék.

6. Végre, hogy soha azon tekintet, mellyet a' közterheknek kisebbítése érdemel, a' börtönrendszer javításainál el ne felejtessék.

Csak ha 's a' mennyiben ezen kellékeknek megfelel, nevezhetni e' részbeni minden javítást czélirányosnak.

Nézzük már most azon módokat, mellyek által a' börtönöknek e' kellékek szerinti javítása Amerika' 's Europa' több országaiban eddig megkisértetett.

Minden jól elrendezett börtönrendszernek első kelléke — mint láttuk — a' társaságnak biztositása. — Minden fogház e' kivánatnak csak úgy felelhet meg, ha annak *épitésmódja* és *fegyelmi rendszere* czélszerűen rendeltetett el. Külön fogunk szólni mindegyikről, mindig tekintettel a' vitában forgó két rendszer különbségeire.

Biztossági eszközök.

I. Épités-mód.

Nem szándékunk itt a' fogházépités' részleteibe bocsátkozni, mellyek többnyire csak épitőmesterek által érthetők 's használhatók; illy utasítást, mellyhez felvilágositásul igen sok rajz szükséges, méltán várhatni a' fogházjavítási tervet készítő országos választmánytól: mi csak az általános elveket akarjuk előadni, 's azon fő szabályokat, mellyek az egyik vagy másik rendszerű poenitentiarius fogház' építésénél szükségképen szem előtt tartandók; szándékunk csak az, hogy az olvasó az illy czélra szánt épület' szerkezetéről, 's azon lényeges részeiről, mellyek a' benne uralkodó fegyelmi rendszernek feltételei, magának tiszta fogalmat vonhasson el. Ez elvek' felállításában leginkább Crawfordot*) követtük, kinek a' britt kormány' megbizásából mind az angol, mind az amerikai bör-

*) Second report of the inspectors appointed .... to visit the prisons of Great Britain. London 1837. fol.

tönök' meglátogatása 's vizsgálásakor bő alkalma volt az e' részben tett tapasztalásokat használni; de minthogy ő tervében nem mindkét rendszerre terjeszkedik, hanem csak az általa különösen javaslott, módosított magányrendszerre vonatkozik, — innen származó hézagait más munkákból vett adatok' nyomán fogjuk pótolni.

Első fontosságú kérdés új fogház' épitésénél ennek alkalmas fekvése. Erre egészséges, szabad, nyilt 's jó légjárást engedő helyet kell választani; figyelmet fordítván arra is, hogy azon börtönök, mellyekben a' pörbe fogott 's még el nem itélt rabok tartatnak, közel legyenek a' törvényszék helyéhez, hogy azoknak oda- 's visszavitelök nehézséggel ne járjon. A' fogház terjedelmére nézve szükség, hogy az eléggé nagy legyen, 's belsejében az elkülönözött raboknak 's a' tisztviselőknek lakása úgy rendeltessék el, hogy az egymásra halmozott sok ember mozoghasson 's a' levegőt ne rontsa. A' fekvés' szárazsága már azért is több tekintetet kiván, minthogy az illy épületeknél szükséges vastag falak, továbbá a' kővel kirakott folyosók 's lépcsők, mellyek tisztaság okáért gyakran felmosandók, úgy is nedves kigőzölgést okoznak, mi annyi embernek szűk helyen együtt lakása mellett, azoknak egészségére káros hatással lehetne. Hogy a' fogház' lakói ki ne legyenek téve az alacson fekvésű helyeken gyakori ködök' ártalmas befolyásának, kivánatos az is, hogy a' fogháznak ma-

gasabb hely választassék ki; mi különösen hazánk' róna vidékein, 's kivált a' Tisza' mellékein figyelmet érdemel; itt a' fogház olly helyre épitendő, hova a' folyam' kiöntései soha nem terjedhetnek, mert ezek azon felül, hogy a' levegőt megrontják, az épület alapjának is ártanak. De még azért is magas helyzetűnek kell a' fogháznak lenni, hogy szomszéd-álláspontról ne lehessen annak belsejébe látni, 's netalán kívülről a' fogva levő gonosztevőknek jelt adni, vagy őket szökésben segítni; végre magas fekvés a' szabad légjárásnak is feltétele.

A' fogházat körül kell fogni erős keritő fallal, elég magasságúval a' szökés 's kívülről betekinthetés meggátolására. Ezen külső falnak egészen simának 's egyenlőnek kell lenni, hogy felmászásra semmi módot ne nyujtson; úgy szinte a' fal' tetején nem szabad semmi párkánynak, vagy más egyébnek kiállani, mihez netalán kötelet lehessen kötni. E' kerítő falon kívül 's körötte legalább harmincz láb szélességű térnek kell lenni, hogy ezen falhoz semminemű idegen épület ne támaszkodhassék. A' raboktól lakott épületeknek sem szabad e' keritő fallal érintkezni, hanem közöttök eléggé tág szabad térnek kell maradni. A' fogháznak sugár alakban épitése mellett a' kerítő fal által körül zárt térnek legnagyobb részét, a' középpontban levő felügyelőteremből láthatni.

Ezen középpontbóli felügyelés' eszméje Ben-

thamtől ered. Kiindulva azon nézetből, hogy fogházépitésnél egészen ellenkező elvet kell követni mint színháznál, 's hogy valamint ennél a' feladat az, hogy a' mennyire lehet a' ház' minden pontjáról egy helyre, a' színpadra lehessen látni, 's a' rajta lévő személyek minden mozdulatait észrevenni: úgy fogházépitésnél azon kell iparkodni, hogy egy pontból az épület' minden részeit 's zugait szemmel lehessen tartani; ezen elv szerint tervezte úgy nevezett Panopticumát. Két egyközpontú (concentricus) kerek épületet javaslott; a' külsőben, mellynek befelé szolgáló fala csupán erős vasrudakból 's üvegből állana a' foglyok lennének; a' belső pedig amattól egészen elkülönözve, fal helyett szinte csak farostéllyal fedett ablakból állana, honnan a' felügyelő a' másik épületben lévő rabokat szünet nélkül szemmel tarthatná, 's parancsait velek a' nélkűl hogy saját tornyát elhagyni kénytelen volna, közölhetné. Éjjel a' napvilág' hiányát gázvilágítás pótolná. Bentham javaslatához közelítő terv szerint csak az egy londoni Milbank fogház épült, hol a' rabok több kereképületekben laknak, mellyeknek ablakai ollyanok, hogy a' felügyelő középen lévő szobájából azoknak kamráikba láthat 's szólhat. Ezen eszmét magokévá tették, de czélszerűbben módosítva az amerikai poenitentiarius intézetek' épitői, a' jóval egyszerűbb 's könnyebben kivihető úgy nevezett sugáralakban egybekötvén a' szükséges közép-

ponti felügyelést, más, Bentham' Panopticumával egybe nem férő hasznokkal. Ezen sugáralakú épitésnek alapja az, hogy a' fogház' minden szárnyai, mint sugárok, vagy mint a' kerék' küllői egy központból folyjanak ki 's fussannak széllyel. E' középponton levő teremben tartózkodván a' fogház' felügyelője, minden pillanatban, bármellyik szárnyban foglalt munkatermet (ha auburni rendszert követ a' fogház) láthatja, 's ha nem is az egyes kamrákba, de az azokba vezető folyosókon végigtekinthet, 's ha szükségesnek látja, egy percz alatt ott is teremhet bár melyik kamra' ajtajánál, 's az ebben lévő kis kémlyukon mindent láthat, mi belől történik; mi által a' rabok, 's mi még talán szükségesebb, az örök szüntelen felügyelés 's ellenőrség alatt állanak. De erről utóbb még bővebben.

Az épület bejárása mellett a' fogházi felügyelők vagy a' fő és al - igazgató' számára házaknak kell állani; de ezek a' kerítő falon kívül legyenek, hogy e' tisztviselők' családjai a' fogház' belsejétől 's annak lakóitól el legyenek különözve, 's házi foglalatosságaik által a' megállapított fogházi rendet valahogyan meg ne zavarhassák.

A' kerítő falon belől levő rabok' 's alsóbb tisztviselők' befogadására szolgáló épületeknek fő kivántatóságaik: 1) biztosság; 2) czélszerű felügyelési módok; 3) az épület' minden részeibe juthatás' könnyűsége; 4) a' raboknak egymás-

tóli elkülönözése. Ezen elkülönözést a' philadelphiai rendszer, mint már említettük, éjjel 's nappali elzárás, — az auburni pedig csak éjjeli magányos elzárás 's nappali együttdolgozás mellett szoros hallgatás által hiszi elérhetőnek. Mind a' két esetben a' fogháznak olly szerkeszerkezetűnek kell lenni, hogy a' kitűzött czélnak megfeleljen. E' végre elegendő számú 's olly szerkezetű kamrák szükségesek, mellyek a' szomszéd-rabok között még a' szóvali közlekedést is lehetlenítsék. A' philadelphiai rendszerű fogházakban e' kamráknak elég tágasaknak kell lenni, hogy az azokbán elzárt rabok mozoghassanak; úgy szinte igen tökéletes légujítási készületekkel kell ellátva lenniek. Az auburni rendszerű fogházakban ez nem olly nélkülözhetlen, minthogy a' rabok csak az éjszakát töltik kamráikban. A' munkateremekbeni erkölcsi elkülönözés vagy hallgatás csak szoros fegyelem mellett tartathatik fenn, miről lesz még alkalmunk bővebben szólani; de ennek is eszközlésére czélszerű épités szükséges, ollyan t. i. melly által a' fogházi igazgató vagy annak helyettese nem csak a' középponti teremből a' munkatermeken végig nézhessen; de egy fedett folyosóból, melly a' munkatermet akár kettéhasítja, akár körülveszi, kémlyukakon keresztül a' rabokra 's őreikre közelről is, a' nélkül hogy maga észrevétetnék, felügyelhessen. Csak így gátolhatni sikeresen egy részről a' hallgatás szabályának a' rabok általi

kijátszását; más részről az őröknek hanyagságát vagy kegyetlenkedéseiket; mind a' rabok, mind felvigyázóik minden perczben azt hihetik, hogy épen rajtok nyugszik az igazgató őrszeme.

Kívánatos, hogy a' tisztviselők' hivatalai 's a' rabok' konyhái a' középponti 's felügyelési terem mellett legyenek, 's ugyanabból fussanak ki a' rabok' kamráiba vezető minden folyosók 's karzatok, azért, hogy az igazgató, mihelyt a' szükség kívánja mindegyiknél azonnal jelen lehessen, 's a' philadelphiai rendszer szerint a' mindennapi munkára szükséges anyagok, 's a' rabok' étke a' középpontból széthordassanak, 's kellő rendben a' kamrákba elosztassanak; az auburni szerint pedig a' rabok könnyen eljuthassanak a' közösmunka-, vagy ebédteremekbe. Hasonló okból az isteni tiszteletre 's a' rabok' vallásos oktatására szentelt kápolnának is a' középponti terem' szomszédságában kell lenni. A' fogháznak sugárképen szétfutó szárnyai többek vagy kevesebbek lehetnek; ez építésmódban lényeges csak az, hogy a' középpontból az épület' minden szárnyába látni, 's a' lehetőségig könnyen eljutni lehessen; azért kívánatos, hogy ezek igen hosszúak ne legyenek, mert ez nehezíti a' középpontbóli felügyelést 's áttekintést.

A' közös bejárás legalkalmatosabban a' fő-és al igazgatóknak 's a' nagy kerítő falon kivül álló lakházaikat egybekötő udvarba helyeztetik, úgy rendeztetvén el, hogy a' kapuból egyene-

sen egy erősen boltozott csarnokba lehessen jutni, mellynek egyik oldalára a' kulcsár' szobái, a' másikra a' káplán 's más tisztviselők' számára a' kápolna 's a' középület' egyéb részeibe vezető lépcső állítatik. Ezen vasrostélyú kapuval zárt csarnokból a' középponti terembe széles folyosó vezet, melly mellett kétfelől legyenek az altisztviselők lakszobái; a' középponti terem melletti két nagyobb szobában pedig ugyanazon tisztviselők hivatalai mellyek a' középterembe nyilnak. A' folyosó' első végén, közel a' bejáráshoz lépcső vezet a' földalatti épületbe, hol egyebek mellett a' rabokat először befogadó kamrák is vannak, mellyekről később többet. A' középterem, mellyben, mint már mondatott, az igazgató felváltva egyéb tisztviselőkkel éjjel nappal tartózkodni köteles, félkerek alakú tágas szoba, hova az épület' minden szárnyaiba 's minden kamráihoz vezető folyosók nyilnak. Ezen szárnyak egyenlő távolságban egymástól a' középpontból ágaznak széllyel a' kerítő fal felé, a' nélkül azonban hogy ezt érintenék. Ezen elrendezés mellett a' felvigyázó egy 's ugyanazon nézőpontból nem csak valamennyi folyosón nézhet végig, de az egyik vagy másik szárnyban vagy emeletben foglalt munkatermeket és az épület' szárnyai között lévő udvarrészeket is a' kerítő fallal együtt át tekintheti. A' folyosók' az épületszárnyak hosszában és közepén mennek végig, 's a' kamarák' ajtai azokba nyilnak, mi

által a' tisztviselők könnyen juthatnak mindegyikhez. Mind a' középponti terem, mind a' folyosók az épület egész magasságában, födszíntől fedélig nyitvák legyenek, világosság, légjárás, szellőztetés és felügyelés' könnyítése végett. A' felső emeletekben lévő kamrákhoz mintegy 2' 6'' széles karzatok vezetnek; illyenek futják körül mindegyik emelet mellett a' középponti termet is. Amazokra a' folyosók' végén, ezekre a' középteremben lévő csigalépcsők visznek fel. Auburni rendszerű fogházakban a' munkatermeket magában foglaló földszínsor a' felső emeletektől boltozat által el lehet választva, mi télen a' fűtést könnyíti; nappal az üres háló czellákra nem, éjjel pedig csak ezekre kellvén szorosan felügyelni, az épület' mindkét osztályának a' középteremből egy pillanattal áttekinthetése nem annyira szükséges: hasonlóan ha a' munkatermek az épület legfelsőbb emeletébe állítatnak, ez az épület egyéb részeitől szinte elválasztathatik. A' czellák a' rabok' számához képest két vagy három emeletet is foglalhatnak el.

Magányrendszerű fogházakban a' kamrák' hossza 12', szélessége 8' és magassága 10' legyen, minél fogva 1000 köblábnyi levegőt foglalnak magokban. Auburni rendszerű fogházban a' czellák, minthogy bennök a' rabok csak az éjszakát töltik, kisebbek lehetnek, p. o. 7' hosszúak, 3' 6'' szélesek és 7' magasak. Amazok-

nak ellátva kell lenniök mindennel, mi a' rabnak hosszas fogsága alatt mulhatlanúl szükséges Mindegyikbe csővön csapfordító által mosdásra 's italra szükséges vizet kell ereszthetni; úgy szinte szagnélküli árnyékszéknek is kell minden czellában lenni, mellynek részletes leirását Crawford' és Julius' idézett munkáikban találhatni. Ezen készületekre auburnféle czellákban szükség nincsen, minthogy a' rabok azokon kívül mosakodnak 's oltják szomjukat, 's a' czellákban éji edényeket használnak, mellyeket reggel magok kimosni kötelesek.

Mind a' két rendszert követő fogházakban különös figyelmet kell fordítni a' kamrák' olly módoni épitésére, hogy azokból egy hang se juthasson át a' szomszédkamrába. E' czélra Crawford és Whitworth Russell, jelentésökben részletesen leirt sok kisérletek után *) legczélirányosabbnak találták, ha a' közfalak 24" vastagságuak, és pedig úgy, hogy két 9" vastag falakból 's ezek között üresen maradó vagy homokkal megtöltött 6" hézagból álljanak; illy közfal a' legerősb kiáltás hangját sem bocsátja keresztül. A' kamrák' ajtaiban, mint már említve volt, apró kémlyukak legyenek, mellyeken keresztül a' rab' tudta nélkül minden mozdulatát látni lehessen, úgy hogy örökké felügyelés alatt hihesse magát. Az ablak, melly öt

*) I. m. 21—24-dik l.

ujjnyinál magasabb ne legyen, közel a' boltozathoz vak üvegből készítessék úgy, hogy a' rab általa világosságot ugyan nyerjen, de minden kilátástól megakadályoztassék.

A' felső emeletekben a' szárnyak végén valamivel nagyobb kamrákat kell hagyni a' betegek' számára; de minden esetre két elkülönözött kórosztályra választva, mellynek egyike ragályos betegeknek szolgáljon. A' kápolna legczélirányosabban az első emeletbe a' földszínt lévő tisztviselők szobái fölé, 's közvetlenül a' középterem mellé helyeztetik, hogy ennek karzatáról be lehessen menni. A' rabok' ülései úgy legyenek elhelyezve, hogy a' káplán 's a' kápolna előrészében ülő igazgató minden rabot szemmel tarthasson. Ezért a' hátulsó sorok mindig valamivel magasabbak legyenek az elsőbbeknél. Crawford magányrendszerű fogházakban, hogy a' rabok egymást a' kápolnában sem láthassák, nem padokat, hanem minden rab számára egy kis páholyt vagy faköpenyeget, minő a' katona őröknek van, sorban, a' hátulsó sorokat az elsőbbeknél szinte magasabban, javasol felállítani.

Nőrabok' számára az épületnek külön osztálya egészen el legyen különözve; auburni rendszerü fogházakban külön munkatermet is kell számukra rendelni, nehogy a' két nembeli foglyokban egymás látása ingert 's ösztönöket ébresszen, mellyeket börtönben vagy épen nem, vagy

csak az egészséget rontó természet elleni úton elégíthetnek ki.

Az épület' földalatti részeiben lehetnek a' rabok bevételére, megfüresztésére, fogházi ruhába öltöztetésére szolgáló teremek ha azoknak földszint hely nem jut, Ott a' sötét kamrák, mellyekbe a' fogház' szabályait sértő rabok fenyítékül néhány napra elzáratnak; továbbá a' mosóterem, raktárak 's a' t.

Még a' sétáló-udvarokról kell szólnunk. Auburni (hallgató) rendszerű fogházaknál ezekhez semmi különös készület nem kivántatik, mert ott az épület' szárnyai között lévő térek használtatnak sétálásra, 's bizonyos órákban a' rabok, mint munka alatt, szoros hallgatás, 's egy középen álló őr felügyelése mellett, egyforma lépést tartva, egymás után körbe sétálnak. De a' magányrendszerű fogházban alapelv lévén, hogy a' rabok egymást ne láthassák, gondoskodni kellett olly módokról, mellyek által, az egészség tekintetéből, kivált hosszabb fogságú raboknál szükséges testmozgás 's a' szabad lég' élvezése e' szabállyal megegyeztethetők. E' czélra több javaslatok 's kisérletek tétettek. A' philadelphiai fogháznak régebben épült szárnyainál minden földszíni kamra mellett egy $15^1/_2'$ hosszú, és a' kamrákkal ugyanazon vagyis $8^3/_4'$ szélességű kis udvarka van. Három oldalát 12' magasságú fal, a' negyediket a' kamra külső fala zárja. A' kamrából kettős ajtó

nyilik ez udvarkába az egyik fából, a' másik vasrostélyból, amaz nyári meleg időben néha nyitva hagyatik. A' fogház' külső udvarából is ajtó nyilik e' sétáló udvarkákba. Illy szűk udvar, hova napsugár soha nem hat, szükségképen nedves és csak kevés szabadléget nyujthat, ezért is nagy haszna nem tapasztaltatván, mind a' philadelphiai fogház ujabban épült szárnyainál, mind a' később ennek mintája után felállított más fogházakban elhagyatott. Julius tágasabb udvarok nyerésére azt javasolja, hogy három-három földszíni kamrának egy udvar adassék; de abban felváltva mindig csak egy rabnak engedtessék meg a' sétálás *). Az illy sétáló udvar 24′ széles és 16′ mélységű lehetvén, czélirányosabb ugyan amazoknál, de e' módosítás azon hiányon még sem segít, hogy csak a' földszínt lakó rabok által használható; a' felső emeletbeliek pedig mind a' mellett a' sétálás jótéteményétől megfosztvák.

Crawford és Whitworth Russel tehát e' czélra harmadik módot javasolnak **) Az épület' szárnyai közt szabadon maradt téreken akarnak sétáló udvarokat szinte a' sugárterv szerint épitetni. Ezen udvarokat kétfelől

---

*) Julius Nordamerika 's sittliche Zustände. II. k. 180—184 l.

**) Fourth report of the inspectors appointed . . . to visit the prisons of Great — Britain. 1839. XIII. l.

záró falak egy középpontból kifelé futnának, mint a' kerék' küllői, az udvarok' külső és belső végét azonban csak vasrostélyzat zárná, hogy a' levegő azokat szabadon járhassa. A' középponton lenne a' felvigyázó állomása, 's ha úgy tetszenék kis szobája is, melly körűl futó fedett folyosóból észrevétlenül minden udvarba tekinthessen, 's a' sétáló rabokat mindig szemmel tarthassa. E' sétáló udvarokba már nem csak a' földszint, hanem a' felső emeletekben lakó foglyokat is lehet, de csak egyenkint vezetni.

Mi mind e' háromféle udvarkák' rajzát az 1-ső számú táblán adjuk; az általunk javaslatba hozandó magányrendszerű megyei börtönökben azonban a' Julius-féléket tartanók legczélszerűbbeknek. Javaslatunk szerint csak még pörben lévő, vagy rövid időre elzárt foglyok záratván ezen börtönökbe, a' felsőbb emeletekben lakó rabokra nézve, kivált ha eléggé tágas és kellő légujítási készületekkel ellátott kamrákban laknak, a' szabadlégbeni sétálás, mellytől úgy sem sokáig megfosztvák, nem épen nélkülözhetlen, 's mint a' fogságot súlyosbító körülmény a' büntetés idejének kimérésében tekintetbe vehető. — A' pörben levőket illetőleg pedig, kik kivált bonyolodott esetekben néha tovább is maradnak letartóztatva, 's ártatlanságuk lehetősége mellett az elítélteknél mindig több kimélést igényelhetnek, ezek a' földszíni kamrákba helyeztetvén, az illyen hármas ud-

varban elég tért birnak mind testök' gyakorlására, mind a' tiszta lég és napsugár élvezésére.

A' fogházak épitésénél különös figyelemmel kell arra is lenni, hogy a' használt szerek, 's általában az egész épület tűzmentes legyen; 's hogy az épület minden termei, folyosói, 's magok a' czellák is télen kellőképpen fűlhessenek.

Szükségtelen költségek kimélése végett minden felesleg architecturai czifrázatok kerülendők. Az épületnek mind külseje mind belseje — miként czélja — komoly legyen, 's inkább visszaijesztő, mint tetszetős, hogy a' miveletlen tömegre is rendeltetésének megfelelő benyomást tegyen.

II. Fegyelem.

Minden fogházba behozott házi rend 's felállított szabályok fenntartására szoros fegyelmi rendszer szükséges, melly csak helyes igazgatás által állhat fenn,—e' tárgyakról tehát együtt kívánunk szólni. Legczélirányosabbnak tartottuk e' tekintetben Beaumont és Tocqueville, Julius, Crawford és más szemtanuk leirásai 's észrevételei nyomán, Amerikának bő tapasztalásait használni, tekintetbe vévén e' részben nem csak a' két rendszer' lényeges különbözéseit, hanem itt ott egy rendszerhez tartozó külön fogházaknak is egymástól néha eltérő szabályait 's ezeknek eredményeit.

A' jobb szerkezetű fogházakban akár a' philadelphiai, akár az auburni rendszert kövessék, Amerikában az igazgatás majdnem egyforma. A' főfelügyelést 3—12 tagból álló biztosság (inspectors) gyakorolja. Ennek választásmódja különbözik; Connecticutban a' törvényhozás, Massachussetsben a' status kormányzója teszi azt. A' Philadelphia-grófsági fogház 12 inspectorainak egyik harmadát a' városi tanács, a' másikat

az assises birái, a' harmadikat a' városi törvényszék nevezi ki. Mindegyik négy évig marad hivatalban, halál vagy önkénytes lelépés esetében a' hézagot ugyanazon hatóság tölti be, melly a' kilépőt megválasztotta volt. Minden évben három tag, mindenik hatóság' választottai közűl egy-egy kilép, 's így négy év alatt az egész felügyelő biztosság megújul. Ezen felügyelők magok közűl elnököt, pénztárnokot és ügyvivőt választanak. Gyűlést minden hónapban egyszer, 's ha a' szükség kívánja többször is tartanak, 's tanácskozásaikról rendes jegyzőkönyvet visznek. Határozásra hét tagnak jelenléte szükséges; minden hónapban három látogató felügyelőt választanak magok közűl, kiknek kötelessége a' fogházat hetenként legalább egyszer megvizsgálni, annak állapotjáról, a' tisztviselők' eljárásáról, 's a' netalán tapasztalt visszaélésekről pedig egyszer, vagy ha szükség többször is, a' felügyelő biztosságnak írásban részletes jelentést tenni.*)

A' philadelphiai 's wethersfieldi tömlöczök felügyelői fizetéstelenek; máshol igen csekély fizetést húznak, melly tulajdonképen csak a' hivatallal járó költségek' pótlására szolgál, 's néha erre is elégtelen; mind a' mellett a' legkitünőbb polgári állásu férfiak, birák, képviselők, se-

*) Julius 1. m. II. k. 184—185 l.

natorok 's egyéb statusemberek keresik ezen hivatalt.*)

A' fogháznak belső kormánya közvetlenül az igazgatót (warden, keeper, agent, vagy superintendant nevezettel) illeti. Ez legtöbb helyen (Singsing, Wethersfield, Philadelphia, Auburn 'sat.) a' felügyelők,—máshol p. o. Bostonban a' status kormányzója által neveztetik. Alatta még egy aligazgató áll, kit hol az igazgató, hol a' felügyelő biztosság nevez ki. Egy felelős tisztviselő vagy jegyző (clerk) kezeli az intézet' pénzbeli ügyeit.

Jóllehet a' felügyelőket a' fogház igazgatása közvetlenül nem illeti, ennek még is mintegy urai, ők állapítván meg a' házi rend' szabályait, mellyeknek csak végrehajtása illeti az igazgatót, ők magok ügyelvén fel annak eljárására. A' végrehajtásban azonban a' felügyelők részt nem vehetnek, ez 's a' vele járó felelőség egyedül az igazgatót illeti. A' felügyelőknek ezen törvényes hatalma majdnem mindenütt egyforma, noha az általok nem egyformán gyakoroltatik. Singsingben például a' felügyelés igen felületes, holott Auburnban 's Wethersfieldben az intézet' ügyeibe hathatósan befoly. Szóval mondhatni, hogy a' felügyelők hatásköre törvényben tágabb mint valóságban, holott az igazgató, kinek irásban

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. k. 187 l.

foglalt jogai csekélyek, gyakorlatban a' fogházi igazgatásnak lelke.*)

Legfontosabb hivatal tehát kétségen kívül az igazgatóé. Ennek személyességétől függ leginkább az intézet' állapota és sikere. Amerikában Beaumont és Tocqueville tanusága szerint szembeszökő a' különbség e' tekintetben a' régi 's újabb rendszerű fogházak között. Azokhoz igazgatókul többnyire csak ismeretlen, miveletlen egyedeket, porkolábokat találhatni; a' poenitentiarius intézetek igazgatására pedig a' legjelesebb 's köztiszteletű ferfiak ajánlkoznak, mi azon díszesebb álláson kívül, mellyre a' közvélemény ez utóbbi hivatalt emeli, még a' vele járó tetemes fizetésnek is tulajdonítható. Ez illy hivatalnál akárhol múlhatlanúl szükséges, minthogy az nem felületes 's hanyag eljárást, hanem folytonos éberséget és figyelmet követel.

Láttuk, hogy Amerikában a' fogházigazgatók egy felügyelő biztosság' ellenőrsége alatt állanak; de ezek felett még egy nagyobb hatalom, a' nyilvánosság, ellenőrködik. Halljuk erről Beaumont és Tocqueville szavait.**)

„Vannak országok, hol a' közintézeteket a' kormány mintegy személyes birtokának tekinti, mellybe ha úgy tetszik senkit be nem ereszt,

---

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. köt. 188—189dik lap.

**) Beaumont és Tocqueville it. m. I. k. 192 l.

miként egy ház' tulajdonosa ezt mások előtt elzárhatja. Ezek igazgatási sanctuariumok, mellyekbe avatatlannak belépni tilos. Éjszak-Amerikában ellenben illy intézet mindenki tulajdonának tekintetik. A' fogházak mindenki előtt nyitvák, 's akárki annak rendtartásáról 's állapotáról tudomást szerezhet. Csak a' philadelphiai fogház tesz ebben kivételt. Ennek is épületeit 's belsejét meglátogathatni ugyan, de a' rabokhoz idegen nem bocsátatik, minthogy az a' tökéletes magány' elvével, mint e' rendszer' alapjával, ellenkeznék."

„A' közönség' őrszemeinek kerülése helyett az igazgatók 's felügyelők mindenki figyelmét 's vizsgálatát felhívják. Minden évben a' felügyelők hol a' kormányzónak, hol a' törvényhozásnak jelentést tesznek az intézet' pénzügyi 's erkölcsi állapotáról; kimutatják a' hiányokat 's visszaéléseket 's a' teendő javításokat. Jelentéseik kinyomatnak 's a' közönség elébe bocsátatnak; a' hirlapok azokat hasábjaikba felveszik. Illy módon az egyesült statusoknak egy polgára sincs, ki nem tudná miképen igazgattatnak hazája fogházai, ki tehát akár vagyonával, akár értelmességével azoknak javításához nem járulhatna. Illy nyilvánosság által ébren tartatván a' közérdek, minden városban magányos egyesületek támadnak a' fogházak igazgatásának tökélyesbítésére. Ezek által figyelemmel vizsgáltatik minden illy intézet; minden

ihány 's visszaélés feljegyeztetik, kihirdettetik. Ha új fogházak épitése forog szóban, magányosok adakozásaikkal nevelik a' status pénzalapját. Ezen közfigyelem szüntelen éberséget, buzgóságot szül a' fogház' tisztviselőinél, melly talán nem léteznék, ha eljárásuk árnyékban maradna. A' közvéleménynek ezen felügyelése, melly egy részben talán alkalmatlan, más részről gazdag kárpótlást nyújt, mert általa emelkedett a' fogházi tisztviselő előbbi alacsony 's homályos állásáról mostani magas és tisztelt polczára."

Ezen igazgatási rendszernek hazánkra alkalmaztatása a' megyei fogházakra nézve igen könnyű volna; itt természetesen a' felügyelő-biztosság választása a' megyei közönséget, az igazgatóé pedig vagy ezt, vagy a' felügyelőket illetvén. De a' középponti fogházaknál egy nehézséggel találkozunk; mert egy részről a' méltányosság kivánná, hogy minden megye, melly rabjait bizonyos fogházba küldi, 's annak felállításához költséggel járult, a' felügyelők' választásában is részt vegyen: de más részről mulhatlanul szükséges, hogy ezen felügyelők a' fogházat minél gyakrabban személyesen meglátogassák, a' tisztviselők' eljárását szemmeltartsák, 's ennél fogva a' fogház helyén, vagy ahoz közel lakjanak. Távolabb megyék' közönségei azonban a' fogház' környékén lakókat nem ismervén, közülök nem választhatnak; magok kebeléből pedig a' fogház helyére egy vagy több évi

ott lakás terhe mellett csak úgy küldethetnének egyedeket, ha ezek illy áldozatért tetemes fizetést nyernének, mi a' fogházi igazgatás' költségeit szükség nélkül szaporítná, 's talán még így sem ajánlkoznának e' hivatalra a' legérdemesebb 's bizalomra legméltóbb személyek. Nem marad tehát véleményünk szerint egyéb mód, mint a' fogházrai közvetlen felügyelést vagy azon megye' közönségében központosítni, mellynek kebelében a' fogház épült, 's ennélfogva a' felügyelő biztosság és igazgató választását is erre bízni, a' többi megyéket pedig e' felügyelésben csak annyiban részesítni, hogy a' felügyelők évenkinti körülményes jelentéseik 's számadásaik mindegyiknek megküldessenek, 's azokra teendő észrevételeik tekintetbe vétessenek; — vagy egy középponti felügyelő testületet alkotni, melly az országnak egyenesen számolni tartozván, az egész országnak büntető rendszerében fenntartsa azon egyenlőséget, melly annak egyik legfőbb kellékei közé tartozik.

A' fogházi fő és altisztviselők hivatalkörének ismertetésére, azokat leginkább a' már említett philadelphiai fogház igazgatási rendszere után itt röviden fogjuk előadni; e' munka végén pedig toldalékul egy auburni rendszerű, nevezetesen a' connecticuti fogház rendszabályait egész kiterjedésben közlendjük.

Az igazgatónak kötelessége hetenkint legalább kétszer minden czellát meglátogatni; az

asszonyokéba azonban csak a' felvigyázónő' kiséretében. A' tömlöcztartók és szolgák' felfogadása 's elbocsátása a' felügyelők' ellenőrsége mellett őt illeti. A' fogházban előforduló minden esetekről pontos naplót viszen.

A' felvigyázónő alatt állnak a' nőrabok; köteles azokat kamráikban naponkint meglátogatni. Mellette még több alfelvigyázónők ügyelnek a' rabnőkre.

Legtöbb amerikai fogházban egy aligazgató (deputy keeper) is van, ki az igazgatót tisztének teljesitésében segíti; szükség esetében annak helyét pótolja.

A' tömlöcztartók vagy felvigyázók (keepers, overseers) naponkint legalább háromszor, vagy ha szükség, többször is, a' reájok bízott kamrákba menni, az ételt kiosztani, a' rabok munkájára ügyelni tartoznak. Mindennap azonfelől a' rabok viseletéről 's állapotukról az igazgatónak; betegség esetében pedig nem csak az igazgatónak, de egyszersmind az orvosnak is azonnal jelentést tenni kötelezteték. Midőn az igazgató a' kamrákat meglátogatja, a' felvigyázók, kivévén ha amaz ellenkezőt parancsol, kívül maradnak; hogy a' rabok netalán lehető panaszaikat ellenök előadhassák. E' tömlöcztartók' választásánál különös figyelembe vétetik, hogy mindenik valamelly a' börtönben űzött munkaágban járatos, 's a' raboknak ebbeni oktatására alkalmas legyen.

Ajándékoknak elfogadása akár magától a' rabtól, akár ennek barátjától vagy rokonától kemény büntetés alatt tiltatik.

Az orvos minden beteget naponkint, a' többi rabokat is időnkint meglátogatni, 's minden az egészség fenntartására vagy helyreállitására szükséges rendeléseket tenni köteles.

A' fogházi káplán a' vasárnapi isteni tiszteleten, 's ez alkalommal tartatni szokott prédikáczión kívül a' rabokat egyenként is vallási vigasztalásban 's oktatásban részesíti. Auburni rendszerű fogházakban a' rabok ez oktatást vasárnapi iskolában, melly többnyire a' kápolnában tartatik, nem csak papok, de önkényt ajánlkozó világiak által is közösen nyerik. Ugyanitt irás, olvasás 's egyebek is tanittatnak. Magányrendszerű fogházakban ez csak minden rabnál külön a' czellákban történhetik. E' hivatal betöltése minden országban, hol több vallásfelekezet létezik, tehát hazánkban is ugyan bajjal jár, mert mindegyikből egynek választása szerfelett nevelné a' költségeket; ellenkező esetben pedig a' más hitű rabok részéről bizalomhiány, 's a' pap részéről az erkölcsiségre többnyire károsan ható téritgetések szoktak következni. De más részről e' hivatalnak teljes mellőzése a' rabok erkölcsi javulásának hátráltatásával történhetnék csak; ezért, úgy hisszük, legtanácsosabb a' káplánt azon felekezetből választani, mellyhez a' fogházi kerület lakóinak

többsége tartozik, 's szabályul kikötni, hogy egyházi szónoklatában, mellyet minden rab, ha egészsége megengedi, hallgatni köteles, dogmaticus előadást kerülvén, csak erkölcsi tárgyakat 's tanokat érintsen; magányos oktatást pedig csak vele egy hiten lévő raboknak adhasson, másoknak legfelebb akkor, ha magok kivánnák. Népes helyen, 's illyenek közelében szoktak 's kell is a' fogházaknak épülni; lesznek kik hitök érdekében 's vallásos buzgalomból ez utóbbiaknak vallási oktatását elvállalják.

A' fogházi igazgatásnak lényeges részét teszi a' rabok őrzése. Ennek alapja az elébb általunk leirt középterem, mellyben mindig vagy magának az igazgatónak, vagy más általa odarendelt felvigyázónak lenni kell A' philadelphiai fogházban esti nyolcz órától reggeli hét óráig két őr, ki csupán ejjeli szolgálatot teszen, szünet nélkül bejárja minden szárnynak folyosóit 's karzatait. Azon felül még két felvigyázó áll őrt, egymást óránkint felváltva; az egyik a' folyosókon jár körül, míg a' másik a' középteremben ülve pihen. A' felvigyázók, hogy lépteik ne hallassanak, nemezsarut hordanak. Őrnek kell járnia' kerítő fal körül is, szökés meggátlása végett. A' két rendszerbeli őrök között legnagyobb különbség az, hogy pennsylvániai fogházakban fegyvertelenek, auburniakban pedig éjjel 's nappal töltött fegyverrel ellátvák*).

*) Julius i. m. II. k. 186—189. l.

Megismerkedvén a' fogházi igazgatás személyzetével, menjünk által a' házi rendre, 's az ennek fenntartására használt fenyítő eszközökre. Itt jóval nagyobb különbséget fogunk a' philadelphiai 's auburni rendszerek között találni.

A' philadelphiai rendszerű intézetekben a' befogadandó rab mindenekelőtt az iróterembe vezettetvén, neve, neme, kora, bűne, fogsági ideje 's a' t. jegyzőkönyvbe iratik, 's egyszersmind egy a' fogház' megnyitása óta folyó szám adatik neki, mellyet fogsága egész ideje alatt névként visel, 's csak kiszabadulása után cserél fel ismét a' jegyzőkönyvbe temetve volt előbbi nevével. E' bejegyzés után két felvigyázó által három egymás mellett lévő szobákba vezettetik, mellyek elsejében levetkeztetvén 's haja lenyiratván, a' másodikban meleg vízzel tölt kádban megfürösztetik, a' harmadikban pedig a' fogházi minden rabra nézve egyforma ruhába öltöztetik. Ezután a' felvigyázók vászonból készült át nem látszó 's arczát elfedő sapkát tesznek fejére, 's így vezetik őt magok közt a' fogházi igazgató elébe. Ez őt rövid felszólítással fogadja, mellyben arra inti, hogy életének új szakát kezdvén szorosan kövesse a' néhány szóval közlött fogházi szabályokat. Erre magányos kamrájába vitetvén, a' vászonsapka fejéről levétetik, 's magára hagyatik, könyv, munka, foglalatosság nélkül, egyedül lelkismeretével.

Meglátogattatván utóbb az igazgató 's a' tömlöcztartó, orvos és pap által, közönségesen azon kivánságot nyilvánitja, hogy örök magányának unalmát 's gyötrelmeit félbeszakasztó foglalatosságot 's munkát nyerjen. E' kivánság azonban nem teljesítetik mindjárt, hanem csak miután az igazgató többszöri látogatás után meggyőződött arról, hogy a' rabot magányos elmélkedései már eléggé megtörték. Ez idő többnyire csak néhány napig tart, két hétnél tovább sohasem: 's Julius szerint a' rabok megegyező vallomása szerint ez egész fogságuknak legkinosabb ideje.

Ezután a' rab a' börtönben gyakorlott munkák közül választhat, 's ha egyikhez sem értene, valamellyik felvigyázótól oktatást nyer. Munka lévén egyetlen mulatsága, a' rab sokkal könnyebben 's hamarabb halad a' tanulságban, mintha szabadon volna. Ha irni és olvasni nem tud, ebben is oktatást nyer, úgy szinte a' fogházi pap által vallásban is, ennek erkölcsi tanjai mindig különösen a' rab' előbbi életéhez 's lelki állapotához alkalmaztatván. Igy váltják fel egymást a' munkanapok, 's ezeket csak az isteni tiszteletnek szánt vasárnap szakasztja félbe. De ekkor sem hagyatik el a' rab magányos czellájában, hanem ezek' ajtait elválasztó folyosón végig egy egész épületszárny' hosszában függöny huzatván, az ajtók félig felnyittatnak, 's a' pap a' folyosó' egyik végén a' czel-

lák felé fordulva hangosabb szóval mondja egyházi beszédét, melly az általános csendben az egész szárny' lakói által, ha figyelmesek, érthető. A' vasárnap' egyéb részét a' rab magányos elmélkedés, — a' hallottak átgondolása, néha a' pap' oktatásai 's intései, vagy a' biblia' olvasása mellett tölti.

Auburnban, Wethersfieldben 's más ezekkel egy rendszert követő fogházakban a' rab befogadása, bejegyzése, öltöztetése 's a' t. hasonló módon történik, mint Philadelphiában. Ott is magába szállás végett néhány napra magányosan záratik el, de ezek' eltölte után munkára naponkint a' közös dolgozó-terembe vezettetik. Már hajnalkor harangszóval költetnek fel a' rabok, 's e' jelre kötelesek ágyból felkelni. Erre a' tömlöcztartók felnyitják a' czellák ajtait, a' foglyok kiépnek, egyenes sorba állanak, 's az őrök' parancsszavára 's vezérletök mellett először az udvarba mennek, ott kezeiket 's arczaikat megmossák, innen pedig a' munkatermekbe, hol azonnal dologhoz fognak. A' munkát csak az étel szakasztja félbe, egyébiránt egy perczig sem szabad pihenniök.

Auburnban beérkezvén a' reggeli 's ebéd órája a' munka megszűnik, 's a' rabok tágas ebédlőkben gyülnek össze; Singsingben 's minden más illy rendszert követő fogházban

*) Julius i. m. II. k. 189—192-dik l.

ellenben a' foglyok illyenkor visszatérnek kamráikba, 's ott magányosan esznek, mi kétségen kivül a' rend' fenntartására nézve czélirányosabb.

Alkonyodáskor a' munkának vége szakad, 's a' foglyok a' munkatermet elhagyván visszatérnek háló-czelláikba. Mind ez a' legmélyebb hallgatás mellett történik, 's illy fogházban nappal más neszt nem hallhatni lépéseknél 's a' dolgozók mozgásainál. A' nap végével pedig, miután a' foglyok bezárattak magányos czelláikba, az annyi gonosztevőt magokba záró falak közt halálcsend uralkodik. Beaumont és Tocqueville beszélik, hogy éjjel gyakran bejárták e' néma 's lámpával világított folyosókat, 's úgy tetszett, mintha sírboltban járnának. Ezer elő lény között tudták magokat, 's még is magányosan. *)

Igy folynak örök egyformaságban a' rabok' napjai a' vasárnap kivételével, mellyen a' közös kápolnában isteni tiszteletet 's prédikácziót hallgatnak, 's vallásban 's egyebekben oktatást nyernek.

Az egész nap munkának, az éjszaka nyugalomnak 's elmélkedésnek van szentelve. A' munkát félbeszakasztani nem szabad. A' foglyoknak nincs bizonyos munkamennyiség kitűzve, mellyet elvégezvén nyugalomra térhetnek, nekik folyvást dolgozniok kell, mind azért hogy

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. k. 196. l.

henyéléstől végképen elszokjanak, mind mivel a' munka a' rendtartásnak legjobb segédeszköze. Powers az auburni fogház igazgatója, azt állítja, hogy könnyebb ötven dolgozó egyedre felügyelni, mint tiz munkátlanra. *) Baltimoreban a' rabok sorgalmának serkentésére annak ára, mit a' kitűzött napi munkán felül dolgoznak, félretétetik, 's nekik kiszabadulás-kor kifizettetik; ha pedig a' kiszabott munkát el nem végezik, az általok már szerzett sommából az elmulasztott munkához aránylag lerovás történik. Amerika egyéb fogházaiban a' rab munkája után semmi haszonban nem részesül. **)

Jóllehet az amerikai fogháznak rendszabályai több pontban egymástól különböznek, abban mindnyájan hasonlók, hogy minden rab különbség nélkül egyenlő bánás-módot tapasztal. Amerikában az egyenlőség, Beaumont és Tocqueville szerint, még nagyobb a' börtönökben, mint a' polgári társaságban. Mindnyája dolgozik, 's a' munka nemét csak természetes tehetség, képesség 's ügyesség határozza meg. Öltözet és eledel egyforma. Amaz meghatározott szinű 's szabású, azért is, hogy a' szökést nehezítse. A' férfiaké nyáron pamut, télen durva posztó nadrág, mellény és kabát; az asszonyo-

*) Report of M. G. Powers 1828. 14. l. — Beaumont és Tocqu. i. m. I. k. 197. l.

**) Gosse i. m. 145. l.

ké szoknya, ujjas mellény, fökötő, nyakkendő 's a' szükséges fejérruha. Az eledel Amerika' minden börtöneiben eléggé bő, 's nekünk, mikint az öltözet is, szabályúl nem szolgálhat; ezeknek czélirányosságát az égalj, a' nép szokásai, szóval egészségi tekintetek határozván meg, azt legtanácsosabb az igazgató 's felügyelők' belátására bízni; általános szabályul különösen az eledelre nézve csak — mint már előbb mondók ezt állítván fel: hogy a' rabok tartása azok' egészségére ártalmas hatású ne legyen, de jobb se annál, mellyet a' legszegényebb napszámos munkájával kereshet. — Amerikában a' rabok szeszes italt soha sem kapnak. A' leggazdagabb gonosztevő, habár kincsekkel birna is, egy cseppet sem él jobban legszegényebb rabtársánál. Ezen fogházak alapitói méltán el akarták azt kerülni, hogy mint nálunk 's legtöbb régi rendszerű börtönökben a' gazdag bűnös, kinél társasági állása 's gazdagsága még nevelik a' beszámitást, a' fogházban is dőzsöljön szegény szomszédja mellett, kit talán csak a' nyomorúság vitt vele egy helyre.

De jó magaviselet 's munkábani szorgalom sem szerez a' rabnak jobb tartást, 's czélirányosan; mert a' tapasztalás azt mutatja, hogy a' legravaszabb 's legveszélyesb gonosztevők a' börtönben többnyire legszófogadóbbak, kivált ha átlátják az ellenszegülés lehetetlenségét, 's a' meghunnyászkodás' közel hasznait. Illy ju-

talmazásokat tehát az amerikai fogházak' alapitói legtöbb esetben ravaszság 's tettetés iránti kedvezéseknek tekintvén, egészen elmellőztek, de el nem kerülték a' kormányzók' megkegyelmezési jogának ártalmait, miről lesz még alkalmunk szólni.

De a' két rendszer által megállapított rendszabályok milly fenyítő eszközök által tartatnak fenn? Ez olly fontos kérdés, hogy olvasóink türelmére reméllünk számolhatni, ha mielőtt magunk nyilatkoznánk, e' tárgyról Beaumont és Tocqueville, a' franczia kormánynak az amerikai börtönök megvizsgálására küldött biztosait, a' szabadság és emberiség mellett buzgó, felvilágosodott irókat, valamivel hosszasabban szólaltatjuk meg: *)

„Meg kell különböztetni a' philadelphiai fegyelmet az auburnitol."

„Philadelphiában a' fegyelem szintolly egyszerű, mint a' rendszer maga. A' börtönbe felvétel az egyetlen criticus időszak. A' bűnösnek magányos czellája néhány napig megtelik iszonyú rémképekkel. Ezer aggodalomtól kinozva, ezerféle gyötrelemnek zsákmányul hagyva, a' társaságot igaztalansággal, kegyetlenséggel vádolja, 's a' léleknek illy állapotában megesik, hogy a' parancscsal daczol, 's a' nyujtott vigasztalást megveti. Illyenkor e' rendszer más fenyi-

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. köt. 210—226 l.

téket nem enged, mint sötét kamrába elzárást 's az eledel csökkentését. Ritkán kivántatik több két napi illy életnél a' legmakacsabb fogolynak meghajtására. Miután a' fogoly a' magánynak első benyomásaival megküzdött; mihelyt legyőzte azon rémülést, melly kétség és őrültség felé vonta volt; miután magányos czellájában lelkismerete' furdalásai és lelki vonaglásai közben hánykolódván végre ellankadott, 's munkában keresett enyhülést: ellenszegülése le van győzve. Miben is szeghetné meg a' rendet örök magányában? Az egész fegyelem benfoglaltatik az elrekesztés tényében, a' rab' tehetetlenségében a' megállapított rend sértésére. Más rendszerű fogházban azokat ér fenyíték, kik a' hallgatás' szabályát megszegik, vagy dolgozni vonakodnak, de a' hallgatás annak, ki maga van, kénytelenség; munkától pedig nem vonakodik az, ki benne leli egyetlen vigasztalását. A' rabok gyakran hajlandók volnának ugyan csak annyit dolgozni, mennyi testök gyakorlására 's az unalom elüzésére szükséges; de ezt tenniök nem szabad: vagy folyvást kell dolgozniok, vagy épen nem. Ki folytonos munkától vonakodik, sötét börtönbe záratik. Választania kell szüntelen munkátlanság és szakadatlan munka, sötét börtön és világos kamrája közt. 'S e' választásnál nem sokáig késik a' rab, 's mindig a' parancsolt munkához nyúl."

„A' philadelphiai rendszer behozatala költséges, de szabályait fenntartani nem nehéz; mert azok önmagokat tartják fenn. A' fegyelem bajt nem okoz; minden kamra maga egy kis fogház a' nagy fogházban, 's az abba zárt rab nem követhet el vétséget, melly társakat kiván: fenyíték nem kell, mert nincs mit büntetni."

„Az auburni, singsingi, bostoni, wethersfieldi, baltimorei fegyelem nem olly egyszerű; ezen intézetek nem is követnek egyforma rendszert."

„Singsingben a' megállapított rend ellen vétők egyetlen büntetése a' korbács. E' fogházban a' fenyiték' ezen neme igen gyakran alkalmaztatik, 's a' vétkes azt legkisebb hibáért szenvedi. Több okoknál fogva elébe tétetik ez más büntetésnemeknek azonnal engedelmességet szül a' rabnál; a' munkát félbe nem szakasztja; e' büntetés fájdalmas, de az egészségnek nem árt; végre azt hiszik, hogy más büntetés hasonló sikerrel nem birna. Auburnban ugyanazon elvet követik, de alkalmazásban jóval enyhítve .... Wethersfield a' fegyelem' szelídségénél fogva mindnyájától különbözik. E' fogházban a' testi büntetések nincsenek ugyan megtilva, de alkalmazásuk minél inkább kerültetik. Pillsbury úr ez intézet igazgatója azt állítá, hogy három év alatt csak egyszer volt kénytelen rabot korbáccsal büntetni. E' szigorú fenyítékhez csak akkor nyúlnak, ha minden

egyéb szelídebb módok sikernélkülieknek tapasztaltattak. Mielőtt amazt használnák, megkísértetik az ellenszegülővel a' munka néküli magányos elzárást. Ha e' fogház' tisztviselőinek hihetni, nincs ritkább dolog rabnál, ki ez első kisérlettel daczolna; alig éreztették vele a' magányos elzárás sanyarjait, 's már esedezik a' munkaterembeni helyéért, 's örömest alá veti magát a' behozott rend' minden szabályainak. Mindazonáltal ha a' fenyítésnek első foka le nem győzi a' rab makacsságát, még szigorúbbá tétetik az a' napvilág' elrekesztése, az eledel kevesbbitése, 's néha az ágytoli megfosztás által is 's a' t. Ha mind a' mellett a' rab ellenszegülésében megátalkodnék, csak akkor keresnek a' korbácsban hatályosb fékezési eszközt. Ezen intézet igazgatói utálni látszanak a' testi büntetéseket, mind a' mellett igen sajnálnák, ha törvény által azoktól egészen el lennének tiltva. E' kegyetlen büntetés alkalmazását kerülik, de abban, hogy azt kimondani joguk van, hatályos eszközt látnak a' rabok' féken tartására." —

„Kijeleltük azon különbséget, melly a' fegyelemre nézve több illy intézetek közt létezik; mind a' mellett valamennyi elfogadja a' testi büntetés elvét; 's meg kell vallani, hogy mindegyiknek különös körülményei okozzák, 's azokból magyarázhatni, a' benne divatozó fegyelem' nagyobb vagy kisebb szigoruságát." .....

„Itt ki nem meríthetjük azon kérdést, ha jogosítva van-e a' status az elitélt rabot, ki a' munka kötelességétől, 's a' poenitentiarius rendszer' egyéb szabályainak teljesitésétől vonakodik, testi büntetésekkel fenyíteni?“ .....

„Úgy hisszük, hogy a' statusnak joga van mindent tenni, mi önmagának 's a' rendnek saját kebelébeni fenntartására szükséges; 's azt tartjuk, hogy bűnösökből álló gyülekezetet, mellynek minden tagja az ország törvényeit sértette; mellynek minden hajlamai 's ösztönei ártalmasok 's romlottak: fogházban nem ugyanazon elvek szerint 's ugyanazon eszközökkel lehet kormányozni, mint szabad embereket, kiknek minden szándékaik becsületesek minden cselekedeteik törvényszerűek. Úgymint arról is meg vagyunk győződve, hogy az elitélt 's dolgozni nem akaró rabnak erőszakkali kényszeritése, 's a' hallgatás szabályának szigorú rendszabások általi fenntartása, a' statusnak kétségtelen jogai közé tartozik, mihelyt az szelídebb módokkal hasonló eredményre nem juthat.“ .....

„Szóval: nem tagadhatni, hogy az amerikai börtönökben a' fegyelem szigorú. Míg az egyesült statusok polgári társasága a' legtágabb szabadság példáját adja, fogházaik a' leghatározottabb zsarnokság képét mutatják. A' törvényeket tisztelő polgár ezeknek ótalma alatt áll; csak akkor szűnik meg szabad lenni, ha gonosszá válik.“

Az amerikai fogházak fegyelmi rendszerének sikerét az azokban tapasztalható példás rend bizonyítja. Többek közt Beaumont és Tocqueville idézett munkájokban beszélik, hogy 1828ban az auburni fogházban tűz támadt, melly az épületeknek egy részét el is emésztè. A' tűz már a' rabok' életét is veszélyeztetvén, ezeket kieresztették czelláikból; de azért a' rend egy perczig sem lőn megzavarva. A' foglyok buzgósággal dolgoztak a' tűz eloltásán, 's közűlök egy sem merte e' körülményt szökési kisérletre használni.*)

De a' testi büntetések alkalmazása ritkábban fordul elő, mint sokan hinni látszanak; azon amerikai börtönökben is, hol a' korbács egyetlen fegyelmi eszköz. A' hallgatás szabályának behozatalakor gyakran használtatott, de a' már egyszer folyamatban lévő rend' fenntartására ritkán szükséges. Az auburni fogház' egyik felvigyázója Beaumont és Tocqueville-nak azt mondotta: „Emlékezem, hogy eleinte tizenkilencz rabot láttam egy óra alatt korbácsoltatni; de mióta a' fegyelem meg van állapitva ötödfél hónap is mult egyetlen egy korbácscsapás nélkül.“ **

Ha a' fogházi fegyelem' kérdését hazánkra

---

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. köt. 216dik l.

**) Beaum. és Tocquev. i. m. I. köt. 213dik l.

alkalmazzuk, világos, hogy philadelphiai rendszerű börtönökben az Amerikában használt egyszerű fenyítési módot változtatás nélkül átvehetjük, mert a' teljes elkülönözés mellett előfordulható csekély és ritka szabályszegések ellen, az emberi társas természetnél fogva, sötét magány nálunk is megteendi kellő hatását; noha talán a' munkátlanság, ahoz szokott pásztoraink által, kik tömlöczeink lakóinak egy nagy részét teszik, nem épen olly borzadással fogna tekintetni, mint Amerika szorgalmas lakói között. De az auburni rendszert illetőleg az a' kérdés, valjon szükséges-e azzal együtt átvenni a' korbács, vagy mi hazánkban hihetőleg helyébe lépne, a' bot' uraságát. A' wethersfieldi fogház példája bizonyítja, hogy a' hallgatás' szabályát fenntarthatni a' korbács segélye nélkül is, egyedül a' philadelphiai rendszer által használt fenyítési eszközökkel. Sokan ezeket szelídebb eszközöknek nevezik a' testi büntetéseknél; mi velök egyet nem érthetünk, legalább mi egy fogház' lakóira való hatásukat illeti. A' testi büntetések, minők a' korbács, bot 'sat. két szempontból tekinthetők: mint becstelenítők és mint fájdalmat okozók. Becstelenítő hatásuk iránt a' gonosztevők legnagyobb része érzéketlen, a' ki pedig nem az, arra csak káros befolyással lehetnek, 's a' poenitentiarius rendszer' egyik fő-czéljával, a' bűnösök javításával, melly a' becsületérzés' ébresztését, nem elfojtását, kivánja, ellenkezik;—

testi szenvedésre nézve pedig úgy hisszük, hogy az általok okozott néhány perczig tartó fájdalom mindennemű sanyaruságot megszokott gonosztevőknél nagy hatást nem tehet, 's nem is hasonlítható a' sötétséggel 's koplalással egybekötött minden foglalatosság 's vigasztalás nélküli magány' kínjaihoz. Ennél fogva a' testi büntetéseket talán czélirányatalanoknak igen, de keményeknek aligha nevezhetni, 's ezért az auburni rendszer által kivánt szabályok fenntartására nézve nélkülözhetőknek hisszük. Amerikában, mint Beaumont és Tocqueville fenebbi szavaikból láthatni, a' korbácsnak más fenyítékek felett azért is adnak elsőséget, mert a' munkát félbe nem szakasztja. Illy számolási tekintet, reméljük, nálunk olly túlnyomó fontossággal nem bir; de még ez is némileg megegyeztethető a' magányos elzárással, mint fegyelmi büntetéssel, ha az igy munkátlanúl töltött napok a' rab fogsági idejéből lerovatnak, mi némelly amerikai fogházban is szokás.*) Azonban, minekutána gyakran ismételt koplalás a' rab' egészségére ártalmas hatással lehet: nézetünk szerint czélirányos a' fogházi igazgatónak némelly esetekben, 's különösen megátalkodott 's gyakran vétő rabok ellen, kiknél

*) Gosse i. m. 154dik lapján azt beszéli, hogy Nashvilleben minden magányosan, és munkátlanul töltött napért, öt nap toldatik a' rabnak fogságidejéhez.

az egyéb fegyelmi büntetések sikeretlensége tapasztaltatott, a' testi büntetések alkalmazására is hatalmat adni; de abban némelly amerikai börtönök' rendszerével teljességgel egyet nem érthetünk, hogy a' korbácscsali büntetés nem csak az igazgatónak, de még a' felvigyázóknak is önkényére hagyassék, teljesen meg lévén győződve, hogy nem csak ebben, de mindennemű fegyelmi büntetéseknél szoros szabályok 's a' felügyelők részéről ellenőrség kivántatik; mert szükségesnek tartjuk, hogy a' börtönben szigorúság igen is, de önkény soha se uralkodjék, 's hogy a' rab benne a' törvényes rendet ismerni, méltányolni 's tisztelni tanulja. Nem azért adnánk tehát elsőséget a' korbács vagy bot felett más disciplinaris büntetéseknek, mert az ellenszegülő rabot szenvedésektől akarjuk megóvni, hanem mert azokat czélirányosabbaknak, szigorúbbaknak, 's azért sikeresebbeknek is tartjuk. Nem tartozunk azon beteges érzelgésű philanthropusok közé, kik néhány gonosztevő kényelmeinek készek volnának feláldozni a' polgári társaság czéljait; azt hisszük, hogy a' fogság fogalmának súlyos nélkülözésekkel 's szenvedésekkel kell egybekapcsolva lenni, kivált ha némelly büntetésnemek eltörlésével a' törvénynek hatási eszközeit kevesbbítjük, mert különben a' börtön' eszméje gonosztettől visszatartóztatni, a' kiállott fogság' emlékezete visszaeséstől megóvni senkit nem fog. De azt a' fegyelem

megállapitásánál soha sem kell szem elől veszteni, hogy a' rab szenevedései a' törvény 's birói itélet czélzatainál jogyszerüleg túl nem mehetnek, 's midőn a' rab például csak bizonyos idejű fogságra itéltetett, mind azon sanyargatások, melyek őt testi vagy lelki épségétől, sőt talán életétől is megfosztják, égbekiáltó igazságtalanságnál nem egyebek. Ez vezet a' poenitentiarius rendszer hatásának vizsgálatára, a' foglyok egészségét 's életét tekintve. E' tekintetben biztos eredményre csak az vezet, ha a' poenitentiarius intézetekben történt halálozásokat 's azoknak arányát a' foglyok' számához, egy részről a' hasonló égalji befolyás alatt állott régi rendszerű börtönökben, más részről a' szabad lábon lévő lakosok közt történt halálozásokkal hasonlítjuk egybe. E' tekintetben Amerikáról birunk legbiztosb adatokkal. A' philadelphiai régi vagyis walnut-streeti börtönben minden évben 16 közül, a' new-yorki newgati fogházban pedig 19 közül halt meg egy rab. Ezen tömlöczökben a' rabok sem egyedül, sem hallgatásra kényszeritve nem voltak, sem testi büntetést nem szenvedtek. Az új rendszerű fogházakban hallgatás, elkülönözés, kemény fegyelem mellett az arány sokkal kedvezőbb; Singsingben 1: 37, Wethersfieldben 1: 44, Baltimoreban 1: 49, Auburnban 1: 56, Bostonban 1: 56.*)

*) Beaumont és Tocqueville i. m. 224 l.

Ezeket Beaumont és Tocqueville után közöljük; a' philadelphiai új poenitentiarius intézet csak kevéssel Amerikában tartozkodásuk előtt állván fel, egészségi tekintetben ennek eredményeit nem ismérhették. Ezért a' néhány évvel későbben Amerikát látogatott Juliusnak adatait is közöljük. Ez kétfélekép' számitja ki a' rabok' száma 's a' halálozások közötti arányt. Először öt amerikai fogházban, ú. m. Greenwichben (New-York melletti régi rendszerű börtön), Singsingben, Baltimoreban, Philadelphiában és Auburnban az egy évben történt halálozások számát egybeveti az ugyanazon évben fogva volt rabok számával, melly számítás' eredménye a' következő arány: Greenwichben 1: 20, Singsingben 1: 21, Baltimoreban 1: 25, Philadelphiában 1: 56, Auburnban 1: 66.*) Utóbb a' hat év alatt (1829—1834) fogva volt raboknak összes számával egybehasonlítja az ugyanazon idő alatt megholtak számát 6. fogházban következő eredménnyel: Richmondban, (hiányos szerkezetű fogház) a' megholtak a' rabok összes számának egy ötödét, Singsingben egy nyolczadát, Auburnban egy tizennyolczadát, Bostonban egy huszadát, Philadelphiában egy huszonhatodát, Pittsburgban harminczegyedét tették.**)

*) Julius i. m. II. k. 231 l.

**) Julius i. m. II. k. 232 l.

Az első számítás az auburni, a' másik a' philadelphiai rendszer mellett látszik szólani; de a' két rendszernek a' rabok' életére hatását illetőleg, azoknak viszonylagos becsére következtetést ez adatokból azért nem lehet húzni, mert ezen idő alatt, nevezetesen 1832ben 's 1834ben Amerikát a' cholera pusztítván, attól a' philadelphiai 's pittsburgi fogházak menttek maradtak, történetből-e, vagy a' szigorúbb elkülönözésnél fogva, annak eldöntése e' betegség ragályos vagy járványos voltának még függőben lévő kérdésével van kapcsolatban.

Ha pedig a' fogházakbani halálozásokat a' szabad emberekével hasonlítjuk egybe, az eredmény szinte kedvező. Beaumont és Tocqueville szerint Pennsylvániában egy év alatt 39 lakos közűl egy halt meg, Marylandben 47 közül egy.*) Ha ezen arányt a' régi 's új rendszerű fogházakbani halálozásokkal vetjük egybe, kitünik, hogy a' régi börtönökben a' raboknak szabad társalkodása 's szelíd fegyelem mellett majd másfél annyi, a' poenitentiarius intézetekben ellenben szigorú fegyelem, elkülönözés, hallgatás és korbács mellett kevesebb halál történt, mint a' szabad emberek közt.

---

*) Beaum. és Tocquiv. i. m. I. k. 224 l.

Javítási eszközök.

Szólottunk a' fogházépités' czélszerű módjáról, 's a' fegyelemről, mint szükséges biztossági 's büntetési kellékekről; áttérünk most azon eszközökre, mellyek a' büntetésnek, nevezetesen a' fogságnak egyik más nem kevésbbé fontos és kivánatos czéljához, a' rabok javításához vezetnek. De mindenekelőtt a' czélba vett javítás fogalma iránt kell tisztában lennünk.

E' szó alatt vagy olly gyökeres, belső, erkölcsi javítást érthetni, melly a' gonoszt jóvá teszi, 's a' lélekből kiirtott vétek helyébe erényt ültet; vagy külső mintegy törvényes polgári javítást, melly inkább szokásokra, mint erkölcsre hatva, a' bűntettek' kútfejeit, henyeséget, ügyetlenséget, tudatlanságot 's féktelenséget elfojtván, a' gonosztevőt rendes életre, munkára, a' szabályok' 's törvények' tiszteletére 's féktelen indulatainak megzabolázására szoktatja. Kétséget nem szenved, hogy a' közjó tekintetéből mind e' két czél elérése kivánatos, 's ezért ollyan, melly után helyes poenitentiarius rendszernek törekedni kell. Lássuk azonban, polgári tekintetben mellyik szükségesebb, mellyiknek elé-

rése biztosabb? 's mik azon eszközök, mellyek e' czélok mindegyikének különösen megfelelnek?

Mielőtt annak vizsgálásába ereszkednénk, hogy e' két nemű javítás közül mellyiket tartjuk a' polgári társaságra nézve fontosabbnak,— előre ki kell nyilatkoztatnunk, hogy azokat egymástól szorosan elválaszthatóknak nem tartjuk. E' vizsgálattal szándékunk csak az, hogy adatokat nyujtsunk a' két különböző rendszer hatásainak e' tekintetben is ösmerésére és méltánylására; adatokat annak megitélésére, hogy a' rab javítását illetőleg azon rendszer igér-e több sikert, mellynek iránya a' gonosztevőt erényessé tenni, vagy az, melly belőle csak munkás, rend és törvénytisztelő polgárt akar alkotni, vagy hogy világosabban szóljunk, mert e' rendszerek közül egyik sem czéloz kirekesztőleg vagy erkölcsi vagy polgári javításra, mellyik érdemel a' közjó' szempontjából elsőséget; az-e, mellynek szabályai az első, vagy az, mellynek elvei a' másik irányban hatnak több sikerrel?

Ennek eldöntése a' kivihetőség kérdésétől függ, mert ha a' valószinűség mind a' kettő mellett szólna, egy perczig sem késnénk az erkölcsi javításnak adni az elsőséget, mert ez magába zárja a' polgári javítást is. Az erényes ember ha nem is mindig hasznos tagja a' társaságnak, legalább veszélyes ellensége soha nem lehet; de nem tagadhatni más részről azt sem, hogy a' közjó biztosságára nézve a' go-

nosztevők illy gyökeres regeneratiója habár kivánatos, még sem szükséges, 's hogy lehet valaki csendes, nem veszélyes, sőt hasznos polgárrá, ha a' büntetés alatt vissza nem nyerte is lelke tisztaságát. De hagyjunk ismét másokat beszélni.

„Philadelphiában" — úgy mondanak Beaumont és Tocqueville*) „a' rabok erkölcsi helyzete javulásuk elősegítésére igen alkalmas. Több izben volt alkalmunk bámulással tapasztalni azon komoly irányt, mellyet e' fogházban a' rabok' eszméi nyernek. Foglyokat láttunk, kiket könnyelmüségök vitt volt e' helyre, 's kiknél a' magány rendkívüli módon szokássá tette az elmélkedést 's okoskodást. E' fogházbani életmód különösen hatni látszott emelkedettebb lelkűekre, 's nevelés által kimíveltekre. Értelmes emberek' szelleme leginkább zavartatik meg magány, 's legtöbbet szenved a' társaságtoli elkülönözés által. Mondhatjuk azonban, hogy e' tökéletes elkülönözés minden fogolyra a' legmélyebb benyomást teszi. Szíveik többnyire készek megnyilni, 's a' benyomásoknak illy könnyű befogadása még hajlandóbbakká teszi a' javulásra. Szabad ember 's ki a' társas közlekedéseket élvezi, talán nem is képes egész becsét érezni egy elitélt czellájába vetett vallásos eszmének."

„Philadelphiában a' rabot elmélkedéseiben semmi sem zavarja meg, 's minthogy mindig egyedül van, egy ember' jelenléte 's társalko-

*) J. m. I. köt. 231dik l. 'stb.

dása roppant jótétemény, mellyet egész kiterjedésében méltányol. Midőn ez intézetet látogattuk, az egyik fogoly ezt mondá: „„Örömmel látom a' czellámat vizsgáló őrök' alakját. E' nyáron tücsök jött sétaudvaromba, úgy tetszett mintha társaságban lennék. Akár lepke, akár más állat jő czellámba, soha sem bántom.““ — Illy lelki hangulatban képzelhetni azon befolyást, mellyet bölcs tanácsok 's vallásos intések a' rabok' szellemére gyakorolnak. Midőn nem dolgoznak, olvasással töltik az időt, és sokan közülök az olvasásban nagy vigasztalást látszanak találni. Vannak, kik csak a' betűket ismervén, magoktól tanultak olvasni; mások kevésbbé ügyesek 's állhatatosak, csak az igazgató 's a' felügyelők' segedelmével jutottak annyira. Philadelphiában nincsen rendesen tartott fogházi iskola; de ha az igazgató vagy a' felügyelők valamelly fogolyban jó hajlamokat tapasztalnak, vagy bár mi okból iránta érdekkel viseltetnek, több gondot fordítanak rá, mint másokra, 's megismertetik őt a' tudományok első elemeivel. Ezen eszközök használtatnak Philadelphiában a' rabok' oktatására 's javítására.“..... Illy rendszer a' gonosztevőre kétségen kívül mély benyomást tehet, de hosszabb tapasztalás fogja mutathatni, ha valjon e' benyomás állandó-e vagy sem.“

„Mondottuk, hogy a' rabnak fogházba felvétele criticus időpont; abból kieresztése még inkább az. A' legtökéletesb magányból egyszerre

átmegy a' társaság' közepébe; nem tarthatni-e attól, hogy a' büntetés kiállása után sóvárogva fogja keresni azon társas élvezeteket, mellyektől olly tökéletesen meg vala fosztva? Meg vala halva a' világra nézve, 's több évekig tartott megsemmisülés után újra ott terem a' társaságban, mellybe elhisszük jó eltökéléssel lép vissza, de talán élénk szenvedélyekkel is, annál hevesbekkel, minél tovább voltak a' kénytelenség által fékezve."....

„Az auburni szabályok megengedvén a' raboknak nappali együttlétöket, kevesbbé alkalmasoknak látszanak az elmélkedés és megbánás felköltésére a' philadelphiai rendszernél; de más részről a' foglyok oktatására nézve kedvezőbbek: minden az auburni rendszert követő fogházban a' káplán 's a' tanító, leczkéik 's beszédeik alatt a' börtön' minden lakóihoz szólnak. Auburnban egy káplán (Smith ur) kizárólag e' fogházhoz tartozik. Úgy szinte Wethersfieldben Barrett úr, presbyterianus pap, magát egészen a' javítás gondjainak szentelte. A' vasárnapi iskola, isteni tisztelet és beszéd után a' rabok visszatérnek magányos czelláikba, 's ott a' káplán őket meglátogatja; hasonló látogatást tesz nálok a' hét' egyéb napjain törekedvén értelmök felvilágositása útján lelkeikre 's sziveikre hatni: a' foglyok örömöt éreznek vigasztalójok látogatásán. Ő az egyetlen barát, ki nekik maradt, vele közlik titkaikat, ha panaszaik vannak a' fogház'

tisztviselői ellen, vagy ha valamelly kedvezésért könyörögnek, ő a' közbenjáró. Egyébként a' fogház ügyeibe, 's a' behozott fegyelemrendszerbe nem avatkozik. — — A' fogházi papot javitási törekedéseiben tetemesen segitik más az intézettől idegen személyek is, kik vallásos érzelmektől vezéreltetve, elemi tanitók' tisztét teljesítvén, minden vasárnap két — három órát a' fogházban töltenek. Auburnban egy presbyterianus papnevelő intézet tanitványai vállalták el önként e' nemes tisztet. Hasonló módon foly a' tanitás Singsingben, Baltimoreban 's Bostonban is. Ez utóbbi városban legnagyobb tekintélyű embereket láttunk e' szerény 's fénytelen tisztben eljárni. Kihallgatának több körülöttök egybegyűlt foglyokat, néha magyarázataikhoz olly szívreható intéseket kapcsolván, hogy a' rabok elérzékenyülve könnyeket ontottak. Bizonnyára, ha a' gonosztevők javítása lehetséges, az csak illy eszközök 's illy emberek által eszközölhető."

Megismertettük olvasóinkkal a' két poenitentiarius rendszer által követelt 's használt javitási eszközöket. Hátra volna még, mint fennebb mondottuk, annak vizsgálata, mellyik neme a' javitásnak igér több sikert, 's mellyiknek kedvez inkább az egyik vagy másik rendszer? — Utóbbra halasztván e' kérdés iránt saját nézetünknek kimondását, csak azt akarjuk még itt megemlíteni, hogy a' poenitentiarius rendszer

hasznainak méltánylásában soha sem kell megfeledkezni azon nemleges haszon számbavételéről, melly annak alapelvéből az anyagi vagy erkölcsi elkülönözésből foly. A' gonosztevők egymással társalkodásának, a' bűnragály terjedésének meggátlása, habár tagadni akarnánk is minden tevőleges erkölcsi hatást, már magában is elég nyereség, hogy a' polgári társaság javáért azon rendszer elfogadását igazolja, 's szükségét éreztesse.

Még a' javításnak másik kevésbbé magasztos, de talán hathatósb eszközéről, a' munkáról kívánunk szólni.—A' foglalatosság néküli magány veszedelmeit a' szabad embernek is már Seneca helyesen festé mondván: „nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat. Tunc mala consilia agitant, tunc aut aliis aut ipsis futura pericula struunt. Tunc cupiditates improbas ordinant, tunc quidquid aut metu aut pudore celabat, animus expromit, tunc audaciam acuit, libidinem iritat, iracundiam instigat.“ Mennyivel veszedelmesebb tehát annak hatása olly egyedre, melly csak a' bűn ösvényén lévén otthonos, magányos gondolkozásai által csak a' megszokott irányban ragadtatik tovább. Munka tehát szükséges a' börtönben a' bűnös gondolatok' elszélesztésére, hosszas munka, melly a' pihenésre megkivánt órákon kívül a' rabnak minden idejét betöltse. De nem csak ezen hasznot várhatni a' munkától; szintolly fontos annak

azon hatása, mellynél fogva a' bűnöst henyéléstől elszoktatja. Előbbi életében nyugtalan, 's bűntettei emlékezete által háborított álom után, napjai tunyaságban, új vétkek tervezése, vagy lelkismeretének 's gondjainak elaltatására szeszes részegitő ital mellett folytak el. A' börtönben egész napon át a' munka mint hű barát kiséri őt, 's éjszakára nyugalmat szerez nem csak fáradt tagjainak de lelkének is. Igy folynak a' hét köznapjai; a' vasárnap imának, tanulásnak 's elmélkedésnek szenteltetik. Illy csendes egyformaságban követik egymást hetek, hónapok, évek, 's a' bűnös, ki szabadsága alatt nyomorú életének csak a' vétkek változékosságában 's állati élvezetekben keresett ingert, — megismérkedik a' rendes, munkás életnek 's az evvel járó belső nyugalomnak csendesb és tartósb örömeivel, 's ha még e' mellett tanitás útján erkölcsi 's vallási elveket is nyer, kiszabadulása után könnyebben áll ellent a' bűn' csábjainak.

A' munkának harmadik haszna az, hogy a' rabot büntetésének kiállása után azon veszélyektől, mellyek a' kenyérkeresés módjainak nem tudásából mindenkire, de különösen a' fogházból kilépő rabra nézve származnak, megóvja. Többnyire a' legerkölcstelenebb, legtudatlanabb társaságban növekedve, nem ismervén egyéb keresetet más birtokának 's jogainak sértésénél, ha a' fogházban nem tanul becsületes élelem-

szerzési módokat, kénytelenségből felkeresendi régi bűntársait vagy újakhoz szegődik. *)

Ide tartozik azon kérdés eldöntése, ha tanácsos-e a' rabnak kiszabadulásakor fogsága alatti munkájának béréből egy részt juttatni; miután azonban e' tárgyról ott, hol az osztályozásról szóltunk, itéletünket már előadtuk, csak még azon másik 's ennél nagyobb kérdésre legyen szabad olvasóinkat egy pár szóval figyelmessé tennünk, valljon hasznos-e a' rendszer' fenntartására nézve, ha a' rabnak, mig fogsága tart, szerzeményének egy része kezébe adatik? Mi úgy hisszük, hogy nem; mert szorosan el lévén tiltva minden hevítő itallal való élés, el lévén tiltva a' pipázás (mit tömlöczben igen szükséges rendszabálynak tartunk) valljon mire használhatná a' rab szerzeményének ezen részét; — Szükségeiről gondoskodik a' társaság: gyönyörüségeket nem enged büntetése. Gyümölcsöt vagy kenyeret fog venni (így szól Aubanel, ki e' rendszert leginkább pártolja); de valljon nem csemegévé válik-e a' kenyér is, ha szükségtelen; 's ha szükséges, nem tartozik-e a' társaság ezzel ellátni rabját, ha a' munkára tehetetlen, 's így minden szerzemény nélkül volna is, 's valljon nem érhetni-e el azon erköl-

*) Leçons sur les prisons, présentées en forme de cours an publie de Berlin par le Dr. N. H. Julius; traduit de l' allemand par H. Lagarmite. T. I. septième leçon.

csi hasznokat, mellyek abból erednek, ha rabsága alatt a' rab családjának segédet küldve, vele összeköttetésben marad, úgy is, ha az igazgatóság a' rab' nevében maga rendelkezik ezekről a' nélkül, hogy neki kezébe csak egy fillér és adatnék? —

Azonban ha veszélyes a' kiszabadultat mint koldust visszataszítani az életbe, bizonyosan nincs veszély nélkül rá nézve a' szabadulás pillanata akkor sem, ha szerzeményrésze nagyobb öszvegre növekedvén, egyszerre kezébe adatik; 's alig tehetni fel, hogy az, ki évekig rabságban tartatva, most egyszerre nyeré vissza egész szabadságát, 's vele együtt most talán először éltében annyi pénzt, melly által az élet olly veszedelmes gyönyöreit egy ideig szabadon élvezheti, szabadságával józanon élni, vagy jövő jólétének jelen gyönyöreit feláldozni tudná. Ezért véleményünk szerint (ott hol a' kiszabadúlt rabok pártolására 's érdekeik feletti őrködésre philanthropicus egyesületek nem léteznek), legjobb még az, ha a' rabnak, (mint Genfben 's egy idő óta Francziaországban is) szerzett pénze, csak minekutána már születése helyére ért adatik által; sőt még ott sem egyszerre, hanem hónaponkint kisebb részekben, mi által a' szabadult még egy ideig felvigyázat alatt marad, melly rá nézve annyival hasznosabb, mert nem olly lealázó mint más, például Francziaországban szokásban lévő rendőri felvigyázat.

Költség.

Fogházak körül kétféle költségről lehet szó, ú. m. arról, mibe az épület felállítása, 's arról, mibe a' rabok' tartása kerül. Nem akarhatjuk itt azon költségeket felszámítani, mellyeket poenitentiarius intézeteknek honunkban felállítása 's fenntartása okozand. Ez olly statisticai adatok ismeretét kivánná, minővel e' munka irói nem dicsekedhetnek. Tudnunk kellene, hogy minden megyében hány rabra való fogház kell, 's mennyire használhatók bizonyos változtatások mellett a' már meglévő épületek poenitentiarius intézeteknek; tudnunk kellene az épitendő centralis fogházak számát nagyságát, helyét; ismernünk kellene a' szokott munkabért, 's az épitő-szerek árát hazánk' külön vidékein, nem felejtve, hogy azokat nagyszerű épitmények kivitele felebb szöktetendi; a' rabok tartását illetőleg tudnunk kellene hazánk több részeiben az élelemszerek' árát, a' fogházban üzendő munkanemeket, a' készitmények előállitásának le-

hető költségeit, 's azoknak remélhető keletét 's árát, végre azt is, hogy mennyi fizetés mellett találhatni hazánkban alkalmas egyedeket a' fogházi hivatalokra. Csak illy alapokra lehetne némi biztossággal költségvetést építeni; de azokhoz a' statisticai kútfők hiányossága mellett hazánkban magányos iróknak jutni szinte lehetetlen.

Itt szándékunk nem egyéb, mint idegen példák után kimutatni az arányt egy részről a' két poenitentiarius rendszer között; más részről pedig ezek és régi szerkezetű fogházak között mind felépitési, mind fenntartási költség tekintetében.

Az épitési költségeket illetőleg először is Juliust fogjuk követni *), megjegyezvén egyszersmind, hogy ő határozottan a' philadelphiai rendszer mellett nyilatkozik, 's ezt az auburni felett egész munkájában kiemelni iparkodik. De hol számok szólanak, ott hitelre méltó irónál a' személyes véleményt tekinteni nem szükséges. – Ő így szól: „A' fogház épités költségei azon amerikai intézetekben, mellyekről adatokat szerezhettem, az azokba felvehető rabok' számához mérve, minden egyes rab lakásának költségére nézve, következő eredményeket nyujtottak, mellyeket a' két rendszer külön választása mellett ime sorban közlök:"

*) I. m. II. k. 239. l. 's a' t.

Auburni szerkezetű fogházak.

Fogház.	Rabok' száma.	Építési költség. Dollár. Cent.	Egy rabra esik Dollár. Cent.
A burn.	700	450000 —	584 42*)
Singsing.	1000	200000 —	200 —
Boston.	300	86000 —	296 66
Wethersfield.	232	35000 —	150 86
New-York.	240	32000 —	133 33
Baltimore.	318	184770 4	581 4
Washington.	160	180000 —	1125 —

Philadelphiai szerkezetű fogházak.

Fogház.	Rabok száma.	Építési költség. Dollár. Cent	Egy rabra esik. Dollár. Cent.
Philadelphia. (Cherryhill)	586	600000 —	1023 89
Ugyanaz kerítő fal nélkül.	586	400000 —	682 59
Philadelphia (gróf. fogház)	408	300000 —	735 29
Trenton.	192	200000 —	1041 67

„Az itt adott összeállitásnak szembeszökő eredménye, hogy az auburnféle fogházak épitési költségei jóval csekélyebbek, mint a' philadelphiai rendszerűekéi. Ez igen könnyen ma-

*) 1. Dollár mintegy 5 ft. 8. kr. v. cz. — 1 Cent = 3. kr. váltó.

gyarázható, minthogy amazokban csak hét láb hosszaságú, negyedfél láb széles, és hét láb magas háló-czellák kellenek; ez utóbbiakban pedig tágas kamrák szükségesek, mellyekben a' rab éjjelnappal, ép és beteg állapotban tartózkodhassék." *)

Az auburni rendszerű fogházak közül csak az egy washingtoninak költségei haladják felül a' philadelphiaiakat. Ezt Beaumont és Tocqueville onnan magyarázzák, hogy az egyes státusok fő-tisztviselői szükebb hivatalkörükben több figyelmet fordíthattak minden lehető gazdálkodásra, holott a' Washingtonban lévő középponti kormány országos dolgokkal lévén elfoglalva, az épitésre ügyelést alsóbb tisztviselőkre kellett bíznia; kik hihetőleg az ellenőrség hiányát saját hasznukra fordíták, vagy legalább költségkimélésre kellő gonddal nem voltak.

Az auburni fogháznak a' többieknél magasabb költségeit Julius maga is annak tulajdonítja, hogy illynemű épitésben első kisérlet vala; ugyanezen körülményt, valamint az architecturai czifrázat pazarlását okolja a' cherryhilli fogház tetemes költségeiért. A' többi fogházak épitésénél fennforgott különös körülmények ezeknek is költségeit hol felebb rugták, hol alább szálliták. Julius végre ezen körülményeknek számbavétele, de kivált a' philadelphiai rendszer mellett szó-

*) Julius i. m. II. k. 240. l.

lóknak kiemelése után, a' két rendszer közötti költségarányt úgy határozza meg, hogy az auburni szerint egy rabra 319; a' philadelphiai szerint pedig egyre 735 dollár esik a' fogházépitési költségekből. *) Itt csak azt kivánjuk még megjegyezni, hogy Wells a' wethersfieldi fogháznak egyik inspectora Beaumont és Tocqueville előtt több izben azt állitá, hogy az eddigi épitések körül tett tapasztalások használásával 500 háló-czellát magába foglaló auburni szerkezetű fogházat 40000 dollárért fel lehetne épitni; mi szerint egy rabra csak 80 dollár, tehát a' Julius által megállapított költségnek csak negyedrésze esnék. De ezen költségvetésnek, melly talán e' rendszer iránti különös előszeretetnek eredménye, nagy fontosságot tulajdonítni nem akarunk. *)

De Metz és Blouet a' franczia kormány megbizásából Amerikát beutazván, a' poenitentiarius fogházak gondos megvizsgálása végett, az utóbbi által készített felvetése az illy intézetek hazájokban leendő fellállitásának költségeiről, Julius fentebbi állitásához közelít. Blouet Amerikából visszatérvén kettős költségvetést készített; egyet Párisra, a' másikat a' megyékre való tekintettel; 's számitása szerint mind itt, mind ott hasonló számú rabokra való fogháznak épitése az auburni szerkezet szerint, mintegy félannyiba kerülne, mint philadelphiai rendszerűé. Számitásainak eredménye a' következő:

*) I. m. II. k. 241. l.

480 czellás fogház.	Egy czella' építésének költsége. Párisban. Franc. C.	A' megyékben.
Auburnféle	1942 50	1165 Fr. 50 C.
Philadelphiai	3561 25	2136 75 *).

Még egy pontról akarunk szólani, mellyre nézve a' vélemények különbözők, ha valljon hasznos és tanácsos-e a' fogházak építésénél rabokat használni, mint legtöbb amerikai börtönnél történt? E' kérdés eldöntése úgy hisszük a' körülményektől függ. Hol a' napszám olcsó, 's a' rabok által készített áruk kelete nagy 's hasznot hajtó, kár volna azokat jövedelmezőbb foglalatosságtól elvonni; hol azonban, mint hazánkban, legtöbb megyékben a' foglyok munka nélkül henyélnek, ott őket az építésnél mint napszámosokat alkalmazni hasznosnak is, tanácsosnak is tartjuk; mert hogy ez szigorú fegyelem és szoros rendtartás mellett veszély nélkül történhetik, a' singsingi, 's több más amerikai fogház felépitésének példája mutatja.

Áttérünk a' rabok tartásának költségeire. Nem tartjuk szükségesnek itt sok apró részletekbe bocsátkozni, elégnek hisszük annak kimutatását, hogy Amerikában az új szerkezetű fogházakban az évi költségek, mellyek

*) Rapports sur les pénitentiers des États. Unis. — Rapport M. Blout 103—114 l. — Julius i. m. II k. 242. l.

az előtt a' statusok pénztárainak nagy terhére voltak, a' rabok' munkájából háruló jövedelem által némellyekben nagy részint, másokban egészen fedeztetnek; sőt néhányban a' jövedelem felülhaladja a' költségeket. Mig a' régi szerkezetű fogházak fennállottak, a' statusok évenkint tetemes kiadásokat tettek a' rabok tartására; p. o. 1790től 1826ig Connecticutban a' rabok' tartása a' status pénztárának 204,711 dollárjába (egy millio váltó forintnál többe); New Yorkban pedig 1797től 1819ig 646,912 dollárba (mintegy negyedfél millió váltó forintba) került. New-Yorkba 1819ben, Connecticutba pedig 1827ben hozatott be az új rendszer, 's azonnal az első statusban az addigi költségek tetemesen csökkentek; ez utóbbiban pedig rendes jövedelemmé változtak.*)

Beaumont és Tocqueville beszélik, hogy Auburnban (New-York) az ott létöket megelőzött két évben a' jövedelem már felülhaladta a' költségeket, 's hogy az akkor még egészen fel nem épitett Singsingben is hasonlót lehete várni, mihelyt az épités mellett használt rabok kész pénzzel jövedelmező munkára fognának alkalmaztatni.

A' Connecticutban lévő wethersfieldi fogház (auburni rendszert követő, és pedig mint e' munka folytában már mondottuk, mellőzésével

---

*) Beaumont és Tocqueville. T. I. p. 280.

a' korbácsnak, mint fegyelmi eszköznek) felállításának első évében a' költségek' lerovása után 1017 dollár (mintegy öt ezer váltó forintnál több) tiszta hasznot hajtott. E' jövedelem évenkint növekedett, úgy, hogy 1831ben már 7824 dollárra (közel 36,200 váltó ftra) rugott; összesen pedig negyedfél év alatt, ú. m. 1827től 1831ig e' fogház, mindennemű költség lerovása után a' statusnak tiszta jövedelmül 17,139 dollárt (85,000 váltó forintnál többet) hozott. A' baltimore-i poenitentiárius fogház pedig Maryland statusnak három év alatt 44,344 dollár (mintegy 222,000 vft.) tiszta hasznot hajtott.*)

A' fentebbiekből kitetszik, hogy a' wethersfieldi fogház tiszta jövedelme az épités költségeit legfelebb hét, a' baltimorei pedig mintegy 12, 13 év alatt kifizethették.

Az említettek mind auburni szerkezetű fogházak. A' philadelphiaiak e' tekintetben nem állanak olly kedvezőleg. Julius szerint a' philadelphiai fogházban a' költség és jövedelem így állott:

Évszám.	Költség.		Jövedelem.		Kiadás.			
					Összesem.		Fejenkint.	
	dol.	cent.	dol.	cent.	dol.	cent.	dol.	cent.
1834.	16,735	77	10,186	11	6,549	73	37	97
1835.	23,529	22	12,530	31	10,998	91	41	9
1836.	30,218	3	22,052	29	8,165	74	27	1

A' rabok száma 1834ben 180ra; 1835ben 267re;

*) Beaumont és Tocqueville i. m. I. k 280—281 l.

's 1836ban 360ra ment. A' philadelphiai fogház tehát a' statusnak három év alatt 25,714 dol. 38 C. be, vagyis mintegy 129,000 vftba került; holott szintannyi idő alatt 's a' rabok hasonló száma mellett a' baltimorei körülbelöl 222,000 forintot jövedelmezett*).

Az auburni rendszerű fogházak jövedelem feleslegéhez hasonlítva illy nevezetes fogyatkozást, úgy hisszük, nem lehet az administratió költségesebb voltának tulajdonítani; mert a' philadelphiai rendszer mellett kevésbbé szoros felvigyázás kivántatván, mind a' fogházi tisztviselők' száma kisebb, mind fizetéseik is csekélyebbek lehetnek. Fő okát e' hiánynak tehát a' munkában kell keresni, nevezetesen abban, hogy a' rabok csak magányosan 's kamráikban dolgozván, csak illy szűk térben 's mások közremunkálása nélkül véghezvihető munkanemekre vannak szorítva, és szakadatlanúl dolgozni, mikint az auburnféle börtönökben, nem kénytelenítetvén, hihetőleg hanyagúl 's tunyán űzik munkájokat; 's bár mit mondjanak a' philadelphiai rendszer túlzó baráti, illy számbeli adatok nyilván bizonyitják, hogy a' magány unalmai a' a' munkát olly igen kedvessé, a' rabot olly igen szorgalmassá nem teszik, mint sokan állitják.

---

*) Julius i. m. II. k. 248 l. és Rapports sur les pénitentiers de Érato-unis. Rapport de Mr. de Metz 135ik lap.

Még a' fogházi szükségek, ú. m. élelemszerek, ruházat, fa 'sat. megszerzésének és a' készitmények eladásának módjairól néhány szót. Az amerikai börtönök' nagyobb részében a' raboknak élelmekkel ellátását, 's munkájok használását egyes vállalkozók veszik által szerződés mellett, kik az igazgatóság által használt élelemnemeket kiszabott áron elkészitik, 's helyébe vagy pénzt, vagy a' munkának egy részét nyerik. — Tekintvén az efféléknek házi kezelése mellett lehető hűtlen sáfárkodást, vagy legalább e' tekintetbeni gyanusitgatásokat, mit csak új költséget okozó terhes ellenőrködéssel lehet megelőzni, 's högy mennyire alkalmatosabb egyes ember illynemű foglalatosságokra, minők a' főzés, ruházat készitès, kézmüvekkel 's gyártmányokkali kereskedés 'sat., mint például megyei törvényhatóság, vagy fogház-felügyelési biztosság: mi is az idegenek általi vállalkozást tartjuk czélszerűnek; de azon óvással, hogy

1-ször A' vállalkozó 's a' rabok közti viszonyokra a' legnagyobb felvigyázás legyen, 's ne engedtessék az elsőbbnek a' belső igazgatásra 's rendtartásra nézve a' legkisebb befolyás.

2-szor Hogy a' rabok tartásának kibérlésével Bentham terve szerint életbiztosítás köttessék egybe a' rabokra nézve, úgy t i. hogy középhalandóságnak véve p. o. 100tól ötöt évenkint, a' kibérlő minden e' számon felül meghalt rabért bizonyos sommát kénytelenitessék fizetni; mi

által a' vállalkozó haszna a' fogház érdekével egybeköttetvén, mintegy biztosítva lehetne az igazgatás arról, hogy a' rabok sem felette jól és kényelmesen tartatni nem fognak, mert ez a' kibérlő hasznával egybe nem férne; sem olly hiányt nem lesznek kénytelenek szenvedni, mi életökre nézve káros következést szülhetne. Végre

3-szor Tanácsosnak tartjuk a' fogházi szükségek szállitását 's a' rabok készitményeit nem egy, hanem több vállalkozóknak engedni át; nehogy a' kibérlő, ha vállalkozásának egyik része reményeihez képest nem sikerült, a' másikban annál inkább iparkodjék nyerekedni; 's mivel például a' készitmények nem igen jól kelnének, kárpótlásul a' rabokat roszúl ruházza, vagy mód felett koplaltassa, ha életöknek nem is, de talán egészségöknek veszélyeztetésével.

A' legczélszerűbb rendszer.

Előadtuk a' börtönjavitások' történetet, elsorultuk azon kellékeket, mellyek nélkül börtönrendszer jól elrendezettnek nem neveztethehetik; előadtuk végre azon módokat, mellyek által a' világ' külön részeiben 's tartományaiban e' kellékek realisatiója czéloztatott: nincs hátra egyéb, mint hogy ezeknek előbocsátása után az általunk legczélirányosabbnak tartott börtönrendszernek meghatározásához lépjünk.

Minekelőtte azonban e' tárgy iránt nézetünket kimondanók, szükséges azon különbségre figyelmeztetni olvasóinkat, melly a' rabok között letartóztatásuk' okára nézve létezik; 's melly nélkül, mint azt midőn a' börtönrendszer' kellékeiről szóltunk, kimondtuk, czélirányos büntetési rendszert nem is képzelhetünk. Ugyanis lényeges különbség létezvén olly egyedek között, kik csak gyanu miatt letartóztatván, a' büntető-jognak súlya alá még nem esnek, 's ollyanok között, kiknek bűnössége már birói

itélet által elismertetett: a' raboknak ezen két nemére egy tömlöczöztetési rendszer jogszerűleg nem alkalmaztathatik. — Mind azon szenvedések, mellyek az illy módon letartóztatottnak fogságával válhatatlanul összekötvék, büntetésnek nem tekinthetők; 's innen van, hogy midőn a' társaság a' közbátorság 's igazság kiszolgáltatásának tekintetéből az egyes 's még talán ártatlan polgárt ezen szenvedések ellen meg nem őrizheti, legalább szoros kötelessége elhárítni mindent, mi azoknak büntetési jellemet adna. Általában elismertetik ezen elv a' civilisált világ' minden részeiben; 's így hazánkban is büntetési rendszerünk' egyik legsürgetősb javitásai közé tartozik az: hogy a' mostani égbekiáltó szokás helyett, mellynél fogva a' még per alatt lévő, 's talán egészen ártatlan polgár a' legnagyobb gonosztevővel hasonló szenvedéseknek tétetik ki, ezen egyedek számára olly letartóztatási tömlöczök rendeztessenek el, mellyekben a' letartóztatottak az igazság' kiszolgáltasával elkerülhetlenül összekötött szenvedéseken kivül, minden sanyargatástól megőriztessenek.

De valamint minden igazság szerint a' letartóztatottak, 's az itélet következtében már büntetett gonosztevők hasonló módon nem tartathatnak: úgy nézetünk szerint czélirányos az is, hogy a' nagyobb 's kisebb gonosztevők között is tömlöczöztetésök módjára nézve különbség

tétessék, 's ezen nézetünk olly általánosan elfogadott, hogy büntető-törvény alig van, mellyben az fel nem vétetett volna, 's melly által a' bűntettek külön fokozatai szerint a' büntetésre nézve, valamint annak idejében, úgy módjában különbség nem tétetnék. Nálunk, a' mint reméljük, a' törvény magában becstelenítő büntetéseket felvenni nem fog, 's így e' különbség, melly más országokban leginkább a' büntetés' becstelenítő vagy nem becstelenítő jellemében fekszik, minden esetre kisebb leend; azonban egészen kizárni nem tartanók czélirányosnak, már azért sem, mert nézetünk szerint a' kisebb gonosztevő megjavulására több reményt nyujt, 's azért azon tömlöcznek, mellyben fogságát tölti, inkább erkölcsi megjavulásra czélzónak kell lenni, míg a' nagyobb gonosztevő' büntetésénél az elrettentés 's példásság mutatkozik fő czélnak; 's mert bár mit mondjon is a' törvény, olly büntetés, mellyel a' társaság legnagyobb gonosztevőit fenyíti, azokra kik azt szenvedék, bizonyos tekintetben mindig becstelenítő leend.

A' mennyire a' közvélemény e' részben eddig nyilatkozhatott, e' különbség általánosan elismertnek látszik, 's hihető, hogy az országos választmány e' tekintetből azt javallandja, hogy a' nagyobb gonosztevők számára középponti börtönök építetvén, mellyekben különböző törvényhatóságokból 4 — 500 rab zárassék el, a' letartóztatottak 's kisebb gonosztevők számára

az egyes törvényhatóságoknál állitassanak börtönök. Mi ezen intézkedési módot már csak azért is az egyetlen czélszerűnek tartjuk, mert a' még per alatt lévő egyedek számára minden törvényhatóságnak börtönre úgyis szüksége lévén, a' a' kisebb gonosztevőknek középponti börtönökbe küldése tetemes, 's majdnem egészen megkimélhető költségeket okozna; 's azért elhatározottnak tekintvén e' kérdést, a' választandó rendszer iránt a' szerint adandjuk elő véleményünket, miként azt a' nagyobb gonosztevők számára épitendő középponti, 's a' letartóztatottak 's kisebb gonosztevőknek számára felállítandó törvényhatósági tömlöczökben tartjuk legczélirányosabbnak.

Középponti börtön.

Mióta a' börtönjavítás egyesek által gondolkozásaik tárgyául tüzetett ki, 's főkép' mióta az amerikai szövetséges statusokban 's Europa némelly országaiban ez iránt practicus kisérletek történtek: nem vala kérdés, melly a' tudományos világban hevesebb vitára adott volna alkalmat, mint az, melly a' fogházjavitásokban követendő rendszer iránt mind Amerika, mind Európa' minden tartományaiban keletkezett, 's még napjainkban is folytattatik. Miután Howard a' börtönök szerencsétlen állapotát kortársaival megismérteté, a' javításnak szükségéről kérdés nem lehete: úgy mind azon hiányok, mellyek a' börtönökben a' rabok vegyült elzárásából támadnak, sokkal szembetünőbbek, mint hogy valaki a' börtönök javitását lehetőnek gondolhatná a' rabok elkülönözése nélkül; mind a' javitásoknak szüksége iránt tehát, mind azon irányra nézve, mellyben e' javitásoknak haladniok kell, kérdés nem lehetvén, szükségkép' csak a' módok körül foroghatott minden vitatkozás; 's keserűség és gúny, statistikai ada-

tok, 's a' sophistica legügyesebb fordulatai használtattak mindkét oldalról az emberszeretet által emelt, de minden tudós hiusággal folytatott vitában.

Kétségen kívül nagy fontosságú e' kérdés, 's mind a' közjó, melly a' büntetések' czélszerű elrendezésével válhatatlan összeköttetésben áll, mind azon nagy költségek, mellyek nélkül a' tömlöczök' új elrendezése nem történhetik: kötelességgé teszi a' törvényhozónak, úgy mint az egyesnek ki a' tárggyal foglalkozik, hogy azon módok iránt, mellyeket javitásaiban követni akar, magával tisztába jőni, 's választásában a' lehető legnagyobb vigyázattal eljárni iparkodjék; de valamint e' munkának szerzői ezen kérdés fontosságát elismerik, úgy nem tagadhatják el, hogy azon szenvedélyességet, mellyel újabb időkben némellyek főkép' a' magányrendszer' baráti közül e' vitában felszólaltak, semmi esetre jóvá nem hagyhatják, már azért sem, mert illy egészen empiricus tárgyban egy még nem egészen 15 évi tapasztalás után, nézetök szerint senki illy meggyőződést nem szerezhetett, melly más ellenkező nézetek megvetésére, 's majdnem vizsgálat nélküli elvetésére jogot adna.

Legújabb időkben a' tömlöczjavitásokkal foglalkozó tudósoknak többsége a' magányrendszer mellett nyilatkozik, 's kivévén Lucast és Berengert a' franczíák közül, némelly schwei-

zi tömlöczigazgatót, 's néhány olaszokat, alig van, ki az utolsó években a' hallgató-rendszer mellett nyilatkozott volna; 's Crawford, Demetz és Blouet, Julius 's a' t. 's a' t. egyhangúlag czélirányta lannak, sőt minden javítás valóságos ellentétének hirdetik azt, mi néhány évek előtt majdnem általánosan a' magányrendszernél sokkal czélirányosabbnak tartatott, 's néhány évek után, ha nem is kizárólag, még is bizonyos viszonyok között, 's bizonyos vétségekre nézve talán ép' annyi buzgalommal fog hirdettetni ismét. Mi — minden tisztelet mellett, mellyel ezen auctoritások iránt viseltetünk — nem osztjuk véleményöket; 's habár nem tagadjuk is azon javító befolyást, mellyet a' magányrendszer némelly rabokra gyakorol: nem hisszük azt olly általánosnak, minőnek hirdettetik; nem vagyunk meggyőződve, hogy ugyanezen eredmények más 's a' társaságra nézve olcsóbb módok által nem szereztethetnének meg, 's azért nem vádolandnak szerénytelenséggel olvasóink, ha ezen hazánkra nézve jelenleg olly fontos kérdésben mi is, noha a' tudományok' e' mezején ismeretlen nevek, felszólalunk, 's nézeteinket előadjuk, ha csak azért volna is, hogy egy részről előadásaink más ügyesebbek által megczáfoltatván, negative segitsünk az igazságot feltalálni azoknak, kik nálunk e' részben szerencsésbek volnának; más részről, hogy e' kérdés körüli vitákat a' speculatio ma-

gas köréből, hol azok eddig folytattattak, valóbb, practicusabb térre vihessük át.

Azok, kik a' börtönrendszerekről újabb időkben irtak, a' hallgató-mint a' magányrendszer' pártolói, majdnem kizárólag csak azon hatást tarták szemeik előtt, mellyet az általok javallott rendszer a' gonosztevők' testi jólétére 's lelki megjavulására gyakorol; 's épen ebben fekszik nézetünk szerint fő oka azon félszegnek, melylyel e' tárgyban mindkét oldalról itéltetett. — Kérdésen kívül áll, hogy a' gonosztevőnek megjavulása egyike azon fő tekinteteknek, melyeket a' büntető-társaságnak szemei elől veszíteni soha nem szabad: 's ha vallásunk, mellyet keresztény társaságnak tetteiben követni ép' olly szigorúan kell, mint minden egyes kereszténynek, — kötelességünkül nem tenné is elkövetni mindent, hogy sülyedett embertársunkat magunkhoz felemeljük: maga a' gondolat, hogy a' raboknak legnagyobb része büntetését kitöltve, a' társaságba visszalépend, elég volna annak megmutatására, hogy a' gonosztevőnek megjavulása, még önérdekünk' tekintetéből is soha közönös nem lehet. — De ki a' büntetésnek egész czélját csak e' megjavulásban keresi, az véleményünk szerint hibázik; mert a' társaság egyik legnehezebb működésének olly czélt ád, melly többnyire elérhetetlen, 's melly által ha eléretnék is a' társaság fő feladása, a' közbátorság fenntartása, nem eszközöltetik. —

Mert valjon ha a' fellengző optimismus' magasztos köreiből a' száraz tények' mezejére szálunk, nem kell-e megvallanunk, hogy azon tökéletes megjavulások, mellyeket a' börtönjavitások' buzgóbb pártolói olly általánosaknak hirdetnek, csak felette ritka esetekben történnek? 's minden esetre még akkor is, nem annyira a' börtönrendszer', mint azon vallásos érzelemnek következése, melly néha a' legnagyobb gonosztevő' szivében titkon rejtezett, 's szenvedései között felszólalt; 's felszólalt volna talán a' közös dolgozó-teremben épen úgy, mint több évi magányában; sőt talán még akkor is, ha a' rab legroszabbúl tartott börtöneink' egyikébe záratik, mellyekből habár ritkábban is, a' gonosztevő néha ép' olly újjá születve lép ki az életbe, mint Amerika' legtökéletesb fogházaiból. — Hogy pedig ez nem csak személyes nézetünk, hanem olly férfiaktól is osztatik, kik, jelesen e' tárgyra nézve, auctoritások: ennek megmutatására legyen szabad Beaumont' és Tocqueville' sokszor említett munkájokból a' következőket idéznünk: *)

„Eredeti tisztaságát visszaadni bűn által megfertőztetett léleknek, roppant nehézségű feladat. Könnyebb lett volna a' bűnösnek az erény' ösvényén maradni, mintsem bukása után ismét felemelkedni. Hiában bocsát meg neki a' társaság:

*) I. m. I. k. 240. l.

lelkismerete nem kegyelmez meg neki. Bármint erőködjék soha sem nyerheti vissza a' becsület ama' gyöngédségét, mellyet csak mocsok nélküli élet ad. Habár becsületes életmódra határozza magát, ő maga soha sem feledheti el hogy gonosztevő vala; 's ezen emlékezet, melly őt saját becsülésétől megfosztja, erényétől megtagadja a' jutalmat 's biztositékot."

„Mind a' mellett, ha meggondoljuk mind azon eszközöket, mellyek az egyesült statusokban a' bűnösnek illy teljes ujjászületésére használtatnak, nehéz nem hinni, hogy annyi erőködést néha siker jutalmaz. Illy javulás a' vallásnak műve lehet 's azon embereké, kik időt, gondot, egész életöket e' fontos feladásnak szentelik. Ha a' társaság nem képes a' lelkisméretnek megkegyelmezni, a' vallásnak ez hatalmában van. Midőn a' társaság megbocsát: az embert szabadon bocsátja, 's vége, — ez csak anyagi tény. Ha isten megkegyelmez, a' léleknek bocsát meg. Ezen erkölcsi bocsánattal a' bűnös visszanyeri önbecsülését melly nélkül becsület nem létezhetik. Illy eredményt a' társaság nem eszközölhet, mert az emberi intézmények hatnak igenis az ember' tetteire 's akaratára, de nem lelkisméretére."

„Az egyesült statusokban egyedekkel találkoztunk, kiknek nagy hitök volt e' javulás lehetőségében, 's a' végette használt eszközök hatásában. Smith úr Auburnban azt mondá ne-

künk, hogy e' fogházban lévő 650 rab közűl legalább már ötven tökéletesen magjavúlt, 's hogy ezek már jó keresztényeknek tekinthetők. Barret úr Wethersfieldben ugy hitte, hogy ez intézet' 180 bűnös lakói közűl 15—20 teljes javulási állapotban van."

„Szükségtelen itt a' felett vitatkoznunk, ha Smith és Barret urak csalatkoznak-e vagy sem? úgy hisszük, velök együtt megengedhetni gyökeres javulási eseteket. Csak azt tartjuk hihetőnek, hogy ez esetek ritkábbak, mintsem ők gondolnák. Legalább ez véleménye minden felvilágosult embernek, kivel az egyesült státusokban találkoztunk. Elam Lynds, kinek fogházi ügyekben sok tapasztalása volt, még tovább megy, 's a' bűnös' teljes javitását agyrémnek tartja, melly után fáradni nem okosság. Talán ő is túlságba esik 's olly csüggesztő véleményt mint ez, csak akkor volna tanácsos elfogadni, ha tökéletesen bebizonyítatnék. De nincsen embernek módja az erkölcsi javitás körül akár ezt, akár amazt bebizonyítani. Lehet-e számokba foglalni a' lélek' tisztaságát, az érzések gyengédségét, ártatlanságát? A' társaság valamint nem képes gyökeres ujjászületést eszközölni, úgy hatalma sincs arról, ha megtörtént-e, bizonyosságot szerezni. Mind e' két eset belső forum elébe tartozik; az első esetben csak isten képes hatni, a' másikról csak isten képes itélni. Mindazonáltal annak, ki e' föl-

dön isten' szolgája, jutott néha azon képesség a' lelkisméretben szinte olvashatni; 's úgy történt, hogy az általunk említett két pap ismérhetni véli a' rabok' erkölcsiségét, 's azt mi ezeknek lelkében rejlik. Kétségen kívül helyzetök kedvezőbb másokénál e' szerencsétlenek bizodalmának megszerzésére, 's meg vagyunk győződve, hogy gyakran hallanak őszinte vallomásokat is, nem csak haszonleső bánatot. De hányszor csalathatnak meg képmutatók által! A' bűnös, bár mi lett légyen vétsége, mindig kegyelmet remél. Ezen remény különösen az egyesült statusokban létezik, hol a' kegyelmezési joggal szinte mindenütt visszaélések történnek.*) A' bűnösnek érdeke azt kívánja, hogy a' papnak, kivel egyedül van erkölcsi közlekedésben, mély bánatot mutasson, 's élénk vágyat az erény' ösvényére visszatérni. Habár ez érzések nem őszinték is, szinleni még is fogja; más részről azon buzgó ember, ki egész életét illy nemes czélnak szenteli, maga szenvedélye' befolyása alatt, áll, melly néha tévedéseket szül. Buzgón ohajtván a' bűnös' javulását, könnyen el is hiszi." 'S valjon ha ez áll, nem kell-e tökéletesen a' tisztelt férfiakkal egyetértenünk, midőn e' tárgyat folytatólag így szólnak:

„Szóval nyilván kimondjuk, ha a' poeni-

*) E' jog a' statusok' kormányzóit illeti, 's többnyire a' javulás hiedelmében jutalom gyanánt gyakoroltatik.

tentiarius rendszer más czélt nem tűzhetne maga elébe, mint a' most tárgyalt gyökeres javitást, a' törvényhozónak talán el kellene hagyni e' rendszert magát is; nem mintha a' czél felséges nem volna, hanem mert igen is ritkán elérhető. Néhány egyed erkölcsi javitása nagy dolog a' vallás' embere, de csekélység a' politica' embere előtt; vagy helyesebben: csak olly intézmény politicai, melly a' tömeg érdekében állitatik fel, — ha csak kis számnak van hasznára, e' jellemét elveszti."

De a' poenitentiárius rendszernek vannak még más czéljai is; 's épen mert e' czéloknak, mellyek a' büntetés általános czéljainál egyebek nem lehetnek, a' büntetéseknek semmi más neme annyira meg nem felel: azért fárad minden felvilágosodott nemzet annak behozásában és tökéletesbitésében. —

Mondottuk, hogy a' poenitentiárius rendszernek más czélja nem lehet, mint a' büntetés általános czéljainak elérése, 's ez magában olly világos, hogy hosszabb bizonyitásra szükség nem lehet; — ép' olly kétségen kívül áll tehát az is, hogy a' poenitentiarius rendszer alkalmazására nézve azon mód a' legtökéletesb, melly által a' büntetésnek általános czélja leginkább megközelítetik.

Nezètünk szerint minden büntetésnek czélja (mint azt e' munka' első részében megmutatni igyekeztünk) „a' társaság' fennálla-

sára szükséges közbátorság' biztositása olly eszközök által, mellyek e' czél' elérésére szükségesek, 's a' szükségesnél semmivel nem szigoruabbak. Benthamét követve, előadtuk a' tulajdonokat, mellyek az egyes büntetésekben arra, hogy a' büntetés általános czéljának megfeleljenek, megkivántatnak; 's röviden áttekintve a' büntetések sorát, a' kényszerített munkával párosult fogságot találtuk annak, mellyben e' tulajdonok legnagyobb mértékben feltaláltatnak. — E' módot követendjük a' két poenitentiarius rendszer összehasonlitásában is, teljesen meg lévén győződve, hogy egyes nézeteinkben talán csalódhatunk; de hogy csak ez az egyedüli út, mellyen a' vitatkozás végre az igazságnak felfedezéséhez vezethet, — 's csak ez az, mit kivánunk.

Minden büntetés annyival tökéletesb Benthamnak fentebb leirt classificatiója szerint, mentül többekkel bir az ott elsorolt tulajdonok közűl. Azaz: ha

1. Elosztható, vagyis a' vétségek' különböző fokaihoz alkalmaztatható.

2. Ha bizonyos's hatásában egyenlő.

3. Ha más büntető nemekhez megmérhető arányban áll.

4. Ha a' vétséghez, mellyre szabatik, hasonlít, azaz analogiával bir.

5. Ha példás, azaz másoknak visszajesztésére minél nagyobb erővel bir.

6. Ha nem költséges, azaz a' szükség által kivánt szigoruság' határán túl nem megy.

7. Ha elengedhető, azaz ha a' büntetett egyednek ártatlansága kiviláglanék, legalább a' jövőre nézve megszüntethető.

8. Ha a' gonosztevő általa ártó hatalmától megfosztatik.

9. Ha a' gonosztevőnek megjavulását eszközli.

10. Ha haszonra fordítható.

11. Ha egyszerű, 's leirva legtudatlanabb 's legegyűgyűbb személytől is érthető. Végre

12. Ha népszerű, azaz a' nép között divatozó érzeményeket 's előítéleteket nem sérti.

Már ezen tulajdonokhoz mérve az általunk fentebb leirt magány-'s hallgató-rendszert, teljes meggyőződésünk szerint a' hallgató-rendszer az, melly e' tulajdonoknak legnagyobb részével birván, az elsőséget érdemli. Ugyanis

Mindennemű tömlöczi büntetésnek egyik fő tulajdona annak eloszthatóságában fekszik, erre nézve a' két rendszer között a' legkisebb különbség sem létezik; miután az egy órai 's életfogytig tartó fogság között akár a' magány, akár a' hallgató-rendszer szerint, épen annyi a' bűntettek' külön fokozatához mérhető büntetési lépcsők léteznek. —

A' büntetés hatásának bizonyossága-'s egyenlőségére nézve a' magányrendszer' barátjai rendszeröknek kitünő elsőséget tulajdonítanak, 's pedig azon okból, mert nézetök szerint míg a' magányrendszer önrendszabályai által tartatik fel: a' hallgató-rendszer' complicált működéseinek hatása egészen a' tömlöczigazgató személyzettől függ elannyira, hogy ennek változásával az egész rendszernek is változnia kell; 's minden hallgató-rendszerű fogházak között talán kettő nem található, mellyek között alkalmazásilag a' legnagyobb különbség nem léteznék. Távol legyen tőlünk, hogy ezen nézetek' fontosságát, mellyeket Beaumont és Tocqueville igazságszeretettel irt munkájokban is némikép' elismernek, részünkről eltagadjuk; csak azon kérdést legyen szabad a' magányrendszer barátjainak elébe állítanunk, valjon egy magányrendszerű fogház' igazgatója 's felvigyázói mivel nyujtanak több biztosságot a' közállománynak arról, hogy kötelességökben híven eljárandanak, mint azon igazgatók 's felvigyázók, kik a' hallgató-rendszer mellett kormányozzák fogházaikat; hogy pedig a' magányrendszer' fenntartására ezen kötelességérzet ép olly szükséges, mint a' hallgató-rendszer mellett: nézetünk szerint épen olly bizonyos mint az, hogy a' hallgató-rendszer is ott, hol a' börtöni személyzet közt e' kötelességérzet létezik, hatá-

sára nézve szint olly bizonyos leend, mint bár mi más tömlöczöztetési rendszer. — Mondatik erre, hogy a' magányrendszernek szigorú teljesitése sokkal könnyebb, egyszerűbb, mint a' hallgató-rendszeré; ugyanis a' raboknak elkülönözése egészen anyagi lévén, mintegy magától tartatik fenn a' nélkül, hogy a' felvigyázók' részéről arra a' legkisebb szorgalom kivántatnék; a' hallgató-rendszer mellett pedig a' raboknak elkülönözése csak mintegy szellemi; ha a' felvigyázó szemeit az egymás mellett dolgozó raboktól csak egy perczig is elvonja, — ha lágyszivűség, sőt talán roszúl értett emberszeretetből a' fegyelem' szigorú rendszabályaitól eltér: a' hallgatás bizonyosan azonnal megszűnik, 's közlekedések fognak történni, melylyek által az egész rendszernek fő alapja, melly a' rabok' tökéletes lelki elkülönözésében áll, megrendítetik. Mi a' mi ezt illeti, ismét nem tagadjuk azon nehézségeket, mellyek a' hallgató rendszerrel válhatatlanul összekötvék; de azt legyen szabad kérdenünk, valjon a' magányrendszerre nézve nem léteznek-e hasonló nehézségek, sőt talán nagyobb veszélyek is? Minden börtönjavításnak talpköve a' rabok' egymástoli elkülönözésében fekszik, 's erre nézve a' legkisebb különbség nem létezik a' két rendszer között; 's a' magányrendszer' legbuzgóbb pártolói nem fogják tagadni, hogy ez elkülönözés' megszüntével, rendszerök épen úgy fel-

bomlik, mint az auburni, ha a' hallgatás' rendszabálya a' felvigyázók' tunyasága miatt kijátszatik. Már vegyük a' dolgokat practice. A' magányrendszer mellett minden egyes rab kamrájába zárva, 's szomszédjától olly falak által elválasztva, mellyeken keresztűl szavának hangja nem hathat, rabtársaival közvetlen közlekedést nem gyakorol: ez anyagi okokra alapult tény. A' hallgató-rendszernél a' rabok közös munkatermekben egymás mellett dolgoznak, 's nincs semmi, mi közvetlen közlekedésöket gátolná, mint azon fegyelmi büntetéseknek félelme, mellyek, ha a' felvigyázó kötelességét teljesíti, a' csend' legkisebb félbeszakasztását azonnal követi. Innen van, hogy a' legjobban elrendezett hallgató-rendszerű fogházakban is, számtalan tapasztalások szerint egyes közlekedések, minők például az újonan érkezett rabnak vagy valamelly látogatónak neve, mindig történnek; 's hogy ezt maga Lucas, Grelet de Wammi 's a' t. 's a' t., kik a' hallgató-rendszernek leghivebb pártolói, önkényt elismerik. De valjon hát csak közvetlenül történhetnek-e közlekedések a' rabok között? vagy ha azok közvetve, például a' kulcsárok, vagy munkafelvigyázók által történnek, kevesebbé károsak 's veszélyesek-e? 'S ha ezen kérdésre a' felelet kétséges nem lehet, ha senki tagadni nem fogja, hogy a' hallgató-rendszer' közös termeiben a' rabok között suttogva kimondott egyes szó soha olly veszélyes

hatású nem lehet, mint azon nyugodtan folytatott közlekedés, melly egy illy kötelességfelejtett börtöni felvigyázó által eszközöltetik: nem fordul-e akkor a' mérleg inkább a' magányrendszer ellen? Hallgató-rendszernél az egyes felvigyázó az igazgatónak személye előtt teljesíti kötelességét; minden tette, minden legkisebb elmulasztása a' munkatermek közti sötét folyosókból látható, 's nincs pillanat, mellyben biztos lehetne, hogy az igazgatónak kémlő tekintete nem épen rajta függ, 's hogy kötelessége ellen valamit tehet vagy mulaszthat, miért büntettetni nem fog; ellenben a' magányrendszer mellett az igazgató az egyes felvigyázóknak tetteit nem követheti őrszemeivel; a' rabnak magánykamrájába lépve a' kulcsár, vagy munkamester, szabadon társalkodhatik a' gonosztevővel, szabadon hallhatja ennek megvesztegető igéreteit, szabadon hozhat híreket, szabadon mondhatja el üzeneteit; 's ha azon egyedeknek erkölcsi 's mivelődési állását szemeink előtt tartjuk, kikre a' rabok' közelebbi felvigyázata, mint őrökre vagy kulcsárokra bizatni fog: nem kell-e megvallanunk, hogy e' veszély nem agyrém? e' tekintetben is, tehát nem a' hallgató, hanem inkább a' magányrendszerrel látjuk összekötve a' legnagyobb nehézségeket mint mellynél nemcsak az igazgatóban, hanem minden egyes őrben a' legszigorúbb kötelességérzet kivántatik. ? —

A' büntetésnek megmérhetősége elosztathatóságának következése lévén, valamint ebben, úgy amabban is, a' két rendszer között különbség nem létezik. — Úgy hasonlókép' az analogiára nézve is, a' mennyiben ez tömlöczi büntetések által a' vétségek' legnagyobb részénél elérhetők.

A' példásság és leirásbani egyszerüség nézetünk szerint egymástól elválasztathatlan; minekutána minden büntetés példássá csak az által válhatik, ha azon szenvedések, melylyek vele törvényszerűleg összekötvék, nem mívelt 's felvilágosodott, hanem a' legtudatlanabb 's együgyübb személyektől is érthetők. Meggyőződésünk szerint a' büntetések' tulajdonai között nincs egy, mellyet ezeknél fontosabbnak, vagy ennyire nélkülözhetetlennek gondolnánk; 's épen ez az, melly azok által, kik a' tömlöczjavitásokkal foglalkoznak, eddig elég tekintetre nem méltatott.

Minden büntetésnek hatása kétféle, mit nézetünk szerint megkülönböztetni szükséges. Egyik a' büntetésnek hatása magára a' büntetett gonosztevőre; másik: hatása az egész társaságra. Az első a' gonosztevőnek megjavulása; a' második azon visszaijesztő hatás, mit azokra gyakorol, kik e' nélkül hasonló gonosztettre vetemednének. Már e' tekintetből nézve a' büntetést, kérdést nem szenved, hogy az emberszerető kereszténynt az első, a' törvényhozót

csak a' második érdekli, ollyannyira, hogy ha például e' két hatás ellentétben állna, azaz büntetést képzelhetnénk, melly a' gonosztevő megjavulására nagy valószinüséget nyujt, egyébiránt repressiv-erővel nem birván, a' criminalitások' számát szaporító vagy legalább el nem fojtó illy büntetés-módhoz nyúlni a' törvényhozó szabadságában nem állna. Nem a' recidivák nemléte tehát, mi legfeljebb a' javulásoknak szolgálhat jeléül; hanem a' gonosztetteknek teszi kevesedése mérlegét minden büntetés-módnak. Már pedig ez mindeddig sehol a' magányrendszer mellett fel nem hozathatik. Ha az amerikai szövetségnek két statusát, Pennsylvániát 's New-Yorkot összehasonlítjuk, mellyeknek elsejében a' philadelphiai, másodikában az auburni rendszer régebben használtatnak, a' nagyobb gonosztettek növekedésére nézve ugyan nagy különbséget nem találunk, minekutána mindkettőjöknek Julius legújabb munkájának táblái szerint *) az arány majdnem egyenlő; de ha a' kisebb vétségeket tekintjük, míg New-Yorkban az utolsó 40 év alatt a' gonosztetteknek száma a' népességnél kisebb arányban nőtt; Philadephia városában, hol ez 1791től 1800ig 56000 lakóra évenkint csak 631et tett, 1832ben 146000 lakóra már 4515re emelkedett úgy, hogy míg a' lakók száma nem egészen három-

*) Nordamerika 's sittliche Zustände. dr. Julius.

szoroztatott, a' kisebb gonosztevőké hétszer nagyobbra nőtt: már kérdjük, ha ez nem bizonyítana is a' rendszer ellen, minekutána az rendesen csak 1829 óta használtatik, bizonyít-e mellette. 'S ha nem, valjon a' visszaesések ritkasága, melly csakugyan Philadelphiában minden amerikai börtönök között legcsekélyebb; miután Julius' munkája szerint e' gonosztevők száma a' rabok számához csak úgy áll, mint 1:35, míg az auburni fogházban minden 23 rabra egy visszaesső számítatik, — olly nagy tekintetű-e, hogy e' rendszer behozására nézve neki minden egyéb tekinteteket fel lehetne áldozni? főkép ha meggondoljuk, mennyire bizonytalan Amerikában maga Julius' és Crawford' állításaik szerint minden adat, melly a' visszaesésekre nézve szerezhető, ott, hol mindenki tetszése szerint nevét változtatva, más szövetségi statusba költözködhetik, 's ha ismét bünvád alá esik, egykori büntetésével bizonyosan dicsekedni nem fog.

Ha megengednők is tehát mit Crawford, Mondeley, Ducpetiaux 's a' t. apodictice állítnak, hogy a' magányrendszer a' gonosztevőnek megjavulását minden más börtöni rendszereknél könnyebben eszközli: ezen ok reánk nézve elhatározó csak akkor lehetne, ha egyszersmind meggyőződhetnénk arról, hogy ez' eszközök, mellyek által e' javulás létesítetik a' tömlöczök büntetési jellemével ellentétben nem állnak; 's többekre hivatkoz-

hatnánk hazánkban is, kik e' nézetünk' helyességéről meggyőződve, épen erre építék okaikat, mellyeket a' magányrendszer mellett felhoztak. ‚Meggyőződésök szerint korunknak azon emberszerető iránya, 's azon philanthropia, melly nagyobb míveltségünk által naponkint életbe hozatik, a' mostani börtönrendszernek további fenntartását lehetlenné teszik. A' börtönök javitása tehát egyenesen a' kor szellemének, vagy inkább érzeményeinek következése. Minekutána tehát egy részről azon szenvedések, mellyek a' rabságnak most következései, azzal sokáig összekötve többé nem maradhatnak; más részről pedig részint demoralisatio, részint szükség által a' büntetteket mindenütt növekedni látjuk: szükséges olly módokról gondoskodnunk, mellyek által a' börtönök, elvesztve mostani visszaijesztő jellemöket, mégis büntetések maradjanak; mert máskép' félni lehetne, hogy könnyen vétkeknek inkább ingeréül, mint visszaijesztő fenyitékeül szolgálhatnának. Eddig más illy sanyaritóeszközök a' magányon 's hallgatáson kivül nem találtattak; miután tehát szükség, hogy a' börtönökkel valami sanyaritás köttessék össze, e' kettő közül pedig a' magány a' sanyarúbb: minden okosság a' magányrendszer mellett szól.' Ezen okoskodás tökéletesen áll; legyen egyébiránt szabad itt megemlítenünk, hogy ezen ok, mellyel tökéletesen egyetértünk, azon férfiak nézetével, kik itt a' magányrendszer mellett mint auctori-

tások felhozattak, egyenes ellentétben áll; mnekutána mind azon emberszerető férfiak, kiknek nevei itt előhozattak, csak az által lettek a' magányrendszernek olly buzgó pártolóivá, mert annak kizárólag javitó hatást tulajdonitának.

Kérdésen kívül a' magányrendszernél — tökéletes szigoruságában alkalmaztatva — keményebb büntetés alig lehet; de épen e' rendszer' szigorú fentartásában fekszik a' büntetésnek keménysége, a' mint ettől eltérünk, e' keménység megszűnik.

Már kérdjük, ha azon rendszert, mellyet Crawford hazájának az elkülönözési rendszer neve alatt ajánl, 's mellyet midőn a' büntetések' kellékeiről, 's jelesen arról szóltunk, mennyire szükséges, hogy a' tömlöczök büntetési jellemöket el ne veszitsék, fordításban közöltünk, — Magyarországba behozzuk: fognak-e birni a' tömlöczök azon büntetési jellemmel, mellyet a' magányrendszer' legfelvilágosodottabb pártolói is olly szükségesnek vélnek 's minden javitások czélszerüségére nézve feltételezőnek állítanak? Valljon ha a' rabnak azt mondjuk: „mi téged sem testi- sem lelkileg kínozni nem akarunk, mi élelmedről gondoskodunk, mi csak annyiban tiltunk ki a' társaságból, a' mennyire az rád nézve csak káros lehetne, egyébiránt gondoskodni fogunk arról, hogy az emberi arcz' vigasztaló tekintete előtted elzárva

ne legyen," — kérdjük, ha mi a' raboknak ezt mondjuk, ha mi börtönünket illy vezérelvek szerint alakitjuk: fognak-e azok birni visszaijesztő erővel főkép' népességünk' azon részére, mellynél ezen visszaijesztésre legnagyobb szükség vagyon? 's melly azon moralis szenvedéseknek felfogására nem képes, mellyek a' magányrendszerrel még ezen enyhitések mellett is szükségkép összekötvék?

Bentham a' büntetésekről szólva, minden büntetésnél kétféle szenvedést vesz fel. Az egyik mal réel, mit a' büntetett valóban szenved; a' másik mal apparent, mit szenvedni látszik; 's véleménye szerint minden büntetés annyival czélszerűbb, mennyivel kisebb az első, azaz a' büntetett által valóban szenvedett rosz; 's mennyivel nagyobb a' második, azaz azon rosznak színe azok előtt, kik azt látják; vagy más szavakkal: ha a' lehetőségig szelid eszközök által a' büntetésnek lehető legnagyobb példásság szereztetik. Már nézetünk szerint Crawford' tanácsát követve, büntetésmódunk épen ellenkezője leend e' tulajdonoknak; kinzó azok iránt, kik azt szenvedik (mert ki fogná tagadni, hogy a' magánynak még mind ezen enyhitések mellett is, sok kinzó oldalai maradandnak) de azokra nézve, kikre a' büntetés által hatni kivánunk lényege szerint legkevésbbé példás; mert olly physikai jólétet mutat, melly a' gonosztevőkre nézve némirészt talán csábító, 's eltakarja mind

azon szenvedéseket, mellyeknek felfogására néptömegünk miveletlensége miatt nem képes.

E' kettő közűl kell tehát választanunk; fentartani a' rendszer' egész szigoruságát, 's akkor elenyésznek az auctoritások, 's mind e' pártolóból ép' annyi ellen válik; vagy követni e' pártolók tanácsát 's enyhíteni a' rendszert, mint ők kivánják, 's akkor semmivé lesz azon egész okoskodás, melly a' magányrendszer' szigoruságára alapítatik.

A' fogházjavítások sokkal ujabbak, mint hogy azon hatást, mellyet e' két különvált rendszer a' criminalitásoknak növekedésére gyakorol, eléggé ismernénk; 's míg egy ivadék el nem mult, sem az auburni 1824ben megkezdett, sem a' philadelphiai csak 1829 óta folytatva alkalmazott rendszernek következéseiről semmi bizonyost nem mondhatunk. Tisztán tapasztalási tudományokban csak hosszú tapasztalás által nyerhetünk bizonyosságot, 's minden okoskodás, mit e' részben használunk, csak valószinüségeken alapszik. Azonban véleményünk szerint annyi bizonyos, hogy e' különböző rendszerek az egyes népek' jelleme 's főkép mivelődési állapota szerint mindig különböző hatást fognak szülni; 's hogy az egyik vagy a' másik rendszernek jó sikerreli alkalmazása egy nemzetnél, arra hogy e' rendszer más nemzetnél is hasonló sikerrel alkalmaztathatik, még próbául nem szolgálhat; minek a' szövetséges statusokban leg-

világosabb bizonyitványát nyujtja azon különbség, melly a' philadelphiai rendszer' hatására nézve, főkép' mi a' raboknak testi egészségét illeti, a' fejér és színes rabok között létezik. Alauzet legujabb munkájában *) ezen befolyást, mellyet a' népek nemzetiségének különbsége a' börtönrendszerek hatására gyakorol, tagadja ugyan; miután azonban e' dolog magában is olly világos, hogy kivűle senki által kétségbe nem vonatik, 's Alauzet maga is a' nemzetiség külön befolyását eltagadva, mégis azon befolyást, mellyet a' mivelődésnek különbsége szül, elismeri: nem tartjuk szükségesnek e' tárgyról hosszasabban vitatkozni, 's olvasóink talán kezetfogandanak azon állitásunk pártolására, hogy a' választandó börtönrendszer csak annyiban érdemlendi az elsőbbséget, a' mennyiben tekintetbe vévén leginkább alsóbb néposztályaink jellemét, 's mivelődési állását, annak hatása a' tömegekre nézve a' szükséges visszaijesztő erővel birand,

Már ezen tekintetből bátran merjük állítani, hogy a' jelen pillanatban minden valószinüség szerint alsóbb néposztályainkra a' hallgató-rendszer, kényszerített munkájával, sokkal nagyobb visszaijesztő erővel birand, mint bár melly más eddig megkisértett tömlöczrendszer.

Ne titkoljuk magunk előtt, a' legközönsége-

*) Essai sur les peines, p. Isidore Alauzet 1842.

sebb vétkeknek fő oka nemzetünk szegényebb rendeinek szokásaiban, 's hogy úgy mondjuk, jellemében fekszik. Nálunk, hol a' kézimunkás olly keresett, hogy éptagú élelem nélkül csak önhanyagságából maradhat, a' legtöbb birtokelleni bántásoknak oka nem a' szegénység, hanem az úgy nevezett betyárság. A' tolvaj a' legtöbbek előtt nem az, ki alávaló módon más birtokához nyúl: ő sokaknak bátor férfiú, ki az egész világ' üldözéseit ügyessége által kikerüli, vagy azoknak ellentáll; mintegy regényes nimbus veszi körül személyét, 's ha csakugyan szánás és részvét nem követi is őt tömlöczébe, legalább nem is azon gyülölés, nem azon megvetés, mellyekkel más nemzetek a' tolvaj iránt viseltetnek. Vannak számtalanok e' hazában, kiknél a' zsiványság inkább valami bámulásra mint utálásra méltó, 's kik a' szegény legényt elárulni nagyobb hívtelenségnek tartanák talán, mint azon társaságot, mellynek tagjai.

Mig ez így marad, mig a' közvélemény a' törvényt nem segíti, mig a' kóborló mindenütt tanyát talál, hol tettét elmesélve csak csudálókra akad: e' valóban rémitően növekedő baj jobbulni nem fog, 's bár mi nevetségesnek látszassék is, nálunk első kötelességök büntető-törvényeinknek a' gonosztevőket depopularisálni.

Jól tudjuk, hogy erre a' leghathatósabb, talán az egyetlen valódi mód a' vallás: de meg vagyunk győződve arról is, hogy a' büntetés módja

a' czél elérésére ha nem is olly hatalmas, legalább bizonyára nem haszontalan eszközzé válhatik. Szükséges tehát, hogy mivel e' közrészvét leginkább merészségben, 's egy vad erő kifejtésében gyökerezik, a' büntetés ép ollyan legyen, melly e' tulajdonokkal egyenesen ellenkezik. — A' pálczáztatás, melly alatt a' szenvedő, kínjait eltitkolva, mint egy új erőt fejthet ki, 's a' csudálkozásnak új tárgyává válhatik, ezért véleményünk szerint legczélszerűtlenebb büntetési mód. Ép illy czélszerűtlen nézetünk szerint a' magányrendszer is; miután olly egyedekre, kik életöknek legnagyobb részét pusztai magányban töltik, 's a' mivelődésnek sokkal alantabb fokán állnak, mint hogy azon moralis szenvedéseket, mellyek minden magányos elzárással válhatlanul összekötvék, felfoghatnák, e' büntetésseli fenyítés a' szükséges visszaijesztő erővel nem birna. 'S e' részben hivatkozunk mindenkire, ki népességünknek azon részét ismeri, melly pásztori életet él, 's rabjaink' legnagyobb részét teszi; valjon nem fognak-e velünk kezet? valjon nincsenek-e meggyőződve arról, hogy a' magányos fogság, bár mi szigorú büntetés legyen is az magában véve, alsóbb néposztályaink által annak tartatni bizonyosan nem fog; főkép ha enyhitésére mind azon anyagi kényelmek behozatnak, mellyek ujabb időkben minden illynemű tömlöczöknél alkalmaztatnak, 's a' munka, a' mi e' rendszer

tökéletességéhez tartozik, nem kényszerített; azaz, hogy e' börtönrendszer épen azon néposztályra, mellyre leginkább kellene hatnia, sem leirásában egyszerű, sem példás nem lehet.

A' büntetés elengedhetősége 's az ártó tehetség elfojtására nézve e' két rendszer között ismét semmi különbség nem létezvén; áttérünk azon hatásra, mellyet e' rendszerek a' gonosztevőnek megjavítására gyakorolnak.

Mondatik, hogy a' magányrendszer számos javulásokat eszközöl; 's nincs pártolói között egy, ki egyes eseteket nem számolna elő állitásának bebizonyítására, 's ki ellenmondhatlan tényként fel nem hozná, hogy a' magány szükségkép a' gonosztevőt magába vezetvén vissza, lelkisméretét felébreszti, 's így javulását eszközli. De nem is említvén azt, hogy a' visszaesések a' magányrendszernél majdnem épen olly számosak, mint a' hallgató-rendszernél, 's hogy így a' tapasztalás ezen állitást nem igazolja, — valljon nem hozatnak-e fel épen illy 's ennyi esetek a' hallgató-rendszer barátjai által is? 's valljon, ha a' magány, mellyben él, néha vissza vezeti is magába a' gonosztevőt: nem kell-e szükségkép feltennünk számos olly eseteket is, hol a' rab magány által csak nagyobb megrögzéshez vezettetik; 's azon philanthropok, kik ezen ügyben felszólalnak, nem csalódnak-e, midőn azon hatást képzelve, mit a' magány reá-

jok tenne, hasonló resultátumokat várnak akkor is, midőn a' rab magával, azaz hihetőkép a' legroszabb társaságban marad?

A' magánynak hatása a' rabokra nézve három különvált szempontból tekinthető: 1.) mint fenyiték; 2.) mint biztositás, hogy a' rab fogsága által még inkább megromlani nem fog; 3.) menyire általa a' rabnak javulása valószinűvé válik.

A' mi az elsőt illeti, a' magányrendszer' barátjai különösen emelik ki e' rendszernek azon tulajdonát, hogy általa a' rabnak szenvedései morális romlottságával egyenes arányban állnak, azaz hogy a' philadelphiai fogházban minden gonosztevő annyival többet szenved, mennyivel súlyosabban vétkezett. Ezen állitás — nézetünk szerint — puszta idealitáson alapszik, 's csak akkor nyomna valamit, ha bebizonyítatnék, hogy 1.) a' tömlöczi magánynak a' lelkisméret furdalásain kívül más kínzó eszközei nincsenek; 2.) hogy minden rab lelkisméretében önmaga iránt igazságos; már pedig mind e' két tétel, meggyőződésünk szerint, egyiránt nem áll.

Az első nem, mert feltéve is azt, hogy valaki igazságtalanúl szenvedné magányos tömlöczöztetését, noha lelkismerete őt nem bántaná, még sok maradna, mi által ez állapot rá nézve kínzóvá válnék. A' családfő, ki nője 's gyermekei társaságától megfosztatott, 's szivének kedveltjeit, kiket csak munkája tarta, inség-

ben tudja; az ifjú, ki fogsága által reményeitől megfosztatott, szenvednek, bár mennyire érezzék ártatlanságukat; sőt e' szenvedések főkép az első esetben épen akkor legkínzóbbak, ha e' társasági erények a' szenvedő egyedben inkább kifejlődtek. 'S e' részben a' törvényhozó épen olly kevéssé hozhatja arányba büntetéseit a' vétkekkel a' magányrendszer, mint a' hallgató-rendszer által.

Nem a' második; mert erkölcsileg megromlott 's többnyire minden vallásosságból kivetkezett egyéneknél arra, hogy azok magokba szálva önmagok iránt igazságosok legyenek, 's jobb érzelmeik által ismét felemelkedjenek, csekély belátásunk szerint legalább nem nagy valószinűség látszik.

Mi a' másodikat illeti, t. i. az egymásközti megromlás lehetlenségét, minden esetre a' magányrendszeré az elsőség. Bármilly szigorú legyen is hallgató-rendszerű fogházakban a' felvigyázat, 's áthágások' esetében a' büntetés: soha az elkülönözés olly tökéletesen, mint a' magány-rendszer által, nem eszközölhető; 's bizonyosan olly rabok, kik napokig, sőt évekig egymás mellett dolgoznak, olly módokra fognak akadni, mellyek által kijátszva felvigyázóikat, rövid közléseket teendnek egymásnak. De egy czélirányos börtöni rendszernek feladása nem az, hogy egyáltalában minden szót lehetlenné tegyen; a' hallgatás csak eszköz, 's ha

a' czél, t. i. az egymásközti megromlásnak megakadályoztatása elérettett: az, hogy a' rabok néha egyes szavakat közölhetnek egymással, a' rendszer ellen józanúl fel nem hozathatik: A' kérdés tehát nem az, valljon a' hallgatórendszer megakadályozhat-e minden egyes szót, hanem az, megakadályoz-e minden olly közlekedést, melly e' börtönrendszer czéljával ellenkezésben áll? 's így feltéve, e' kérdésnek felelete talán épen ellenkező módon dőlend el, mint azt a' magányrendszer' barátjai adni szokták.

Mert feltéve hogy a' felvigyázó személyzetnek minden egyede, a' kormányzótol le az őrig kötelességét teljesíti, (e' hypothesis a' magányrendszer tökélyeinek bebizonyitására épen olly szükséges, mint midőn a' hallgató-rendszerről szólunk, mert ha a' felvigyázó személyzet kötelességét nem teljesíti, az őrök 's más felvigyázók által, mint már elébb említők, káros közlekedés gyakoroltathatik a' rabok között) miként terjedhetnének a' rabok beszélgetései egyes suttogott szavaknál továbbra? 's valjon, ha tagadni nem akarjuk is, hogy egy látogatónak, vagy ujonan jött rabnak neve kevés perczek alatt minden a' közteremben dolgozó rabok' ajkain végigfut: nem zárathatik-e ki még is minden valóságos beszélgetés, 's nem bizonyos-e, hogy ha ez történt, e' börtönrendszer feladásának megfelelt?

Mi a' harmadikat, azaz a' gonosztevők' erkölcsi

megjavulását illeti, a' magány-mint a' hallgató-rendszer csak inkább negativ, mint positiv hatállyal birnak. Feladásuk megőrzeni a' rabot minden megrontó befolyástól, nyomoruság által előkészíteni lelkét más jobb elvek' felvételére. Magában véve minden büntetésnek javító hatása csak igen ritkán lehet. A' börtönben, hol a' társas élet' moralisáló befolyásai nem léteznek, hol a' szeretet, e' fő javító eszköze természetünknek, az embert a' jóhoz nem vezeti: egyedül a' vallás az, mellyben a' rab' megjavitására nézve bizhatunk. — A' kérdés tehát itt ismét nem az, milly rendszer vezet könnyebben a' rab' erkölcsi megjavulásához, mert e' tekintetben véleményünk szerint a' két rendszer egyiránt vezethet; hanem az, milly rendszer mellett könnyebb 's nagyobb a' vallásnak befolyása a' rabokra nézve: 's e' tekintetben a' felelet nem épen olly igen könnyű, mint azt a' magányrendszer' barátjai képzelni szeretik.

Ugyanis kérdésen kivül áll az, hogy a' magányos oktatás, legyen az vallásos, erkölcsi, vagy tudományos, annyival nagyobb resultátumokat fog szülni, mennyivel inkább alkalmaztatik a' nevelendő egyed' erkölcsi 's észbeli tehetségeihez; 's ha csakugyan biztosak lehetünk arról, hogy a' rabok magányukban épen annyi oktatást nyerhetnének, mint mellyben a' hallgató-rendszer közös iskoláiban részesülnek: kérdésen kivül ez oktatásnak resultátumai sokkal na-

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

gyobbak volnának. Ámde száljunk le az ábrándok köréből, 's nézzük a' dolgokat miként azok valóságban állnak,—'s valjon feltéve, hogy középponti börtöneinkben 4—500 rab záratik el: remélhetjük-e, hogy azon két személy, kikre a' rabok oktatása a' börtönökben bizatik, iskolamester és pap, ennyi rabnak különkülön szobáikban elegendő oktatást adhatnak? főkép' miután olvasni tudatlan rabjainknál e' szóbeli oktatás könyvek által nem pótoltathatik, 's azon tiszteletre méltó polgárok' segedelmére hazánkban nem számolhatunk, kik Amerikában vagy Angliában vallásos buzgalomból a' papot 's iskolamestert nehéz terheikben segítik. Noha e' segedelem Crawford 's minden más a' börtönök' javításával foglalkozó férfiak' bizonysága szerint még Amerikának legvallásosabb városában, Philadelphiában sem eszközölheti azt, hogy a' vallásos oktatatásnak hiánya a' hires cherry-hilli tömlöcz legnagyobb hibájának ne tartassék. A' mi tehát theoriában a' magányrendszer mellett felhozatott, praxisban, főkép' nálunk, egyik legfőbb ok ellene; miután mi bizonyára a' legnagyobb optimismus mellett sem számithatunk arra, hogy rabjainkkal azokon kívül, kik rá hivatalosan kötelezvék, sokan foglalatoskodnának — Mondatik erre, hogy már a' magány a' rabnak lelkületére olly hatással bir, mellynek befolyása alatt a' megrögzött gonosztevő is magába száll, 's eddigi tetteinek megbánásához 's önmegjavuláshoz ve-

zettetik; — nézetünk szerint ez is felette problematicus. A' magány az emberek' többségénél minden esetre inkább hat a' képzelődő-, mint a' gondolkozó-tehetségre, főkép' akkor, ha a' lélek szenvedés, vagy vétkének érzete, vagy bár mi más ok által szenvedélyes állapotba helyeztetett. Csak külső tárgyak, vagy idegen gondolatoknak közlése teheti tárgyát gondolkozásainknak; a' mint ezek nem léteznek, mihelyt a' lélek tárgy nélkül önmunkálódásra szorítatik: vagy eltompúl, 's az idiotismus marasmusába sülyed, vagy határtalan ábrándoknak 's képzelődésnek adja át magát. Nem kivánunk mélyebben e' psychologicus kérdés' fejtegetésébe beléereszkedni; emberi nemünknek története, melly annyi ezredeken keresztül azon egy tapasztalást mutatja, hogy minden nagy gondolkozóink társasági életet éltek, míg minden vallásnak túlzó spiritualismusa magányban fejlődött, talán eléggé bizonyítja e' tételt. Alkalmazólag egyenesen a' tárgyhoz, bizonyítja az is, hogy Beaumont 's Tocqueville állitása szerint mind azon rabok, kikre a' magányrendszer Philadelphiában alkalmaztatott, érzelgő beteges állapotban találtattak; 's közülök mindenik a' legkisebb alkalommal könyekre fakadt; hogy pedig e' képzelődő-tehetség' rendkívüli kifejtésének veszélyes következései is lehetnek; 's valamint az amerikai nép' általános vallásossága következtében, a' magányrendszer mellett letartóztatott rabok vallásos ábrándozók-

ká válnak: úgy nálunk talán más 's nem épen illy fellengző irányban működhetnék a' raboknak ezen lelki tehetsége, úgy tartjuk, nem kiván hosszú bizonyitást.

Nézzük most a' munkát. A' magányrendszer' barátjai összehasonlítva e' két tekintetben a' két rendszert, a' munkára nézve, a' mennyire az t. i. javitó eszközként használtatik, kétféle elsőséget tulajdonítanak philadelphiai börtöneiknek. Az első, hogy ott a' munka nem kényszerített, azért moralisálóbb; a' második, hogy a' magányrendszer mellett megtanult munka ollyan, mellyel a' rab kiszabadulása után élelmét könnyebben keresheti.

De valjon az elsőre nézve, ha a' dolgok' felszinén beljebb tekintünk, mondhatjuk-e ezt? Valjon a' rab, ki unalomtól kényszerítve munkáért esdeklik, 's munkátlanságban büntetésének sanyaritását látja, melly ellene néha fegyelemként használtatik, valóban munkássá fog-e válni? 'S ha azon morális kényszerités, melly őt unalomból munkához vezette, megszűnik, nem fog-e épen úgy visszasülyedni régi tunyaságába, mint az auburni rab, ha a' fenyítő bot elvétetik? Mondatik, hogy a' magányrendszernél a' munka nem kényszerített; de valjon miért hozatott hát be a' szakmány minden philadelphiai börtönökbe? miért áll fő rendszabályai között, hogy ki e' szakmányt nem teljesíti, 's a' munkával csak mulatságként él, koplalással fenyítessék? Vagy

azon poeticus phrasis, hogy a' rab ez által nem kényszerítetik, mert hisz' a' szabad munkás is koplal ha henyél, nem hangzik-e inkább gúnyképen? Koplalás és bot, ez tehát a' különbség a' két rendszer között; de hogy mindkettőjökben a' munka kényszerített, 's hogy a' magányrendszernél, hol a' rab szakmányát néha nem rosz akaratból, hanem ügyetlenségből nem teljesíti, épen annyi igazságtalanság követtethetik el, mint az auburni rendszer mellett: ez meggyőződésünk szerint minden kérdésen felül áll. A' második, t. i. az, hogy a' magányrendszer mellett űzött munka a' rabnak, szabadulása után, élelemkeresésre több módot nyujt: magából a' dolog' természetéből foly; miután azon munkanemek, mellyekkel a' rabok e' börtönökben foglalkoznak, ollyanok, mellyeket szabadulásuk után minden előkészületek 's mások' segedelme nélkül folytathatnak. Azonban miután nálunk a' criminalitásoknak fő oka nem a' szükség; miután azon előítélet, melly máshol az egyszer büntetett egyedek ellen létezik, nálunk nem olly erős; 's főképen miután rabjainknak nagyobb száma földmivelők 's pásztorok, 's igy olly egyedekből áll, kik szabadulásuk után úgyis csak ritka esetekben fognák kézi munkával keresni élelmöket: ez ok nem nyomhat annyit, hogy miatta azon sokkal fontosabbat elfelejthetnők, melly a' rabok munkájának jövedelmezésében áll, 's egyenesen a' magányrendszer ellen szól.

Mondatik e' felett még, hogy az auburni rendszer mellett, a' rabok egymással megismerkedve, szabadulásuk után, ha javulni akarnának is, egy nagy veszéllyel többnek tétetnek ki, 's Julius, Crawford 's a' magányrendszer egyéb barátjai több eseteket adnak elő, mellyek ezen ellenvetés bebizonyitására szolgálhatnak. De nézetünk szerint az egész állitás két nagy fallácián alapszik. Az első az, hogy gonosztevők, csak miután törvényesen megbüntettettek, ismerkednek meg egymással; a' második pedig hogy a' magányrendszer mellett a' gonosztevőnek vétke és büntetése titokban maradhat.

Valjon hát nem akarunk-e nyilvános törvénykezést, szóbeli pört, 's a' büntetésnek példásságát? 's valjon ezek, mik az ártatlannak 's a' polgári társaságnak biztositására elkerülhetlenül szükségesek, nem vezetnek-e szükségkép' a' rab' későbbi felismertetéséhez? Vagy talán annyira mennénk philanthropiánkban, hogy a' büntető-per' nyilvánosságáról, az itéletek' példásságáról le akarnánk mondani, csak mert a' vétkes, midőn büntetése után a' társaságba visszalép, felismerve, új vétkekbe sülyedhet? Minden gonosztett, mit büntető-törvényeink fenyítenek, kisebb vagy nagyobb mértékben, nyilvános elkövetése aggodalmakat szül, büntetlensége könnyen más gonosztettekre szolgálhat ingerül. Elnyomni fenyiték által egy veszedelmes ingert azon inditó okok ellenében mellyek a' vétekhez csábítanak; oda

állítni azon szenvedéseket, mellyeket a' törvény megszegésének szükséges következéseül rendelt; 's midőn így a' gonoszokat visszaijeszti, megnyugtatni jó polgárait: ez a' büntető-törvénynek feladása; 's ki ezt átlátja, az meg fog győződni, hogy nyilvánosság a' büntetésnek egyik lényeges kiegészitő része, 's hogy a' rabnak büntetése még azon esetre is, ha ebből a' rabnak javulására nézve valami jót remélhetnénk, titokban nem maradhat.

De valjon remélhetjük-e ezt? — Való, hogy a' börtönből szabadult rabot talán semmi nem fenyegeti több veszélyekkel, mint egykori bűntársainak társasága; de igen csalódik, ki azt véli, hogy a' szabadult csak úgy leend kitéve e' veszélynek, ha rabtársai által felismertetik. A' társaság, melly büntetett polgárát körébe felvenni nem akarja, melly megbánást 's javulást nem hisz, 's az egykori vétekért bünhödött egyed előtt minden becsületeskereset-módot elzár: ez az, mi az illy szerencsétlent gonoszok' társaságába visszataszitja, 's új vétkekbe sülyeszti. 'S míg ezen vallástalan előitélet megszünni nem fog, addig a' magányrendszertől hasztalan várjuk e' bajnak elháritását; legkevésbbé pedig Európában, hol társasági viszonyaink miatt a' multnak eltitkolása, melly Amerikában a' 22. status' egymástoli függetlensége, 's úti levelek' nem léte által néha lehetővé válik, tökéletes lehetetlen.

Ennyit azon befolyásról, mellyet a' két különböző börtönrendszer a' raboknak moralis megjavulására gyakorol. Legyen szabad befejezésül még azt felhoznunk, mit Beaumont 's Tocqueville sokszor említett munkájokban erre nézve mondanak.—Előadva ugyanis azon eszközöket melyeket e' rendszerek a' rabok megjavitásának eszközlésére használnak, 's világosan kimondva azon nézetöket, hogy a' gonosztevőknek valóságos megjavulását mind a' magány- mind a' hallgató-rendszer mellett csak az igen ritka esetek közé számitják, ekép' folytatják előadásukat:

„De ha való is, hogy a' romlott erkölcsűek' javitása a' poenitentiárius rendszernek csak lehető, de nem okszerű következménye, szintolly bizonyos, hogy van egy más neme a' javulásnak kevésbbé mély mint amaz, de mégis hasznos, mellyet e' rendszer természeténél fogva szükségképen eszközölni látszatik."

„Nem kételkedünk, hogy azon szoros rend, mellynek a' rab több éveken át alávettetik, befolyással van erkölcsi magaviseletére a' társaságba viszalépése után is."

„A' munka' szüksége, melly henyeségi hajlamait legyőzi; a' hallgatás' kötelessége, melly elmélkedésre szorítja; az elkülönözés, melly társaságúl csak bűntette' és büntetése tudatát adja; a' vallásos oktatás, melly felvilágosítja 's vigasztalja; hajthatatlan szabályok iránti engedelem; egyforma életmód változatlan rende; szóval: min-

den körülményei e' szigorú életrendnek alkalmasok lelkére mély benyomást tenni."

„A' börtönből kilépve talán nem becsületes ember, de becsületes életmódhoz van szokva. Az előtt henyélő volt, most dolgozni tud. Tudatlansága alkalmatlanná tette volt iparüzésre: most irni 's olvasni tud, 's a' fogházban tanult kézmű kenyérkeresési módot nyujt, mit azelőtt nélkülözött. A' nélkül hogy az erényt szeresse, gyülölheti a' bűnt, mert kínos következményeit érezte; 's ha erényesnek nem, legalább okosabbnak mondhatni; erkölcsi elve talán nem a' becsület, de jól ismert érdeke; vallásos hite talán sem élénk sem mély, de ha nyert vallásos oktatás szivére nem hatott, is életének adhatott vezérszabályokat; ha nincs is vallásbeli erős meggyőződése, legalább izlését nyerte a' vallás által tanított erkölcsi elveknek; végre, ha jobbá nem lett is lelke' mélyében, legalább a' törvényeknek engedelmes, 's a' társaságnak nincs joga többet követelni."

„Illy szempontból tekintve hisszük, hogy az általunk leirt rendszer gyakran szüli a' foglyok' javitását, 's az egyesült statusokban azok, kiknek legkevesebb bizodalmuk van a' bűnösök' gyökeres javitásához, erősen hiszik az illy szükebb határok közé zárt javulás' eszközölhetését."

„A' poenitentiarius rendszer' hasznai így osztályozhatók:

1. „Lehetetlensége a' rabok kölcsönös megrontásának a' fogházban."

2. Nagy hihetősége annak, hogy munkássághoz 's engedelemhez szokva, hasznos polgárokká válhatnak."

3. „Lehetősége egy gyökeres erkölcsi javulásnak."

„Noha mind azon intézetek, mellyeket vizsgáltunk, e' három czél után törekednek, mégis némelly arnyéklatokban az auburni és philadelphiai rendszerek különböznek."

„Mi az első pontot illeti, a' philadelphiai tökéletesb, mert minden esetre rabok, kiket vastag falak választanak el, még kevésbbé közlekedhetnek, mint kik csak a' hallgatás által vannak egymástól elszigetelve. Az auburni rendszer biztosít ugyan arról, hogy a' hallgatás szakadatlanúl megtartatik, de a' biztositás csak erkölcsi, mellyen kételkedni lehet, mig a' philadelphiainál a' rabok' közlekedése anyagilag lehetetlen*)."

„A' philadelphiai rendszer levén egyszersmind az, melly a' bűnös' lelkére legmélyebb benyomást tesz több erkölcsi javulást kell eszközölnie, mint az auburninak. De talán az utóbbi, rendszabályai inkább hasonlítván a' társas élet' viszonyaihoz, több olly javulást eszközöl, mellyet törvényesnek nevezhetni, mert a' társas és törvényes kötelességek külső teljesitésére vezet."

„Ha ez igy van, a' philadelphiai rendszer

*) Ez nem áll egészen, mit már feljebb iparkodtunk megmutatni.

több becsületes embert, az auburni több törvénytisztelő polgárt nevelne."

Áttérünk most a' büntetések' takarékosságára. Értetik ez alatt azoknak olly módoni elrendezése, hogy általok a' rab, a' mennyire a' büntetés czéljával megférhet, mentől kevesebbet szenvedjen; vagy mi más szavakkal ugyanaz, hogy büntésével semmi olly kinok rá ne rovassanak, melyeket ő, midőn vétkezett, 's mások, kiknek gonosztettektőli visszaijesztésére büntetés által hatni kivánunk, előre nem láthatának.

Ha tömlöczeink' jelen állapotát tekintjük, nincs hiányaik között talán egy szembetünőbb, mint az, melly bennök ezen tekintetből létezik.— Tömlöczeinknek hibás elrendezése 's épitési formája, a' raboknak kis térre összeszoritása, télen a' fűtés, nyáron a' szellőztetés hiánya, ennek következtében szüntelen betegségek, 's leginkább az élelmi szerekkel elkövetett visszaélések a' raboknak sorsát néha minden képzeleten felül szerencsétlenné teszik. 'S akár tömlöczöztetésöknek idejét tekintsük, akár azon szomorú következéseket, mellyeket többb évi rabság az illy szerencsétlen egyedeknél maga után hagy, nem fogja tagadni senki, hogy ezen szenvedéseknek legnagyobb része ollyan, mellyet a' biró itéletének kimérésében számba nem vett, 's melly nem ismerve senkitől, 's azért nem is birhatva visszaijesztő hatással, a' társaságnak semmi hasznot nem hajt.

A' büntetéseknek czélja nem lévén más, mint

a' társaság' fennállására szükséges közbátorságnak olly eszközök általi biztositása, mellyek e' czél elérésére igen szükségesek, 's a' szükségesnél semmivel nem szigorúbbak; világos, hogy a' büntetéseknek illyen elrendezése egyenesen a' büntető-jog' czéljával ellenkezik, 's nem annyira a' társaság jogának, mint anyagi hatalmának kifolyása, mellyet az igazság tekintetében védnünk nem lehet; 's maga ezen ok elég volna, hogy e' visszaélések megszüntetésére minden lehető szorgalom fordítassék, ha a' közhaszonnak tekintete nem intene is arra, hogy a' rabok testi egészségének megrontása által mind azon egyedek, kik a' tömlöczben munkára alkalmatlanokká váltak, vagy azért, mert fenntartásukra nézve a' közkönyörületességre szorulnak, vagy azért, mert inségökben új gonosztettekre kényszerítetnek, végre ismét csak a' társaság' terhére esnek.

A' poenitentiárius rendszernek legfőbb érdeme, hogy az e' részbeni hiányokat orvosolja. Miután azonban minden büntetés külön egyediségekre különböző módon hat, a' poenitentiárius rendszernek ezen érdeme is csak inkább aránylagos mint általános; 's nem tagadhatni, hogy némelly raboknál mind a' hallgató- mind a' magányrendszer olly hatással birnak néha, mellyet az egyes egyedek' érzékenységét nem ismerő biró előre nem láthatott, 's azért büntetésével eszközölni nem is kivánt. Jelesen áll ez a' magányrendszernél, 's legbuzgóbb pártolói közt

nem hiányzanak ollyanok, kik e' rendszert, főkép legszigorúbb szabályai szerint alkalmazva, a' rabok életére, 's még inkább lelki egészségére veszélyesnek tartják, el annyira, hogy épen ezen statisticus adatokon alapuló nézet szolgála mind azon enyhitéseknek alapokául, mellyek a' magányrendszerű börtönökben ujabb időkben behozattak, 's Crawford által az elkülönözési rendszer neve alatt ajánltatnak. Ezen munkának egyik előbbi részében közöltük Beaumont 's Tocqueville és Julius szerint azon arányt, mellyben a' két rendszer a' halálozások eseteire nézve egymáshoz áll; legyen itt szabad Alauzetnak csak egypár hónap előtt megjelent jeles munkája szerint még egy illy összehasonlítást közölnünk.

Egymás mellé állítván a' bostoni tömlöcztársaság által az auburni fogházakban történt halálozások' eseteit a' philadelphiai cherry-hilli tömlöcz' ebbeli adataival, míg az utóbbi tömlöczben hét esztendei középvonal szerint 33 rabra egy halálozás esetét találjuk évenkint: az auburni tömlöczökben ezen esetek a' következő arányban állnak:

Concord (1835) a' halálozás mint	1 : 81
Wethersfield (10 esztendő alatt)	1 : 61
Windsor (1835)	1 : 60
Auburn (10 esztendő alatt)	1 : 56
Charles-Town. (17 év alatt)	1 : 56
Columbus (1835)	1 : 38

Baltimore (1835)	1 : 35
Singsing (egy év alatt)	1 : 26

Miből világosan átláthatja mindenki, hogy az auburni rendszer a' raboknak egészségére nézve Amerika' tapasztalásai szerint kedvezőbbnek mutatkozik; miután a' fennidézett nyolcz auburni tömlöcz között csak az egyetlenegy singsingi vala az, mellyben az olly jól tartott cherry-hilli magányrendszerü fogháznál számosabb halálozási esetek történtek; 's miután ezen adat is olly munkából lévén véve, melly a' magányrendszer pártolására iratott, talán csak azon esztendőnek halálozási statisticáját közli, mellyben a' singsingi tömlöcz' rabjai között a' keleti dögmirigy uralkodott.

Noha mi Tocqueville-el tökéletesen egyetértünk, 's részünkről is azt hisszük, hogy a' tömlöcz nem kórház, 's hogy annak feladása nem a' rab jóléte 's egészsége fentartásának, hanem inkább megjavulásának és büntetésének eszközlése, 's hogy az, ki hazájának törvényeit 's az egész társaságot megsérté, joggal szenvedi azon kellemetlenségeket, mellyek büntetésének következései: mégis azt hisszük, hogy ezen adatok némi figyelmet érdemelnek, 's főkép' azon philantropok ellenében, kik a' magányrendszernek legbuzgóbb pártolói, talán helyesen hozattatnak fel, miután a' társaság a' büntetendő rabot nem őrizheti meg ugyan fogságának minden rosz következéseitől de legalább

ott, hol két büntetés közül szabadon választhat, annak, melly a' rabok' életére veszélyesebb, elsőséget jogszerűleg nem adhat. De miután ezen adatok, mi a' mondottakból is világos, nem tökéletesen összhangzók, miután Alauzetnak azon észrevétele, hogy két egymástól távol álló 's különböző népességek által lakott fogházaknak egészségi állapotából a' rendszer' általános hatására következéseket vonni már azért sem lehet, mert az egészségi állapot a' hely' különbsége szerint a' szabadságban élő népességnél is különböző, nézetünk szerint is tökéletesen áll; 's miután főkép' a' philadelphiai fogházban történt halálozások összehasonlítva a' franczia középponti fogházakban történt halálozások' eseteivel 1: 20, 9 igen kedvező következésekhez vezetnek, a' cherry-hilli tömlöczben a' halálozások esetei csak mint 1: 33 állván azaz semmivel nem magasabb arányban, mint Philadelphia városának egyéb népessége között: nem fogunk hosszasabban ezen adatok felett vitatkozni.

Sokkal nagyobb — nézetünk szerint — a magány-rendszer ellen tett azon második észrevétel, hogy a' magány a' rabok' lelki állapotára káros befolyást gyakorol, 's hogy e' tömlöczi rendszer mellett a' bolondulási esetek sokkal számosabbak, mint más tömlöczökben. A' philadelphiai börtön' orvosa dr. Bache journalja szerint az 1829től 1836ig kiszabadult 312 rab közül 16 bolondulási eset találkozott, mi az egésznek 5

percentjét tévén, olly adat, mellytől mi elborzadunk Mondatik erre, hogy Amerikában, főkép az alsóbb népo-ztályok között a' bolondulási esetek egyébiránt sem ritkák; mondatik, hogy újabb tapasztalások szerint gonosztettek sokszor monomaniának következései lévén, ezen eseteknek tömlöczökben sokkal közönségesebbeknek kell lenni; mondatik végre, hogy Esquirol és Pariset urak, 's a' franczia orvosi akademiának többsége a' magányrendszert a' rabok' észbeli tehetségére nézve veszélyesnek nem tartják, 's azon commissio, melly a' cherry-hilli tömlöcz' egészségi állapotjának megvizsgálására Philadelphiában 1836ban kineveztetett, 1838ban jelentést tett, hogy mind azon bolondulási esetek, mellyek a' cherry-hilli tömlöczben történtek, nem a' rendszernek, hanem részszerint előbbi erkölcstelenségnek, részszerint más okoknak valának következései. De mi megvalljuk őszintén, hogy minket mind ezen ellenokok megnyugtatni nem tudnak; 's pedig főkép' azért nem, mert csekély belátásunk szerint e' szomorú következés, mellyett a' magányrendszer a' rabok' észbeli tehetségére gyakorol, épen e' rendszer' természetes következésének látszik. Mert valjon nem állítják-e a' magányrendszernek barátjai magok, hogy e' rendszer a' gonosztevőnek lelkületére minden egyébnél inkább hat? nem tudja-e mindenikünk, hogy képzelődő-tehetségünket semmi inkább fel nem gerjeszti, mint szakadatlan

magányosság? 's hogy a' képzelet felgerjesztve egyszer, ha munkálódásainak mintegy szükségkép egyetlenegy arány tűzetik ki, könnyen őrültséghez vezethet? Beaumont 's Tocqueville, mint már előbb említettük, a' philadelphiai börtön' rabjait mind rendkívül érzékeny lelki állapotban találták. A' legbuzgóbb vallásosság mutatkozott mindegyik' beszédeiben, 's a' legkisebb alkalom könyekre birta. 'S Crawford, Mondeley, Julius, 's mind azok, kik az amerikai börtönöket azóta meglátogatták, igazolva találták ezen észrevételt, 's a' rabok' ezen érzékenységében megjavulásuknak bizonyságát képzelvén, benne a' magányrendszer' egyik legfőbb diadalát látják. De valjon ezen természetelleni érzékenység, e' mysticus vallásosság, egészséges lelki állapotnak következései-e? vagy az őrültség kevesbbé szörnyű, ha vallásos tárgyakkal foglalkozik, 's theologicus monomaniává vált.?

Meg vagyunk győződve, hogy a' philadelphiai tömlöcz egészségi állapotáról jelentő választmány csak tiszta meggyőződését mondta ki, midőn a' cherry-hilli tömlöczben történt megőrülések' eseteit a' rendszertől egészen idegen okoknak tulajdonitá; de miután annyi vitatkozások 's indulatos ellenvetések között, mellyek a' magányrendszer' barátitól a' hallgató-rendszer ellen tétettek, soha dr. Bache fennidézett adataihoz hasonló a' hallgató-rendszerű börtönök ellen fel nem hozattatott, meg vagyunk győződve arról

is, hogy ezen férfiak csalódtak. 'S talán azon tapasztaláson kívül, melly a' komáromi tömlöczben tétetett, hol a' magányrendszer, ha nem csalódunk, 27 egyeden megpróbáltatott, 's egy év alatt két öngyilkolási kisérlet történt, talán hivatkozhatnánk más hazánkszerte ismért tapasztalásra is, mellyet e' nézetünk' igazolására felhozhatnánk.

A' magányrendszer' pártolói, 's jelesen Alauzet, nagy fontosságot tulajdonítanak azon tapasztalásnak, hogy a' philadelphiai tömlöczben épen a' leghosszabb ideig elzárt rabok találtattak a' legjobb egészségben. De nézetünk szerint ez nem bizonyít mást, mint hogy bizonyos egyedek, kiknek képzelődő-tehetségök aránylag csekélyebb, a' magány szellemi szenvedéseitől szabadok lévén, azon anyagi jólét 's kényelmek mellett, mellyekkel a' magányrendszer a' rabot körülveszi, jól érzik magokat, — 's mi ezen nem kételkedtünk soha; de hogy olly egyedeknél, kiknek képzelődő-tehetségök nagy, a' magányrendszernek hatása csak veszélyes lehet, az iránt hivatkozunk olvasóink önbelátására; 's a' ki közülök egy magányrendszer mellett elzárt rabnak helyzetéről tiszta képet formála magának: az át fogja látni, hogy azon esetek, hol e' rendszer, főkép' sokáig folytatva, vagy elbutuláshoz, vagy őrültséghez vezet, ritkák nem lehetnek.

Megengedjük, hogy mind azon esetekben,

hol a' rabok megőrülése tapasztaltatott, e' szomorú következés' előidézésébe más okok is folyhattak be; 's ezek között jelesen több orvosok által az önfertőztetésnek vétke említetik; de miután e' vétek is a' bostoni tömlöczjavító társaság' egyhangú veleménye, Grelet de Wammi, és más tömlöczigazgatóknak tapasztalásai szerint a' magányrendszer egyik legszomorúbb következései közé tartozik: mi ebben is egy okkal többet látunk arra, hogy e' rendszer' behozatalában legalább óvatosak legyünk; 's főkép' e' rendszernek hatásáról hazánkban semmi tapasztalásunk nem lévén, annak általános elhatározása által azon veszélynek ki ne tegyük magunkat, hogy később átlátva kárait, attól nagy költséggel ismét visszalépni kénytelenítessünk; minek, ha e' rendszer a' rabok' testi 's lelki egészségére nálunk is károsnak mutatkoznék, történni kellene; mert bár milly szegény legyen is a' nemzet, törvényhozásunk soha egy olly valaminek fenntartását nem engedendi, mi által emberitermészetünknek legnemesb adománya, bár mi szerencsétlen vagy vétkes polgártársunkban, veszélyeztessék.

Áttérünk most a' büntetések' azon tulajdonára, mellyet Bentham azoknak haszonra való fordíthatásának nevez; 's e' részben talán a' magányrendszer' legbuzgóbb pártolói között nem fog akadni egy, ki a' hallgató-rendszernek elsőségét át nem látná.

Midőn e' munkának egyik előbbi részében a' két rendszerrel összekötött költségekről szóltunk, összeállítottuk azon adatokat, mellyek a' rabok' munkájának jövedelmezéséről Crawford, Julius, 's a' t. 's a' t. által közöltetnek; 's e' száraz számok, mellyek általunk czélzattal azon férfiak' munkáiból irattak ki, kik a' magányrendszert pártolják, olly világosan szólnak, hogy e' részben az auburni fogházak nagyobb jövedelmezésének megmutatására minden szó felesleges. De vannak némelly körülmények, mellyek erre nézve egyenesen hazánkat érdeklik, 's csak ezekre legyen szabad tisztelt olvasóinkat figyelmeztetni. Ugyanis Európának némelly országaiban, hol a' gyáripar régiebb, 's az amerikai szövetség' éjszakiabb részében, hol az különös körülmények miatt rövid idő alatt nagyobb kiterjedést nyert, a' fogházak' jövedelmezőkké tételét a' szegényebb néposztályok sorsa iránti tekintet akadályoztatja. Ott, hol a' népességnek egy tetemes része mint gyári munkás keresi élelmét, 's bizonytalan léte egy új erőmű, melly 100 munkásnak helyét betölti, vagy ujonan támadt concurrentia által naponkint veszélyeztetik, a' börtönökben készült gyári árúk olcsóságuk által más gyárokkal káros concurrentiába léphetnek; 's a' mennyiben vagy némelly illy gyáraknak folytatását lehetlenné teszik, vagy az árúknak 's általok a' munkának árát csökkentik, az alsóbb néposztályokra veszélyes következéseket

szülhetnek; 's innen van, hogy Angliában a' rabok elv szerint semmi hasznos munkára nem használtathatnak; hogy Hamburgban csak harisnyakötéssel foglalkoznak, mellyeket azonfelül csak 40 mértföldnyi távolságban a' várostól szabad eladni; Hollandiában csak a' hadi-'s hajósereg öltözetére szükséges készitményeken dolgoznak; Amerikában pedig, hol a' törvényhozás a' dolgozó néposztályok biztosítására e' részben még semmit sem tett, New-York városában a' nép a' börtönök ellen már többször fellázadt, 's az azokban folytatott gyári munkának megszüntetését kivánà. Nálunk e' viszonyok nem léteznek. Gyáriparunk — hála tökéletes vámrendszerünknek, melly népünket minden gyáripartól megőrzi, — nincsen, 's így nálunk a' börtöni munka szabad munkával concurrálni nem fog, 's bizonnyára senkit keresetétől meg nem foszt; miből az következik, hogy tömlöczeinket e' részben kényünk szerint rendezhetvén el, azokat a' lehetőségig jövedelmezőkké tehetjük, pedig annyival inkább mennyivel bizonyosabb, hogy valamint egy részről a' börtöni munka semmi más szabad gyárakkal concurrentiába nem lép: úgy más részről más gyárak sem lépnek concurrentiába a' börtönökkel, 's így ezek némi tekintetben szinte monopoliumot gyakorolnak.

Jól tudjuk mi, hogy a' börtönök elrendezésében azoknak jövedelmezőkké tétele nem az

első tekintet, 's hogyha e' czél csak a' büntetés főbb czéljainak feláldozásával érethetnék el: kétségen kivűl mi sem fognók ajánlani, hogy e' nemzet, midőn olly magas érdekekről itél, fukar haszonkeresésnek rendelje alá magas kötelességérzetét. De miután teljes meggyőződésünk szerint a' hallgató-rendszer a' büntetés egyéb czéljainak is megfelel; miután a' magányrendszer mellett nagy 's általunk mélyen tisztelt auctoritások szólaltak fel ugyan; de azon egy, mellynek ellenmondás nélkül hódolnánk, a' tapasztalás még nem, 's pedig azért nem, mert a' magányrendszer sehol a' világon egy egész ország' határaira ki nem terjesztetett, 's egyáltalában még nem egészen 15 esztendeig létezik: mi e' tekintetet olly fontosnak találjuk, hogy azt jelen viszonyainkban szinte elhatározónak nevezhetnők.

Kétségen kívül nagy a' részvét 's pártolás, mellyet a' poenitentiárius rendszer hazánkban gerjeszte; 's mióta bölöni Farkas Sándor, kinek vesztét a' két magyarhaza méltán fájlalja, ‚Amerikai utazásában' e' rendszert hazánkkal először megismerteté: nem vala tárgy, melly annyi pártolást nyert, melly több buzgósággal ajánltatott volna. De ha nemzetünk pénztelenségét, 's annyi ideig elhanyagolt hazánkban a' teendők hosszú sorát tekintjük, félünk, hogy minden lelkesedés 's emberszerető buzgalom sikert nem nyerendenek, ha a' tömlöczjavitások úgyis elég

nagy első építési költségein felül azok még úgy rendeztetnek el, hogy a' nemzet, mellynek még iskolái is hiányzanak, a' gonosztevőknek évenkinti tartására még ezentúl is tetemes áldozatokat tenni kénytelenítetnék. 'S e' részben meggyőződésünk olly szilárdul áll, hogy még akkor is, ha a' magányrendszer a' javitások eseteire nézve (min azonban kételkedünk) a' hallgatórendszernél kedvezőbben állana, bátran ez utóbbi rendszert tanácsoljuk hazánknak, miután az a' fogházak jelen állapotára nézve csakugyan nagy 's tagadhatatlan előlépés, 's miután igen félünk, hogy különben ezen egész tárgy a' költségek' nagyságán szenvedendi hajótörését.

Még két tulajdona van hátra a' büntetésnek, mellyről eddig nem szóltunk, 's ez a' büntetéseknek leirásbani egyszerüsége, 's azoknak népszerüsége. E' kettő azonban olly szoros összeköttetésben áll, hogy azt egymástól elválasztani szükségtelennek tartjuk. A' büntetésnek sem mint visszaijesztő eszköznek a' gonosztevőkre nézve, sem a' polgárokra általánosan, a' mennyiben azok a' büntetésben igazságérzetök kielégitését keresik, hatása nem lehet, ha a' büntetésnek leirása mindenki által nem értethetik; 's igy, miután minden büntetésnek népszerüsége épen annak nagyobb visszaijesztő erejében, 's a' nép' általános fogalmaival való összehangzásában áll, világos, hogy a'

büntetés népszerü nem lehet, hacsak az előbbi tulajdonnal nem bir.

A' leirásbani egyszerüségre nézve véleményünk szerint e' két rendszer között a' míveltebb osztályokra nézve semmi különbség nem létezik: miután miveltebb ember, akár a' magány- akár a' hallgató-rendszer irassék le előtte, mindkettőben át fogja látni azon szenvedéseket, mellyek velök összekötvék. Nem úgy áll az egyébiránt a' nép' míveletlenebb osztályaira nézve, 's miután a' büntetteknek nagyobb része ezen osztály által követtetik el, azon elsőség, mellyel a' hallgató-rendszer e' tekintetben bir, nagy tekintetet érdemel. Ugyanis — 's itt ismét csak olvasóink' önbelátására hivatkozhatunk, — ha népünk' azon részével, melly talán tömlöczeinkben többséget képez, értjük a' pásztorokat, e' két rendszert megismertetjük: valjon ezen gyermekségök' első éveitől pusztai magányhoz szokott embereknél a' magányrendszernek leirása fog-e annyi félelmet gerjeszteni, mint ha nekik mondatik, hogy büntetteikért munkára, azaz arra, mitől talán a' világon leginkább irtóznak, fognak kényszerítetni? 'S pedig olly munkára melly az általok annyira megvetett asszonyi munkához hasonlít, melly között társaikkal a' legszigorúbb büntetések' fenyitéke alatt szólniok nem szabad. Nemzetünknek egyik jellemi vonása a' büszkeség; hibája, mellyért századok által sokat szenvedett, 's erénye

egyszersmind, mert elaljasodástól megőrzé, 's nem engedé, hogy a' szolgaság törvénykönyvünkből a' népnek érzeteibe menjen át; de hogy egyik fő tulajdona nemzetünknek, azon, úgy hiszszük senki nem kételkedhetik, 's a' makacs kevélység, mellyel gonosztevőink még a' vérpadra is fellépnek, bizonyítja állításunkat. Gonosztetteinknek legnagyobb része egyenesen ezen tulajdonnak következése; 's ha a' vétkeket, mellyek szükségből, vagy moralis megromlottságból követtettek el, azokkal hasonlítjuk össze, mellyeknek oka csak rosszul irányzott hiuság, hetykélkedés, 's az úgy nevezett betyárság vala: kérdésen kívül a' mérleg ez utóbbiakhoz fog hajlani; 's teljes meggyőződésünk szerint, ha azzal fenyítetik, hogy egész fogsága' ideje alatt nem leend egy pillanata, mellyben magát szabadnak érezhetné, 's felvigyázói iránt vak engedelmességre nem kényteleníttetnék, népünk sokkal jobban fogja átlátni e' büntetésnek egész súlyát, mint ha néki az mondatik, hogy minden egyéb szükségeiről gondoskodva lévén, évekig tartó magányos elzárásra ítéltetik, azaz olly valamire, minek felfogására eléggé mívelve nincs, 's mit, habár más körülmények közt, már gyermeksége óta megszokott.

Mi tehát a' mondottak' nyomán azon néposztályokra nézve, mellyekre büntetés által leginkább hatni kívánunk, a' hallgató-rendszernek ezen tekintetben is elsőséget tulajdonítunk; 's

épen ezért (noha erről természetesen bizonyossággal csak tapasztalások után itélhetünk), azt hisszük, hogy általános mivelődésünk mostani fokán ezen rendszer sokkal népszerűbbé fog válni bármelly más általunk elfogadható tömlöczöztetési mód.

Mi a' büntetésnek népszerüségét annak fő tulajdonai közé számítjuk ugyan, 's pedig azért, mert tudjuk, hogy minden olly büntetés, melly a' népnek érzeményeit sérti, soha a' büntetés' hatására szükséges bizonyossággal végrehajtatni nem fog; 's főkép' ha a' többségnek igazságroli fogalmai szerint kelletinél szigorúbb, a' közállomány' legnagyobb kárával a' gonosztevő iránt sympathiákat gerjeszt, mellyeknek következésében a' törvények' hatalma, biró, tanú, 's egyáltalában mindenki által, kik végrehajtásához szükségesek, kijátszatik: azonban távol legyen tőlünk, hogy ezen népszerüséget, mint sokan, kik a' népszerüség tekintetéből még a' halálos büntetést is védik, olly fontosnak tartanók, hogy annak a' büntetés egyéb czéljait feláldozni akarjuk. 'S azért azon nézet, noha mi azt helyesnek tartjuk, hogy a' poenitentiárius rendszer általánosan véve a' többségnél első pillanatban népszerüséggel birni nem fog, minket ajánlásától vissza nem tartóztathat. Nincs semminek a' nép' fogalmaira nagyobb befolyása, mint törvényeinek; 's ezért fő kötelessége minden törvényhozónak felvigyázni, hogy működései által

a' tömeg' hibás nézetei kiigazíttassanak, hogy olly törvények, mellyek első pillanatban a' kort meg látszanak haladni, a' mivelődési haladásnak vezérként szolgáljanak. A' hol azonban a' törvényhozás magas czéljait elérheti, 's haladási kötelességének eleget tehet a' nélkül, hogy a' nép' érzeményeit sértse, vagy a' hol legalább a' közvéleménynek nagyobb vagy kisebb ellenszegülése között választhat, ott józanság parancsolja, hogy czéljait olly módon ügyekezzék létesíteni, mellyek a' többség' véleményével kisebb ellentétben állnak; 's ez felfogásunk szerint az eset e' két rendszer közötti választásnál is. Mi pedig noha épen nem merjük tagadni, hogy a' poenitentiárius rendszernek behozatala a' hazában, akármelly módon eszközöltessék az, első pillanatban népszerüséggel birni nem fog: mégis teljesen meg vagyunk győződve, hogy a' kettő közül bizonyosan a' hallgató-rendszer leend az, melly e' nemzet' többségénél népszerűbb leend.

Ott, hol valamelly büntetésnek hatálya, mint nálunk a' poenitentiárius rendszeré, még ismerve nincs, a' büntetés' népszerüségére szükséges 1.) valószinüsége annak, hogy az alkalmazva a' büntetés czéljainak megfelel; 2.) bizonyossága annak, hogy e' büntetésnek alkalmazása, melly első pillanatban minden esetre csak kisérlet, felette költséges nem leend. Már mind e' két tekintetben, hivatkozva az előbb mondottakra, vé-

leményünk szerint a' hallgató-rendszer népszerűvé tételére mi több valószinüséget látunk. A' mi az elsőt illeti, nem szándékunk ujra elsorolni azokat, miket a' büntetés' egyéb tulajdonairól szólva talán kelletinél hosszasabban már előadtunk; 's ha önhibánkból megmutatni nem tudtuk volna is, hogy a' hallgató-rendszernél több valószinüség létezik a' büntetés czéljainak elérésére, legalább arról meggyőztük talán olvasóinkat, hogy minden okok, mellyek a' magányrendszer mellett felhozatnak, hasonlókép' csak valószinüségeken alapulnak; ha pedig ez áll, ha mind a' magány- mind a' hallgató-rendszer csak problematicus sikert igérnek; ha a' hallgatórendszer mostani börtöneinkkel összehasonlítva, tagadhatatlan előhaladás, annak megmutatására pedig, hogy a' magányrendszer a' társaság czéljainak a' hallgató-rendszernél inkább meg fog felelni, senki biztos adatokat nem hozhat elő, kérdjük: azon ok, mellyet tagadhatatlan számokkal megmutattunk, hogy a' magányrendszer' behozatalának első költségei azon költségeket, mellyeket a' hallgató-rendszer okozna, majdnem felével meghaladják, 's hogy a' raboknak tartása ezen rendszer mellett a' társaságnak folyvást nagy költségeket okozand, mig a' hallgató-rendszer czélirányos kezelés által jövedelmezővé válhatik: nem fog-e elhatározó erővel birni nemzetünk' többsége előtt?

Mondatik erre, hogy a' költségkimélés a'

büntetésnek czéljai közé nem tartozik, 's a' magányrendszernek majdnem minden pártolói undorodással szólnak e' kérdés ezen részének felhozásáról, melly nézetök szerint magas gondolkozású nemzethez nem is illik. 'S ha a' magányrendszernek nagyobb czelirányossága, ha azon hatás, mellyet nemcsak a' gonosztevő' megjavítására, de általán véve a' gonosztettek' repressiójára bir, bizonyosságokon alapulna: akkor kérdésen kivűl mi sem fognánk szólani a' pénzbeli áldozatok' nagyságáról ott, hol a' társaságnak sokkal emeltebb czéljai forognak kérdésben. De miután ez nincsen így, miután azon valószinüségek ellen, mellyek a' hallgató-rendszer mellett szólnak, a' magányrendszer pártolói által ismét csak valószinüségek hozatnak fel, a' költségek' kérdése, mint azon egyetlenegy, mellyről bizonyossággal szólhatunk, valamint előttünk, úgy talán e' nemzet' nagy része előtt is a' legfontosabbak közé tartozik; 's pedig annyival inkább, mennyivel bizonyosabb, hogy a' poenitentiarius rendszer behozatala ellen tett ellenvetések közt épen az ezen javítással összekötött költségeknek nagysága az, melly legtöbbek által 's legtöbb sikerrel tétetett. A' tömlöczök' javitása jó 's kivánatos, így szólnak sokan azon úri emberek közűl, kiknek, ha szókönyvökből e' szocskát de elvehetnéd, még talán jó polgárokat csinálnál, — de nem idején van; hazánk illy javitásokra még nem érett, 's balga-

tagság épen ezt kezdeni, hol még annyi van, mi ennél sokkal szükségesebb; hol azon áldozatok, mellyek a' nemzettől megkivántatnak, sokkal czélszerűbben, például iskolákra, utakra, vagy más illy javitásokra, mellyek e' nemzet' haladására elkerülhetetlenek, fordíthathatnának. — Nem történt ujítás e' hazában, melly ellen ezek nem hozattak volna fel; alapítsunk academiát, 's elemi iskolákról szólandnak; építsünk elemi iskolákat, 's a' mesterek' nevelésére praeparandia kell; ha ezt felállítottuk volna, ismét fensőbb intézetek kivántatnak e' praeparandiák tanitóinak nevelésére, 's igy ujra az academiához térünk vissza. Kezdjünk bár mit, ezen uraknak nézeteik szerint nem itt kellene kezdenünk; 's hát hol? ha lelkeik' titkát mondanák, talán felelnének: — sehol. Sokkal jobban ismerjük azon kútfőt, mellyből az okoskodásnak ezen neme eredni szokott, mintsem hogy az ránk hatással lehetne. Tudjuk, hogy termékenyebb e' földön nincs semmi, mint a' jó, melly egyszer következést szül, 's ha nem is épen a' legrendszeresebb uton, végre mégis oda vezet, hova jutni akarunk: a' jobbhoz. 'S ezért, meg lévén győződve, hogy a' kezdésnek legjobb módja valamit kezdeni, ezen szoros logica ürügye alatti tespedést a' haladás egyik legveszélyesb ellenének tartjuk; de tudjuk azt is, hogy ezen álokoskodások hazánkban viszhang nélkül maradni nem szoktak, 's azért, mint a' poenitentiarius rendszer' ba-

ráti, olly módon akarjuk javasolni a' javitást, mellyen az hazánkban népszerűvé válhassék, azaz: mellynek első behozására a' nemzet' részéről szerfeletti áldozatok nem kivántatnak, folytatása által pedig még azon költségek is, mellyek a' rabok' tartására eddig tétettek, meg fognak kiméltetni.

A' poenitentiárius rendszernek népszerüsége jelen állásunkban, ha önmagunkat csalni nem akarjuk, annak olcsósága által feltételeztetik; 's ha ezt javaslatainkban nem tekintjük, igen félünk, hogy mind azon fáradozás, melly e' haladásnak honunkba behozatalára eddig tétetett, 's ezentúl tétetni fog, könnyen sikeretlenné válhatik. —

Megyei fogházak.

Végig mentünk így a' büntetéseknek kívánatos tulajdonain, 's azokat a' magány- 's hallgató-rendszerhez alkalmazva, azon meggyőződéshez jutottunk, hogy a' két rendszer között, mind nemzeti jellemünk, mind míveltségünk, mind főkép' financialis állapotunk tekintetéből, a' hallgató-rendszer hazánkra nézve czélirányosabb. Azonban, valamint általán véve a' hallgató-rendszer mellett nyilatkoztunk, úgy nem tagadhatjuk el, hogy a' raboknak némelly osztályzataira nézve ezen rendszernek alkalmazását felette nehéznek, sőt igazságtalannak tartjuk; 's épen azért azt hisszük, hogy büntetési rendszerünk' tökéletesitésére elkerülhetlenül szükséges illy rabok' letartóztatására más börtönökről gondoskodni. Meg fogjuk magyarázni nézetünket. — Jó 's czélirányos tömlöczök elrendezésénél, mint feljebb említettük, mindenek előtt szükséges a' csak gyanu miatt letartóztatott, 's gonosztetteikért büntetett egyedek között, 's

igen tanácsos a' megrögzött gonosztevők, 's más még csak első vagy csekélyebb bűntettért elitélt szerencsétlenek között különbséget tenni. Az elsőre nézve nem lehet kétség. A' még csak gyanu miatt letartóztatott polgárra nézve a' társaságnak büntetési joga nincs, 's mind azon szenvedés, melly a' letartóztatásnak nem szükséges következése, rá nézve valóságos igazságtalanság; 's ebből világos, hogy a' hallgatórendszer illynemű rabokra egyáltalában alkalmazhatatlan; bár mit határozzon tehát az ország a' rabok' tartására nézve általánosan: a' még csak letartóztatottakra nézve, nem ugyan magányrendszer, de magányos elzáráson kívül más letartóztatási eszközhöz nem nyulhat; miután minden illynemű szerencsétlen joggal megkívánhatja, hogy mielőtt elitéltetnék, mind azon szenvedésektől 's megalázásoktól, mellyek a' hallgató-rendszerrel összekötvék, megőriztessék; 's még azon felül a' társaságnak is érdekében fekszik, hogy a' vádlott perének bevégzése előtt olly társaságtól elkülönözve tartassék, mellynek segedelmével az igazság felfedezésének akadályokat gördíthetne elő. A' letartóztatott rabok' számára tehát minden esetre egyes kamrákból álló tömlöczöket kell készítenünk, mellyek az itélőszékek közelében, azaz az egyes törvényhatóságoknál lesznek felállítandók, 's azoknak tisztviselőik által kormányzandók.

Már sokkal nagyobb kérdés az, valjon a' raboknak azon része, melly kisebb vétségekért 's nagyrészint először szenvedi büntetését, hasonlókép az általunk ajánlott auburni rendszer szerint tartassék-e? Mi erre nézve azt véljük, hogy a' tömlöczöztetett egyedek' ezen nemére a' magányrendszer alkalmatosabb. Okaink erre a' következők:

a) Beaumont és Tocquevillenek nézete szerint a' magányrendszer a' rab' lelkére nagyobb hatással bir, 's így a' mennyiben tömlöcz által erkölcsi javulás eszközölhető, többször eszközlendi azt, mint a' hallgató-rendszer, melly a' társas élet' viszonyaihoz hasonlítván, inkább csak arra vezeti a' gonosztevőt, hogy szabadulása után kötelességét teljesítse; már ha ez áll, mit tagadni nem akarunk, kivánatos, hogy e' rendszer olly egyedekre alkalmaztassék, kik a' bün ösvényének még csak kezdetén állnak, 's kiknél e' szerint ez erkölcsi javulás valószinű: míg a' hallgató-rendszernek legfőbb sikerét, a' szerinte kormányzott rabnak rendhez 's a' törvények' szigorú megtartásához szoktatását, egy pár hónapi tömlöczöztetés után valószinüséggel nem várhatjuk.

b) A' magányrendszer, ha az egész szigoruságában alkalmaztatik, a' hallgató-rendszernél minden esetre sokkal keményebb büntetési mód, elanyira, hogy pártolói véleménye szerint ezen rendszer' alkalmazása által minden büntetésnek

ideje felével megrövidíthető a' nélkül, hogy a' büntetés szigoruságából vesztene. Több időt töltve tömlöczében a' rab, kinek lelki épségére e' büntetés veszélyes következéseket nem hozott, megszokja e' magányt is; 's mind azok, kik a' philadelphiai tömlöczöt meglátogatták, olly rabokat, kik benne már hoszabb időt töltöttek, nyugottan 's szinte megelégedve találták; de a' büntetés' kezdetével bizonnyára nincs senki, ki annak egész szigoruságát nem érezné, 's a' magány' minden kinjait nem szenvedné; mit ismét mind azok kik a' fennemlített börtönt ismerik, egyhangúlag bizonyítanak. Miután tehát a' magányrendszer a' hallgató-rendszernél szigorúabb, 's miután annak szigoruság a épen az első hónapokban legnagyobb; 's mert kivánatos, hogy a' bűn' ösvényén csak még kezdők nem kegyetlen, de a' mennyire csak lehet szigorú büntetések által ijesztessenek vissza: mi a' rövid időre itélt rabokra nézve a' magányrendszert tartjuk czélirányosabbnak, 's pedig annyival inkább, mennyivel bizonyosabb, hogy

c) Azon következésektől, mellyeket a' magányrendszernek alkalmazása a' rabok testi 's lelki egészségére néha gyakorol, olly raboknál, kik csak rövid időre itéltetnek el, 's néhány hónapi szenvedés után szabadulásukat látják szemeik előtt, nem félhetünk; 's így a' magányrendszer iránt teendő kisérlet minden veszélytől ment.

d) A' hallgató-rendszernek mechanismusa,

mint olvasóink az e' munkában előadottakból láthatták, sokkal bonyolodottabb 's nehezebb. A' rabnak legjobb akarat mellett is hosszabb időre van szüksége, míg a' tömlöczi rendet tökéletesen megtanulhassa, 's magát a' szerint viselje; 's ebből az következik, hogy vagy a' fegyelmi büntetések' sokszori ismétlése által a' raboknak helyzete szerfelett nehezítetnék, vagy a' tömlöczi rendszer maga a' büntetlenül maradott megszegések miatt fen nem tartathatnék; melly okból Lucas maga*) a' kisebb 's rövidebb időre ítélt gonosztevőkre nézve a' magányrendszernek követését javasolja.

e) Épen mert a' kisebb gonosztevőknél az erkölcsi megjavulás valószinűbb, kettős kötelessége a' társaságnak kerülni mindent, mi által az nehezítetnék; 's ezen okból mind azok, mik a' magányrendszer' védelmére a' rabok' megjavitása tekintetében mondatnak, itt sokkal nagyobb mértékben állnak.

f) Mert miután véleményünk szerint, melly e' részben a' mint gondoljuk általános leend, a' kisebb gonosztevők az egyes törvényhatóságok' tömlöczeiben tartandók, 's nem valószinű hogy annyi törvényhatóságok mind egyenkint tömlöczeik' kormányzására olly kitünő egyedeket kaphassanak, minők egy hallgató-rendszerü fogház kormányzására szükségesek; jobb ha e' tömlö-

*) Théorie de l' emprisennement.

czök azon rendszer szerint kormányoztatnak, mellynek szigorú fentartására a' kormányzó egyed' személyessége sokkal kevesebb befolyással van.

g) Mert a' még el nem ítélt letartóztatottak számára az egyes törvényhatóságoknál úgyis a' magányrendszerüekhez hasonló tömlöczök kivántatván, ha a' rövidebb időre ítélt gonosztevők' számára a' hallgató-rendszer hozattatnék be, a' költség mind az épités, mind a' felvigyázói személyzet- 's kormányzásra nézve csak növekednék; 's így e' tekintetben a' takarékosság is a' magányrendszert javasolja; annyival inkább pedig,

h) Mert azon gyári munkák, mellyek által a' rabok' munkája a' hallgató-rendszernél jövedelmezővé válik, olly rabok által, kik csak kevés hónapokra tartóztatnak le haszonnal nem folytattathatik.

Ezek azon okok, mellyek bihetőkép' a' new-yorki statust is arra határozák, hogy noha minden egyéb börtöneiben az auburni rendszert követi, 1835-ben kisebb gonosztevők' számára épült grófsági tömlöczét a' magányrendszer szerint rendezteté el, 's mellyek minket is minden hajlandóságunk mellett, mellyel a' hallgató-rendszerhez viseltetünk, a' raboknak ezen nemére nézve magányrendszer' ajánlására bir.

Átmentünk így mindazokon, miket az olvasó közönséggel megismertetni e' munkánk czélja vala. Büntető-rendszerünk' megváltoztatása a' kor'

legnagyobb szükségei közé tartozik, 's tovább foglalatoskodván e' tárggyal, kötelességünknek tartottuk előadni személyes nézeteinket 's meggyőződésünket, habár eléggé büszkék nem vagyunk azt remélni, hogy a' többség által elfogadtatnak. Csak még két kérést legyen szabad a' nemes közönség elébe terjesztenünk; az első: hogy bármilly rendszer választassék is a' nemzet többsége által, egy középponti testület alkottassék, mellynek felvigyázata által az egyes börtönökben a' büntetésnek egyenlősége fentartassék, nehogy, mi e' nélkül kétségen kívül történni fogna, egyeseknek káros befolyása által vagy túlvitt szigorúsággal vagy szerfeletti lágysággal 's engedékenységgel hajtatván végre az ország' különböző részeiben, a' büntetés elveszítse azon biztosságot, melly annak hatására elkerülhetlenül szükséges.

A' második: hogy ha a' tömlöczöztetési rendszer körül javallott javitások egyszerre az egész országra ki nem terjesztethetnek, e' javítást, nem mint ez eddig a' világ' minden részeiben történt, a' legnagyobb 's legmegrögzöttebb gonosztevőkkel, hanem inkább azon kisebb bűnösökkel kezdjük meg, kiknél a' javulás még remélhető; mert csak így várhatjuk, hogy fáradozásaink haszon nélkül nem maradnak.

Minden esetre pedig, bár mi nagyok legyenek azon nehézségek, mellyek a' javítások' behozatalával összekötvék, bár mi nagy áldozatok

kivántatnak tőlünk, bár mennyi gúnyra 's csalódásokra találjunk javitási pályánk kezdetén: maradjunk állhatatosak azon lelkesedésben, melylyel e' tárgyat megragadtuk; 's ha azon rendszer, melly az ország' többsége által elfogadtatott, nem az volna, mellyet mi pártolánk, munkálódjunk lelkesen közre azon rendszernek létesitésében, melly ha véleményünk szerint nem is a' legjobb, mégis a' jelennél kimondhatlanúl tökéletesb; 's meg vagyunk győződve, hogy emberszerető iparkodásaink, mint máshol, úgy végre nálunk is sikert nyerendenek.

Nagy a' kor, mellyben élünk, 's alig van kebel annyira hideg vagy elszigetelt, ki e' sebesen haladó kifejlődést tekintve, nem szorulna vagy emelkednék, miként vagy a' reményein túlhaladt, vagy az azokhoz közelgő időt tekinti. De nagysága nem az, hogy a' gőz' hatalmát feltalálta, 's vasútjait épitve, minden távolságot eltűntetett, 's a' földet mintegy kisebbé varázsolá, hogy rajta önmagát nagyobbnak érezhesse; nem hidjai 's csatornái, 's fenséges épitményei, — mert így nagyot tettek a' régiek is, 's bár zsarnokhatalom épité, csudálva állunk Egypt' pyramisai előtt: — korunknak nagysága az, hogy emberszerető; korunknak dicsősége, hogy az emberi nem' benszületett nemességét elismeré; hogy a' rabszolga kereskedést megszünteté; a' spanyol autodafének lángjait eloltá, hogy a' rabok' sorsát meggondolva, a' kinzást büntetéssé változtatá. —

Sietve halad e' haza is a' század' szellemével; vasutak méretnek, a' Duna' síkját gőzösök szántják fel, gazdasági intézetek támadnak; 's hát a' tömlöczjavításra nézve nem volna szabad reménylenünk? Csak az anyagi jólét' megszerzése után fáradozik e' nagy nemzeti erő, 's nem volna egy szó, melly arra intene, hogy van valami, mi fényes reményeinknél elébb jár; kötelességünk, kötelességünk azok iránt, kik ellenünk vétkeztek, kik a' hontörvényt megszegék, de nem szűntek azért embertársaink lenni; kik végetlen keserveket szenvednek, 's kiken segítenünk kell, mert segítenünk lehet; 's mert embertársaink iránt minden szoros kötelesség, mi nem lehetetlen.

TOLDALÉK.

A' connecticuti fogház szabályai.

Első osztály.

A' főigazgató kötelességei.

1. A' főigazgató a' fogházban lakik, 's napjában legalább egy ízben a' termeket 's kamrákat egytől végig meglátogatni, 's mindenik foglyot megtekinteni köteles.

2. Ő nem maradhat ki tovább egy éjszakánál, a' nélkül hogy értesítené a' felügyelő biztosságot.

3. Azon kell lennie, hogy a' fogház' könyvei és lajstromai olly állapotban tartassanak, mellyből kivilágoljék a' foglyoknak mibenléte, azoknak száma, kik az ipar' különféle nemeiben alkalmaztattak, nyereségök, a' betegeknek száma; ezen lajstromok ki fogják mutatni a' fogház' számadásait, bevételét és kiadását, vételeit és eladásait; ő köteles ezen könyveket a' felügyelő biztosság elejébe terjeszteni, évnegyedenkinti gyülések' alkalmával 's valahányszor az kivántatni fog. Négyszer egy esztendőben jelentést fog tenni, ezt valónak bizonyítani 's név szerint kijelelni azon személyeket, kik fizetést húztak, 's kiktől fizetést vett, kijeleltetvén a' fizetés czélja egyszersmind.

4. A' főigazgatóra bizatik a' fogház' számárai szerződések, vételek és eladások' megtétele. Az alsóbb tisztviselők, kivétel nélkül, tőle függnek, ő felügyel mint járnak el hivatalaikban, 's azon van, hogy a' törvényekhez, 's igazgatók által hozatott szabályokhoz alkalmaztassák magokat. Költelessége azon lenni, hogy a' foglyokkali bánásmód szelid legyen és emberszerető, 's hogy a' fogház' alsóbb tisztviselői ok nélkül keménységgel ne viseltessenek irántok. De veszélyeztetvén a' fogház biztossága, 's ok adatván erőszaktételektőli tartásra, a' főigazgató 's a' többi tisztviselők mind azon eszközökhez nyulni köteleztetnek, mellyekre a' törvény által felhatalmaztatnak, hogy magokat védhessék, 's a' rendetlenség támasztóin erőt vehessenek. A' főigazgatónak hivatalos eljárás közben soha sem szabad megfeledkeznie a' vétkesek javitásáról; őrizkedni fog mindenképen haragtól és boszutól. Parancsait szelidséggel fogja adni és méltósággal, 's azokat késedelem nélkül és szilárdsággal végrehajtatni.

5. A' főigazgató megelőzéssel fogadja mind azokat, kik a' fogház' látogatására jőnek, 's felügyel hogy az alsóbb tisztviselők is azonképen viseltessenek irántok.

6. A' törvény kötelességökké tette a' felügyelő biztosság tagjainak személyes vizsgálat által megismérkedniök a' foglyok' helyheztetésével 's őrzőik' bánásmódjával. A' rabok ennélfogva nem akadályoztathatnak a' felügyelő biztosokkal mindannyiszor szólani, valahányszor ezek a' fogházban megjelennek, 's ezért őket büntetni tilos. De illyenkor azon vannak a' felügyelő biztosok hogy külön szóljon velők a' fogoly, ne társainak jelenlétében, vagy ugy, hogy ezektől megértethessék.

7. A' főigazgató miután a' felügyelő biztosság értesitését 's megegyezését irásban vette, segédet választhat maga mellé, 's el is bocsáthatja ez uton.

Második osztály.

Az aligazgatóról.

1. Az aligazgató jelen van, midőn a' tömlöcz ajtai kinyittatnak 's bezáratnak; jelen van az isteni tiszteleten, 's az intézet' belsejének minden rendelkezésénél.

2. Ő mindennap meglátogatja a' kórházat, a' konyhát 's kamrákat; azon van, hogy rend és tisztaság uralkodjék mindenütt.

3. Ő a' főigazgató ellenőrsége mellett felügyel az intézet' egészére, 's minden részleteire; azon van, hogy az alsóbb tisztviselők' mindegyike szorosan feleljen meg kötelességének; ő gyakran 's előjelentés nélkül meglátogatja a' műhelyeket 's udvarokat; utána néz, ha szorgalommal és folyvást munkálkodnak-e a' foglyok; egy szóval, bizonyosnak kell lennie, hogy az intézet' minden szabályai pontosan tartatnak meg, 's hogy a' rend' és biztosság' fentartására a' szükséges óvások tétettek.

4. Ő a' foglyok' ruházatára ügyel, ha nem hiányzik-e valami, 's ha a' tisztaság által követelt újakkali felváltások megtétettek-e.

Harmadik osztály.

A' felvigyázókról.

1. Mindenik műhelynek külön felvigyázója van. — Ez a' főkormányző által neveztetik ki.

2. Mindenik felvigyázó midőn hivatalába lép, műhelyének butorairól és eszközeiről pontos lajstromot készít, feljegyezvén a' tárgyak' becsüjét is. Ezen lajstromnak másolata a' főigazgatónál találtatik, 's minden harmadik hónapban hozzá mellékeltetnek név szerint azon uj eszközök, mellyek időközben megszereztettek, kijeleltetvén a' töröttek, károsodottak vagy elvesztettek is egy uttal. Ő

számot ád azon anyagokról, mellyeket a' műhely' számára kezéhez vett, a' gyártott és eladott tárgyakról 's mindenik fogoly' naponkinti és hetenkinti nyereségéről. Felvigyáz a' műhely' butoraira 's a' munkák' pontosságára. Ő minden kitelhető módon előmozdítani igyekszik a' státus érdekeit, vagy azon bérlőét, ki a' rabokat foglalkodtatja. Mindenik felvigyázó különösen köteles a' legnagyobb rendben tartani az egész műtermet.

Ő felügyel, nehogy a' foglyok egymással: társalkodhassanak 's maga is csak azért szól a' rabbal, hogy őt munka közben igazgassa. Ha restnek vagy tanulni vonakodónak mutatkozik a' fogoly, felügyelője a' fő- vagy aligazgatónak jelentést teszen iránta. Mindenik felvigyázó kezei közt van egy könyv, mellybe a' beteg foglyok' neveit iktatja: ezen lajstrom mindennap, reggeli 9 óra előtt, a' fő- vagy aligazgatónak szolgáltatik kezéhez 's a' kórteremben felfüggesztetik.

3. Mindenik felvigyázó, ha a' főigazgató által kijelelendő rend szerint reá kerül a' sor, feje az éjjeli őröknek is.

Negyedik osztály.

A z ő r ö k r ő l.

1. Az őrök kötelezteinek, a' főigazgató parancsai alatt, éjjel és nappal az intézet' biztosítására felügyelni. Midőn kötelességeikben eljárnak, munkások legyenek, 's különös vigyázattal mindenre; midőn szabad idejök van, vagy midőn az őrházban vannak, egymás 's mindenki iránt illő magaviselettel legyenek, 's visszatartóztassák magokat mind attól, mi által az illedelem' határain túl kapatnának; azokkal kik az intézet' látogatására jönek, tisztelettel bánjanak, 's arról soha meg ne feledkezzenek, hogy a' háznak jó hire és biztosítása lényegesen tőlök

függ egyáltalában mindnyájoktól, 's mindegyiköktől külön. Külsejök mindig tökéletesen tiszta legyen és csinos; 's az őrház a' rend és tisztaság' képét mutassa mindenkor. Fegyvereik mindig jó karban legyenek, és szolgálatra alkalmasok. Az őröknek a' foglyokkal szóba eredni tilos, hanem ha azért, hogy őket munkájokban igazgassák. Az örök a' foglyoknak nem adhatnak át semmit 's tőlök mit sem vehetnek kézhez, a' fő-vagy aligazgató tudta nélkül.

2. A' főigazgató választani fog egy valakit annak felügyelésére, hogy a' táplálékok, gondos mérés és mérlegezés után, a' rabok' számához képest, a' ház szakácsának adassanak által. Ezen felvigyázó gondosan számba veszi az illető mennyiséget, 's az általa szerkesztett számadás, minden harmadik hónapban a' főigazgatónak adatik kezéhez, ki elfogadván a' felvigyázótól a' tartalom' valóságára nézve adandó esküt, a' számadást a' felügyelő biztosság elejébe terjeszti.

3. Mind azok, kik a' főigazgató által egy fogházbeli, vagy a' fogházzal viszonyban lévő hivatalba helyheztetnek, ugy tekintsék magokat, mint kiknek az intézet iránt kötelességeik vannak; olly formán, hogy megszünvén hivataloskodni az igazgató az általa választott tiszviselők, halála, kilépése vagy kiléptetése után még egy hónapig tartoznak szolgálni, ha csak előbb nem bocsáttatnak el utóda által. Ha a' tisztviselő kötelességében el nem járna, adósává leszen az intézetnek három hónapbér' erejéig. Ezen summának beszerzése az uj főigazgatóra bizatik.

Ötödik osztály.

A' tisztaságról.

1. A' kamrák (cellulák) és folyosók söpörtetni fognak mindennap. A' söpredék kivitetik a' fogházból; a' nagy

folyosó' kövezete minden második hétben felmosatik. A' kamrák is azonképen igen gyakran fognak felmosatni és kimeszeltetni.

2. Az ágyak, 's minden, mi a' rabok' nyoszolyáihoz tartozik, nyáron által hetenkint legalább egy izben, 's téli időben, minden második hétben, a' szabad levegőre — megengedvén ezt az idő — tétetnek ki. A' fogolynak azon kell lennie, hogy a' legnagyobb tisztaság uralkodjék kamrájában, 's hogy a' hasznára forditott tárgyak valahogy' kárt ne valljanak. Ha ezen szabályoknak meg nem felelne, egész ágynemüjétől fosztatik meg, mig engedelmeskedni tanul.

3. Különös gond fordittassék arra, hogy a' foglyok' külseje tiszta legyen mindenkor, 's őket mind azzal mi a' czél' élérésére szükséges, el kell látni.

4. Az éjjeli edények' tisztaságára különös gondot kell forditani, 's tartalmuk a' fogház' falain kivül vitessék.

5. Semmi mocsok, vagy ártalmas anyag ne találtassék a' fogház', műhelyek' vagy udvar' falainak mentében. Szükséges, hogy a' jó rend' felvigyázat' és tisztaság' példányaul szolgálhasson az intézet.

Hatodik osztály.

A' kórházról és orvosról.

1 Az igazgató miután az igazgatókkal eziránt értekezett, a' fogház' orvosát kinevezi. Az ekkép választott orvos, a' felügyelő biztosság által szabatott fizetést húz.

2. A' kórház ágyakkal, asztalokkal 's mindennel, mire a' betegnek szüksége lehet, láttatik el; a' korháznak mindig olly állapotban kelletik lennie, hogy a' fogház betegeit befogadhassa.

3. Az orvos kiadja a' szükséges rendeléseket a' be-

tegnek szükséges segéd' és készületek' megszerzésére. Ezen rendelet' következésében az igazgató megszerezteti a' szükségeseket. Az orvos számba veszi minden ebbeli kívánatait, 's külön lajstromot szerkeszt felőlök, 's mindenről, mi csak a' korházhoz tartozik. Ezen lajstromból látogatásainak száma is fog kivilágolni, ugy azon személyek nevei, kik magokat, naponkint, betegeknek vallják, 's közöttök azoknak nevei, kiket a' korházba küld, valamint azokéi is, kiket kamráikban kiván tartatni, 's végre azokéi, kik ismét helyet foghatnak műhelyeikben. Az orvos köteles mindennap meglátogatni a' korházat, 's több izben is ha az kivántatnék, vagy szükségesnek látszanék.

Maga fogja megtekinteni mind azokat, kik a' felügyelők' lajstromaiban mint betegek fordulnak elő. A' kórházból kiszabaduló betegek' 's a' halottak' neveit lajstromba szedi, megjegyezvén, milly betegségben sinlődtek, milly gyógyszerek használtattak legyen, 's mind ezt azon jegyzetekkel megtoldván, mik a' betegséget, vagy gyógymódját illetőleg, hasznosoknak látszók- — ugyan; ezen lajstromban jelentést tesz egy uttal a' rabok' egészsége, életmódja és munkássága iránt, a' ház' tisztaságáról is emlékezvén. Ezen lajstrom mindig az intézetben marad, hogy minden pillanatban az igazgató és a' felügyelő biztosság elejébe terjesztethessék.

Az orvos az igazgatótól bizonyos számu rabokat nyer a' betegek' ápolására, ha ez szükségesnek tartatnék. Egyáltalában az orvosnak és igazgatónak egyesült erővel azon kell lenniök, hogy a' beteg fogolynak állapota a' lehetségig megenyhitessék. Ha a' beteg nem gyengélkedik annyira, hogy a' kórházbai küldetése szükséges volna, kamrájára szoríttatható, külön élésmód mellett. Ilyenkor minden, mi élelmére szükséges, vagy a' kórházból, vagy az intézet' éléskamaráiból hozatik számára.

4. Ha az orvos' rendelései kijátszattatnának, ez

szintugy az orvosi lajstromban kijelelendő lészen, okaival egyetemben: hogy azontúl efféle visszaélések meggátoltathassanak.

Hetedik osztály.

Általános szabályok.

1. A' fogház' minden tiszteinek, 's mindazoknak, kik némi viszonyban állanak az intézettel, szorosan tilalmaztatik, a' fogolytól bár mit venni, vagy neki eladni, vele bár mi szerződésre lépni, munkáját hasznukra fordítani, őt különös kegyelemben részesíteni, vele engedékenyebben bánni, mint azt a' törvény parancsolja. Ők óvakodni fognak a' fogolytóli minden ajándék', vagy a' fogoly' érdekeiben ajánlott minden jutalom', 's illyesmi' elfogadásától. Nem fognak hallgatni azon igéretekre, melylyek valamelly czél elérésére, vagy épen látszó czél nélkül tétetnek nékik. Magok, vagy családuk' számára nem fogadnak el semmit, bár mi légyen az, foglyaik' rokonaitól, barátaitól 'sa't. 's ha ki meg nem felelne e' szabálynak, haladék nélkül elbocsáttatik a' szolgálatból.

2. Minden tisztviselő' fizetése, hivatalba léptekor határoztatik meg a' felügyelő biztosság által, 's e' summán túl mit sem húzhat. A' ház' pénztárából, 's a' foglyok' munkájából, közbevetett hasznot is csak a' felügyelő biztosság irott felhatalmazása után huzhat.

3. Szeszes italok, ha csak az orvos' rendeletéből nem, egyáltalában nem járhatnak ki a' fogolynak. Kötelességök a' tisztviselőknek is, azoktól, mig az intézetet szolgálják, tartózkodni. Nem engedelmeskedők elbocsáttatnak.

4. Csak az igazgatónak van joga testi büntetést

szabni a' fogolyra. A' többi tisztviselők csak magokat védőleg verhetik meg a' foglyot.

5. Azon tisztviselő, ki törvényes ok nélkül távol van a' fogháztól, fizetést nem huz visszaérkezéseig.

6. Mindenik kamrában egyegy biblia találtatik, 's más vallásos irományok is közöltethetnek a' fogollyal, ha azokat a' felügyelő biztosság és az igazgató ollyanoknak találják, mik elveire vagy magaviseletére jótévő befolyással lehettek.

7. A' látogatók által adott ajándékok a' fogház' jövedelmeinek egyik részét teszik, 's az igazgató' évnegyedenkinti számadásaiban helyet foglalnak.

Nyolczadik osztály.

A' foglyok' kötelességei.

1. A' foglyok munkások legyenek, alázatosak, engedelmesek. Hallgatva dolgozzanak és szorgalommal.

2. A' foglyok ne hordjanak magoknál 's ne rejtsenek el ollyas eszközöket, mik kiszabadulásukra szolgálhatnának.

3. A' fogoly nem irhat, nem vehet levelet, nem lehet közlekedésben senkivel, az igazgató engedelme nélkül.

4. A' foglyok ne égessék, ne rontsák, ne kárositsák a' házhoz tartozó nyers anyagokat, vagy kézmüveket. Az épület szintúgy kárt ne szenvedjen tőlök.

5. Alázattal és tisztelettel viseltessenek mindig a' ház' tisztviselői iránt. Testök, ruházatuk, ágyaik tiszták legyenek. Midőn az ebédlőbe mennek, vagy a' műhelybe, sorban 's hallgatva haladjanak előre.

6. Egy fogoly sem beszélhet a' másikkal, egy sem hagyhatja oda munkáját, a' felvigyázó engedelme nélkül. A' fogoly meg ne szólitsa, meg ne nézze a' látogatókat. A' kórházat csak adott engedelem után hagyhatja oda. Mun-

ka közben kelletinél nagyobb zajt ne csináljon, 's általában a' műhelyben szintugy mint kamrájában ne cselekedjék semmit, mi által a' ház' rende megzavartatnék.

Kilenczedik osztály.

A' táplálékról, az ágyról.

1. Egy napi táplálék ebből áll: egy font marhahús, egy font kukoricza- és rozskenyér. Öt zsák burgonya száz napra való. Vacsorára kukoricza- 's bablevest kapnak a' foglyok. Kukoriczából húsz font, babból hat negyedék (quarts) járván ki száz tál' számára. Ezen kivül só és bors is adatik a' fogolynak.

Az ágy szalmamátráczból áll, 's három lepedőből télen, kettőből nyáron; ezen kivül két durva szövetű, alkalmas paplanból. Mind ez a' legnagyob tisztaságban tartassék. A' fogolynak nem szabad napi öltözetében alunnia, 's csak az adott harangszóra kelhet fel, nyughatik le. Ételét kamrájában költse el.

Tartalom.

	Lap.
Bevezetés	1
A' büntető-jog eredete 's alapja	7
A' büntetés czélja. Haszon vagy igazság?	21
Specialis czélok	55
A' büntetések kivánatos tulajdonai	77
Fogság és kényszeritett munka	95
Fogház javítás. Á' régi rendszer hiányai	101
Javítási kisérletek	113
A' poenitentiarius rendszer kifejlődése legujabb időkig	125
Fogházrendszeri kellékek	164
Biztossági eszközök. I. Épités-mód	203
II. Fegyelem	218
Javítási eszközök	246
Költség	256
A' legczélszerűbb rendszer	267
Középponti börtön	271
Megyei fogházak	331

Toldalék.

A' connecticuti fogház szabályai.

Első osztály. A' főigazgató kötelességei	341
Második osztály. Az aligazgatóról	343
Harmadik osztály. A' felvigyázókról	343
Negyedik osztály. Az őrökről	344
Ötödik osztály. A' tisztaságról	345
Hatodik osztály, A' korházról és orvosról	346
Hetedik osztály. Általános szabályok	348
Nyolczadik osztály. A' foglyok kötelességei	349
Kilenczedik osztály. A' táplálékról, az ágyról.	350

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Z 163 1202 gyarapodási naplószám

I tábla.

Magány rendszerü
150 rabra való fogháznak földszine.

a Czellák
b Sétaudvarok
c Lépcsök a függő folyosókra
d Lépcsök a fürdőkhez és a konyhába
e Örök szobája
f Könyv és levéltár
g Szoba hol a rab a ruháját változtatja fürdővel és ruha kifüstölővel
h Kapus szobája konyhával
i Lépcső a föld alatti termekhez
k Irnok szobája
l Igazgatónak-hivatalos szobe.

m Udvar
n Elő szobák
o Igazgatónak lakszobái
p Konyhák
q Lépcsök a padlásra és a pinczébe.
r Árnyékszékek
s s Kulcsárnak lakszobái
t Irnok lakszobái
u Orvos

Czella földszint	54
első emeletben	42
második „	54
	150

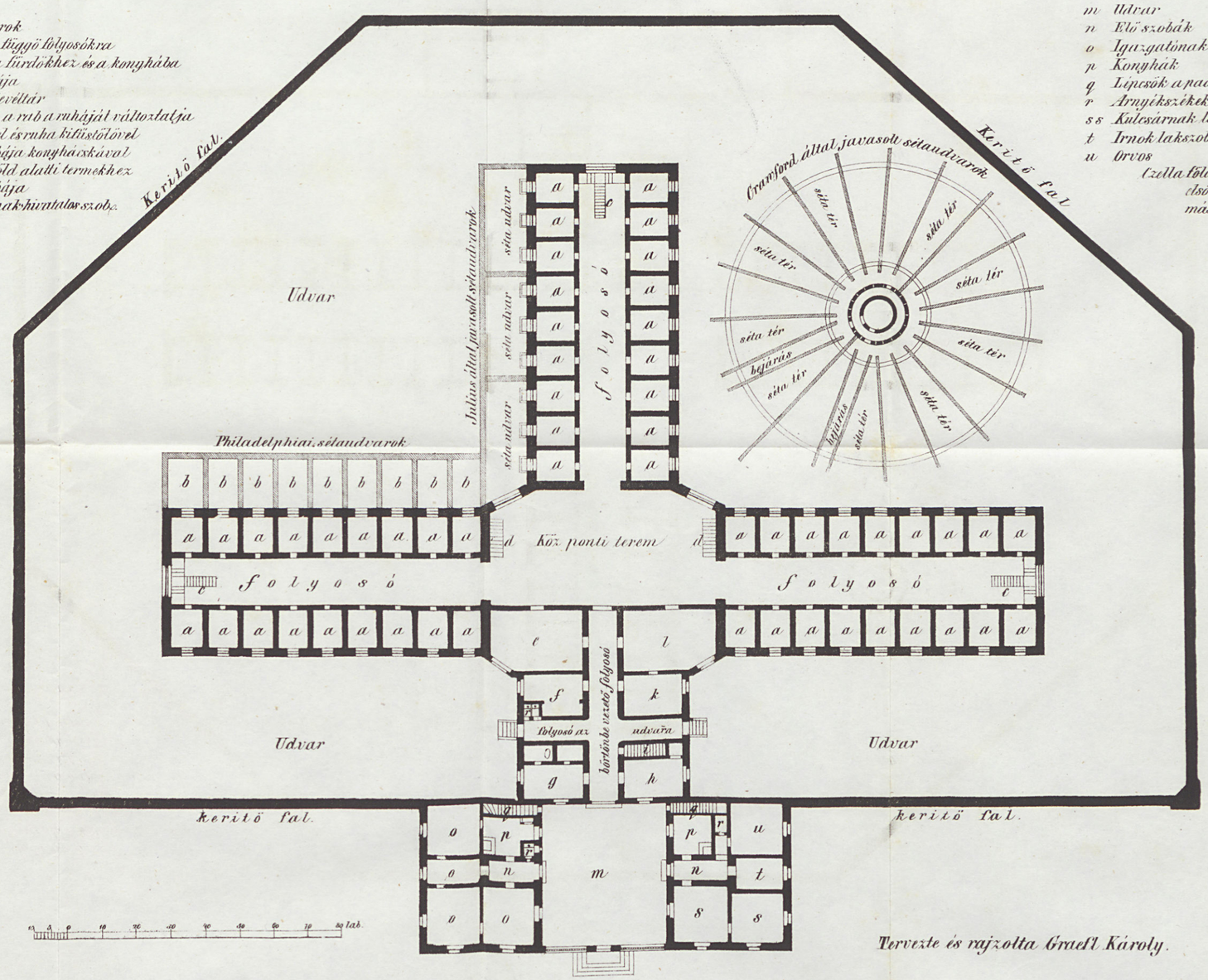

Tervezte és rajzolta Graefl Károly.

BATTELLE KONTYAR

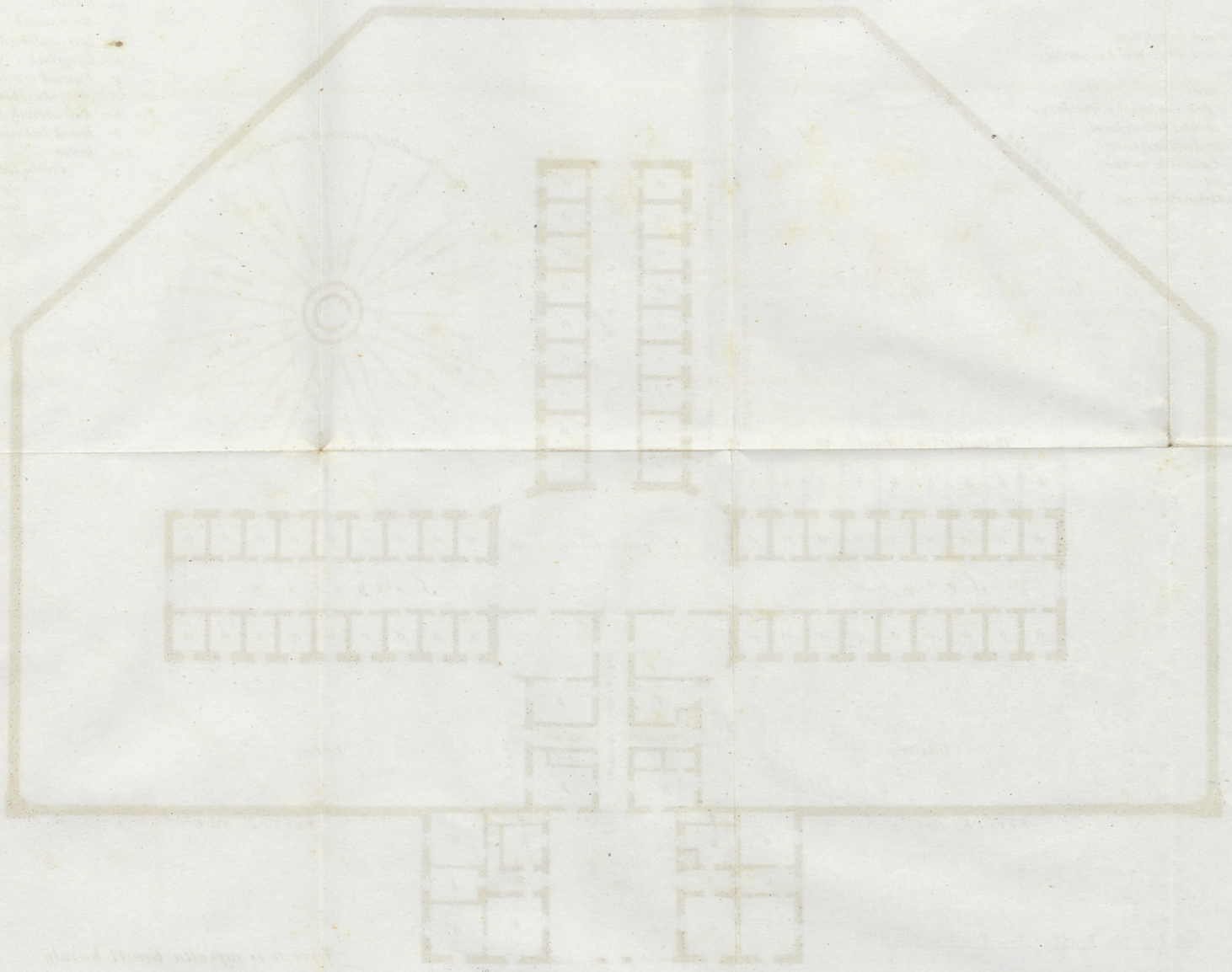

VEIEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Hallgatási rendszerü 400 rabra való fogháznak földszine.

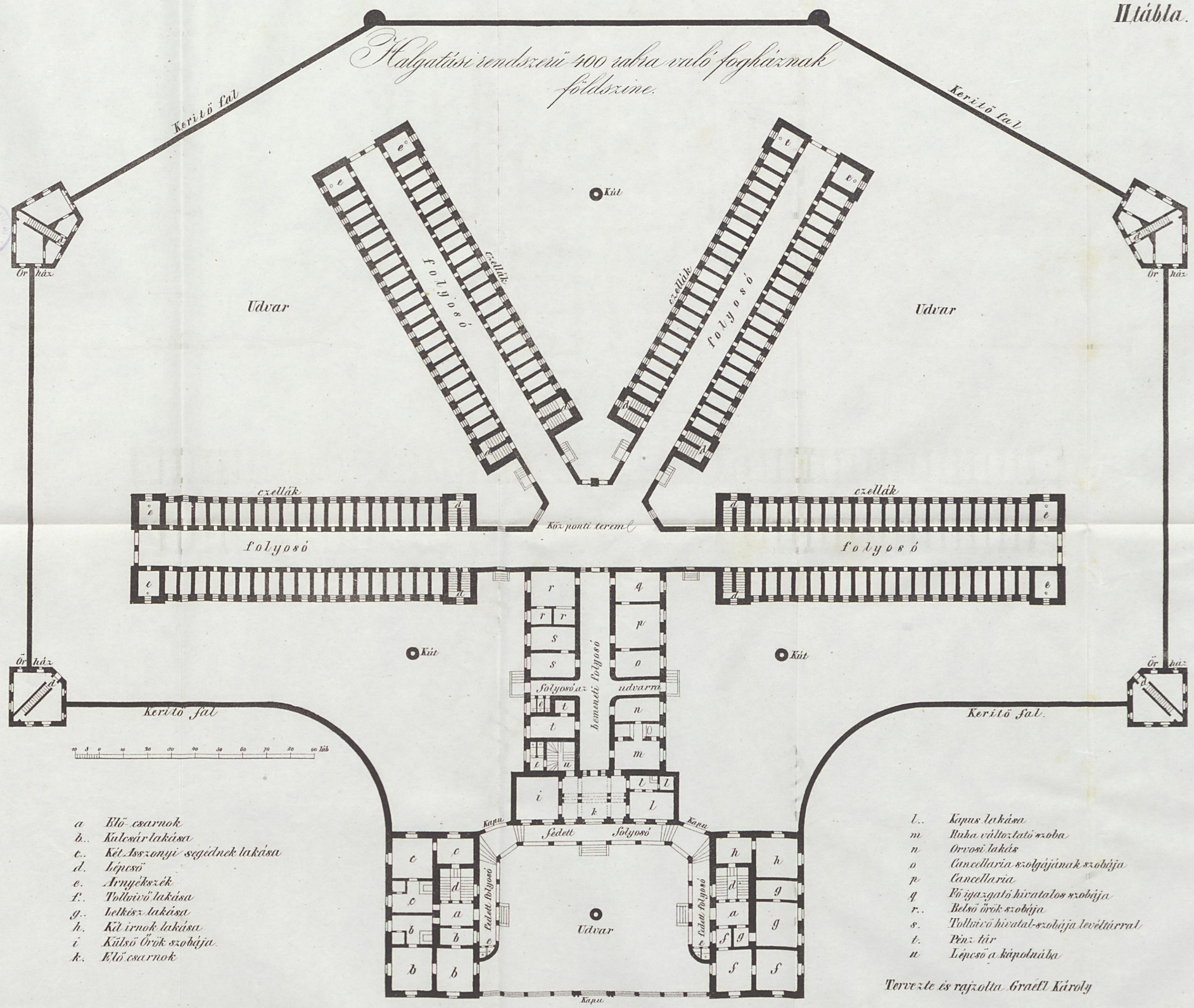

a Elő csarnok
b.. Kulcsár lakása
c.. Két Asszonyi segédnek lakása
d. Lépcső
e. Árnyékszék
f.. Tollaivó lakása
g.. Ielkész lakása
h. Két irnok lakása
i Külső Örök szobája
k. Első csarnok

l.. Kapus lakása
m Ruha változtató szoba
n Orvosi lakás
o Cancellaria szolgájának szobája
p Cancellaria
q Fő igazgató hivatalos szobája
r.. Belső örök szobája
s. Tollaivó hivatal-szobája levéltárral
t. Pénz tár
u Lépcső a kápolnába

Tervezte és rajzolta Graefl Károly

A' köz ponti terem, és az udvart a' börtönőkel össze kötő épület földszine alatt f souterrain f vannak a' főző, mosó, sütő konyhák, és fürdő szobák hol a' rabok havonkint fürdenek, az ebédlő teremek pedig minden szárnyban szinte földszin alá vannak helyezve.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

DEBRECEN EGYETEMI KÖNYVTÁR

779005

779005

Hallgatási rendszerü 400 rabra való fogháznak lay felsőbb emeletei.

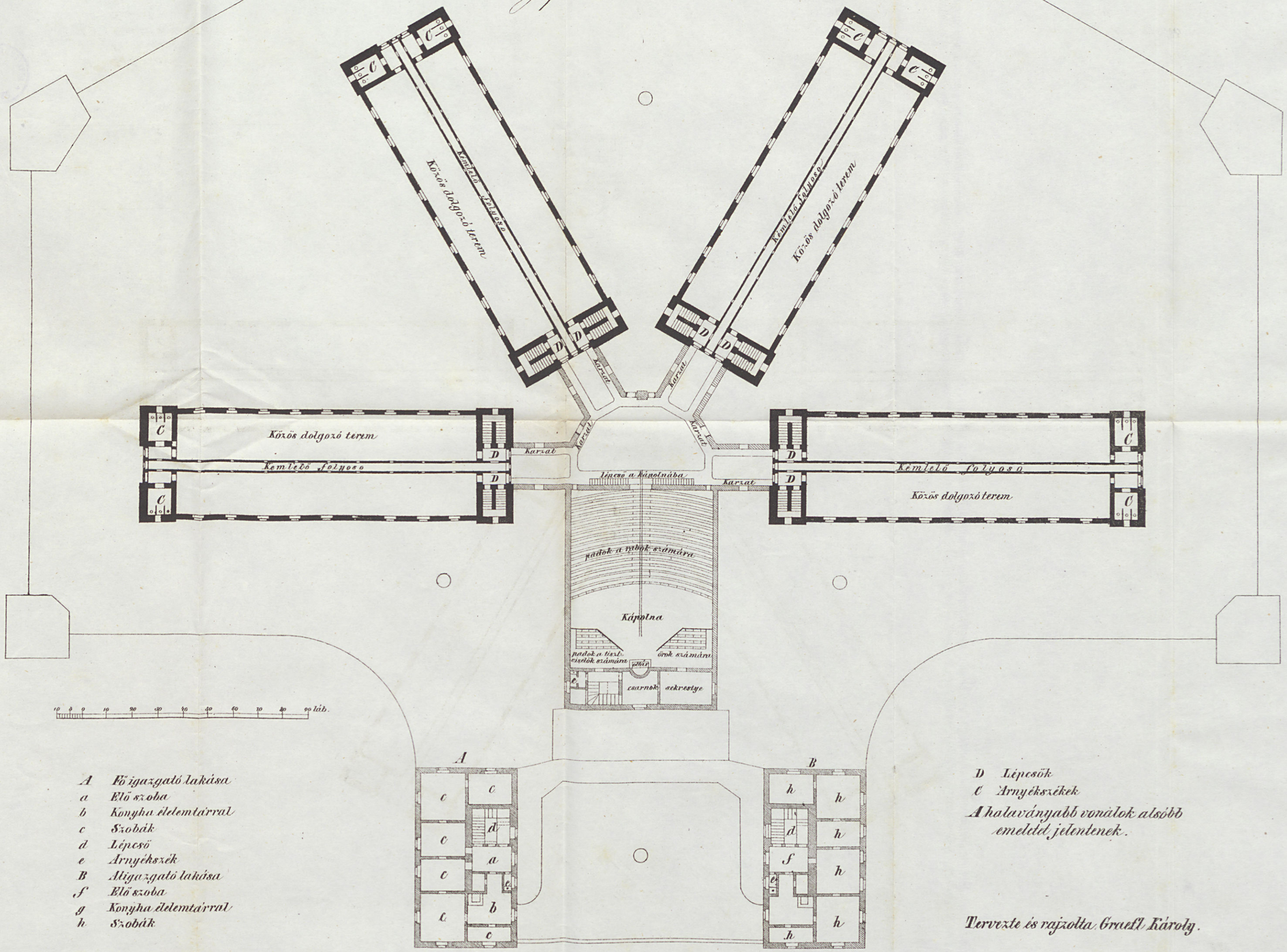

A Fő igazgató lakása
a Elő szoba
b Konyha élelemtárral
c Szobák
d Lépcső
e Árnyékszék
B Aligazgató lakása
f Elő szoba
g Konyha élelemtárral
h Szobák

D Lépcsők
C Árnyékszékek
A halványabb vonalok alsóbb emeletet jelentenek.

Tervezte és rajzolta Graefl Károly.

Hallgatási rendszerü 400 rabra való foghaznak lag felsöbb emelete.

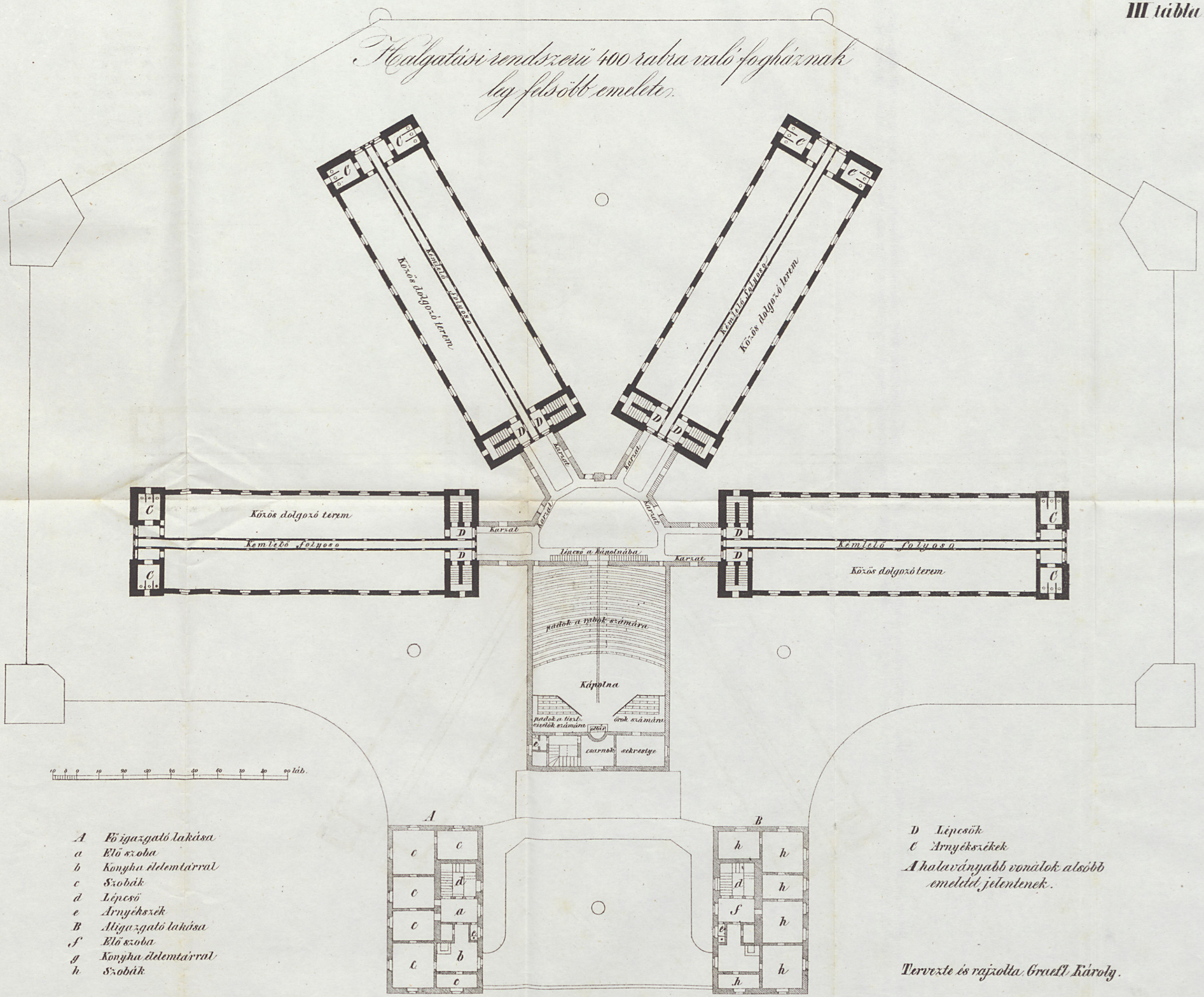

A Fő igazgató lakása
a Elő szoba
b Konyha ételemtárral
c Szobák
d Lépcső
e Árnyékszék
B Aligazgató lakása
f Elő szoba
g Konyha ételemtárral
h Szobák

D Lépcsők
C Árnyékszékek
A halványabb vonálok alsóbb emeletet jelentenek.

Tervezte és rajzolta Graefl Károly.

772905

779005

EGYETEMI KÖNYVTÁR BUDAPEST

779005

EGYETEMI KÖNYVTÁR PÉCS